

CAMPINIA

driemaandelijkse uitgave van het
Streekarchief
Regio Eindhoven Kempenland

23e jaargang, nr. 88

januari 1993

Redaktie-adres: Streekarchief Regio Eindhoven Kempenland
Rayondepot Oirschot
Postbus 144, 5688 ZJ Oirschot

INHOUD

Redaktie en informatie: H. Mijland en J. Suijkerbuijk
telefoon 04997 - 75245

blz.

Abonnementen, losse nummers:

In 1993 bedraagt de abonnementsprijs f 22, — per jaar, inclusief verzendkosten en administratie.

Deze kosten zijn te voldoen, ná ontvangst van de acceptgiro, op postbanknummer 47.16.46 ten name van Streekarchief Regio Eindhoven Kempenland te Eindhoven, onder vermelding van "Campinia".

De prijs van losse nummers van de lopende jaargang bedraagt f 5,50.

Ook nummers van voorgaande jaargangen zijn bij de redaktie te bestellen tegen een daarvoor geldende vergoeding.

Indien opzegging van het abonnement niet schriftelijk is medegedeeld vóór 1 december van de lopende jaargang, wordt het abonnement automatisch verlengd.

Copyright: Streekarchief Regio Eindhoven Kempenland
Overname van artikelen of gedeelten daaruit dient U schriftelijk aan te vragen bij de redaktie.

Lay-out en drukwerk:
Maras Drukkerij, Oostelbeers.

I.	Het ontstaan der schuttersgilden op het platteland van Noord-Brabant II door J. Lijten	
II.	Archeologische verkenning naar de plaats waar de standerdmolen van Oerle vóór 1462 stond door Jacq. F.C.M. Bijnen	22
III.	Kempische curiosa 22 Een Oirschotse componist in Rome, Christiaan van der Ameyden door J. Lijten	32
IV.	Enkele spelereijen van Jodocus de Weerdt in het Oirschotse archief door drs. M. Verweij	34
	Boekaankondiging	41
V.	Oirschot en de Beerzen door J. Lijten	42
	Inhoudsopgave register 1992	middenkatern

ISSN 0166-6959

Omslag: gedeelte uit de kaart Ducatus Brabantiae van Jacob van Deventer, uit 1558.

I. HET ONTSTAAN DER SCHUTTERS-GILDEN OP HET PLATTELAND VAN NOORD-BRABANT II

door J. Lijten

Bij de bestudering van de Oirschotse schuttersgilden constateerden wij voor de oudere gilden een duidelijk verband met oudere kerkelijke fundaties en broederschappen. De vijftien dateerbare Oirschotse misfundaties ontstonden tussen 1400 en 1514 met twee duidelijke hoogtepunten: rond 1437 en rond 1480/90. De ondateerbare fundaties zijn waarschijnlijk voor het merendeel ouder. Het begin van een schutterlijke activiteit van de reeds bestaande kerkelijke broederschappen speuren we vanaf 1490 met het hoogtepunt in de jaren 1530/40. Dit doet denken, dat opkomst van schutterlijke activiteit samenhangt met neergang der kerkelijke broederschappen en fundaties. Helaas zijn er uiterst weinig archieven van kerkelijke broederschappen uit de vijftiende eeuw of eerder bewaard. In dit verband is de publicatie van Dr. C.I. Kruisheer over de Lieve-Vrouwebroederschap te Doesburg van bijzonder belang.¹⁰⁵⁾

Het voornaamste bewaarde archiefstuk van deze broederschap is 'Het boeck', daterend van 1458 en bijgehouden tot ca. 1575. Het bevat korte statuten, een lijst van renten verschuldigd aan de broederschap en lijsten van levende en overleden broeders en zusters.¹⁰⁶⁾ Uit de studie van Kruisheer blijkt, dat de definitieve neergang van de O.L. Vrouwebroederschap te Doesburg inzette kort na 1500.¹⁰⁷⁾ Uit een vergelijking met de weinige bewaarde archieven uit andere plaatsen blijkt deze tendens algemeen te zijn.¹⁰⁸⁾ De voornaamste oorzaak zullen we moeten zoeken in de overdadigheid en overladenheid van dergelijke broederschappen, waardoor bij de mensen oververzadigdheid ontstond.¹⁰⁹⁾

Willen we het ontstaan van de oude schuttersgilden in Noord-Brabant nagaan, dan zijn we aangewezen op gegevens, die globaal gesproken stammen uit de tweede helft van de vijftiende en de eerste helft van de zestiende eeuw. Nu blijkt uit de reeds aangehaalde verzameling van Jolles, dat de meeste schuttersgilden niet meer beschikken over gegevens betreffende hun ontstaan. We beschikken echter wel over - helaas weinige en zeer summere - gegevens uit kerkelijke bronnen met name de aartsdiakonale pouillé's of registers betreffende het aartsdiakenaat Kempenland van het bisdom Luik, lopend over de periode 1400 - 1566, die zijn uitgegeven door Juten en Frenken c.s.¹¹⁰⁾ We zullen ons daarom beperken tot die schuttersgilden, broederschappen en door groeperingen gestichte fundaties, waarover ons betrouwbare bronnen bekend zijn uit de periode tot 1566.

Van veruit de meeste Noord-Brabantse schuttersgilden zijn geen betrouwbare gegevens uit die tijd bekend. Dat wil echter niet zeggen, dat ze niet oud zouden zijn. Bij vele gilden bestaat de overlevering, dat zij oude documenten ter inzage hebben afgestaan en niet teruggekregen. Deze en andere tradities over de ouder-

dom der gilden verdienen een diepgaande studie, die echter per geval zeer arbeidsintensief zal zijn. Grondig onderzoek van dorpsarchieven zou evenals in Oirschot nog heel wat aan het licht kunnen brengen.

Het begin van het ontstaan van godsdienstige broederschappen is vermoedelijk veel ouder dat wij nu denken. Een aanwijzing daarvoor vonden we in het oorkondenboek van de abdij Tongerlo. Op 1 juli 1253 beloofde Arnold van Diest 'met de Diestse gemeenschap' een bijdrage voor een beneficium aan een nieuwe kapel in Diest.¹¹¹⁾ Op 31 oktober 1263 fundeerden Petrus van Oelegem en andere parochianen een Mis ter ere van Maria op zaterdag.¹¹²⁾

Bij onderzoek van de kerkelijke bronnen kunnen we verwachten evenals in Oirschot vele kerkelijke broederschappen te speuren, die nooit met schutterlijke activiteiten zijn begonnen. Bovendien moeten we ons realiseren, dat vermeldingen in de ons ter beschikking staande kerkelijke bronnen dikwijls toevalstreffers zijn. Vele godsdienstige broederschappen zullen nooit aan de aartsdiaken zijn aangemeld.

Toch speuren we nog een respectabel aantal gilden/broederschappen. Hiertoe rekenen we dan al die kerkelijke stichtingen, waarvan uitdrukkelijk wordt vermeld, dat ze door meerdere inwoners werden opgericht of beheerd.

GILDEN EN BROEDERSCHAPPEN TOT 1566

1. Asten: *gilde van Sint Joris*

Van dit gilde is een medaillon bewaard uit de eerste helft van de zestiende eeuw¹¹³⁾ en een koningsvogel van 1541.¹¹⁴⁾ Een altaar van Maria presentatie en Sint Joris (dezelfde combinatie als in Oirschot) vinden we vermeld in 1510 en 1566.¹¹⁵⁾

2. Bakel: *fundatie van Sint Jan de Doper en Antonius*

In 1464 bevestigt de aartsdiaken de oprichting van deze fundatie, die niet zo lang van te voren heeft plaats gehad door de priester Johannes van Oirle en enkele inwoners, van wie intussen al enige zijn overleden (of verhuisd).¹¹⁶⁾ De inkomsten zijn 6 1/2 mud rogge per jaar en de verplichting 2 Missen per week. Ook de aanstelling van Godefridus van Amstel als eerste rector wordt goedgekeurd. De priester, die de fundatie mede had opgericht blijkt in 1464 te zijn overleden.¹¹⁷⁾ De fundatie wordt vermeld tot het einde van het register in 1566.

3. Beers: *gilde van Sint Antonius*

Van dit gilde is een medaillon en een koningsvogel bewaard, beide uit het eerste kwart van de zestiende eeuw.¹¹⁸⁾ Een altaar van Sint Jan Baptist en Antonius wordt vermeld vanaf 1445 tot 1566.¹¹⁹⁾

4. Blaerthem Sint Lambertus (*Gestel*): *broederschap van O.L. Vrouw*

Van het altaar van Maria, dat in 1485 (blanco) wordt vermeld, vinden we in 1510/24 aangetekend, dat het wordt bediend door een priester, die naar willekeur van de geburen kan worden afgezet.¹²⁰⁾ Zij blijken dus deze fundatie te

beheren. Overigens moet de broederschap reeds bestaan hebben vóór 1475, in welk jaar zij door Karel de Stoute wordt aangeslagen wegens het verkrijgen van bezittingen.¹²¹⁾

5. *Boxtel: gilde van Sint Barbara*

Een medaillon uit de zestiende eeuw en twee koningsvogels, een van 1516 en een van ca. 1600 zijn de enige ons bekende overblijfsels uit de oude tijd.¹²²⁾

6. *Breugel: fundatie van Sint Catharina*

In 1462 wordt de oprichting bevestigd van deze fundatie, die onlangs tot stand gekomen was 'door enkele personen van beiderlei geslacht en inwoners van Breugel'. De opbrengsten bedroegen 10 mud rogge en de lasten aanvankelijk 2 maar in 1556 5 Missen per week. Vermoedelijk is deze oprichting geschied in navolging van Son (zie aldaar). Uit de latere aantekeningen tot 1562 blijkt, dat de deken van het kapittel van Sint-Oedenrode, waarbij de parochie Breugel was geïncorporeerd, het recht had om de rector van dit beneficie voor te dragen.¹²³⁾

7. *(Sprang)Capelle: gilde van O.L. Vrouw*

Het Maria-altaar bestond al in 1485, maar daar de parochie overstroomd was wordt er verder niets vermeld. In 1510, 1524 en 1541 is aangetekend, dat er op dit altaar een dagelijkse Mis wordt opgedragen, die betaald moet worden door 'de geburen en de bestuurders van het gilde (1510), door 'de dekens of broeders van het gilde' (1541). Het is vermeld tot het einde van het register in 1566.¹²⁴⁾

8. *(Sprang)Capelle: gilde van Sint Barbara*

Bij het altaar van Sint Barbara wordt aangetekend in 1510, 1541 en 1556, dat er 6 Missen moeten worden opgedragen, die betaald moeten worden door de bestuurders van het gilde van Sint Barbara.¹²⁵⁾

9. *Deurne: gilde van Sint Joris*

Aangezien het Deurnese gilde van Sint Joris gekwalificeerd wordt als 'oude schutten opzichte van het gilde van Sint Antonius als 'jonge schutterye',¹²⁶⁾ en het gilde van Sint Antonius blijkt de kaart van 1584 in dat jaar reeds een schuttersgilde was, vermoedelijk gegroepeerd rond een fundatie van 1490, kunnen we veilig aannemen, dat het Sint Jorisgilde reeds vóór 1584 begonnen is met schutterlijke activiteit en waarschijnlijk gegroepeerd is rond de fundatie van Sint Joris, Maria en Barbara, die reeds in 1400 blijkt te bestaan en speurbaar is tot 1566.¹²⁷⁾

10. *Deurne: broederschap van O.L. Vrouw*

Het Maria-altaar wordt als nieuw vermeld in 1473 en ook nog in 1485. Hoewel pas in 1510, 1520 en 1552 wordt aangetekend, dat dit altaar van de broederschap is en in 1556 dat de broederschap aan dit altaar verbonden is, zullen we veilig kunnen aannemen, dat de fundatie door de broederschap gesticht is in of kort vóór 1473 met een totale opbrengst van 15 mud rogge en een last van 3 Missen per week.¹²⁸⁾

11. *Deurne: gilde van Sint Antonius*

De fundatie ter ere van Sint Antonius, Egidius, Sebastiaan, Rochus en Jacobus is blijkens verlot van 1490 rond die tijd opgericht. De opbrengst is in de loop der jaren van 1490 tot 1566 teruggelopen van 16 tot 3 mud rogge, wat duidelijk wijst op een spoedig ingezette, gestage neergang.¹²⁹⁾ De kaart van 1584 houdt slechts op eigen gezag opgestelde statuten 1r1,¹³⁰⁾ waarin echter enkele bepalingen voorkomen, die ontleend moeten zijn aan een oudere kaart, die door een juridische autoriteit, vermoedelijk de schepensbank, gegeven was. Ook het beroep op oude gewoonten doet denken aan een oudere kaart. Waar gesproken wordt over specifiek schutterlijke bepalingen, wordt steeds de betiteling 'schutterij' gebezigd, terwijl in de algemene bepalingen herhaaldelijk wordt gesproken van 'broederschap en schutterij', waaruit vrij duidelijk naar voren komt, dat de schutterij een nevenactiviteit was van een oude broederschap.

12. *Drunen: fundatie van de H. Geest*

In 1485 blijkt deze fundatie te bestaan. In 1510 is aangetekend, dat het altaar niet geconsacreerd is, dat het rectoraat een jaarfunctie is (dus geen beneficie), dat de opbrengst 7 mud rogge bedraagt en de lasten 4 Missen per week, in 1541, dat over deze Missen beslist wordt door de H. Geestmeesters of naar willekeur door de geburen. De fundatie zal dus door een groepering zijn opgericht.¹³¹⁾

13. *Eerde: gilde van Sint Antonius*

Een medaillon uit de tweede helft van de zestiende eeuw draagt het opschrift 'Sunte Anthonis scut van Eerd'.¹³²⁾ De kapel van Sint Antonius te Eerde wordt vermeld van 1510 - 1566.¹³³⁾

14. *Eindhoven: broederschap van O.L. Vrouw*

De eerste zekere vermelding is van 1465. Vermoedelijk is de broederschap veel ouder. Er wordt reeds een Maria-altaar vermeld in 1340. In een akte ter afwikkeling van een testament van 1487 wordt deze broederschap met de andere Eindhovense broederschappen genoemd. Zij was goed georganiseerd blijkt een obituarium (register van overledenen) dat in 1491 begonnen werd. In de 'statuten' van 1559.06.20 is sprake van een gildemaaltijd. Uit een vermelding van 1611 blijkt, dat de broederschap een eigen koor had in de parochiekerk. Zij functioneert tot in de huidige tijd zonder dat er een aanwijzing is voor enige schutterlijke activiteit.¹³⁴⁾

15. *Eindhoven: broederschap van Sint Anna*

Met meerdere andere broederschappen is deze vermeld in 1487. Er blijkt dan in Eindhoven een Sint-Anna-altaar te zijn, dat speurbaar is tot 1648.¹³⁵⁾

16. *Eindhoven: gilde van Sint Barbara*

De akte van 1487 bevat ook de oudst bekende vermelding van de broederschap van Sint Barbara. Het altaar wordt echter reeds vermeld vanaf 1400, de gildebroeders in 1516 en 1540. Daar reeds in de zestiende eeuw in de volgorde van de processie het gilde van Sint Barbara als eerste genoemd wordt, zal dit gilde

als eerste begonnen zijn met schieten.¹³⁶⁾ Van dit gilde is een medaillon bewaard uit het eerste kwart van de zestiende eeuw.¹³⁷⁾

17. Eindhoven: gilde van Sint Catharina

Ook van deze broederschap is de eerste zekere vermelding van 1487. Een vermelding uit 1437 van de 'gesellen van Sunte Catalinen' zal wel op deze broederschap slaan, maar zeker is het niet. Een altaar van Sint Catharina is al vermeld vanaf 1340, maar het is mogelijk, dat de broederschap zich pas later rond dit altaar heeft geformeerd. Dat in 1546 een oud-koning van het gilde van Sint Catharina genoemd wordt, duidt erop, dat het gilde voor die tijd begonnen moet zijn met schieten.¹³⁸⁾ Van dit gilde is een medaillon bewaard van ca. 1525 en een koningsvogel uit het tweede kwart van de zestiende eeuw.¹³⁹⁾

18. Eindhoven: broederschap van het H.Kruis

De oudste vermelding dateert eveneens van 1487. Naast het beheer van de fundatie ter ere van het H.Kruis heeft deze broederschap zich verdienstelijk gemaakt door het spelen van de passie in de kerk, zoals blijkt uit vermeldingen in 1566 en 1617, na welke laatste datum niets meer over deze broederschap gevonden is.¹³⁸⁾

19. Eindhoven: broederschap van Sint Antonius en Sebastiaan

De vermelding van 1487 zou op zich kunnen slaan op twee afzonderlijke broederschappen. Aangezien er echter in 1551 nog sprake is van een altaar ten name van beide heiligen,¹⁴⁰⁾ is het waarschijnlijk, dat de broederschap aanvankelijk een dubbele patroonsnaam gevoerd heeft. Bij de stichting van altaren, fundaties en broederschappen werden dikwijls namen van meerdere heiligen genoemd ter ere van wie de stichting gemaakt werd, al naargelang de devotie (mode). De stichting kon dan soms met verschillende namen genoemd worden, wat aanleiding kon geven tot verwarring.¹⁴¹⁾ Het is niet vreemd, dat de broederschap bij het begin van schutterlijke activiteiten, dat vóór 1561 geweest moet zijn, alleen de naam van Sint Sebastiaan heeft gehandhaafd. De schutterij is in 1566 gestaakt en in 1603 heropgericht.¹⁴²⁾ De uiteenzetting van Melsen maakt voldoende duidelijk, dat de benaming 'ridderlijke gilde' geen ander fundament heeft dan snobisme.¹⁴³⁾ De conclusie daaruit heeft men (nog) niet getrokken.

20. Etten: fundatie van Sint Joris

In 1446 werd dit altaar opgericht door enkele leken en begiftigd ter waarde van 10 Rijns gulden met de verplichting van 1 Mis per week. Het is ook vermeld in 1459.¹⁴⁴⁾

21. Geldrop: broederschap van de H. Geest en Maria

Alleen in 1523 wordt het altaar van deze broederschap vermeld zonder enige toevoeging.¹⁴⁵⁾

22. Geldrop: gilde van de H. Catharina en Barbara

Van dit gilde is een koningsvogel bewaard uit de eerste helft van de zestiende eeuw.¹⁴⁶⁾ Het altaar van Catharina en Barbara wordt pas in 1497 vermeld als

staande in een nieuw koor; het is ook nog genoemd in 1510 en 1524.¹⁴⁷⁾

23. Gemert: broederschap van O.L. Vrouw

Alleen in 1510 vinden we aangetekend, dat op zondagen aan het Maria-altaar 1 Mis wordt opgedragen vanwege de broederschap van O.L.Vrouw, waarvoor 2 mud rogge wordt gegeven.¹⁴⁸⁾

24. Gemonde: gilde van Sint Joris en Catharina

Een medaillon van ca. 1525 draagt het opschrift 'Sca Catharina Sca Barbara ora pro nobis'. Een koningsvogel is vermoedelijk van 1555.¹⁴⁹⁾ Een altaar van Sint Catharina is vermeld van 1399 - 1541.¹⁵⁰⁾

25. Gestel: broederschap van O.L. Vrouw

Het altaar wordt in 1473 en 1485 vermeld als nieuw, terwijl in 1510, 1524 en 1566 is aangetekend, dat de priester die het bedient, naar willekeur door de geburen wordt aangewezen.¹⁵¹⁾

26. Gestel: gilde van Sint Joris

Er bestaat een medaillon uit het eerste kwart en een koningsvogel uit het tweede kwart van de zestiende eeuw. Het medaillon heeft als opschrift 'Dit cin die scut van Ghestel'.¹⁵²⁾ Verdere gegevens ontbreken.

27. Goirle: fundatie van Sint Barbara

In een aantekening van 1520 wordt gezegd, dat de fundatie 8 mud rogge oplevert en daaraan de verplichting verbonden is van 1 Mis op zon- en feestdagen. In latere jaren blijkt de opbrengst met 2 mud te zijn toegenomen, waarvoor door de rector **met de geburen** een bepaald bedrag betaald moet worden. Wij concluderen daaruit, dat deze fundatie door een bepaalde groepering gesticht zal zijn. In 1566 vinden we uitdrukkelijk aangetekend, dat de fundatie op zon- en feestdagen **de vroegmis** deed opdragen.¹⁵³⁾

28. Goirle: gilde van Sint Joris

In afschrift is een kaart bekend, gegeven door Karel van Malsen, heer van Tilburg en Goirle, d.d. 1560.01.10.¹⁵⁴⁾ Verder zijn geen oude gegevens bekend.

29. Groeningen: gilde van Sint Antonius en Nicolaas

Het gilde heeft een afschrift van een kaart d.d. 1494.12.07, waaruit blijkt, dat het de zorg had voor de kapel.¹⁵⁵⁾ Deze kapel vinden we vermeld van 1400 tot 1566.¹⁵⁶⁾

30. Helmond: gilde van O.L. Vrouw (van zeven weeën)

Frenken heeft duidelijk gemaakt, dat de aloude Helmondse broederschap van O.L.Vrouw in de zestiende eeuw de bijkomende betiteling 'van zeven weeën' heeft aangenomen.¹⁵⁷⁾ Het is misschien goed daartoe enige achtergrondinformatie te geven. Vanouds heeft Maria in de katholieke kerk een bijzondere plaats ingenomen. Meerdere feiten uit haar leven werden aanleiding tot kerkelijke feestdagen. Zo kwamen in de loop der eeuwen ook meerdere betitelingen van Maria in zwang. Rond 1500 maakte het leed, dat Maria heeft gedragen, veel indruk

op de mensen van die tijd. Denk aan de piëta van Michelangelo. Deze afbeelding van Maria met het lijk van haar zoon op haar schoot werd in onze streken veelal weergegeven als 'O.L.Vrouw ter nood' of 'ter nood Gods' en naar een letterlijke vertaling uit het Latijn 'O.L.Vrouw van zeven weeën'. Het was dus niet vreemd, dat de oude broederschap van O.L.Vrouw juist in het midden der zestiende eeuw deze naam aannam. De broederschap bestond reeds in 1400 in volle wezen, zoals Frenken oorkondelijk heeft aangetoond.¹⁵⁸) Daarenboven heeft hij aannemelijk gemaakt, dat de stichting in 1186 iets meer is dan een loze bewering.¹⁵⁹)

31. *Helmond: gilde van Sint Antonius*

De 'deekenen ende provisoren van der altaren van Sint Anthonis' worden in 1547 vooreerst vermeld.¹⁶⁰) In de aartsdiakonale pouillé's wordt het altaar voor het eerst vermeld in 1556. Dit altaar was blijkbaar achter in de kerk en was een speciaal gilde-altaar ook van Sint Sebastiaan en O.L.Vrouw van zeven weeën.¹⁶¹) Het gilde van Sint Antonius zal pas na Sint Joris, dat 'de oude schut' genoemd werd, zijn begonnen met schutterlijke activiteiten. Het is later als schuttersgilde opgegaan in Sint Sebastiaan.¹⁶²)

32. *Helmond: gilde van Sint Catharina*

De broederschap is kort vóór 1446 opgericht.¹⁶³) Daar het Catharina-altaar al blijkt te bestaan in 1400,¹⁶⁴) en de broederschap ook een fundatie blijkt te hebben beheerd,¹⁶⁵) zal dit een tweede fundatie geweest zijn. Blijkens de vermelding van een koning in 1547 moet het gilde vóór die tijd zijn overgegaan tot schieten.¹⁶⁶)

33. *Helmond: gilde van Sint Joris*

Bij de eerste vermelding van dit gilde in 1546 wordt het reeds 'alden scut' genoemd. Het zal dus reeds geruime tijd voordien een schuttersgilde geweest zijn.¹⁶⁷) Frenken veronderstelt, dat het Sint Jorisgilde van het begin af een schutsgilde geweest is, omdat er geen altaar of beeld van Sint Joris bekend is noch een vermelding in de kerkerekeningen.¹⁶⁸) Frenken vermeldt echter ook, dat d.d. 1570.08.31 Adriaan Janszoon van Uden ten overstaan van schepenen van Helmond aan heer Bartholomeus, priester, (vermoedelijk Bartholomeus Honorius van Eersel, pastoor van Helmond) ten behoeve van het schuttersgilde van Sint Joris een grondrente overdraagt tot 'seckeren dienste in der kercken van Helmont tot behulp der middelmissen'.¹⁶⁸) Wanneer we nu bedenken, dat in de parochies met één priester oorspronkelijk slechts één Mis was op zondag, omdat bineren in dezelfde kerk niet werd toegestaan, en dat daarom meerdere gilden de extra kosten op zich hebben genomen om naast de hoogmis een vroegmis te laten opdragen,¹⁶⁹) dan ligt het voor de hand, dat we in Helmond te maken hebben met een volgende stap, namelijk dat het Sint Jorisgilde is opgezet om tussen de hoogmis en de vroegmis een derde Mis te bekostigen, de zogenaamde middelmis. Deze middelmis zal vooral verlangd zijn door de beter gesitueerden, wat tegelijk het engiszins elitaire karakter van het Sint Jorisgilde verklaart.

34. *Helmond: gilde van Sint Sebastiaan*

Wanneer in 1556 het altaar van Sint Antonius, dat een specifiek gilde-altaar lijkt te zijn, voor het eerst in de kerkelijke registers wordt genoteerd, blijkt het tevens toegewijd te zijn aan Sint Sebastiaan. Overigens is er uit de oudste tijden weinig van bekend.¹⁷⁰)

35. *Hilvarenbeek: • gilde van Sint Joris*

Van dit gilde is een medaillon in een ring bewaard van ca. 1500 en een vogel uit de zestiende eeuw.¹⁷¹) Daar het kapittel van Hilvarenbeek exempt was van aartsdiakonale inspectie, vinden we geen gegevens in de kerkelijke registers.

36. *Hilvarenbeek: gilde van Sint Sebastiaan*

Ook van dit Beekse gilde is een medaillon uit de vroeg zestiende eeuw bewaard en ontbreken verdere gegevens.¹⁷²)

37. *Holthees: gilde van O.L.Vrouw*

In een reglement van 1812 wijst het gilde terug naar een reglement van 1340. Enig bewijs hiervoor is er echter niet.¹⁷³) Een altaar van Maria wordt vermeld van 1464 tot 1566, in 1556 als verbonden met de kapel van Holthees.¹⁷⁴) Van dit gilde bestaat nog een medaillon van ca. 1550 en een vogel uit de zestiende eeuw.¹⁷⁵)

38. *Huisseling: gilde van Sint Lambertus*

Een medaillon van ca. 1500 is het enige wat ons van dit gilde bekend is.¹⁷⁶)

39. *Lagemierde: fundatie van O.L. Vrouw*

In 1427 werd verlof gegeven voor de oprichting van altaar en fundatie door 'zekere personen', die ook de rector voordroegen. Het altaar wordt vermeld tot het einde van de registers in 1566. In de tussenliggende periode droeg de pastoor de rector voor.¹⁷⁷)

40. *Leende: fundatie van het H. Kruis in de kapel van Sint Jan te Leenderstrijp*

In 1524 vinden we aangetekend, dat op dit altaar twee Missen per week geschieden, die betaald worden 'door de geburen'.¹⁷⁸)

41. *Leende: gilde van Sint Anna te Leenderstrijp*

Eveneens in 1524 is aangetekend, dat op het altaar van de H. Anna in de kapel van Leenderstrijp 2 Missen per week gebeuren, die betaald worden door de broederschap of 'gilde van Sint Anna'.¹⁷⁸)

42. *Leur: fundatie van de kapel van het H.Kruis en Maria*

In 1460 is genoteerd de bevestiging van deze fundatie, die is gesticht door 'enkele inwoners van deze buurtschap'. De inkomsten zijn 15 gulden en de lasten 1 Mis per week buiten zon- en feestdagen. De fundatie is vermeld tot 1566.¹⁷⁹)

43. *Lierop: gilde van O.L. Vrouw (van zeven weeën)*

Dit gilde, bekend onder de naam 'de oude guld', zal evenals in Helmond de betiteling 'van zeven weeën' later als bijkomend hebben aangenomen, mogelijk

toen met begonnen is met schieten, want in de kaart d.d. 1527.09.22 belooft de schutterij van O.L.Vrouw van zeven weeën om de broederschap van O.L.Vrouw in stand te houden. Van dit gilde is een vogel uit 1545 bewaard.¹⁸⁰⁾

44. *Lieshout: fundatie van Sint Antonius in de kapel van Ginderdoor*

Van 1485 tot 1556 komt deze fundatie voor in de kerkelijke registers. Van 1510 tot 1556 is aangetekend, dat de geburen daar Missen doen opdragen.¹⁸¹⁾

45. *Maarheeze: broederschap van O.L. Vrouw*

Het altaar van O.L.Vrouw vinden we in 1497 nog aangetekend als nieuw; in 1552, als behorend aan de broederschap van O.L.Vrouw.¹⁸²⁾

46. *Maarheeze: gilde van Sint Joris en Barbara*

Uit de twee medaillons van ca. 1500 en de twee koningsvogels van ca. 1550 zullen we moeten concluderen, dat hier twee gilden zijn samengegaan.¹⁸³⁾ In de kapel van Soerendonk wordt in 1427 een altaar van Sint Lucia als nieuw aangetekend, dat in 1502 de namen draagt van Lucia, Catharina en Barbara en in 1520 alleen van Barbara, terwijl in 1524 wordt vermeld, dat dit altaar van de broederschap is.¹⁸⁴⁾

47. *Sint-Michielsgestel: gilde van Sint Antonius en Barbara*

Uit het begin van de zestiende eeuw is een medaillon bewaard, dat gesierd is met een beeldje van Michael en als opschrift heeft 'Die jonghe schuts van Sinte michielsgestel', benevens een koningsvogel uit de zestiende eeuw.¹⁸⁵⁾ Verdere oude gegevens zijn ons niet bekend.

48. *Mierlo: gilde van Sint Sebastiaan*

Een medaillon uit het begin van de zestiende eeuw draagt het opschrift 'Dit syn die scut van Mierlen'.¹⁸⁶⁾ Een altaar van Sint Joris, Sebastiaan, Antonius, Barbara en Margaretha, verbonden aan de kapel 'Ten Broeck' is vermeld van 1497 tot 1566.¹⁸⁷⁾

49. *Moergestel: gilde van Sint Joris*

In afschrift is een kaart bewaard van 1545, die de gewone bepalingen bevat.¹⁸⁸⁾ Verdere oude gegevens ontbreken.

50. *Moergestel: gilde van Sint Sebastiaan*

'Het oudste, nog aanwezige, bericht over deze broederschap is van 1501'.¹⁸⁹⁾ Het geheel wekt enige twijfel. Ook hier ontbreken verdere gegevens.

51. *Sint-Oedenrode: gilde van Sint Catharina*

In 1476 krijgen de bestuurders van de broederschap of het gilde van Sint Catharina in Eerschot (de oude naam van Sint-Oedenrode) verlof om een rente te verkopen.¹⁹⁰⁾ Van dit gilde is een medaillon bewaard, dat als opschrift draagt 'Dns Franciscus de Houthem me fieri fecit' 'Heer Franciscus van Houthem heeft mij laten maken'. Deze was in 1556 nog rector.¹⁹¹⁾ Vermoedelijk was het gilde nog niet overgegaan tot schieten.

52. *Sint-Oedenrode: gilde van Sint Barbara*

In 1483/4 waren de bestuurders van de broederschap of 'gulde' van Sint Barbara in de parochiekerk van Eerschot betrokken bij een proces over een testament.¹⁹²⁾ Van dit gilde is een medaillon bewaard van ca. 1550 met een afbeelding van Sint Barbara en een vogel uit het tweede kwart van de zestiende eeuw.¹⁹³⁾

53. *°effen: gilde van Sint Salvator mundi*

Op de vlag, die een copie is van een zeer oude voorgangster, is het jaartal 1414 aangebracht als stichtingsjaar van dit gilde, dat de naam voert van de Goddelijke Zaligmaker.¹⁹⁴⁾ Het altaar van Sint Salvator is vooreerst aangetekend in 1445, maar dan als reeds bestaand. In 1524 en 1556 is aangetekend, dat het rectoraat een jaarfunctie of officie is.¹⁹⁵⁾

54. *Oerle: gilde van O.L.Vrouw*

Het altaar van Maria wordt in 1459 als nieuw aangeduid. In 1510 vinden we aangetekend, dat 5 Missen per week betaald worden door de broeders van de 'gulde' van de H. Maria; in 1523 en 1524, dat het altaar van de broederschap is, en in 1541, dat 6 Missen per week worden opgedragen door de goedgunstigheid van de broeders en zusters van de broederschap.¹⁹⁶⁾

55. *Oerle: gilde van Sint Jan*

De kaart van dit gilde, gegeven door stadhouder Jan Coenen, moet dateren van ca. 1540, aangezien Jan Coenen in 1541 zijn vader reeds was opgevolgd als kwartierschout van Kempenland. De inleidende motivering van de kaart doet denken aan een reeds bestaande broederschap, die in de tijdsomstandigheden aanleiding vindt, om over te gaan op het gebruik van wapenen.¹⁹⁷⁾ Het bewaarde zilver is daarmee in overeenstemming. Het oudste deel van het medaillon bestaat uit een verguld beeldje van Sint Jan uit de vijftiende eeuw en is gevat in een ring uit de zestiende eeuw met het opschrift 'Die scut van Oersen', terwijl ook de koningsvogel uit het tweede kwart van de zestiende eeuw is.¹⁹⁸⁾

56. *Oisterwijk: gilde van Sint Catharina*

Een medaillon van dit gilde is van 1557.¹⁹⁹⁾ Een altaar ter ere van Sint Catharina is vermeld vanaf 1399. Een eerste fundatie van dit altaar had een opbrengst van 16 mud rogge met de verplichting van 2 Missen per week. Vanaf 1519 bestaat daarnaast een tweede fundatie met een opbrengst van 8 mud rogge en een verplichting van eveneens 2 Missen per week. Beide fundaties lopen tot het einde van de registers.²⁰⁰⁾

57. *Oisterwijk: gilde van Sint Joris*

Van dit gilde bezit de gemeente Oisterwijk een vogel uit de eerste helft van de zestiende eeuw.²⁰¹⁾ Een altaar van Sint Joris is speurbaar vanaf 1459. Een vermelding van 1474 doet denken aan een tweede Sint-Jorisaltaar, maar het kan ook een vergissing zijn. De fundatie, die 6 mud rogge opgebracht en verplichtte tot 2 Missen per week, is aangetekend tot 1566.²⁰²⁾

58. *Oisterwijk: gilde van Sint Severus*

Het altaar van Sint Severus wordt in 1459 als nieuw vermeld, terwijl we in 1460 de bevestiging vinden van de stichting door 'dekens en andere leden van het weversambacht'. Dit doet denken aan een ambachtsgilde, maar we zullen de mogelijkheid moeten openhouden, dat het een zuiver kerkelijk gilde is, dat dan wel (enkel of hoofdzakelijk) bestaat uit vakgenoten. Aanvankelijk wordt een verplichting genoteerd van 1 Mis per week; in 1541 en 1566 4 Missen per week en een opbrengst van 11 mud rogge.²⁰³⁾

59. *Oploo: gilde van Sint Mathias*

Er is een medaillon uit het tweede kwart van de zestiende eeuw bewaard met de afbeelding van Maria en twee ondefiniëerbare heiligen: een gekroonde vrouw en een man met een baard.²⁰⁴⁾ De kapel van Sint Mathias te Oploo wordt vermeld vanaf 1400.²⁰⁵⁾

60. *Oudenbosch: gilde van Sint Sebastiaan*

D.d. 1566.06.07 gaf de markies van Bergen op Zoom een kaart aan het gilde dat reeds eerder bestond. De band met het burgerlijk bestuur werd daarin nauwer aangehaald.²¹³⁶⁾

61. *Riethoven: gilde van Sint Anna*

Volgens een aantekening in een oud reglement zou dit gilde zijn opgericht in 1488 'met consent ende licentie van onzen H. Vader den paus van Roomen'.²⁰⁷⁾ Verdere oude aanknopingspunten zijn ons niet bekend.

62. *Rijen: fundatie van de kapel van Maria Magdalena en Catharina*

In 1464 wordt de fundatie in deze kapel opgericht door de inwoners. In 1483 kregen zij verlof om de oude kapel af te breken en een nieuwe te bouwen. Er werden Missen opgedragen op zon- en feestdagen. In 1566 is aangetekend, dat deze kapel tot parochiekerk was verheven, afgescheiden van Gilze, welke afscheiding overigens al in 1524 had plaatsgevonden.²⁰⁸⁾

63. *(Aarle-)Rixtel: fundatie van de H.Margaretha*

In 1556 was dit altaar nieuw en werden Missen opgedragen 'naar de devotie der mensen'.²⁰⁹⁾

64. *Rosmalen: gilde van Sint Catharina en Joris*

Een medaillon uit de vroege zestiende eeuw, waarin een kruisboogje met het opschrift 'Dit sin die scuts van Roesmalen en van Hinten' en een vogel uit het midden van de zestiende eeuw duidt erop, dat dit gilde - of een van zijn samenstellende delen - reeds een schuttersgilde was.²¹⁰⁾ Het jaartal van het stichtingsjaar in de vlag, 1563, is mogelijk het begin van schutterlijke activiteit van het andere samenstellende deel.²¹¹⁾ Verdere oude gegevens ontbreken.

65. *Sambeek: gilde van Sint Antonius*

Dit is een van de zeldzame voorbeelden, dat een gilde de oprichtingsakte van de kerkelijke broederschap, althans in afschrift, heeft bewaard. Daaruit blijkt,

dat d.d. 1421.05.06 'in der kercken tot Sambeek op onser Liever Vrouwen altaer ende des Goeds Vryndt Sinte Anthoenys een broederschap ende susterschap gemaect is' .212) Het altaar van Sint Antonius wordt pas vermeld in de kerkelijke registers, maar dan als bestaande, vanaf 1510.²¹³⁾

66. *Son: gilde van Sint Barbara*

Het altaar van de H. Maria, Catharina, Barbara en het H.Kruis wordt genoemd vanaf 1400, maar de opsomming van heiligen is meestal onvolledig; pas in 1566 wordt Barbara genoemd.²¹⁴⁾ Van dit gilde is een vogel bewaard van 1539.²¹⁵⁾

67. *Son: gilde van Sint Catharina*

Van dit gilde is in afschrift een akte bewaard van 1459.12.15, waarbij wordt toegestaan aan de broederschap om haar Missen te laten celebreren op een niet-geconsacreerd altaar.²¹⁶⁾ Bij het reeds onder het vorige nummer gememoreerde altaar wordt Catharina vooreerst genoemd in 1436.²¹⁷⁾ Er is van dit gilde een vogel bewaard van 1545.²¹⁸⁾

68. *Sprang: fundatie van Sint Antonius*

Van het altaar van de H. Antonius, dat in 1485 wordt vermeld met de verplichting van 4 Missen, wordt in 1510 aangetekend, dat deze Missen door de geburen worden betaald.²¹⁹⁾

69. *Steensel: broederschap van de H. Maria en Lucia*

In 1502 krijgt deze broederschap verlof om haar Missen te laten celebreren op een draagbaar altaar.²²⁰⁾

70. *Stratum: fundatie in de kerk van Sint Joris*

In 1524 vinden we aangetekend, dat in deze kerk op zon- en feestdagen een vroegmis wordt opgedragen na zonsopgang, waarvoor de geburen betalen. De mogelijkheid dat hier de wortels liggen van het latere Sint Jorisgilde is reëel.²²¹⁾

71. *Strijp: gilde van Sint Joris*

Van dit gilde is een medaillon bewaard van ca. 1525 met het opschrift 'Die schutten van Strijp' en een vogel uit de eerste helft der zestiende eeuw.²²²⁾ Een altaar van de H. Drieëenheid, Maria en Joris werd opgericht in 1418 door Henrick Henrickszoon Belen en Aert Aertszoon van den Venne.²²³⁾ Mogelijk traden zij op namens een groepering.

72. *Strijp: gilde van Sint Catharina*

Het enige oude, bekende gegeven over dit gilde is een vogel van 1545.²²⁴⁾

73. *Tilburg: gilde van Sint Catharina*

In 1483 wordt verlof gegeven om een (tweede) altaar op te richten ter ere van Sint Catharina, waarop 3 Missen per week zullen worden opgedragen namens 'de broeders van de broederschap of het ghilde van Sint Catharina'. Het altaar wordt vermeld tot 1566.²²⁵⁾

74. *Tilburg: gilde van Sint Joris*

Dit gilde kreeg een kaart van de heer en vrouwe van Tilburg en Goirle, die niet gedateerd is, maar gegeven moet zijn tussen 1507 en 1524.²²⁶⁾ Verdere gegevens ontbreken.

75. *Tongelre: gilde van O.L. Vrouw van zeven weeën, Catharina, Barbara en Agatha*
In 1510 is aangetekend, dat op het gelijknamige altaar 4 Missen worden opgedragen, die betaald worden door de gulde of broederschap van O.L. Vrouw van smarten, Catharina, Barbara en Agatha; in 1524, dat wekelijks Missen worden opgedragen vanwege de broederschap van O.L. Vrouw van smarten.²²⁷⁾ Mogelijk heeft dit gilde later enkel de naam van Catharina gevoerd. Er is namelijk van het Catharinagilde een medaillon bewaard met twee beeldjes: Maria en Catharina, van ca. 1500 en een vogel uit de late zestiende eeuw.²²⁸⁾

76. *Tongelre: gilde van Sint Martinus*

Enkel een vogel uit de eerste helft der zestiende eeuw resteert als oude getuige van dit gilde.²²⁹⁾

77. *Veldhoven: broederschap van het H.Kruis*

Het nieuwe altaar van het H.Kruis werd in 1459 gefundeerd door enkele inwoners van het dorp. In 1524 werd de fundatie beheerd door de broederschap van het H. Kruis, maar in 1556 was het beneficie teruggebracht tot een officie en werd het beheerd door de kerkmeesters.²³⁰⁾

78. *Vessem: gilde van O.L. Vrouw (van zeven weeën)*

In 1556 wordt een altaar van de broederschap van O.L. Vrouw genoemd, welke broederschap in 1566 wordt aangeduid als 'Ghilda Marie dicta ter Noot in Vessem'.²³¹⁾

79. *Vierlingsbeek: gilde van Sint Laurentius*

Dit gilde heeft in afschrift een kaart d.d. 1540.05.04.²³²⁾ Het altaar van de H. Laurentius is genoteerd van 1400 - 1566.²³³⁾

80. *Vlijmen: broederschap van O.L. Vrouw*

Het altaar van deze broederschap is genoteerd in 1510 en 1520.²³⁴⁾

81. *Vught: gilde van Sint Barbara en Sebastiaan*

Een medaillon uit het begin der zestiende eeuw draagt alleen een beeldje van Sint Barbara. Daarnaast heeft het gilde nog een vogel uit het eerste kwart der zestiende eeuw.²³⁵⁾ Een altaar van Maria, Sebastiaan en Antonius is vermeld vanaf 1485.²³⁶⁾

82. *Vught: gilde van Sint Catharina*

Van dit gilde is een medaillon bewaard uit het midden der zestiende eeuw en een koningsvogel met het opschrift 'Fraternitas Ste Katharine in Vicht me fieri fecit anno 1503'. De broederschap van de H. Catharina in Vught liet mij maken in 1503'.²³⁷⁾ Het altaar van Sint Catharina wordt slechts (blanco) vermeld in 1566.²³⁸⁾

83. *Waalre: gilde van Sint Willibrord*

Een medaillon uit het tweede kwart van de zestiende eeuw met een zesbladige bloemkroon en het opschrift 'Die scut van Waalre' is het enige oude getuigenis van dit gilde.²³⁹⁾

84. *Waalwijk: gilde van O.L. Vrouw*

Het altaar van dit gilde, soms aangeduid als 'gilda' soms als broederschap, is speurbaar van 1524 tot 1566.²⁴⁰⁾

85. *Waspik: gilde van O.L. Vrouw*

Van 1418 tot 1566 wordt het altaar vermeld met in 1510 en 1541 de aantekening, dat de broeders of de dekens van het gilde van O.L. Vrouw de Missen betalen.²⁴¹⁾

86. *Waspik: gilde van Sint Barbara*

Enkel in 1541 wordt een altaar vermeld van Sint Jan en Barbara met de aantekening, dat 6 Missen per week worden betaald door de gildedekens of broeders van Sint Barbara.²⁴²⁾

87. *Wintelre: gilde van O.L. Vrouw*

In 1556 wordt een altaar genoemd van de broederschap van O.L. Vrouw. Tien jaar later staat dit altaar op naam van 'de Ghilda' van Maria. Aan dat altaar worden Missen opgedragen op zon- en feestdagen en op maandag.²⁴³⁾

88. *Woensel: gilde van Sint Catharina*

Volgens een afschrift in een opschrijfboekje is in 1477 'by tusschenkomst ende toedoen van goede ende devote mannen eendrachtelyck geordineert ende gemaect in den dorpe ende prochie van Woensel een goetd geestlyck broederschap'.²⁴⁴⁾ Of de daarop volgende reglementaire bepalingen uit die tijd dateren, is echter hoogst twijfelachtig. Door de exemptie van het Eindhovens kapittel zijn nauwelijks gegevens bewaard in de kerkelijke registers.

89. *Zeeland: gilde van Sint Jacobus*

Een medaillon uit het midden der zestiende eeuw heeft als opschrift 'Dit hoert toe die schutterie van S Jacob op Seelant'; ook een koningsvogel is uit dezelfde tijd.²⁴⁵⁾ Verdere oude gegevens ontbreken.

90. *Zevenbergen: gilde van Sint Joris*

D.d. 1541.06.21 kreeg het gilde een kaart van Cornelis van Bergen, heer van Zevenbergen.²⁴⁶⁾ Het is duidelijk, dat het gilde eerder bestond. Ruim een jaar tevoren was een eerste vergadering gehouden,²⁴⁷⁾ vermoedelijk het begin van schutterlijke activiteiten van een eerder bestaand kerkelijke gilde. Immers in artikel 13 is vastgelegd, dat namens het gilde wekelijks een Mis wordt opgedragen op woensdag op het Sint Jorisaltaar. Dit altaar is niet te vinden in de zeer summiere aantekeningen der kerkelijke registers betreffende Zevenbergen. In artikel 1 van het reglement is bepaald, dat het gilde dienst moet doen aan de heer, wanneer dat gevraagd wordt. Er is echter niets van bekend, dat het gilde ooit gewapenderhand zou zijn opgetreden.²⁴⁸⁾

91. *Zundert: gilde van Sint Joris*

Blijkens in afschrift bewaarde rekeningen over de jaren 1560, 1562 en 1563 was dit gilde toen in volle wezen.²⁴⁹⁾ Een altaar van Sint Joris is geregistreerd van 1510 tot 1566.²⁵⁰⁾

In een volgende aflevering hopen wij enige conclusies te trekken en enkele mythen te ontzenuwen.

NOTEN

105. Dr. C.I. Kruisheer, *De Onze Lieve Vrouw-Broederschap te Doesburg, Ellecom/Arnhem* 1976.
106. Kruisheer, Doesburg, blz. 55 - 90.
107. „ » „ 23 - 30.
108. „ » „ 31 - 41.
109. „ » „ 45.
110. G.C.A. Juten, *Consilium de Beke*, overdruk uit *Taxandria*; G.Bannenbergh, A.Frenken en H.Hens, ed., *De oude dekenaten Cuijk, Woensel en Hilvarenbeek in de vijftiende- en zestiende-eeuwse registers van het aartsdiakenaat Kempenland*, deel I, II en supplement, Nijmegen 1968/70.
111. M.A.Erens, ed., *De oorkonden der abdij Tongerlo, Tongerlo* 1948, nr. 167.
112. *Oorkondenboek Tongerlo*, nr. 191.
113. *Vijfhonderd jaar Noordbrabantse schuttersgilden*, Tentoonstellingscatalogus, Philips ontspanningscentrum, Eindhoven 1977, blz. 26.
114. *Vijfhonderd jaar*, blz. 34.
115. *Oude dekenaten*, supplement, blz. 283.
116. „ ⁵⁵ I, blz. 159.
117. „ » I, blz. 158.
118. *Vijfhonderd jaar*, blz. 26 en 34.
119. *Oude dekenaten*, I, blz. 13; supplement, blz. 235.
120. „ » supplement, blz. 287.
121. J.Th.M. Melsen, *De ridderlijke gilde van Sint Sebastiaan te Eindhoven 1482 - 1982*, Eindhoven 1982, blz. 18.
122. *Vijfhonderd jaar*, blz. 28, 32 en 40.
123. *Oude dekenaten*, I, blz. 153 e.v..
124. „ » supplement, blz. 339.
125. „ ⁵⁵ „ ⁵⁵ .. 339 e.v.
126. Jolles, *De schuttersgilden I*, blz. 89 - 92.
127. *Oude dekenaten I*, blz. 161 e.v.
128. „ » I, blz. 162; supplement, blz. 291.
129. „ » „ „ 163; „ ⁵⁵ ⁵⁵
130. Een afschrift van deze kaart en andere latere kaarten van Deurnese gilden werd mij door streekarchivaris R.J. Jansen toegezonden, waarvoor dank.
131. *Oude dekenaten*, supplement, blz. 344.
132. *Vijfhonderd jaar*, blz. 22.
133. *Oude dekenaten I*, blz. 178; supplement, blz. 295.
134. Melsen, *De ridderlijke gilde*, blz. 68.
135. „ ⁵⁵ „ ⁵⁵ .. 70.
136. „ „ „ „ 72.
137. *Vijfhonderd jaar*, blz. 24.
138. Melsen, *De ridderlijke gilde*, blz. 70.
139. *Vijfhonderd jaar*, blz. 26 en 36.
140. Melsen, *De ridderlijke gilde*, blz. 22.
141. *Oude dekenaten*, passim.
142. Melsen, *De ridderlijke gilde*, blz. 20.
143. „ ⁵⁵ „ ⁵⁵ .. 22.
144. Juten, *Consilium*, blz. 89 e.v.
145. *Oude dekenaten I*, blz. 184.
146. *Vijfhonderd jaar*, blz. 36.
147. *Oude dekenaten I*, blz. 183; supplement, blz. 297.
148. „ „ supplement, blz. 297.
149. *Vijfhonderd jaar*, blz. 26 en 38.
150. Juten, *Consilium*, blz. 130; *Oude dekenaten*, supplement, blz. 367.
151. *Oude dekenaten I*, blz. 151; supplement, blz. 287.
152. *Vijfhonderd jaar*, blz. 24 en 36.
153. Juten, *Consilium*, blz. 97; *Oude dekenaten*, supplement, blz. 357 e.v.
154. Jolles, *De schuttersgilden I*, blz. 149.
155. „ ⁵⁵ „ ⁵⁵ „ 11, blz. 192.
156. *Oude dekenaten I*, blz. 122; supplement, blz. 276.
157. A.M. Frenken, *De oude schutsgilden van Helmond, Helmond* 1922, blz. 16 - 20.
158. Frenken, *De oude schutsgilden*, blz. 13.
159. „ „ „ „ „ 11.
⁵⁵ ³⁵ ⁵⁵ „ ⁵³ „ a, 99.
161. *Oude dekenaten I*, blz. 197.
162. Frenken, *De oude schutsgilden*, blz. 98 e.v.v.
163. „ „ „ „ „ 58 e.v.
164. *Oude dekenaten I*, blz. 195.
165. Frenken, *De oude schutsgilden*, blz. 59 - 70.
166. „ „ „ „ „ 70.
167. „ „ „ „ „ 93.
168. „ „ „ „ „ 94.
169. Zie de nrs. 23, 27 en 70.
170. *Oude dekenaten I*, blz. 197; Frenken, *De oude schutsgilden*, blz. 98 - 107.
171. *Vijfhonderd jaar*, blz. 24 en 38.
172. „ „ „ „ „ 26.
173. Jolles. *De schuttersgilden II*, blz. 17.
174. *Oude dekenaten I*, blz. 122; supplement, blz. 277.
175. *Vijfhonderd jaar*, blz. 28 en 38.
176. „ „ „ „ „ 24.
177. Juten. *Consilium*, blz. 163; *Oude dekenaten*, supplement, blz. 380.
178. *Oude dekenaten* supplement, blz. 305.
179. Juten, *Consilium*, blz. 91 e.v.
180. Jolles. *De schuttersgilden I*, blz. 208; *Vijfhonderd jaar*, blz. 34 en 76.

181. Oude dekenaten I, blz. 201; supplement, blz. 304.
182. „ ————— 208.
183. Vijfhonderd Jaar, blz. 22 en 36.
184. Oude dekenaten I, blz. 207; supplement, blz. 308.
185. Vijfhonderd jaar, blz. 26 en 40.
186. 26.
187. Oude dekenaten I, blz. 213, 215; supplement, blz. 309.
188. Jolles, De schuttersgilden II, blz. 37.
189. „ 39.
190. Oude dekenaten II, blz. 103.
191. Vijfhonderd jaar, blz. 26.
192. Oude dekenaten II, blz. 84.
193. Vijfhonderd jaar, blz. 28 en 36.
194. Jolles, De schuttersgilden II, blz. 54.
195. Oude dekenaten I, blz. 11; supplement, blz. 234.
196. Juten, Consilium, blz. 203; Oude dekenaten supplement, blz. 395.
197. De kaart is gepubliceerd in Taxandria jrg. 38 (1931), blz. 212 e.v.v. en in Campinia jrg. 4 (1974), blz. 220 e.v.v.
198. Vijfhonderd jaar, blz. 22 en 34; J.M. Oomen, 'Koningszilver en andere gilde-uitrustingsstukken van het Sint Jansgilde te Oerle', in Campinia jrg. 22 (1992), blz. 59 - 76.
199. Vijfhonderd jaar, blz. 28.
200. Juten, Consilium, blz. 220, 228; Oude dekenaten supplement, blz. 400.
201. Vijfhonderd jaar, blz. 36.
202. Juten, Consilium, blz. 224; Oude dekenaten supplement, blz. 402.
203. „ 226; „
204. Vijfhonderd jaar, blz. 28.
205. Oude dekenaten I, blz. 54; supplement, blz. 252.
206. Jolles, De schuttersgilden II, blz. 90 e.v.v.
207. „ „ 115.
208. Juten, Consilium, blz. 101 e.v.v.
209. Oude dekenaten I, blz. 198.
210. Vijfhonderd jaar, blz. 26 en 38.
211. Jolles, De schuttersgilden II, blz. 117.
212. „ „ 138.
213. Oude dekenaten I, blz. 107; supplement, blz. 271.
214. „ 245.
215. Vijfhonderd jaar, blz. 34.
216. Jolles, De schuttersgilden II, blz. 145; Vijfhonderd jaar, blz. 76.
217. Oude dekenaten I, blz. 245; supplement, blz. 320.
218. Vijfhonderd jaar, blz. 34.
219. Oude dekenaten supplement, blz. 422.
220. „ ————— II, blz. 221.
221. supplement, blz. 325.
222. Vijfhonderd jaar, blz. 26 en 34.
223. Oude dekenaten supplement, blz. 233.
224. Vijfhonderd jaar, blz. 34.

225. Juten, Consilium, blz. 269; Oude dekenaten supplement, blz. 418.
226. Jolles, De schuttersgilden II, blz. 158 e.v.
227. Oude dekenaten supplement, blz. 321.
228. Vijfhonderd jaar, blz. 23/24 en 40.
229. „ „ 38.
230. Oude dekenaten I, blz. 235; supplement, blz. 316.
231. Juten, Consilium, blz. 217; Oude dekenaten supplement, blz. 399.
232. Jolles, De schuttersgilden II, blz. 196.
233. Oude dekenaten I, blz. 121; supplement, blz. 276 e.v.
234. Juten, Consilium, blz. 298; Oude dekenaten supplement, blz. 431.
235. Vijfhonderd jaar, blz. 26 en 34.
236. Juten, Consilium, blz. 302; Oude dekenaten supplement, blz. 433.
237. Vijfhonderd jaar, blz. 28 en 32.
238. Oude dekenaten supplement, blz. 433.
239. Vijfhonderd jaar, blz. 26.
240. Juten, Consilium, blz. 298; Oude dekenaten supplement, blz. 431.
241. „ „ 294; „ 428 e.v.
242. Oude dekenaten supplement, blz. 429.
243. Juten, Consilium, blz. 217; Oude dekenaten supplement, blz. 399.
244. Jolles, De schuttersgilden I, blz. 126.
245. Vijfhonderd jaar, blz. 30 en 38.
246. A. Delahaye, Het Sint Jorisgilde of de vroedschap van Zevenbergen, Publikaties van het archivariaat Nassau-Brabant nr. 24, Zundert 1973, blz. 5 e.v.v.
247. Delahaye, Het Sint Jorisgilde, blz. 13.
248. „ 11.
249. Jolles, De schuttersgilden II, blz. 225.
250. Juten, Consilium, blz. 187; Oude dekenaten supplement, blz. 388.

II. ARCHEOLOGISCHE VERKENNING NAAR DE PLAATS WAAR DE STANDERDMOLEN VAN OERLE VÓÓR 1462 STOND

door Jacq. F.C.M. Bijnen

Inleiding

Het oudste document waarin sprake is van een molen te Oerle, dateert van 1 maart 1326.¹⁾ In een oorkonde van die datum geeft hertog Jan III van Brabant (1312-1355) aan de lieden van Zandoerle, Knegsel, Hoogcasteren (onder Hoo-geloon), Vessem en Wintelre een binnen nader omschreven grenzen gelegen gemeeynte uit. De begrenzing van die gemeeynte is nauwkeurig aangegeven: zij vangt aan en eindigt bij de molen van Oerle. In het bewuste tekstgedeelte vangt de omschrijving van de grenzen aan met: '*...dewelke ghemeeynte behint ter molen van Oirle..*', en zij eindigt: '*... op totter molen voirgheseit..*'.²⁾ In wezen bevestigde Jan III met deze uitgifte een rechtstoestand die reeds ten tijde van zijn vader en voorganger, hertog Jan II van Brabant (1294-1312) bestond. Deze gemeeynte wordt in de archivalia van latere datum omschreven als 'den Grooten Aard of heijde van Oerle', 'de Groten Aard' en 'Aard van Oerle'. Uit de inhoud van de hiervoor aangehaalde oorkonde kunnen we concluderen, dat er al vóór 1312 op het grondgebied van Oerle een molen stond. De historicus Lijten situeert de plaats waar deze molen destijds stond tussen het Oerlese gehucht Berkt en Zonderwijk, dat later Veldhoven zou gaan heten, op het punt waar de latere gemeenten Oerle, Zeelst en Veldhoven-Meerveldhoven aan elkaar grensden. Lijten komt ook tot de slotsom dat deze molen uit 1326 een watermolen zal zijn geweest.³⁾

Een volgende vermelding van een molen te Oerle treft men in een oorkonde van 17 april 1332 aan.⁴⁾ Hertog Jan III verleent hierin aan de kloosterlingen van Postel het recht van molenban voor een zestal molens. Molens waarop dit recht van toepassing was, noemde men ook wel ban- of dwangmolens. Op grond van dit hertogelijk privilege waren de ingezetenen van Oerle, Wintelre, Zonderwijk en Knegsel (dit waren allen hertogelijke plaatsen, toebehorend aan de hertog) voortaan verplicht hun graan te laten malen op de molen die Postel in Oerle bezat. Indien op deze molen niet gemalen kon worden, dienden de inwoners van de genoemde dorpen hun graan te laten malen op de eveneens aan het klooster van Postel toebehorende watermolen van Venbergen onder Valkenswaard.⁵⁾

Omstreeks 1360 staat de molen van Oerle niet meer op zijn locatie uit 1326 en het blijkt dan een windmolen te zijn. Dit maken we op uit een verklaring ten overstaan van schepenen van 's-Hertogenbosch d.d. 17 november 1405.⁶⁾ Hierin erkennen meerdere personen uit de buurt van Oerle, dat de **windmolen** van Oerle een dwang- of banmolen is voor de inwoners van de dorpen Zonderwijk, Knegsel, Wintelre en Oerle. Zij beroepen zich daarbij op hun kennis van deze situatie '*.. van over vyfende-veertich jair ende meer..*' zonder daarbij te spreken over een andere plaats of over een ander soort molen. Omdat uit latere gegevens

blijkt dat deze windmolen op een andere plaats staat dan tijdens de omschrijving van de gemeeynte-grenzen uit 1326, concludeert Lijten dat hij moet worden gesitueerd in het zuidelijk gedeelte van Zandoerle aan het einde van de 'Meulenstraat' (= de tegenwoordige Banstraat) dicht bij de grens met Knegsel.⁷⁾ De reden daarvoor is, dat in 1462 deze windmolen nogmaals werd verplaatst. Nu over een afstand van 'ongeveer tien minuten gaans' in westelijke richting⁸⁾, omdat hij niet voldoende wind ving.⁹⁾

Na de vrede van Munster (1648), toen de zogenaamde Generaliteitslanden werden toegewezen aan de Republiek, verloor Postel haar zeggenschap over de Oerle'se molen. De Staten Generaal hadden zich alle goederen toegeëigend die in het bezit waren van kloosters en andere religieuze instellingen.

In 1775 verkochten de Staten Generaal de molen: vanaf dat jaar kwam hij in particuliere handen.¹⁰⁾

In de zomer van 1914 werd de molen opnieuw verplaatst, nu naar een terrein, dat aan de Zandoerleseweg, nabij de dorpskern van Oerle, was gelegen.

In 1932/1933 is de molen tenslotte gesloopt.

De plaats waar de windmolen gedurende de periode 1462-1914 heeft gestaan, is in de zomer van 1990 op archeologische bijzonderheden onderzocht. Bij die gelegenheid zijn de nog aanwezige funderingsrestanten gemarkeerd en is dit voormalige molenterrein op een voor het publiek herkenbare wijze ingericht. Vervolgens werd in de zomer van 1992 naar aanleiding van een intussen opgespoorde aanwijzing in een oorkonde betreffende de locatie waar de molen tot in 1462 zou hebben gestaan, ook deze plaats archeologisch onderzocht.

In het hiernavolgende doen wij verslag van de bevindingen van deze in 1992 uitgevoerde archeologische verkenning.

Historische gegevens over de plaats waar de molen tot in 1462 stond

Als eerste brengen we in herinnering de hiervoor reeds aangehaalde passage uit het in 1915 verschenen artikel van Cornelis Rijken, waarin staat, dat de molen in 1462 zou zijn verhuisd over een afstand van ongeveer 10 minuten in westelijke richting.¹¹⁾ Wie op de bewuste plek graaft vindt er volgens de mededeling van Rijken '*.. dan ook nog vele overblijfselen van steen, ijzer, enz..*'. Omdat Rijken de hem voor ogen staande plek slechts vaag omschrijft, als liggende '*.. aan het Zuideinde der z.g. 'Meulenstraat'* (= de tegenwoordige Banstraat), *die ongetwijfeld van den destijds daar staanden molen haar naam ontving*', is het terrein dat op grond van deze omschrijving voor onderzoek in aanmerking komt vrij groot om met een redelijk vooruitzicht op succes archeologisch te onderzoeken.

Een zekere aanwijzing over het punt waar de molen gestaan zou hebben is te lezen in een oorkonde d.d. 21 oktober 1623.¹²⁾ In dit document staat de uitspraak geformuleerd met betrekking tot een geschil, dat indertijd was gerezen tussen de ingezetenen van Zeelst en Oerle, over het gebruiksrecht van een stuk heide gelegen aan de noord-oostelijke grens van Oerle met Zeelst. In de tekst

wordt een deel van de gemeeynte omschreven waarin de inwoners van Zeelst geen (nieuwe) rechten zouden mogen pretenderen. De omschrijving van dit gebied wordt aangegeven door een denkbeeldige lijn lopende 'linea recta' van de grens-paal geheten 'de Lantvoirt' (een punt van de noordgrens van Oerle met Zeelst) '*.. tot op eenen pael ende grooten blouwen steen gelegen opte sijde naer Kneghsel ter zijden der wijntmoelen daer deselve wijntmoelen ten anderen tijden heeft gestaan geheijten de plaetse termeulenpael van Sandt Oers...*' (zie afbeelding 1). Volgens deze omschrijving zou de molen dus eertijds gestaan hebben op de plaats die toen werd aangegeven door een grote blauwe steen die lag op een grenspunt van Oerle met Kneghsel.

De grote blauwe steen

De plaats waar de 'grooten blouwen steen' lag is bekend uit het kadaster en moet worden gesitueerd in de Molenvelden op circa 150 meter ten westen van het zuidelijk eind van de Banstraat. De steen markeerde een grenspunt van de gemeente Veldhoven en Vessem c.a. Aan de noordkant van dit grenspunt ligt Zandoerle, dat tot 1921 een deel was van de gemeente Oerle, en aan de zuidzijde grenst het kerkdorp Kneghsel, dat valt onder de gemeente Vessem c.a. In de zomer van 1970 is op brutale wijze deze steen gestolen. Op een zaterdagmiddag en onder de ogen van zo'n vijftien nietsvermoedende omstanders, die veronderstelden dat dit het werk was van een of andere officiële instantie, werd de steen in de bak van een laadschop geschept, op een vrachtwagen geladen en vervolgens afgevoerd. Een enkele dagen daarna ingestelde zoekactie door de gemeenteopzichter, heeft geen resultaat gehad.

Landmeetkundig is deze steen een aantal malen ingemeten, waarbij zelfs maten werden bepaald van de grootte ervan. Twee minuut veldwerken van het kadaster, d.d. 23 mei 1921 en 12 juni 1961, geven als een maat van de steen, gemeten in het verlengde van de meetlijn, respectievelijk 1,15 meter en 0,45 meter.¹³⁾

De afstand van dit door de steen gemarkeerde punt naar het hart van de Molenberg, waarop de molen in 1462 werd herbouwd, bedraagt hemelsbreed circa 450 meter. Dit komt ruwweg overeen met een loopafstand door de heide van 'ongeveer 10 minuten' waarover Rijken ons in zijn artikel schrijft. Merkwaardig hierbij is dat Rijken het wel heeft over overblijfselen van steen, ijzer, enz., die bij het graven te voorschijn zouden komen, maar dat hij zwijgt over deze tot de verbeelding sprekende grote blauwe kei.

We besloten de plek met de directe omgeving ervan, waar voorheen deze steen lag, aan een verkennend archeologisch onderzoek te onderwerpen.

Archeologische verkenning

Allereerst werd het kadastraal punt waar tot in 1970 de blauwe kei heeft gelegen aan de hand van de kadastrale veldwerken uitgezet. Deze meting is op 15 en 16 juli 1991 uitgevoerd door de Landmeetkundige Dienst van de gemeente Veldhoven.

Op 30 juli en 19 augustus 1991 voerden we ruim vijftig grondboringen uit (zie

INHOUDSOPGAVE

REGISTER

1992

INHOUDSOPGAVE 22e JAARGANG 1992

J.F.C.M. Bijnen	
— Het Koepeltje: een verdwijnend monument	26- 28
— Belgische vluchtelingen te Oerle in 1914-1918	49- 51
— Het begin van het moderne notariaat in Veldhoven	108-110
— De Voorraad (Veuraord) onder Oerle	155-158
M. Hulsen	
— Genealogische gegevens van familie Van de Sande	52- 53
J.P.J. Lijten	
— De kwartierschouten van Kempenland/schouten van Oirschot en hun stadhouders	5-25; 40- 48
— De financiering van de bouw van de Oirschotse St. Petruskerk 1463-1512	80-102
— Het ontstaan der schuttersgilden op het platteland van Noord-Brabant	119-141
— Kempische curiosa: 18. De tijd in oude tijden	30- 31
19. Van Oirschot naar Boulogne	55- 56
20. Getallen en cijfers in de loop der eeuwen	104-105
21. Oirschotse emigranten naar Frankrijk en elders	142-143
J. Neggers	
— Genealogie Neggers	145-154
J.M. Oomen	
— Koningszilver en andere gilde-uitrustingsstukken van het St. Jansgilde te Oerle	59- 76
C. Scholten	
— Huizen en hun bewoners te Oirschot van de zeventiende tot de twintigste eeuw:	
67. Nieuwstraat 13-15	32- 35
68. Torenstraat 4	111-114
Th. van Tartwijk	
— Parenteel van Henricus Gerardus van Tartwijk	57- 58

Diversen:

— boekaankondigingen:	
* Oog op Oirschot	29
* Veldhoven 70	54
* Het notariaat in Veldhoven	107
* Vladeracci tres, pater et filii, poeta latini Silvaeducenses cursussen: genealogie en oud schrift	144
— tentoonstelling: Monumenten in Veldhoven	103
	106

Gebruikte afkortingen:

armm.	armeester	schoolm.	schoolmeester
burg.	burgemeester	secr.	secretaris
e.v.	echtgenote van	top.	toponiem
Oi.	Oirschot	wed.	weduwe
past.	pastoor	weth.	wethouder
pres.	president	wnd.	waarnemend
rentm.	rentmeester		

A		Berendonck, Dirck Joordens van	143	Brakel, Philip Johan, baron van —, kwartierschout	43	Eersel	5-6,12,24,155
Aalst, heer van	zie Johan van der Cluse	Bergaigne		Brant, Jordaan		Eindhoven	6-8,11-12,23-24,30,43,64,66,69-71,74,94,108-110
Aarschot	123	— Henrick —, hoogschout in stad en meierij van 's-Hertogenbosch, kwartierschout	7-8,13,21,40-41,43	— zie Straten, Jordaan Brant van		— kapittel van	121
A(e)rts		— Henrick (junior, genaamd van Vladeracken) —, kwartierschout	41	Breda, kapittel van	121	— luitenant-drossaard van	zie Johan Leyten
— Herpert —, koning van het St.Jansgilde (Oerle)	64,75	Bergen (Mons)	143	Brederode, Johan Wolphart — gouverneur van 's-Hertogenbosch	13	Elderen, Henrica Maria van —, wed. J.J. van Haaren	113
— Jan —, koning van het St.Jansgilde (Oerle)	60,75	Bergen, Hubrecht van —, hoogschout van stad en meierij van 's-Hertogenbosch	10	Bressers, Jan Daendels, koning van het St.Jansgilde (Oerle)	63,75	Elmpt, Jan van —, stadhouder van de kwartierschout	17
Alem, kapittel van	121	Bergen op Zoom	11	Bries, Petrus	50	Engeland	51
Allerheiligste Drieëenheid (beneficie)	124	— kapittel	121	Broeck, van den		Erven, Anthony Jan Anthony	143
Alpen	87	Bergeyk (schepenbank)	5-6,11,15,110	— Simon —, rentm. van Kempenland	7	Esch, van	
Ameyden, van der		Bergh, Bernard van den	30-31	— Willem (sr.) —, stadhouder van de kwartierschout	16	— Floris	55
— familie	128	Berk, Th. van den —, koning van het St.Jansgilde (Oerle)	72,75	— Willem (jr.) —, rentm.	16	— Franciscus	55
— Art Henrickssoen —, schepen van Oi.	100	Berkt, top. Oerle	155,158	Brussel	13-15,24,51,85,142	— Helena —, e.v. Hendrik van den Bichelaar	55
— Daniel —, collecteur van de inkomsten van de bisschop van Luik	93,100,127	Berne, abdij van	121	Bruynincx, Anthonis —, kanunnik	92	— Henrick —, rector	127
— Corstiaen —, kanunnik te Luik	128	Bernts, Arnt —, schepen van Oi.	100-101	Buckincx		Jaspar	55
Amsterdam	31	Berse, Philips Dirckszoon van	128	— Arnd Henrickszoon	142	— Jaspar Philipsen —, stadhouder van de kwartierschout	13,16
Ansems		Berwouts, Willem —, stadhouder van de kwartierschout	15	— Arnoldus Bartelszoon		— Johan —, kwartierschout	11
— Jacop —, schepen van Oi.	100	Best	30,81,90,124-125,132-133,136-137	— hoedemaker	142	Essens, Adriaan Andrieszoon	142
— Jordan	101	— rector van	81	— Job Janszoon	143	Europa	49
Antwerpen	49-51	Beyerd, huis te Oi.	83	Bullens, Petrus Mathiaszoon —, slotenmaker	142	Eijnden, Jan van den	51
Assendelft, Eustatius van —, kwartierschout	13,40	Beijsens, Antonij Cornelis —, bakker	113	Bijnen, Bartholomeus	8,21		
Asten	109	Bichelaar, van den		C	zie K	F	
Audenhoven, van		— Hendrik	55	D		Franciscanen, orde der	120
— Claus Thomassoën —, schepen van Oi.	101	— Maria Franchoise —, e.v. Guillaume Franchois Mouton	55	Dachverlies, Albert (Aelbrecht) —, kwartierschout	11-12	Franken, Jacobus	112
— Rutger Gosenssoen —, schepen van Oi.	101	— Petrus Henrikszoon	55	Das		Frankrijk	49,55,81,108,110,142
Averbode, abdij van	121	Bierings, Peer	28	— Martinus	50	Franse Revolutie	108
		Blaarthem	6	— Walter	50	Frenken, A.M.	15,127 130
B		Bladel	5-6,81,89	Deursen	34		
Baar, Hendrika Wilhelmina van	113	— past. van	81	Dinther, Matthias Hesselt van —, raad in de Raad van Brabant	25	G	
Basel	87	Blommers, Nicolaas	143	Dominicanen, orde der	120	Gaele, Jacobus van —, koning van het St.Jansgilde (Oerle)	64,75
Baijens		Boelaerts, Lenaert Lenaerts Dielis	143	Dooren-van Baar, register	5	Geertruidenberg, kapittel van	121
— Hendrik	31	Bogaers, Gerardus —, rector	28	Dooren (Doeren), van den		Gelder	143
— Jacobus —, rademaker	33-34	Bondt, Desiré de	51	— Jan —, roeddrager, clericus	123	Geldrop, van	
— Jacobus —, schoolhoofd in Deursen	34	Boort, Frank van —, deken	82	— Jan Janszoon —, rector	123	— Jacob	125
— Jacobus Jans	33	Boot, Amelrijk —, priester en kanunnik in 's-Hertogenbosch	130,135	Do(o)rmalen, van		— Jordan Janszoon kanunnik en kerkm.	84,93,125
— Jan Joseph	33	Bootsgasthuis (begijnhof)	130	— Jacob —, notaris	93,126	Gemert	30-31,109
— Johanna	33	Borchmans, Jan	93	— Jacob Jacobszoon	126	Gepkens, J. —, koning van het St.Jansgilde (Oerle)	73,75
— Johannes	33	Borgloon	123	— Jan Peters	143	Gestel	15
— Catharina	33	Bornbergen, Marcus van —, stadhouder van de kwartierschout	16	Drie Swanen, café te Oerle	66	Gestel, Ghysbert van —, priester en kerkm.	84
— Nicolaas	33-34	Boudaen, Balthasar de —, raad in de Raad van Brabant	25	Driemylen, van		— Henrick	93,129
Be(e)laerts		Boulogne	55	— Mechtildis, wed. van Henrick	93,129	Gillis, Corn.	25
— Henrick —, provisor en kerkm.	83	Bourbon, Ludovicus van —, bisschop van Luik	127	Duitsland	49,87	Goorsen, Heyndrick Jan —, koning van het St.Jansgilde (Oerle)	61,75
— Henrick Rutgerszoon —, pres. schepen van Oi., kerkm. H.Geeestm.	84,100,102	Bout, mr. Johan heer van Lieshout, kwartierschout	42-43	Dussen	121	Goos(s)ens	
— Margriet —, stichteress van het Beelaartshofje	93,131	Boxtel	23,30	Duytz, Eritius (Ericus) —, koning van het St.Jansgilde (Oerle)	63,75	— Aert —, past. te Knegsel	61,75
— Rutger —, schepen van Oi., kerkm.	84,128	— kapittel van	121	Dyck, Henrick van den	83,100-101	— Gerard —, griffier van Kempenland	25
Beelaartshofje	131	Brabant	131,142-143			— Gerit	21
Beerze (alias Greelmeker), Henrick van	127	— hertog van	5,87	E		— Henrick Claeus	125
Begijnhof	zie Bootsgasthuis			Echternach	131	Gouden Leeuw, Eindhoven	109
België	49,81,143					Grave, kapittel van	121

's-Gravenhage	7-8,25,43,45	Hermans, W.	69	Ishem	143	Kervendonck	143
Greelmeker	zie Henrick van Beerze	Hersel, van		Italië	81,87	Kessel, graafschap	143
Grieken	104	— Danel —, kanunnik en kerkm.,		Itsma, Wybrand van —, borgem van		Keulen	93
Grobbendonk, heer van zie Erasmus Schets		vice-deken	83-84,100-101	Harlingen, kwartierschout en dijkgraaf		— domkapittel	89
Groenberg, huis te Oi.	42,44	— Loywich	101	van Kempenland	43	Keijsers, n.n.	64
Groenen, Lambert	51	Hert, Gysbert van der —, scholaster	134			Kleef, land van	143
Grote, Geert	89	's-Hertogenbosch	5,7,9,13,24,40-43,87,	J		Cleynaël (Cleymael, Cleynarts)	
Grote Aard (Oerle)	155		93,108,120,130,137	— Jan		— Jan	10
Grote Vliet	51	— meierij 5,7,9-10,13,24,40-41,43,93,120		— Karel Hermanszoon —, schepen		van Oi., kwartierschout	9-10,14
Gruyter, Geeraart die —, stadhouder		— kapittel	121	Cluse, van der		— Huybrecht —, heer van Waalre,	
van de kwartierschout	13	— kapitteldeken van de St.Jan		— Johan —, heer van Aalst, Waalre		en Valkenswaard	21
		zie Peter de Crom		— past. van		zie Aert Goosens	6,155
H		— gouverneur van zie Johan Brederode		Koenen		— Jan —, kwartierschout	6,10-11,14-15
Haaren, van		Heu, Baltazar le	66	— Jan —, stadhouder van de		kwartierschout	15
— Franciscus Aloysius Maria —,		Neusden, kapittel van	121	— Corstiaen —, kwartierschout		10,14	
slager	113	Heuvel, Zeelst	51	Coenraets, Jacobus —, stadhouder		van de kwartierschout	45-46
— Jacobus Josephus —, slager	113	Heuvel, Janus van den —, dir.		— Johan Willem Daniel —, stadhouder		Koepel, top. Veldhoven	28
— Johannes Alphonsus Maria		Boerenleenbank Oi.	94	van de kwartierschout		Koestraat, Oi.	45
slager	113-114	Heuvelmans, Walterus —, koning van		Julianus, kardinaal —, legaat van de		Colpin, Adolf	51
— Cornelis Adrianus —, mijnhout-		het St.Jansgilde (Oerle)	68,75	paus in Duitsland	87	Coudenberghé, Wouter Wouterszoon van	
handelaar	113	Heuy, Petrus Tobias van den —,				124	
Haarlem	143	burg. van Oerle	40-51	K		Coudewater, klooster te Rosmalen	124
Habraken, top. Oerle	157	Heyden, Elisabeth Antonia Adriana		Kalkar	143	Coppen, Arnoldus —, koning van het	
Hagen, J.	11	Henrica van der	114	Kalken, van		St.Jansgilde (Oerle)	65,75
Ham, Gerdina van —, wed. Johannes		Heym, Jan —, kwartierschout	9	— Daniel Aloysius —, fabrikant	34	Kort, J.M. de —, koning van het	
van de Loo	34	Heymans, W —, koning van het		— Maria Josephina Emmanuel	34	St.Jansgilde (Oerle)	73,75
Hansler (Dtsl.)	143	St.Jansgilde (Oerle)	66,75	Campinia	5	Korvezee, E. —, rijksarchivaris in	
Hapert	5-6	Hilvarenbeek	30,108-109	Kanters, Adriaen Willem	113	Noord Brabant	7-8,12,16
Harlingen, burgem. van	43,zie Wybrand	— kapittel van	121-122	Cantorij	93	Krieken, Dirk van der —, koning van	
van Itsma		— drossaard van zie Jacobus Coenraets		Casteren	5-6	het St.Jansgilde (Oerle)	66,75
		Hont, Jan Hendrix de	30	Cats, Abel van —, stadhouder van de		Krielen, Hendrien —, wed.	
Harnasmakers		Hoogeind, top. Oerle	50-51,155,158	kwartierschout	43	Jacobus Franken	112
— Henrick Jaspers	111	Hoogeloon	5-6,92,155	Kelder, top. Veldhoven	158	Crom, de	
— Maria Henrick —, e.v. Goort Jan		Hoogcasteren	155	Kelders, F. —, koning van het		— Aert —, kanunnik, kerkm.	84,93,131
Wuytens	111	Hoorn, van		St.Jansgilde (Oerle)	73,75	— Dirck —, priester, kerkm.	84
Haultepenpe, n.n.	11	— familie	50	Kempemland, kwartier	5-12,21-25,40-46,	— Frans	50-51
Hedel, Godevart van —, pres. schepen		— Edmond —, electricien	51	81,104,109		— F. —, koning van het	
van Oi.	9	— Cornelia	50	— schouten en hun stadhouders 5-20,40-48		St.Jansgilde (Oerle)	70,75
Heemschut	119	Hoppenbrouwer(s)		— dijkgraaf van		— Peter —, kapitteldeken van de	
Heemskerck, Willem van —,		— Dirck die	101	zie Wybrand van Itsma		St.Jan te 's-Hetogenbosch	87,124
kwartierschout	42	— Thomas de —, stadhouder van		— aartsdiakenaat	127	Croy, Jacob —, kanunnik van de	
van Oi.	129	de kwartierschout	14	Kemps		St.Jan te Luik	129
's-Heerenvijvers, landgoed	98	— Eymbert	142	— Goyart Jacop	130	Cuijck, van	
Hees, top. Eersel	155	Francis z.v. Eymbert	142	— Jacoppen	101	— Jan Jansse Dielisse	32
Heikantsebaan, Veldhoven	156	Henrick Ghysbrecht —,		Kerkhof, herdgang	32,111	— Marie Cathrien —, e.v. Petrus	
Heilig Kruis (beneficie, altaar)	125,133	schepen van Oi.	101	Kerk-Oerle	155,157-158	van den Bichelaar	51
Heilig Sacrament, broederschap	133	Jan z.v. Eymbert	142	Kerckoerle, Jan Rugters van			
Heilige Drieëenheid, altaar	124	Joorden Dierck die —, schepen		secr. van Oi.	126	L	
Helmond	109	van Oi. H.Geestm.	100-101	Kers, de —, café te Oerle, voorheen		Laeck, Andries van der —,	
Helmont, Giselbertus van	124	Houben, L.G.A.	9,11	de Drie Swanen	66	pres.-schepen van Oi.	126
Henegouwen	129,142	Hout (Haut), van					
Henricks(soen)		— Dirck Jacobszoon	125				
— Hadewijch, wed. van Petrus —	129	— J.	70-71,74				
— Jacop	100-101	— Thomas	51				
— Petrus	129	Hove, Aert van den —, rentm.	16				
— Symon —, stadhouder van de		Hulpen, van der					
kwartierschout	15-16	— Francis —, vorster	142				
Herentals	12	— Cornelis —, wijnkoper	142				

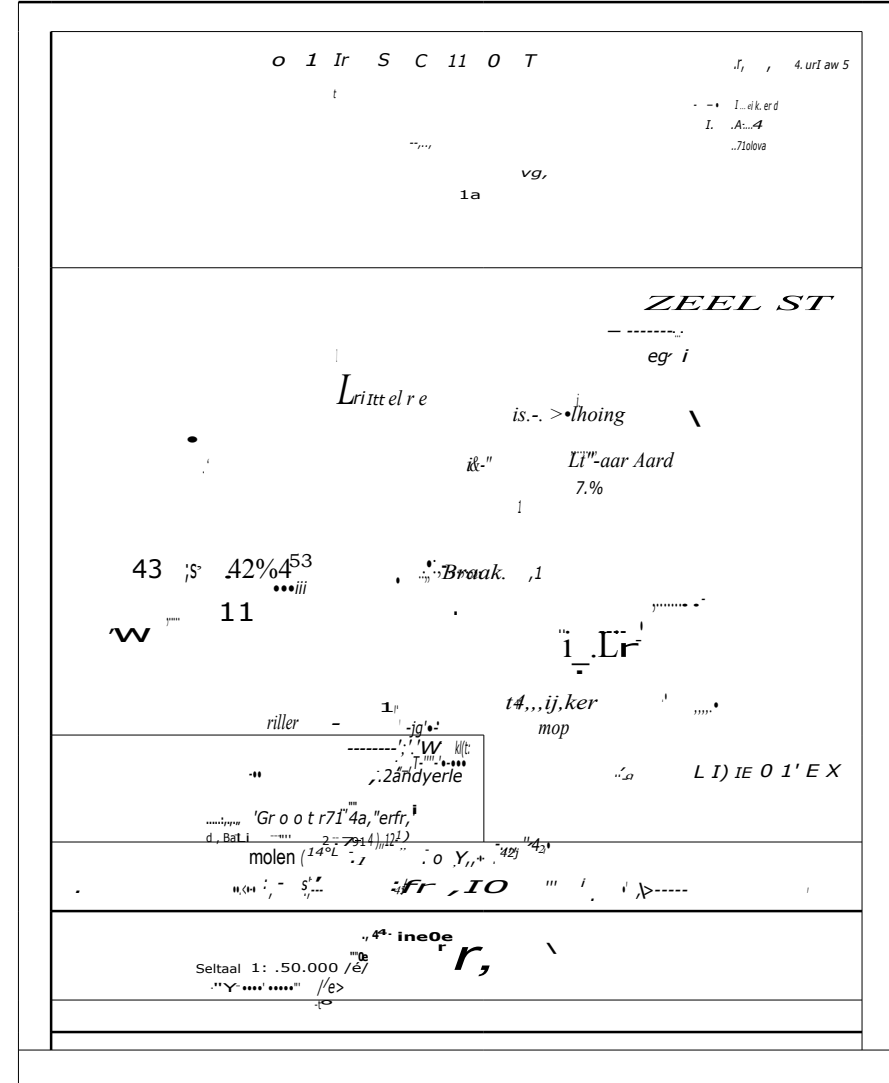
Lalier, Magdalena —, e.v. Jaspar van Esch	55	Maria Magdalena	128
Latijnse School te Oi.	105	Martini, Octaviaen — procureur	21,25
Lauvreys, Jean	50	Mathyssoen, Gherart	101
Leende, Willem Arts van —, kapitteldecken van Oi.	83,93,131	Meerveldhoven	49
Leermakers, Henrick —, notaris	13	Meierijsche Courant	51
Lemmens, Johanna —, e.v. Martinus Das	50	Mengelen	
Leuven	142	— Henrick Augustynszoon	127
Leyten, Johan —, luitenant-drossaard van Eindhoven	21	— Katharina, e.v. Henrick Aygustynszoon —	127
Liebregts, P.J.L. —, koning van het St.Jansgilde (Oerle)	70,75	Mercx	
Liempdt, Prijn Boudewijns van —, wed. Jaspar Wuytens	111	— Henrick Jan	111
Lieshout, heer van	zie Johan Bout	— Johanna Henrick —, e.v. Jacobus Franken	112
Lievelt, Ansem Jacobs van	126	— Johannes Hendricx	32
Limburg	81	Merode, van	
Lith	30	— Ferdinand	42
Lodewijk XIV, koning van Frankrijk	55,142	— Henrick I	15
Loenhout, van		— Rycalt V	15
— Antonius —, koning van het St.Jansgilde (Oerle)	69,75	Mesmeker, de	
— Francis —, koning van het St.Jansgilde (Oerle)	69,75	— Nicolaas	127
— Hendrik —, koning van het St.Jansgilde (Oerle)	67,75	— Philippus	93,127
Loenman, Jan —, rentm. van de hertog	157	Metsers, Jan de —, vorster en secr. van Oi.	12,135
Lommel	5-6,24	Meulbracht, Jacob Peter Dirck van	143
Loo, van de		Michielsens	
— Johannes —, slager	34	— Anthonis	130
— Maria Cornelia —, e.v. Johannes Maria Jansen	34	— Eva, e.v. Anthonis —	130
— M. —, hoofdman van het St.Jansgilde (Oerle)	74	Middelbeers	5,81,89
Loos, Cornelia Henriette de wed. Johannes A.M. van Haaren	114	— pastoor van	81
Luchtenberch, Pieter van	21,25	Mierde, van de	
Luik	49	— H.J. —, koning van het St.Jansgilde (Oerle)	70,75
— bisdom	81	— C.M. —, koning van het St.Jansgilde (Oerle)	71,75
— bisschop van zie Ludovicus van Bourbon		Mierden, L. van de	82
— kanunnik te zie Corstiaen van der Ameyden, Jacob Croy, Jordaan Brant van Straten		Moescops, Marten —, pachter van de gemene middelen in Oi.	142
Lucassoens, Gielis	100	Mouton, Guillaume Franchois	55
Luxemburg (Litsemborg)	142		
Lijten, dr. M.J.H.A.	5		
		N	
M		Nahuys, van	
Maerselaar, Aelbrecht van den — schep en kerkm. in Oi. 83-84,100-102		— Abraham	44
Maastricht, bisdom	81	— Jacobus —, stadhouder van de kwartierschout	44-45
Mainz, dom van	87	— Peter —, stadhouder van de kwartierschout	44
Mannekens, Alfons	50	Napoleon	110
Mansveld, graaf van	12	Nataels, Jan —, priester	101
Mariakerk (kapel)	82,88,92,123-124,129-130,132,134	Nederland	49,51,81,120
		Nederlanden, Zuidelijke	108
		Neer	143
		Neerpelt —, past. te zie Jordaan Brant van Straten	
		Neggers, genealogie	145-154
		Nieuwstraat, Oi.	32,35
		Nicolaers, Barbara	51
		Noord Brabant	81,108,121-122,138
		— Commissaris van de koningin	49

Nunen, Johannes Petrus Gerardus Franciscus Maria van	114
Nijsten, Gerard	90
O	
Oerle	5-6,8,12,15,23,26,28,49-51,59-74,108-110,156
— burg. van	
— zie Petrus Tobias van Hoey	
Oerle-Meerveldhoven, schepenbank	108
Oetelaar, van de	
— A —, koning van het St.Jansgilde (Oerle)	73,75
— wed. n.n.	51
Oirschot	passim
(half —)heer van	5,31,45,87,zie ook Martyn Christaen Sweerts
— schepenen van	8-9,14,142
— secr. van	6
— vorster van	7
— schout van	5-17
— stadhouders van de schout van	5-17
— kapittel van	81,85-86,89,91-92,121,123-124,131,134
— kapitteldecken van zie Willem Arts van Leende, Gerardus de Heer	
— past. in	81
Oirschotsedijk	156
Olislagers, W.H. —, koning en keizer van het St.Jansgilde (Oerle)	72,75
Onze Lieve Vrouw van de H.Eik	129,135
Onze Lieve Vrouw Broederschap (gilde)	119,129,135,137
Onze Lieve Vrouw (beneficie, altaar)	128-132,135
Oost-, West- en Middelbeers (de Beerzen)	5,6,10,15
Oostenrijk	49
Oude Hoeven, top. Oerle	157
Oude Kerkstraat, Oerle	50-51
Ouers, Jan Wouters van	66,75
Overbeek, Anthonis Adriaens van	111
Oyen, heerlijkheid	41
P	
Parma, hertog van	11-12
Parijs	49,142
Peelland, kwartier	9,109
Petrus, apostel	124
Philips de Goede	88,157
Philipsen, Adriaen —, koning van het St.Jansgilde (Oerle)	61,75
Posson, Clemence	50
Postel, abdi van	121
Prouveur, Franchois —, kwartierschout	12-13,15-17,144

R	
Raad van Brabant	7,14-15,21,24-25,41,45
Raymakers, n.n. —, arts	49
Renders, Martinus	50
Reusel	5-6
Robillart	
— Jan Natael —, kanunnik en kerkm.	83-84
— Natael —, kanunnik en kerkm.	84
Rode Kruisvereniging (Oerle)	49
Rome (Romeinse rijk)	91,81,104
Romme, C.	120
Roose, n.n.	12
Rooy, Wilhelmus van —, koning van het St.Jansgilde (Oerle)	67,75
Rooymans, P.J. —, koning van het St.Jansgilde (Oerle)	69,75
Rosmalen	124
Roy	
— Arnoldus Hendrix de	31
— Maria de —, e.v. Franciscus van Esch	55
— Petrus de	51
— Peter Leenderts van hoedenmaker	142
Rijksmuseum (Amsterdam)	80
Rijnland	143
Rijsingen, Louis van —, priester	134
Rijssel	142
Rijt, Hendrik van der —, koning van het St.Jansgilde (Oerle)	68,75
S	
Sande, van de	
— familie	52-63
— W —, koning van het St.Jansgilde (Oerle)	72,76
Zand-Oerle	50,74,155
Zandvoort, G.C. van —, koning van het St.Jansgilde (Oerle)	74,76
Sangers	
— Johannes Baltus —, koning van het St.Jansgilde (Oerle)	64,76
— Johannes Peeters —, koning van het St.Jansgilde (Oerle)	63,76
Schepens	
— Gysbert Henrikszoon —, slager	142
— Corstiaen Peter Willem —, koperslager	142
Scherpening (Oerle)	156
Schets, Erasmus —, heer van Grobbendonk, kwartierschout	12
Schippers	
— Petrus	51
— Theodorus Christiaan —, koning van het St.Jansgilde (Oerle)	64,76
Schoenmakers, Henricus	35
Zeeland	81,131

Zeelst	6,51,108-110,156-157	Smeeds, Cornelis — , secr. van Oi.	123
— secr. van	zie J.F. de Wit	Smets, Alfons	50
Zengers, C. — , koning van het St.Jansgilde (Oerle)	69,76	Smits	
Servië	49	— A. — , koning van het St.Jansgilde (Oerle)	68,76
Sgraets, Aert	12	— Goossen Goort — , koperslager	142
Sint Ambrosiusgilde (Oi.)	136	Smuelders, Derck Jansen — , koning van het St.Jansgilde (Oerle)	62,76
Sint Andriesaltaar	133	Snepschoet, Thomas van de — , priester, kerkm.	84,126
Sint Anna (beneficie, altaar)	125,133,136	Soigni	143
Sint Annagilde (Best)	133,136	Spanje	11
Sint Annakapel	133,136	Spapen	
Sint Anna en Oda (beneficie)	93,131	— Cornelis Peter	32
Sint Anthonis (fundatie)	133	— Peter Cornelis	32
Sint Barbara (fundatie, beneficie)	93,127-128	Spapens, Laureys Peter — , hoefsmid	142
Sint Barbaragilde (01.)	93,128,130,136-137	Spiers, dom van	87
Sint Brigida (fundatie, beneficie)	123	Spijker, Engelbert van den — , kanunnik	93
Sint Dingen (altaar)	133	Staessen, Jan Janssens — , koning van het St.Jansgilde (Oerle)	61,76
Sint Dymphna (altaar)	133	Stabroek	143
Sint Eligius (beneficie)	93,127	Stadecker, van den	
Sint Gondolphus (altaar)	133	— Danel — , pres. schepenen van Oi., kwartierschout (?)	9
Sint Hubertus (beneficie)	93,131	— Jan — , pres. schepenen van Oi.	9
Sint Jan Baptist (fundatie)	135	— Rutger — , kwartierschout	9
Sint Jan Baptist, gilde (— , de oude schut) (Oi.)	135,137	Staten Generaal	7,13,31,40-41,43
Sint Jan Evangelist, kapel	129	Steenbacker, Willem Jansen — , koning van het St.Jansgilde (Oerle)	62,75
Sint Jansgilde (Oerle)	10,59-76	Steenbergen, kapittel	121
Sint Joris (Georgius) (fundatie, beneficie, altaar)	121,128,131-132	Stockelmans	
Sint Joris-gasthuis	83,92	— Henrick — , priester, kerkm.	84
Sint Jorisingilde (Oi., dorp)	14,132,136-137	— Herman	32
Sint Jorisingilde (Straten)	14,132,136-137	— Johan	21
Sint Catharina (fundatie, beneficie, altaar)	130-131,145	Straten, herdgang	14,132,136
Sint Catharinagilde (01.)	93,130,135-137	Straten, Jordaen Brant van — , past. van Neerpelt, kanunnik te Luik	123,129
Sint Crispinus en Crispianus (fundatie, beneficie)	93,127	— fundatie	123
Sint Lucia (altaar)	133	Strijbos, H. — , architect	84-85
Sint Martinus (beneficie)	129	Strijbosch, Peter — , stadhouder van de kwartierschout	16
Sint Monolphus (altaar)	133	Strijpsebaan	158
Sint Nicolaas (beneficie)	129	Zuetrix	
Sint Odulphus (fundatie, beneficie)	124-125,129	— Elisabeth d.v. Jan — , wed. Daniel van Vlierden	125
Sint Odulphusgilde (Best)	10,125-126,136-137	— Jan	125
Sint Odulphuskerk (kapel)	90,124-126,129	— Margaretha	125
Sint Oedenrode	23,109	Zwaan, de — , restaurant	105
— kapittel	121-122	Swarte, Daniel de — , stadhouder van de kwartierschout	45
Sint Petrus (beneficie)	93,128-129	Sweerts (de Landas)	
Sint Petrusgilde (Oi.)	137	— Martijn Christiaan heer van Oi., kwartierschout	41-42,44-45
Sint Petruskerk	7,9,31,80-84,88-99,94,100,102,123,125,128-130,136	— familie	31
Sint Pieter (Rome)	91	Swinnen, Sebastiaan	133
Sint Sebastiaan (fundatie, beneficie)	93,126-127	Sijmens	
Sint Sebastiaan gilde (Oi.)	126,136-137	— Helleken, e.v. Tonis —	60
Sint Willibrord (beneficie)	93,131	— Tonis	60,76
Sloetmekers, Henrick	124		

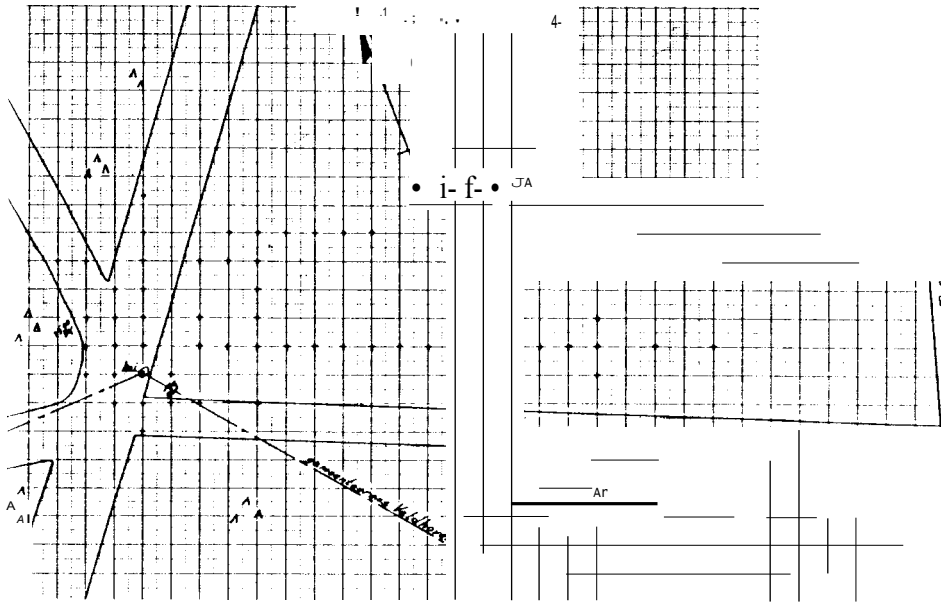
T		Voorraad, gemeijnt	155,157-158
Tafel van de H.Geest,		Voorraad, tuindersvereniging	158
Oirschot	90-93,105,133	Vos	
Tartwijk, fam. van — , genealogische gegevens	56-58	Happo Jan — , schepenen van Oi., kerkm., H.Geestm.	83-84,102
Tempelaar, Abraham — , stadhouder van de kwartierschout	41,43-44	— Henrick — , kanunnik	93,129
Thielen, W.	73-74	— Jan Willem — , pres. schepenen van Oi., kerkm.	84
Thomas, Pierre	51	Natael Adriaanszoon — , stadhouder van de kwartierschout	15
Tielens, Joseph	50	Willem — , priester	125,134
Tongeren, bisdom	81	Willem Janszoon	128
Tongerlo, abdij van	121	— Willem Willem — , schepenen van kerkm.	84
Torenstraat, Oi.	111	Vrede van Munster	13,41
Twaalf Apostelen (beneficie)	93	Vries, Simon de — , notaris te Waalre	110
Twaalfjarig Bestand	13	Vroom, W.H. — , hoofd afd. Ned. Geschiedenis van het Rijksmuseum	80,85
		Vijverbergje, top. Ve.	28
u			
Uden	143	w	
Utrecht, bisdom	80-81,86-89,91	Waalre	110
		— heer van	zie Huybrecht van der Cluse, Johan van der Cluse
v		Walraven, Marcelis — , stadhouder van de kwartierschout	10,14
Valck, huis te Oi.	14	Weert	143
Valkenswaard	6	Welschap, vliegveld	28
— heer van	zie Johan van der Cluse	West-Europa	81,104,120
Velden, Jan van der	109	Willemssoen, Jan — , H. Geestm.	102
Veldhoven (— Meerveldhoven)	6,108-110,158	Wintelre	6,26,81,89,155
— secr. van	zie J.F. de Wit	— past. van	81
Veldhoven — Zeelst — Blaarthem, schepenenbank	108	Wit, Johannes Franciscus de — , secr. van de schepenenbank Veldhoven-Zeelst-Blaarthem, secr. van de gemeenten Veldhoven-Meerveldhoven en van Zeelst	109-110
— secr. van	zie J.F. de Wit	Witman, Clemens	51
Ven, van de		Worms	
— Johannes — , koning van het St.Jansgilde (Oerle)	67,76	— dom	87
— Christiaan — , koning van het St.Jansgilde (Oerle)	66,76	— concordaat van	120
— Cornelis Adriaanszoon	142	Wouw, Johannes Cornelis van de	35
— Peter Aerts Reyniers	143	Wuytens	
— Petrus Franciscus — , koning van het St.Jansgilde (Oerle)	67-68,76	— Anneken d.v. Jaspar — , e.v. Henrick Jan Mercx	111
Venne, Henrick van den — , schepenen van Oi., kerkm.	84,100	— Goort Jan	111
Verkuijlen		— Jaspar	111
— Adriana	50	Wyer, Bernard van de — , geestelijke	14
— Johanna — , e.v. Alfons Mannekens	50		
Vermeulen, Adrianus	50		
Versailles	55		
Vessem	6,81,89,109,155		
Vladeracken, Hendrik van			
— zie Hendrik van Bergaigne			
Vlemmincx, Merten — , priester en kerkm.	84		
Vlierden	59		
Vlierden, van			
— Daniel	125		
— Richard (Rijkart)	12,60,76		
Vloeten, Willem Henrickssoen van der — , schepenen van Oi.	100		

Afbeelding 1. Kaart van de (voormalige) gemeente Oerle, met daarop aangegeven het grenspunt 'termeulenpael van Sandt Oers', de plaatsen waar de molen stond tussen 1462-1914 en 1914-1933 en de Banstraat (vroegere 'Meulenstraat'). Gemeenteatlas van Noord-Brabant, door J. Kuiper, 1866.

afbeelding 2). Geprobeerd werd op deze wijze inzicht te krijgen in de bodemstructuur en eventueel te stoten op bodemverstoringen van menselijke activiteiten die

in verband zouden kunnen worden gebracht met een molen. De dikte van de dekzandlaag ligt tussen 25 en 60 cm. In de ongestoorde grond werden geen bouwkundige aanwijzingen of bodemverstoringen aangetroffen.

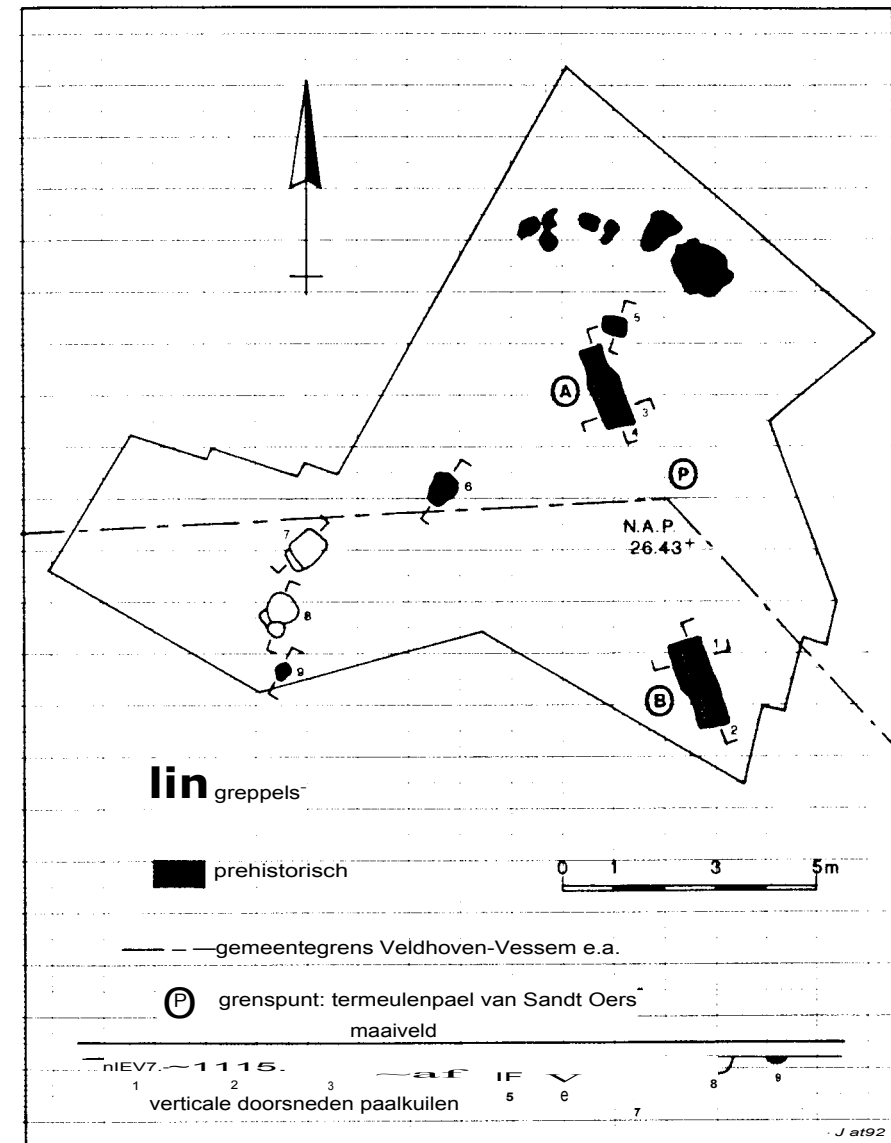

Afbeelding 2. Situatietekening van de grondboringen.

Vervolgens werd op 8 augustus 1992 rond het bewuste punt over een oppervlak van circa 40 m² de toplaag verwijderd. We troffen een veertigtal brokstukken basaltlava aan die onmiskenbaar hebben toebehoord aan een maalsteen. Twee stukken vertoonden het profiel van het scherpstel van een molensteen en één stuk heeft deel uitgemaakt van het (krop)gat van een maalsteen. Verder vonden we aardewerkfragmentjes en klompjes roestig ijzer (spijkers e.d.). Opmerkelijk waren de bodemsporen van twee nagenoeg rechthoekige 'greppels' (zie afbeelding 3, A en B). In de vulling van 'greppel' A zaten stukjes aardewerk en klompjes ijzerroest; in 'greppel' B troffen we een stuk van een maalsteen aan.

De aardewerkfragmenten bestonden in hoofdzaak uit steengoed met ijzerengobe en blauwgrijs (Elmpter-achtig) aardewerk. Het aardewerk wordt gedateerd in de hele 14e en in de 15e eeuw. De 'greppels' A en B zouden kunnen zijn ontstaan door het verdiept leggen van liggerbalken ter ondersteuning van één van de kruisplaten van de onderbouw van een standermolen. De twee andere liggerbalken die dan haaks hierop hebben gelegen, kunnen in dat geval óp de grond zijn gelegd, waardoor het hoogteverschil van de kruisplaten is opgevangen. We refereren in dit verband aan de teerlingen die twee-aan-twee haaks op elkaar ook steeds van ongelijke hoogte zijn.

Naar aanleiding van de hiervoor beschreven gegevens voerden we op 22 augustus

Afbeelding 3. Plattegrond van de bodemsporen rond het grenspunt 'termeulenpael van Sandt Oers'.

daaropvolgend een tweede verkenning uit. Doel hiervan was voornamelijk de bodemsporen nog eens te bestuderen en na te gaan of er mogelijk sporen van paalgaten zouden zijn die kunnen hebben gediend voor kruipalen of i.d.

Opnieuw vonden we stukken molensteen van basaltlava, ruim zestig, waaronder dertien met profiel van scherpstel. De aardewerkfragmenten die we opspoorde waren van dezelfde categorie als die uit de eerste verkenning, met incidenteel enkele scherfjes uit recentere tijd: 16e/17e eeuw. Verder nog brokjes ijzerroest van spijkers e.d.

Het vondstbeeld van deze verkenning was identiek voor wat betreft soort en datering met de bevindingen uit de eerste verkenning. Alle vondsten kwamen uit hetzelfde opgravingsniveau: circa 30 cm onder het maaiveld.

Eveneens sneden we een vijftal 'paalgaten' aan (zie afbeelding 3, nummers 5 t/m 9). In de vulling hiervan werden geen vondsten gedaan. De vullingen van de kuilen nummers 7 en 8 waren te recent om in verband te brengen met de tijdsperiode van de molen. De vullingen van de kuilen 5, 6 en 9 bestonden uit zwarte grond en zouden kunnen dateren uit de molenperiode.

Tot slot vermelden we een opmerkelijke vondst op circa 5 meter ten noorden van het grenspunt. Hier troffen we een aantal bodemsporen met resten houtskool aan, waartussen prehistorische aardewerkscherven. Dit aardewerk lijkt afkomstig van twee afzonderlijke potten. Tussen een concentratie van deze scherven lagen twee stukken bewerkt natuursteen: één met de kenmerken van een slijpsteen en het andere stuk waarschijnlijk toebehoord hebbende aan een wrijfsteen. Verder twee artefacten van vuursteen. Deze prehistorische vondsten kunnen er op wijzen, dat hier een grafheuvel of een nederzetting heeft gelegen uit de Vroege/Midden Bronstijd.

Het archeologisch vondstmateriaal

Het vondstmateriaal uit deze twee verkenningen, dat werd aangetroffen in het scheidingsvlak van de toplaag met de ongestoorde ondergrond, bestaat uit:

molensteen

107 brokstukken en -stukjes variërend in grootte van een vuist tot enkele kubieke centimeters, waaronder:

- 1 fragment met op één vlak kerven van recht pandenscherpstel (zie figuur 4A);
- 5 grote brokken met aan één zijde grove ruggen van scherpstel (zie figuur 4B);
- 10 kleinere brokken met eveneens half rond scherpstel; 1 fragment met een ronding die deel heeft uitgemaakt van een kropgat met een diameter van circa 30 cm.

Het materiaal van deze maalsteenbrokken heet tefriet en is algemeen bekend als basaltlava. Het is afkomstig uit het Duitse Eifelgebied.

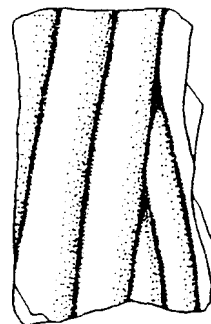
Het totaalbeeld van de molensteenfragmenten laat zien dat zij hebben toebehoord aan verschillende maalstenen.

overig

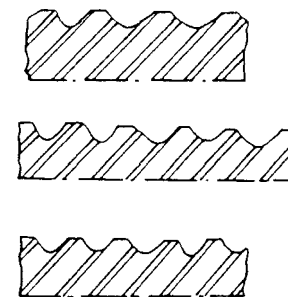
wetsteen, lengte 10 cm (afgebroken).

metaal

ruim 70 klompjes ijzerroest ter lengte van 3 à 5 cm, waarschijnlijk van spijkers of i.d.; 1 brokje lood.

Figuur 4A. Recht pandenscherpstel.
Schaal: 1:2.

Figuur 4B. Profielen van het scherpstel.
Schaal: 1:2.

aardewerk

1 voet van een kan, steengoed, datering XIV b/c;

40 fragmenten blauw-grijs baksel; zeker geen Elmpt (o.a. voet met standlob).

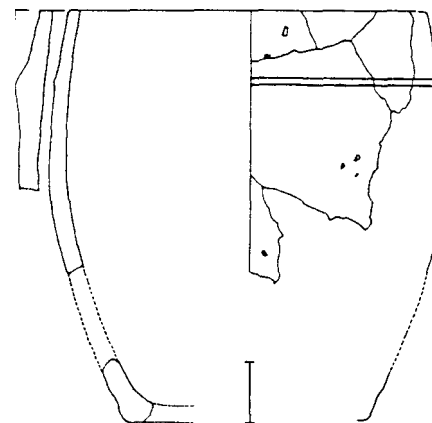
Datering: XIVB-XV; 8 fragmenten steengoed licht-grijs. Datering: XIVB-XV;

35 fragmenten roodbakkerend keramiek waaronder: rood-oranje baksel met spat-ten ijzerengobe. Datering: XV-tot in XVII;

28 fragmenten bruin-rood baksel en steengoed. Datering: XIVB-XV.

prehistorisch⁴

69 fragmenten (waaronder 4 randen) van met grof kwartsgruis verschaald aardewerk, die na reconstructie een 21 à 22 cm hoge pot laten zien met ronde overgang van buik naar schouder en een horizontale stafband. De kleur varieert van grijsbruin tot zachtrose. Datering: Vroege/Midden Bronstijd (2100-1200 v. Chr.), waarschijnlijk een zogenaamde Drakenstein- en Larenpot (zie figuur 5);

Figuur 5. Schaal: 1:4.

21 fragmenten van met grof kwarts- en potgruis verschaald aardewerk, grijs tot grijs-bruin, vrij dik, omstreeks 1,5 cm, met zwarte binnenlaag, ruw wandoppervlak die licht besmeten is. De vorm van de pot is met de aangetroffen scherven niet te reconstrueren;

slijpsteen van natuursteen (een zogenaamde naaldenslijper); 2 artefacten van vuursteen, waarvan 1 van Rijckholt vuursteen (3200-? v. Chr.); stuk natuursteen van waarschijnlijk een wrijfsteen; 1 brok natuursteen, 2,5 cm dik, met vlakke boven- en onderkant.

Samenvatting en conclusies

Inventarisatie van de bevindingen uit het historisch en archeologisch onderzoek naar de vroegere standerdmolen van Oerle wijst uit, dat op het punt genaamd '*termeulenpael van Sandt Oers*' tot in 1462 de windmolen heeft gestaan.

Bewijzen hiervoor vonden we in een oorkondevermelding waar met betrekking tot dit punt staat, dat daar eertijds de windmolen stond, én: de grote hoeveelheid brokstukken die hebben toebehoord aan meerdere molenstenen. De op deze plek aangesneden 'greppels' kunnen zijn ontstaan doordat de uiteinden van de kruisplaten van de molen steunden op houten blokken gedeeltelijk verzonken en aangeaard in de bodem: dus dat deze einden niet steunden op gemetselde teerlingen.

De datering van de aangetroffen aardewerkfragmenten sluit aan bij het vermoeden dat de molen tenminste op deze locatie stond vanaf omstreeks 1360.

Lange tijd heeft de molen hier een grenspunt gevormd tussen Oerle en Kneysel. Dit had tot gevolg, dat, na de verplaatsing van de molen, men op die plek een zware kei heeft gelegd ter markering van dit grenspunt.

In 1462 is de molen verplaatst naar een gunstiger plek voor windvang.

Verondersteld mag worden, dat op grond van de datering van de bouwstenen, de kruisplaten van de molen hier aanvankelijk ook steunden op houten blokken, die omstreeks 1500 vervangen werden door gemetselde teerlingen.

De Stichting Historisch Erfgoed Veldhoven beijvert zich om op het aloude grenspunt '*termeulenpael van Sandt Oers*' een (nieuwe) steen te leggen om hiermede de plaats waar eertijds de molen stond en tot voor circa twintig jaar een grenslei lag, voor het publiek zichtbaar te maken.

NOTEN

1. Streekarchief Regio Eindhoven-Kempenland (S.A.R.E.K.), Oirschot: Oud-administratief en rechterlijk archief (O.A. en R.A.) Oerle-Meerveldhoven, inv. nr. 12. De tekst van deze oorkonde is gepubliceerd en van commentaar voorzien in: Lijten, J., De uitgifte der gemeenten van Veldhoven. In: *Campinia* 19 (1989),-p. 194-196.
2. Idem, m.n., Lijten, *Campinia* 19 (1989),-p. 195.
3. Idem,-p. 197-198.

4. Tekst gepubliceerd in: Welvaarts, Th.I., *Geschiedenis van Bladel en Netersel naar de archieven van Postel's abdij*, Eindhoven 1890,-p. 161-163 (integrale tekst naar het origineel, echter zonder de datum om te rekenen).
5. Idem.
6. Rijken, C., De banmolen van Oerle. In: *Taxandria* 22 (1915),-p. 262-263. Originele acte in: Archief Abdij Postel, charters Oerle 40.
7. Zie noot 3, m.n.,-p. 197.
8. Zie noot 6, m.n.,-p. 263.
9. Archief Abdij Postel, charters Oerle 47 (origineel).
10. S.A.R.E.K., Oirschot; O.A. en R.A. Oerle-Meerveldhoven, inv. nr. 281, fol. 183vo-184.
11. Rijken, a.w., m.n.,-p. 263.
12. Rijksarchief in Noord-Brabant, 's-Hertogenbosch: Charters Provinciaal Genootschap, [inv. nr.](#) 864, kaartendepot, kast 33, lade 20.
Eveneens berust een oorkonde met dezelfde tekst in: S.A.R.E.K., Oirschot: O.A. en R.A. Oerle-Meerveldhoven, inv. nr. 21; een afschrift van deze oorkonde is ingeschreven in een protocol dat zich bevindt in hetzelfde archief, inv. nr. 293, fol. 157-166.
13. Archief Dienst van het Kadaster en Openbare Registers te Eindhoven: minuutveldwerken, dienstjaar 1922, nr. 45, d.d. 23 mei 1921 en dienstjaar 1962, nr. 98, d.d. 12 juni 1961.
14. Met dank aan drs. Nico Arts, stadsarcheoloog van Eindhoven en Helmond, voor het determineren van deze prehistorische vondsten.

COLOFON

Dit historisch en archeologisch onderzoek kwam tot stand mede door de inzet, adviezen en hulp van meerdere personen en instanties.

Hier dienen te worden genoemd: De Archeologische Groep Oerle, met name: Frans Klaassen, Dré Verhagen, Sjef Gijbels, Jacques van Kessel, Herman Kootkar en Jan Geerts; Harrie Kanters uit Goirle, bodemkundige; Harry Crauwels en Wil van Ampting, landmeters; Nico Jurgens uit Valkenswaard, molenkundige informatie; fa. Jos Bierings uit Oerle, graafwerkzaamheden; Antoon Verspaandonk, onderzoek met metaaldetector; Theo en Gerard van der Sagen van Camping Molenvelden; drs. J.P.J. Lijten van het Streekarchief Regio Eindhoven-Kempenland, voor het kritisch doornemen van de tekst.

III. KEMPISCHE CURIOSA 22

EEN OIRSCHOTSE COMPONIST IN ROME CHRISTIAEN VAN DER AMEYDEN

door J. Lijten

Christiaen van der Ameyden stamt uit de meest bekende tak van deze voor-
aanstaande Oirschotse familie, die later haar beginletter verloor en thans nog
in Oirschot en ver daarbuiten bekend is als van der Meyden. De stamvader van
deze tak was Daniel, de overgrootvader van onze Christiaen. Daniel was collec-
teur van de inkomsten van de Luikse bisschop Lodewijk van Bourbon in het
aartsdiakenaat Kempenland en had als zodanig vele invloedrijke relaties))

Daniel had drie zonen van zijn eerste vrouw, Aleyt Bacx, Jan, kapitteldeken in
Eindhoven, Mr. Aert, wiens nakomelingen belangrijke ambtelijke functies ver-
vulden tot ver buiten Oirschot en Mr. Corstiaen; daarnaast nog een zoon van
zijn tweede vrouw, Maria Vos, ook Aert (jr.) genoemd. Mr. Corstiaen was eerst
kanunnik van Sint Cathrien te Eindhoven en later van Sint Maarten te Luik.²⁾
Hij had zich echter niet zo voorbeeldig aan het celibaat gehouden en meerdere
kinderen verwekt bij zijn huishoudster, Catharina, die een natuurlijke dochter
was van de Oirschotse priester, Peter Bressers.³⁾ Deze Catharina kocht op 12
oktober 1502 het huis 'Den Engel', thans Nieuwstraat 3 en 5, voor haar en haar
natuurlijke kinderen, verkregen bij Mr. Corstiaen van der Ameyden.⁴⁾ Deze kin-
deren waren Corstiaen, die later priester was in Oirschot,³⁾ Daniel, die later rector
was van het door zijn grootvader gestichte beneficie van Sint Barbara,⁵⁾ maar
vermoedelijk buiten Oirschot woonde, aangezien hij daar verder niet gespeurd
wordt, en Peter, die heel zijn leven in 'Den Engel' bleef wonen en dan ook dik-
wijls 'Peter in den Engel' genoemd werd.³⁾

In 1526 was Peter gehuwd met Barbara, dochter van Mr. Andries Janszoon van
Diessen en diens vrouw Katelijne, hetgeen bekend is doordat hij toen betrokken
was bij de afwikkeling van de nalatenschap van zijn schoonvader.⁶⁾ Uit dit hu-
welijk kennen wij Christiaen en Margriet.³⁾ Aangezien de Oirschotse bronnen
verder zwijgen over deze kinderen, kunnen wij slechts veronderstellen, dat Christi-
aen daar tot de choralen behoord zal hebben. Dat waren in Oirschot vier jongens
van de Latijnse school, die een speciale opleiding ontvingen als voorzangertjes
in de kerk. Zijn verdere muzikale opleiding heeft hij genoten bij zijn oom, die
kapelaan en cantor was aan de Lieve-Vrouwe-kerk te Antwerpen.⁷⁾ Dit zal ver-
moedelijk Daniel, de broer van zijn vader, geweest zijn, die reeds genoemd is.

Christiaen werd te Rome in 1564 aangenomen als zanger van de Sixtijnse kapel
en na ontslag van dertien zangers vanwege bezuinigingen opnieuw in 1572. Hij

kreeg daar leidende functies en werd in 1583 aangesteld tot dirigent. Zijn ge-
boortejaar wordt gesteld op 'ca. 1534'.⁸⁾ Daar hij echter in 1596 gepensioneerd
werd, hetgeen gewoonlijk op zeventigjarige leeftijd geschiedde, achten wij het
waarschijnlijker, dat hij geboren is in 1526.

Christiaen van der Ameyden heeft muziek gecomponeerd in de geest van de laat-
Vlaamse polyphonie. Enkele madrigalen van hem zijn dan ook uitgegeven in
1570 in Venetië in een bundel madrigalen van Orlando di Lasso.⁹⁾

Van de door hem gecomponeerd religieuze muziek zijn in de Vaticaanse biblio-
theek in handschrift bewaard een Magnificat en een Missa 'Fontes et omnia quae
moventur in aquis'.⁸⁾ Het Magnificat werd op 23 december 1992 uitgevoerd in
Oirschot door het Haarlemse koor Douce memoire.

Christiaen van der Ameyden heeft zich in Rome verdienstelijk gemaakt voor de
pelgrims uit het Duitse Rijk, waartoe in die tijd ook de Nederlanden gerekend
werden. Hij vervulde een bestuursfunctie in hun pelgrimshuis 'Santa Maria dell'
anima', waaraan hij ook een belangrijke legaat naliet.¹⁰⁾

Na een lang leven in Rome, waar zijn zuster Margriet zijn huishouding verzorg-
de, stierf hij op 20 november 1605 en werd in de kerk van Santa Maria dell'
anima begraven, waar zijn gedenksteen nog aanwezig is.¹¹⁾

NOTEN

1. A.M. Frenken, Documenten betreffende de kapittels van Hilvarenbeek, Sint-
Oedenrode en Oirschot, 's-Hertogenbosch 1956, blz. 185.
2. A.M. Frenken, Genealogieën van eenige voornamen aan elkaar verwante Meierijsche
geslachten, 's-Hertogenbosch 1918, blz. 5 e.v.
3. Frenken, Genealogieën, blz. 6.
4. Oirschots schepensprotocol van 1502, fol. XLII.
5. Frenken, Documenten, blz. 186.
6. Oirschots schepensprotocol van 1526, fol. LX.
7. Biographie nationale de Belgique, Bruxelles 1866, kol. 261.
8. Die Musik in Geschichte und Gegenwart, kol. 180.
9. Biographie, kol. 262.
10. Dr. M.P.M. Muskens, Op bedevaart, voor studie, voor overleg in Rome, 2e druk,
Rome 1988, blz. 48 - 69.
11. Muskens, Op bedevaart, blz. 67.

IV. ENKELE SPIELEREIEN VAN JODOCUS DE WEERDT IN HET OIRSCHOTSE ARCHIEF

door drs. M. Verweij

De ondertekening van het Twaalfjarig Bestand in april 1609 betekende voor heel het betrokken gebied een grote opluchting en vreugde welke zich vertaalde in een reeks van gedichten en afbeeldingen van allegorische aard. Met name in de Zuidelijke Nederlanden waartoe de Meierij van 's-Hertogenbosch in die tijd behoorde, werd het bestand vol verwachting ontvangen. Hier was ondanks het oorlogsgeweld en de continue dreiging enkele jaren reeds een heropleving aan de gang onder het vaandel van de Contrareformatie en onder leiding van de Aarts-hertogen Albrecht en Isabella die ongeveer als souvereinen over de zuidelijke gewesten regeerden. Het herstel van de vrede, zoals men het toen zag, zou deze ontwikkeling slechts kunnen bespoedigen, terwijl het katholicisme gered was nu de calvinistische noordelijke Republiek geen actieve bedreiging meer vormde. Reeds enkele malen hebben wij erop gewezen hoe ook ten onzent een door de Contrareformatie en de Aartshertogen bezielde, fervent katholieke en duidelijk anticalvinistische en antistaatse sfeer heerste¹⁾: de verovering van 's-Hertogenbosch, 20 jaar na het sluiten van het bestand, en de Vrede van Munster, bijna 40 jaar na het bestand, werden in de Meierij allerminst als een bevrijding ervaren, integendeel: de mentaliteit was door de sfeer in het tijdvak 1585-1629 zo getekend dat daar nu nog altijd overduidelijke sporen van te vinden zijn en dat de provincie Noord-Brabant, en speciaal de oostelijke helft, door deze geest samen met de sfeer van de generaliteitsperiode getekend blijft. Het loont dan ook zeker de moeite om sporen van de sfeer van dit tijdvak te onderzoeken, sporen welke voor deze periode uiteraard op de eerste plaats Latijnstalig zijn.

Een van de uitingen van vreugde zoals boven bedoeld was een boekje van 54 pagina's, bij Plantijn te Antwerpen in 1609 van de pers gekomen onder de titel **Concordiae belgicae panegyricus Parnassicus** van de hand van Jodocus de Weerdt, syndicus of pensionaris van Antwerpen. Van het leven van De Weerdt is weinig bekende²⁾: hij is misschien van Oirschotse afkomst en mogelijk overleden in 1625, terwijl eigenlijk alleen vaststaat dat hij in 1609 bovengenoemde functie vervulde en dit boek publiceerde. In 1626 verscheen, eveneens bij Plantijn, (mogelijk dus posthuum) een tweede editie, onder de titel: **Parnassi bicipitis de pace vaticinia chronographicis, retrogradis, acrostichis et anagrammatis explicata**, nu in twee boeken, waarvan het eerste op enkele kleine wijzigingen na identiek is aan de druk uit 1609, terwijl het tweede allerlei nieuwe gedichten bevat met betrekking tot de sindsdien gebeurde feiten.

Het boekje is een merkwaardig produkt: De Weerdt heeft niet, zoals normaal bij dit soort gelegenheden, een fraai mythologisch of allegorisch gedicht in een

gewone versmaat (de dactylische hexameter of het elegisch distichon) vervaardigd,³⁾ maar een bundeling van allerlei min of meer bizarre verstechnieken die alle eerder als spel zijn ontstaan dan als middel om diepe gedachten uit te drukken. Dat schijnt De Weerdt zich ook te realiseren, want in de dedicatiebrief (daterend uit 1609) verdedigt hij zich door enerzijds te wijzen op het uitzonderlijk belang van de gelegenheid en anderzijds door te stellen dat zulke gelegenheden uitzonderlijke versvormen vereisen: "(Concordia) quae ut praeter omnium expectationem divino proculdubio favore, Belgis contigit, ita etiam insueto et rariori fuit versu celebranda qui quo artificioior eo laubabilior est" (de eendracht, die zoals ze buiten ieders verwachting ongetwijfeld door de goddelijke gunst de Nederlanders is toegevallen, zo ook met ongebruikelijke en eerder zeldzame versmaat bezongen moest worden, welke des te lofwaardiger is naarmate ze kunstiger is).⁴⁾ De vormen die hij gebruikt, zouden volgens zijn tegenstanders nieuw en niet door de antieke dichters gebruikt zijn, zegt hijzelf, maar hij verdedigt zich hiertegen door te stellen dat alle genres en vormen ooit nieuw zijn geweest, terwijl van de genres die hij in dit boek beoefent, steeds toch antieke voorbeelden te vermelden zijn.

Het eigenlijke dichtwerk vangt aan met een gedicht in hexameters (het enige normale stuk) waarin hij verhaalt hoe hij in een droom de Parnassus, de berg van de Muzen, bezocht en daar van Phoebus Apollo en de Muzen allerlei "vaticinia" (= profetieën) te horen kreeg, die hij nu te boek stelt. Door deze in de 16e en 17e eeuw traditionele en bijna obligatoire mythologische inkleding schrijft De Weerdt dus al wat volgt in feite aan de god van de dichtkunst zelf toe. Wat volgt is dan een opeenstapeling van lovende verzen aan het adres van de Aarts-hertogen, Spinola en anderen en verzen over de dood van Filips II, het beleg van Oostende (1601-1604) en andere activiteiten, voorafgegaan door een panegyricus of lofredre in hexameters, waarvan elk woord met p begint (een zogenaamd tautogram) en dat pagina's achter elkaar (p. 21-29 in de editie van 1626). De panegyricus eindigt als volgt:

Pergite, Pierides, pactae praeconia Pacis
promere; Parcarum primo Polymneia profer
Pacis praesagum, perplexum pande poema.

Dit, zonder vertaling, slechts om een indruk te geven van dit kunststukje. Het hele boek bestaat zo inderdaad uit kunststukjes: acrosticha, anagrammen, retrograden, chronosticha en dergelijke over het algemeen aartsmoeilijke taalspeltjes meer, waarvan we enkele hieronder zullen bespreken.

Tot zover lijkt dit alles buiten het kader van **Campinia** te vallen, want als De Weerdt van Oirschotse afkomst, heeft hij hier toch weinig verricht, terwijl zijn boekje weliswaar een eersteklas curiosum is, maar toch van elk regionaal belang ontbloot. Enige tijd geleden echter ontdekte Drs. J. Lijten op het laatste blad van een protocol van Lambertus van Boxtel (notarieel archief Oirschot, nr. 5043) enkele van deze gedichtjes van Jodocus de Weerdt, geschreven in het handschrift

van Lambertus van Boxtel zelf. Deze vondst is zeker suggestief: het zegt iets over de verspreiding van het boekje en over de zogenaamde "receptie". Hoe en in welke vorm Lambertus aan het boekje gekomen is, is onbekend, maar vast staat wel dat er in die tijd relaties waren tussen Plantijn en Oirschot: in 1612 en 1614 correspondeerde de Oirschotse pastoor Petrus Vladeraccus met de firma van Plantijn⁵), terwijl ook anderszins voldoende verbindingen tussen Oirschot en Antwerpen bestonden. Interessanter is dat Lambertus van Boxtel juist dit boek las en het zelfs zo de moeite waard vond dat hij er bepaalde verzen uit overnam. Afgezien van een mogelijke persoonlijke bekendheid van Jodocus de Weerdt en Lambertus van Boxtel, welke realistisch is als de Oirschotse afkomst van De Weerdt een feit zou zijn, duidt juist dit feit erop met welk een enthousiasme het Twaalfjarig Bestand ook in Oirschot werd begroet. Laatste en ook eerste pagina's van protocollen, rekeningboekjes enz. dienen immers vaak voor eerder persoonlijke notities, bijv. familiegegevens of wat men verder zelf van belang vindt zoals in dit geval het sluiten van het Twaalfjarig Bestand, eventueel versterkt door de charme van het soort puzzleverzen dat De Weerdt schreef. Met andere woorden: dit is een spoor van de sfeer en mentaliteit in Oirschot in het begin van de 17e eeuw.

In totaal heeft Lambertus van Boxtel zes verskunstjes van De Weerdt overgenomen, die wij aan een aandachtiger studie willen onderwerpen. Op die manier zal zowel iets van de inhoud en het belang hiervan voor de tijdgenoten blijken als een indruk van het werk van De Weerdt worden gegeven. Wij hopen later een uitvoeriger analyse van de **Parnassi vaticinia** te kunnen geven, maar volstaan nu met de in Oirschot gevonden gedichtjes.

Het eerste gedicht volgt in de editie onmiddellijk na de beschrijving van de droom (p. 20). Mnemosyne, moeder der Muzen, spreekt de god der dichtkunst, Apollo, aan en roept hem op de pas bedongen vrede in nieuwe versvormen te bezingen. Het gedicht, in dactylische hexameters, wordt gevolgd door de panegyricus waaruit we boven reeds iets aanhaalden en die Van Boxtel niet heeft overgenomen. Het gedicht is een acrostichon of naamdicht, een populair dichtspelgenre, waarbij de eerste letters van de strofen of, zoals hier, van de verzen een naam vormen.⁶) Dit genre was in de 16e en 17e eeuw zowel in het Latijn als in de volkstaal bijzonder geliefd met als bekendste vertegenwoordiger het **Wilhelmus**. Ons gedichtje hier is tegelijkertijd een telestichon, d.w.z. dat ook de laatste letters een naam vormen, zodat het gedicht zich letterlijk beweegt tussen ALBERTUS en ISABELLA. Voor wie enige kennis van het Latijn heeft is terstond duidelijk dat dit toch al niet eenvoudige genre in dit geval extra moeilijk werd door de verplichting het vers te laten eindigen op 2 I's, die in het Latijn geen frequent wordeinde vormen, en, wat nog moeilijker is, op een b. In het Latijn eindigt nl. behalve "sub" (onder) geen enkel woord op een b, zodat De Weerdt zijn toevlucht moest nemen tot een Bijbelse naam, nl. Job:

Arte nova et plectro nunc, Phoebe, in vertice Pindl
Lude novo, raris profer nova carmina metriS;
Belgica semianimis per tot civilia bella
Et suppressa malis, magis aegra et saucia quam IoB
5 **Respirat laeta atque gravi relevata dolorE.**
Tristitiae solamen adest, pax advolat exuL,
Vitam instaurabit, mala pellit, flammeus ut soL
Squalentes abigit nubes, radio et foveat arvA

N.B. In v. 3 en 4 treedt asymmetrie op door verandering van de constructie, in v. 7 is de hoofdletter U als V gebruikt, in overeenstemming met de Latijnse gewoonte die tussen de twee in de spelling geen onderscheid maakt.

Proeve van vertaling (maar zonder acrostichon): "Speel, Phoebus, nu met nieuwe kunst en citeer op de top van de Pindus, draag nieuwe zangen in vreemde maten voor: de Nederlanden halfdood door zoveel burgerwisten en door zoveel rampen terneergedrukt, meer ziek en gewond dan Job, herademen blij en van zwaar leed verlicht. Troost voor de droefheid is daar, de verbannen vrede komt aanvliegen, zij zal het leven hernieuwen, het kwaad verdrijft ze zoals de vlammeende zon de zwarte wolken verdrijft en het land met haar straal begunstigt."

Na de "Panegyricus in p" volgen vier profetieën van de Parcae, de Schikgodinnen, die de menselijke levensloop bepalen (p. 30-34). Twee hiervan heeft Lambertus van Boxtel overgenomen en wel als vierde en vijfde vers op zijn blad. Het gaat hier om monostichen (gedichten van één vers) die steeds een anagram vormen. In een anagram zijn de letters van een bepaalde zin of spreuk op een andere manier gerangschikt en vormen ze zo een nieuwe zin.⁷) In de editie worden de vaticinia steeds gevolgd door de uitleg en nog meer spelletjes, waarvan Van Boxtel steeds alleen de uitleg heeft overgenomen. De drie Parcae samen verkondigen: **Aurea Saturni Belgis scito secula labi** ("weet dat de gouden eeuw van Saturnus voor de Nederlanders voortschrijdt"), een anagram voor: **Albertus, Isabella, Austriaci coniuges** ("Albrecht en Isabella, Oostenrijkse echtgenoten"). De gouden eeuw onder Saturnus, een Italische landbouwgod, was in de Romeinse literatuur een soort aards paradijs, waarvan de terugkeer in een soort heimwee in deze ijzere tijd steeds werd verlangd of verwacht. Het gaat hier dus om een mythologische vertaling van het idee dat een nieuwe bloeitijd aanbreekt. In de editie uit 1626 staat i.p.v. scito cito, dat een dubbel nadeel heeft: ten eerste missen we een s in het anagram, ten tweede hangt de constructie dan in de lucht, zodat we moeten concluderen dat Lambertus die de eerste editie gebruikte, de juiste tekst gaf.

Het twee anagram luidt: **Ille beat cestus, raras cane Belgia laudes** ("Hij zegent de vechtriem, zingt Nederlanden, zeldzame lof"), waarin verwerkt is: **Albertus et Isabella Clara Eugenia duces** ("hertogen Albrecht en Isabella Clara Eugenia"),

waarbij in het anagram een s te veel staat. Voor het genre was dat overigens geen probleem, zoals De Weerdt in zijn dedicatiebrief stelde: al was het ideaal dat alle letters en niet meer of minder gebruikt werden, toch was een anagram dat een of meer letters te veel of te weinig had, nog altijd een goed anagram. De anagrammen 3 en 4, die Lambertus van Boxtel niet heeft overgenomen, geven we hier zonder verder commentaar tot eigen stichting van de lezer: *Christe, cubile beans, tedas curato iugales* (voor: Albertus Isabella, archiduces en coniuges); *Belgica vera salus, caeli es Diana Brabanti* (voor: Isabella Clara Eugenia Ducissa Brabantiae).

In de editie worden de anagrammen gevolgd door een zestal chronogrammen, voorspellingen door Clio, de Muze van de geschiedenis. Het eerste chronogram heeft Lambertus van Boxtel als laatste vers overgeschreven. Een chronogram is een vers of ander opschrift waarvan de letters die als Romeinse cijfers gebruikt worden, samen bij elkaar opgeteld een jaartal vormen.⁸⁾ Dat betekent bijv. dat er slechts één M (= 1000) in kan staan tijdens het huidige millenium. Over het algemeen hebben chronogrammen betrekking op een bepaalde gebeurtenis waarvan het jaartal dan "kunstig" verwerkt is. Hier gaat het uiteraard steeds om 1609, het jaartal van het Twaalfjarig Bestand.

AVspICIIs, ALberte, tVIs nVnC beLLa resIdVnt;
PaX et LeX Venlant, IVstItla, aLMa Ceres

("onder uw leiding, Albrecht, komt de oorlog nu tot rust; laten vrede en wet, rechtvaardigheid en de goedgunstige Ceres nu komen"; Ceres, de godin van de landbouw, staat hier voor de materiële welvaart).

Als men de in Romeinse kapitalen gedrukte letters volgens hun waarde als Romeins cijfer bij elkaar optelt, krijgt men inderdaad 1609. Toch is de zaak daarmee niet afgesloten: De Weerdt heeft nl. in dit chronistichon een fout begaan. De d in residunt heeft hij niet meegeteld, terwijl die normaal voor 500 staat. In de editie van 1626 is dit gedicht dan ook gewijzigd en luidt de eerste regel: *Auspiciis, Alberte, tuis fera bella quiescunt*, waardoor zijn eerdere fout hersteld werd.

Het tweede en derde gedicht op het blad van Van Boxtel vormen de afsluiting van het boekje (p. 68), m.a.w. de epiloog waarin Phoebus Apollo zich zelf tot het publiek richt. Het gaat hier om twee retrograden, d.w.z. gedichten die zowel van voor naar achter als van achter naar voor gelezen correcte vormen opleveren.⁹⁾ Het eerste luidt als volgt:

Austriacum genus haec Belgis dat tempora pacis:
condito mucronem, Mars fere, sanguineum.

("het Oostenrijkse huis geeft aan de Nederlanders deze tijden van vrede: stop de bloedige dolk weg, drieste Mars")

of omgekeerd:

Sanguineum, fere Mars, mucronem condito: pacis
tempora dat Belgis haec genus Austriacum.

Regelmatig is de betekenis van het omgekeerde vers tegengesteld aan de eerste variant. Hier is daarvan geen sprake. De structuur is voor dit genre gebruikelijk:¹⁰⁾ het distichon begint en eindigt met een vierlettergrepig woord, gevolgd resp. voorafgegaan, door een woord van twee korte lettergrepen, terwijl het laatste woord van de eerste regel, het woord dus dat onbeweeglijk blijft staan, eveneens uit twee lettergrepen (lang-kort) bestaat. Dezelfde formele kenmerken vinden we ook in de tweede retrograde:

Laetitia bona pax Belgis dat gaudia, veram,
ferree, cedenti, Mars, tibi tristitiam.

("de goede vrede geeft aan de Nederlanders de vreugden der blijdschap, aan u, ijzeren Mars, echte droefheid bij het wijken")

of omgekeerd:

Tristitiam tibi, Mars, cedenti, ferree, veram,
gaudia dat Belgis pax bona laetitia.

Door de herhaling van "Belgis dat" en "Mars" op dezelfde plaats in de twee retrograden, blijkt De Weerdt toch iets minder knap dan hij gewenst had.

Zo rest nog één vraag: wat moeten we hier allemaal van denken? Op cultuurhistorisch en Oirschots gebied is het in ieder geval interessant te wijzen op de belangstelling die ook hier bij de ontwikkelden bestond voor de eigentijdse Latijnse literatuur, voor dit soort speelse kunstjes die in de Rederijkerstijd en de Barok zeer in varen en vooral voor het Twaalfjarig Bestand. Vooral de "zuidelijke" benadering van dit Bestand, met als kern van de thematiek de Aartshertogen en als bron een bij de aartsdrukker Plantijn te Antwerpen gepubliceerd boek, is illustratief voor de geesteshouding in het Oirschot van de vroege 17e eeuw. Op literair gebied is het werk van Jodocus de Weerdt een typische uiting van een bepaalde Barokke mentaliteit, waarin de literatuur tot spel werd. Het is technisch allemaal zeer knap, maar blijft ook beperkt tot die technische virtuositeit. Het is het soort literatuur waarbij men bijna verzucht: wat een verspillings van zoveel talent in zo'n futiel genre. Voor men echter die kwalificatie aan het werk toekent, dient men echter wel goed te begrijpen dat dit hele boekje van De Weerdt ook als een spel opgevat moet worden, een groots taalspel tot viering van een voor de tijdgenoten buitengewoon belangrijke gebeurtenis. Het is ook in die zin dat het werd opgevat door Lambertus van Boxtel die de gelegenheid te baat nam zijn politieke opinie te uiten en daarmee ongetwijfeld ook de gevoelens van de toenmalige Oirschottenaren weergaf.

NOTEN

- I. Cf. M. Verweij, De "gelukwens" van Petrus Vladeraccus, De Bossche stadsraad geprezen, in: *In Buscoducis, 2 Bijdragen* (Maarssen - 's-Gravenhage, 1990), p. 385-386; Petrus Vladeraccus and his *Diva Virgo Oirschottana*, in: *Humamistica Lovaniensia*, 39(1990), p. 320-327 (speciaal p. 322-323); Het humanisme in Oirschot: Petrus Vladeraccus, in: *Oog op Oirschot*, (Oirschot, 1990), p. 209-215 (speciaal p. 211-212 en de laatste alinea); *Vladeracci tres, pater et filii, poetae Latini Silvaeducenses (saec. XVI ex.)*, (Romae, 1991), passim.
2. Zie over Jodocus de Weerdt: J.F. Foppens, *Bibliotheca Belgica*, Bruxelles, 1739, 2, p. 772; J. Roulez, in: *Biographie nationale*, 5, Bruxelles, 1876, k. 902-903. Zijn mogelijke Oirschotse afkomst berust op de identificatie van Jodocus de Weerdt met Joost Swerts of Sweerts, zoon van Josina van der Ameyden (dochter van Joost, zoon van Mr. Aert, zoon van Daniel van der Ameyden en Aleyt Bax) en Dirk Swerts die niet van Oirschotse afkomst was en gestorven is toen zijn zoon zeer jong was. In 1535 werd voor deze Joost Swerts een voogd aangesteld. Als deze identificatie juist is was Jodocus al op hoge leeftijd toen hij deze versjes schreef. Doch van het verdere verloop van het leven van Joost Swerts, noch van het eerdere leven van Jodocus de Weerdt is echter iets bekend. Cf. Oirschots schepensprotocol 1535, fol. XLVII e.v., op datum 1535-04-26; A.M. Frenken, *Genealogieën van eenige voorname, aan elkaar verwante Meierijsche geslachten*, 's-Hertogenbosch et al. (1918), p. 6, s. IIb. Roulez laat hem in Antwerpen geboren worden, Foppens laat hem daar in het graf van zijn ouders of familie begraven zijn: hij schijnt dus in ieder geval vooral in Antwerpen gesitueerd te moeten worden.
3. Zoals bijv. Hugo Grotius bij deze gelegenheid in zijn *Induciae Batavae* (cf. G. Ellinger, *Geschichte der neulateinischen Literatur Deutschlands, III, 1: Geschichte der neulateinischen Lyrik in den Niederlanden*, (Berlin - Leipzig, 1933, p. 210-212).
4. Dedicatiebrief, p. 7 in de editie van 1626. Wij raadpleegden in Leuven de tweede editie, zodat alle verwijzingen hierop betrekking hebben (KU Leuven GBIB P929 ALB/Q0*/MIRA Vita).
5. Cf. M. Verweij, De *Diva Virgo Oirschottana* van Petrus Vladeraccus (1571-1618), in: *Campinia*, 19(1989), p. 119-128 (speciaal p. 120-121); M.A. Nauwelaerts, *Quatre lettres de Petrus Vladeraccus*, in: *Humanistica Lovaniensia*, 20(1971), p. 255-266 (nr. 3 en 4: p. 264-266).
6. Cf. A. Liede, *Dichtung als Spiel. Studien zur Unsinnspoesie an den Grenzen der Sprache*, Band 2, Berlin, 1963, p. 75-81.
7. Cf. A. Liede, *Dichtung als Spiel*, 2, p. 70-75.
8. Cf. A. Liede, *Dichtung als Spiel*, 2, p. 81-82.
9. Cf. A. Liede, *Dichtung als Spiel*, 2, p. 103-112; D. Sacré, Sur quelques épigrammes latines de Joachim Du Bellay, in: *Les études classiques*, 57(1989), p. 56-59.
10. Cf. D. Sacré, Sur quelques épigrammes, p. 58.

BOEKAANKONDIGING

DE STANDERDMOLEN VAN OERLE (gem. Veldhoven)

In een oorkonde, gedateerd 1 maart 1326, is sprake van een molen te Oerle. Een volgende vermelding van een molen te Oerle treft men in een document van 17 april 1332 aan. In dit stuk verkrijgen de kloosterlingen van Postel het recht van molenban voor een zestal molens waaronder die van Oerle. Omstreeks 1360 blijkt deze molen een windmolen te zijn.

In 1462 werd deze molen (nogmaals) verplaatst. In de zomer van 1914 krijgt de molen opnieuw een andere locatie. In 1932/1933 tenslotte is hij gesloopt. De plaats waar de windmolen gedurende de periode 1462-1914 heeft gestaan, is in de zomer van 1990 op archeologische bijzonderheden onderzocht. Bij die gelegenheid zijn de nog aanwezige funderingrestanten gemarkeerd en is dit voormalige molenterrein op een voor het publiek herkenbare wijze ingericht.

Naar aanleiding van een aanwijzing in een oorkonde betreffende de locatie waar de molen tot in 1462 zou hebben gestaan, werd in de zomer van 1992 ook deze plaats archeologische onderzocht.

De Stichting Historisch Erfgoed Veldhoven heeft een publicatie over deze molen uitgegeven, samengesteld door J.F.C.M. Bijnen, onder de titel *De Standerdmolen van Oerle*. Hierin staan de verslagen van de bevindingen uit de hiervoor aangehaalde archeologische verkenningen. Daarbij worden, voor zover ze konden worden opgespoord, de historische en bouwkundige gegevens met betrekking tot deze molen beschreven, ook over de periode 1914-1933. Het geheel wordt afgesloten met een samenvatting en met een aantal conclusies. Toegevoegd zijn bijlagen, behelzende: de tijdens het archiefonderzoek opgespoorde molentermen en een lijst van mulders die op de Oerle'se molen hebben 'gezetten'.

Het boekwerk, formaat A4, 66 pagina's, 46 afbeeldingen en kaarten, is verschenen als deel 4 in de serie "Cultuurhistorische Verkenningen in de gemeente Veldhoven". Het is verkrijgbaar á f 17,50 bij boekhandel Verhagen, Provincialeweg 64 en City Centrum, Pleintjes 64, te Veldhoven. Toezending is mogelijk na overmaking van f 22,50 (dit is inclusief f 5, — verzendkosten) op giro 728050 t.n.v. Stichting Historisch Erfgoed Veldhoven.

Eerder verschenen in deze serie:

- deel 1: **Archeologische verkenning van het laatmiddeleeuws kerkgebouw te Wintelre**; (o.v.v. Wintelre 1989) is f 10, — (+ f 3,20 verzendkosten).
- deel 2: **'... in minute opgemaakt, is verleden!'**; (o.v.v. notariaat 1991) gratis verkrijgbaar bij notaris Kantoor Van Dongen & Van Herpen, Dorpstraat 162 Veldhoven (of á f 3,20 verzendkosten bij de stichting).
- deel 3: **Veldhoven 70**; (o.v.v. Veldhoven 1992) á f 10, — (+ f 3,20 verzendkosten).

V. OIRSCHOT EN DE BEERZEN

door J. Lijten

Praktisch het enige punt uit de felomstreden deelrapporten van de commissie-Schampers, waarop geen kritiek is geleverd, was het voorstel tot de samenvoeging van de gemeenten Oirschot en Oost- West- en Middelbeers. Deze samenvoeging is dan ook historisch volkomen verantwoord. Dat dit voorstel door het provinciebestuur zomaar van tafel wordt geveegd, is daarom absoluut onbegrijpelijk voor de onbevooroordeelde toeschouwer, die daarachter nauwelijks iets anders kan vermoeden dan kleinzielige politieke touwtrekkerij.

In deze omstandigheden is het mogelijk nuttig zowel voor de mensen binnen als buiten Oirschot en De Beerzen, om de historische banden tussen deze twee gemeenten wat nader te bezien. Het zal daartoe nodig zijn om deze relatie te stellen in een breder historisch kader.

Tot nog toe is bij de beschrijving van de bestuursorganisatie van de Meierij van 's-Hertogenbosch en haar vier kwartieren enkel het tijdperk in ogenschouw genomen, waarin de hertogen van Brabant zich met die streek gemoeid hebben. I)

Het gedeelte dat in de latere Meierij de drie zuidelijke kwartieren vormde, had echter vóór die tijd reeds een bestuurlijke organisatie, bestaande in drie (sub)graafschappen onder een graaf en een bank van zeven schepenen, terwijl een van de drie graven als primus inter pares graaf van Taxandrië was en rond 1100 in belangrijke kwesties de drie graven met de eenentwintig schepenen vergaderden in een 'generale placitum'algemene vergadering'.²⁾

Hierin ligt opgesloten, dat in elk (later) kwartier slechts één schepenbank functioneerde. Volgens het bekende klassieke principe 'verdeel en heers' hebben de hertogen van Brabant van deze oorspronkelijke schepenbanken spoedig enkele en later meer schepenbanken afgescheiden. Deze rond 1200 begonnen afscheidingstendens heeft zich tot in de vorige eeuw voortgezet zoals bijvoorbeeld in de afscheiding van Best van Oirschot in 1819. Er is door ons al eens op gewezen, dat de splitsing van de oude bank van Oerle in 1560 voor de onderdelen nadelig heeft gewerkt. Het meest tastbare nadeel voor de kleine banken was, dat zij geen full-time werkende secretaris - met eventuele hulpkrachten - konden salariëren. De (latere) kwartieren zijn dus in hun ontstaan ouder dan de, dikwijls erg kleine, schepenbanken en ondanks veelvuldig onderling gekrakeel is de verbondenheid van de dorpen der kwartieren tot in de zeventiende/achttiende eeuw sterk gebleven. Zo bleef in 1679 het Oirschotse dorpsbestuur borg voor enkele geruïneerde dorpen van het kwartier, omdat zij anders geen lening konden krijgen.³⁾

Na de tijdelijke, tot mislukken gedoemde proef van de hertog met Boudewijn van Vught als 'schout van Campinia' (de naam Meierij is pas later ingeburgerd)

naast een schout van 's-Hertogenbosch heeft hij vanaf 1246 deze functies verenigd in één persoon, die 'schout van de hertog in 's-Hertogenbosch en in Campinia' was,⁴⁾ met de bedoeling een nieuwe bestuursseenheid te vormen (toen reeds gewestvorming) van Taxandrië en de strook ten noorden daarvan langs de Maas, waar hij in het Bosch van de hertog zijn nieuwe stad gepland had als een sterke militaire vesting en bestuurscentrum. Mogelijk heeft de hertog aanvankelijk gedacht te kunnen volstaan met één de Meierij rondtrekkende schout als zijn vertegenwoordiger maar al spoedig bleek dit werk te omvangrijk en verschenen er hertogelijke schouten voor de drie vroegere (sub)graafschappen van Taxandrië en de strook langs de Maas. Zo wordt in 1366 Rutger van den Stayerker vermeld als schout van Kempenland⁵⁾ en in 1315 reeds Wynric van Oyen, die ook van der Masen heet, als schout van Maasland.⁶⁾

Het kwartier Kempenland

Van de eerste eeuwen van het functioneren der kwartieren zijn nauwelijks archieven bewaard. Vermoedelijk is er ook maar zelden iets opgeschreven. Toch is er een en ander bekend over het functioneren van bestuur en rechtspraak - hoewel men in die tijd niet het strikte onderscheid van nu maakte - in het kwartier Kempenland van de zestiende eeuw.

Keizer Karel V als hertog van Brabant had in zijn ordonnanties van 1527 en 1530 - de Caroline ordonnantie - de procesgang in 's-Hertogenbosch gesaneerd, waarna deze ordonnantie ook in de Meierij als richtlijn werd aanvaard, zoals blijkt uit de aanwezigheid van een afschrift ervan in het Oirschotse archief.⁷⁾ Vermoedelijk naar aanleiding hiervan heeft kwartierschout Jan Koenen, die zijn vader was opgevolgd, rond 1541 van de hertog een richtlijn weten te verkrijgen voor die acht banken van de zogenaamde hertogsdorpen (waarvan de hertog (half)heer was) van Kempenland, de 'Ordinantie van onderhouding der justicien van de acht bancken onder Kempelant'.⁸⁾ Hij schiep daarmee eenheid in de procesgang in zijn rechtsgebied, die in de costuymen der diverse banken bleek terug te vinden.⁸⁾ Dit rechtsgebied omvatte het overgrote deel van het kwartier, aangezien in de eerste helft der zestiende eeuw sommige ongesplitste banken nog meerdere dorpen omvatten:

Oirschot (met Best)

Oerle (de oude bank tot 1560 met Veldhoven, Meerveldhoven, Blaerthem, Zeelst, Vessem, Wintelre en Knegsel)

Oost- en Middelbeers

Hoogeloon (met Hapert en Casteren)

Bladel (met Reusel en Netersel)

Eersel (met Steensel en Duizel)

Bergeyk (met Borkel, Riethoven, Westerhoven en Dommelen)

Lommel

Alleen Eindhoven met de prinsendorpen, Aalst en Waalre-Valkenswaard, die een plaatselijke heer hadden, vielen dus buiten het gebied waar de Kwartierschout

naast hoogste bestuurder ook leider van de plaatselijke schepenbanken was. Overigens was op rechterlijk gebied elke schepenbank een zelfstandige eenheid.

De organisatie van het kwartier op bestuurlijk terrein leren we in feite pas kennen rond 1600. Ze moet echter veel ouder geweest zijn, zoals we weten uit authentieke verklaringen door de Oirschotse schepenen.

Zoals de gemeenteraad van nu vormde de kwartiersvergadering de hoogste bestuursinstantie. Onder voorzitterschap van de kwartierschout vergaderden van elk dorp (lees: parochie) een vertegenwoordiger. Alleen Oirschot had twee vertegenwoordigers op de kwartiersvergadering en was daarmee numeriek nog ondervertegenwoordigd, aangezien de parochie vele malen groter was dan alle andere parochies in het kwartier. De kwartiersvergadering werd normaliter bijeengeroepen 'beschreven' door de griffier, behoudens uitzonderlijke omstandigheden tot na 1700 de secretaris van Oirschot. Deze 'beschrijving' gebeurde per 'omloper', de oudste en meest oorspronkelijke vorm van een circulaire. De griffier beschreef in het kort plaats en tijd van de vergadering en de agendapunten en stuurde de bode daarmee door het kwartier volgens een vaste lijst van plaatsen onder en/of op de achterzijde van de convocatie door hem genoteerd. Achter de naam van de plaats werd door een der regenten de convocatie voor gezien getekend. De oudst-bewaarde omloper is van de hand van de Oirschotse secretaris en griffier Aert Sgraets van 30 maart 1598 voor een vergadering die blijkbaar in grote haast bij elkaar moest komen 'op mergen den lesten martii binnen deser vryheyte van Oirschot ten huysse Willem de Metser ten tien uren precise voormiddach'. Deze vergadering werd door de griffier bijeengeroepen namens 'Uw E. goede vrienden de schepenen in Oirschot'.⁹⁾

Als er geen haast bij was, werd de bode met één omloper langs alle dorpen van het kwartier gezonden. Op de lijst stonden de namen van alle dorpen met het verzoek 'Elck tekene desen gesien en betaele den bode'. Na zijn rondreis bracht de bode de lijst getekend door een der regenten van elk dorp bij de griffier terug, die dan kon weten, dat elk dorp van de convocatie kennis genomen had. Als er haast bij was of de wegen moeilijk begaanbaar waren, werden er twee boden gezonden, één voor de westelijke dorpen en één voor de oostelijke met gelijklopende omlopers, zoals de convocatie door Gerard Goossens, secretaris van Oirschot en griffier van Kempenland, van 14 januari 1636 voor de vergadering van 'woensdach toecomende wesende den sestiyenden van de tegenwoordige maent januarus binnen de vryheyte van Oerle ten huysse van Hilleken Anthonissen'.¹⁰⁾ De westelijke dorpen waren: Oirschot, Oostelbeers, Middelbeers, Vessel, Hoogeloon, Hapert, Casteren, Bladel, Reusel, Duizel, Eersel, Steensel, Knegsel. De oostelijke omloper was voor Eindhoven, Woensel, Strijp, Zeelst, Meerveldhoven, Veldhoven, Blaerthem, Gestel, Stratum, Aalst, Waalre, Valkenswaard, Dommelen, Riethoven, Westerhoven, Bergeyk, Lommel, Oerle, Wintelre.

Bij zeer grote haast werden er zelfs drie boden uitgezonden, één voor het westen, één voor het midden en één voor het oosten van Kempenland zoals de drie om-

lopers van 31 augustus door griffier Gerard Goossens voor de vergadering van 's anderendaags 1 september 1634 ten huysse van Hilleken Anthonissen Symons te Oerle'.¹¹⁾ De westelijke omloper ging naar Oirschot, Oostelbeers, Middelbeers, Bladel, Reusel, Hoogeloon, Hapert, Casteren, Eersel, Duizel, Vessel; de middelste naar Wintelre, Oerle, Steensel, Knegsel, Veldhoven, Bergeyk, Riethoven, Westerhoven, Dommelen, Lommel; de oostelijke naar Woensel, Eindhoven, Zeelst, Meerveldhoven, Stratum, Strijp, Gestel, Valkenswaard, Aalst, Waalre, Blaerthem. Het valt op dat deze omlopers te Oirschot niet voor gezien zijn getekend; daar was de vergadering immers al bekend, voordat de bode(n) vertrok(ken).

Het was dus een heel karwei om de kwartiersvergadering bij elkaar te laten komen en daarom begrijpelijk, dat dit alleen gebeurde, als het noodzakelijk was. De lopende zaken van het kwartier werden overgelaten aan de gecommitteerden, te vergelijken met burgemeester en wethouders in de hedendaagse gemeenten. Hoe dit 'dagelijks bestuur' was samengesteld, weten we uit een authentieke verklaring door de schepenen van Oirschot.¹²⁾ Daarin wordt letterlijk gezegd, 'dat van allen ouden tyden in den quartyer van Kemplant syn gestelt ende geordineert geweest ses personen dye genoempt werden gecommitteerden met last van te verhoren, debatteeren ende sluyten van allen de rekeningen ende specificatiën van de deboursementen ende taxeren van de vacatiën (verletkosten) ende andere oncosten dye den officier oft schouthet van Kemplant, rentmeester des selfs quartyers, gecommitteerden ende anderen voor den voorschreven quartyer gedaen hadden ende dat den voorschreven gecommitteerden allen de affairen van deselve rekeningen dependende mede bevolen syn, als rappoort te doen, repartitiën (verdeling van de lasten over de verschillende dorpen) ende beschrijvingen (de kwartiersvergadering samenroepen) door hennen griffier te doen ende maecten als anderssints, ronddat de voorschreven officier oft rentmeester daer yet toe te seggen hadden oft henne presentien daertoe van noode syn geweest. Welcke gecommitteerden altyt syn gestelt geweest by de respectieve vryheyden ende dorpen van den voorschreven quartyere ende by nyemanden anders, te weeten: by dye van de voorschreven vryheyte Oirschot enen; by de bancke van de vryheyte van Oerle ende ander dorpen eertyts daaronder behoort hebbende den tweede; by de stadt ende omliggende dorpen van Eyndoven toebehoorende syne hoocheyte den Prince van Oraengiën den derden; de dingbancken van de vryheyden van Eersel ende Loemel ende den dorpe van Bergeyk etc. den vyerden; de dingbancke van Verckensweert ende andere den vyffden; ende de dingbancken van Blaedell ende Loon den sestien.

In welck kyesen ende stellen van de voorschreven gecommitteerden den voorschreven officier geen voose oft stemme noyt en heeft gecompeteert. Ende welcke gecommitteerden noyt en syn affgesteld oft gedeponeert, noch by de voorschreven vryheyden, dorpen oft yemandt anders. Dan als enige van dyen quaemen te sterffven, soo hebben de vryheyden ende dorpen van dewelcke henne gecommitteerde was gestorffven, wederom enen anderen geconstitueert, allet uyt henne eygen auctoriteyt.

D'welck wy alsoo hebben weeten costuymeren ende van onse predecesseurs oock verstaen hebben, dat sullcx van allen ouden tyden geobserveert is geweest'.

De eerste gecommiteerde werd dus door (en uit) de Oirschotse regenten gekozen maar hij vertegenwoordigde in het dagelijks bestuur van het kwartier ook De Beerzen, hetgeen hier wel niet vernoemd wordt maar wel blijkt uit enige benoeringen in de zeventiende eeuw. Zo werd op 19 april 1661 de Oirschotse regent Peter van Nahuys door de Oirschotse schepenen benoemd tot gecommiteerde van het kwartier voor Oirschot en De Beerzen als opvolger van de eveneens Oirschotse regent Goyaert Eymberts, die was overleden.¹³⁾ Op 5 december 1666 werd de Oirschotse regent Henrick van Winteroy door de Oirschotse schepenen benoemd tot gecommiteerde voor Oirschot en De Beerzen in plaats van Peter van Nahuys, die stadhouder van het kwartier was geworden.") Voor de benoeming van een gecommiteerde voor Oirschot en De Beerzen werd geen gezamenlijke vergadering gehouden, maar zij werd overgelaten aan de Oirschotse regenten, dit in tegenstelling tot de andere subregio's, waar door de gezamenlijke afgevaardigden der dorpen de gecommiteerde werd gekozen. In de oude bank van Oerle was deze zaak zo geregeld, dat de gecommiteerde bij toerbeurt uit een der dorpen werd genomen, waarbij alleen de afgevaardigden van de andere dorpen stemden om uit de regenten van het dorp dat aan de beurt was de gecommiteerde aan te wijzen, zoals blijkt uit het verslag van de vergadering van de oude bank van 27 september 1687.¹⁵⁾ Er is geen enkele aanwijzing gevonden, dat tussen Oirschot en De Beerzen ooit moeilijkheden zijn geweest over deze zaak.

Dat wil overigens niet zeggen, dat Oirschot en De Beerzen nooit ruzie gemaakt hebben. Zoals in elk gezin werd er ook in Kempenland wel eens gevochten maar kon men toch elkaar niet missen en kwam men voor elkaar op, als het erop aankwam. Meestal vechten kinderen over speelgoed. Zo zaten ook Oirschot en De Beerzen elkaar regelmatig in de haren over het bezit van speelgoed in casu de gemeynt. De gemeynt was belangrijk voor het weiden van beesten en het steken van turf. Kort na 1600 laaide de ruzie hoog op.

De Beerse oorlog

Het terrein waar de onenigheid tussen Oirschot en De Beerzen zich het meest toespitte was de omgeving van de kapel van de H. Eik. De basis voor deze onenigheid was reeds gelegd in 1301 door Daniel van Oirschot, die uit de gemeynt, die hij kort tevoren van de hertog had gekocht, 19 bunder doorverkocht aan de abdij van Tongerlo.¹⁶⁾ Volgens de akte hoorden deze gronden onder de parochie Oirschot.

Een bepaald gedeelte van de gemeynt, genaamd het Beersveld, werd op het einde van de zestiende eeuw blijkbaar door inwoners van Oirschot en De Beerzen gezamenlijk gebruikt. Daarover ontstond kwestie. In 1599 bereikte men een accord: beide partijen zouden aan notaris Thomas Diericx hun bewijsstukken overhandigen. Het zal de bedoeling geweest zijn, de zaak dan in der minne te regelen.

Het bleek echter, dat de overgelegde bewijsstukken niet eenduidig waren, zodat een proces gevoerd werd tot sextupliek toe, dat pas in 1612 leidde tot de uitspraak door de Raad van Brabant te Brussel, dat beide partijen het Beersveld gezamenlijk zouden gebruiken.» Gedurende de onzekere periode van deze langdurige procedure ontstond de Beerse oorlog.¹⁸⁾

In augustus 1607 hadden inwoners van De Beerzen op het Beersveld turf gestoken en begonnen die op hun karren te laden, toen er een hele groep inwoners van Oirschot verscheen met allerlei wapens, die hun dat belette en zelf de turf begon op te laden. Er ontstond een handgemeen, waarbij de Beerzenaren de vlucht moesten nemen. Zij keerden echter terug met enkele schepenen en de vorster van De Beerzen en met Jan van den Heuvel, stadhouder van de hoogschout, met twee dienders, die blijkbaar juist door De Beerzen passeerde. De inwoners van Oirschot keerden zich echter tegen hen, zodat allen, de stadhouder met zijn dienders inclusief, rechtsomkeer moesten maken. In de verwarring hadden de schepenen en de vorster van De Beerzen echter twee inwoners van Oirschot, Henrick Martens en Henrick van Weert, gevangen weten te nemen. Zij werden naar het huis van de vorster in Oostelbeers gebracht en daar aan handen en voeten geketend en door de vorster en de schepenen bewaakt.

Intussen waren enkele personen naar de kom van Oirschot gehold en hadden daar zonder een der regenten iets te vragen de stormklok geluid, waarop een grote menigte - volgens Beerse verklaringen wel 500 man - gewapend met geweren, rieten en gaffels in de richting van Beers trok. Ongeveer op de grens ontmoette deze menigte Herman Stockelmans, een der regenten, die bij de actie op het Beersveld aanwezig was geweest, maar nu de dreigende oorlog wilde keren. Hij wist de mensen te bewegen om ter plaatse te blijven wachten, terwijl hij met de schepenen van De Beerzen zou gaan onderhandelen om de twee gevangenen onder borgtocht vrij te laten. Die onderhandelingen zullen voor de opgezweepte menigte te lang geduurd hebben, zodat zij verder trokken en voor het huis van de Beerse vorster kwamen staan, waar Stockelmans met de schepenen onderhandelde. Deze kwam naar buiten en vroeg aan de mensen herhaaldelijk en dringend, om weg te gaan, omdat de schepenen niet verder wilden praten, zolang de menigte dreigend voor de deur stond. Het hielp niet en daarom vertrok Stockelmans onverrichter zake richting Oirschot. Daarop nam de menigte het recht in eigen hand. Zij sloegen de deuren en ramen in en namen de gevangenen met ketenen en al mee naar Oirschot. Dit muisje had natuurlijk een staartje.

In oktober werden niet minder dan 55 inwoners van Oirschot voor de Raad van Brabant te Brussel gedaagd. Over de straffen die daar zijn uitgesproken, zwijgen de archieven echter.

Nu zijn er in het grensgebied van Oirschot en De Beerzen meerdere stenen bijlen gevonden. Kwaadwillige tongen schijnen naar aanleiding hiervan te willen suggereren, dat er reeds in de steentijd oorlog was tussen Oirschot en De Beerzen. De voorzitter van de provinciale archeologische commissie heeft echter aan deze stenen bijlen noch Oirschots noch Beers' bloed kunnen speuren.

Na de Beerse oorlog hebben Oirschot en De Beerzen de strijdbijl begraven. Zowel in 1802 als in 1715 werden ontstane grenskwesties in onderling overleg op minnelijke wijze opgelost.¹⁹⁾

Dat Oirschot en De Beerzen de lang ongebruikte strijdbijl weer hebben opgegraven, is niet om elkaar daarmee te lijf te gaan, maar om zich eendrachtig te weren tegen de nog immer knotsen zwaaiende Boschmannen, die de aloude band in brokken dreigen te slaan.

NOTEN

1. E.H. Korvezee, Het archief van het kwartier Kempenland, Rijksarchief in Noord-Brabant, typeschrift, inleiding, blz. 1.
2. Uitgebreid uiteengezet in J. Lijten, 'Taxandrië: tien eeuwen overbrugd' en 'De heren van Oirschot', in Oog op Oirschot, Oirschot 1991, blz. 33-51 en 52-87, waar met name op blz. 52 e.v. de bestuursorganisatie van Taxandrië rond 1100 wordt ontleed.
3. O.A.A.O., vrl. inv. nr. 4823.
4. J. Lijten, De heren, blz. 54 e.v.
5. F. Beelaerts van Blokland, 'Meierijsche heraldiek', in De Nederlandsche Leeuw 26 (1908), kol. 116.
6. Jan Cunen, Geschiedenis van Oss, Oss 1932, blz. 114.
7. M.J.H.A. Lijten, Het burgerlijk proces in stad en Meierij van 's-Hertogenbosch 1530-1811, Brabantse rechtshistorische reeks 2, Assen/Maastricht 1988, blz. 29-34. R.A.Oirschot, vrl. inv. nr. 7872.
8. Lijten, Het burgerlijk proces, blz. 57-59. R.v.D.v.B., blz. 311.
9. Rayondepot Oirschot, Archief kwartier Kempenland, vrl. inv. nr. 1352.
10. A.K.K., vrl. inv. nr. 1346.
11. A.K.K., vrl. inv. nr. 1379.
12. Acta scabinorum 1638, fol. 285' verklaring d.d. 1638.09.20.
13. Oirschots schepenprotocol van 1661, blz. 128-130.
14. „ 1666, blz. 111 e.v.
15. Archief der oude bank van Oerle, vrl. inv. nr. 2261.
16. H.P.H. Camps ed., Oorkondenboek van Noord-Brabant tot 1312, 's-Gravenhage 1979, nrs. 620 en 621; besproken in J. Lijten, 'Oirschot kocht zijn grenzen', Campinia jrg. 20 (1990), blz. 4 e.v.
17. O.A.A.O., vrl. inv. nr. 997, ch. 1612.12.05.
18. O.A.A.O., vrl. inv. nrs. 509, 4344 en 4950: getuigenverklaringen en nr. 7995: dagvaarding door de Raad van Brabant.
19. O.A.A.O., vrl. inv. nrs. 3504 en 8800.

CAMPINIA

driemaandelijke uitgave van het
Streekarchief
Regio Eindhoven Kempenland

23e jaargang, nr. 89

april 1993

Redaktie-adres: Streekarchief Regio Eindhoven Kempenland
Rayondepot Oirschot
Postbus 144, 5688 ZJ Oirschot

Redaktie en informatie: H. Mijland en J. Suijkerbuijk
telefoon 04997 - 75245

Abonnementen, losse nummers:

In 1993 bedraagt de abonnementsprijs f 22, — per jaar, inclusief verzendkosten en administratie.

Deze kosten zijn te voldoen, ná ontvangst van de acceptgiro, op postbanknummer 47.16.46 ten name van Streekarchief Regio Eindhoven Kempenland te Eindhoven, onder vermelding van "Campinia".

De prijs van losse nummers van de lopende jaargang bedraagt f 5,50.

Ook nummers van voorgaande jaargangen zijn bij de redaktie te bestellen tegen een daarvoor geldende vergoeding.

Indien opzegging van het abonnement niet schriftelijk is medegedeeld vóór 1 december van de lopende jaargang, wordt het abonnement automatisch verlengd.

Copyright: Streekarchief Regio Eindhoven Kempenland
Overname van artikelen of gedeelten daaruit dient U schriftelijk aan te vragen bij de redaktie.

Lay-out en drukwerk:
Maras Drukkerij, Oostelbeers.

ISSN 0166-6959

Omslag: gedeelte uit de kaart Ducatus Brabantiae
van Jacob van Deventer, uit 1558.

INHOUD

	blz.
I. Het ontstaan der schuttersgilden op het platteland van Noord-Brabant III door J. Lijten	52
II. Het landgoed Kinderbosch; een ontginning op "Boxtel's" gebied door Jacq. Mijland	59
Genealogie Stans door H. Teurlinx	67
Genealogie Somers (Aanvulling) door H. Teurlinx	72
Kempische curiosa 23 Milieubewustzijn in 1530 door J. Lijten	73
Mededeling	75
De luidklokken in de St. Jan van Oerle door Jacq. F.C.M. Bijnen	76
VII. Huizen en hun bewoners te Oirschot van de zeventiende tot de twinstigste eeuw door C. Scholten	80
VIII. Archiefoverzicht — Streekarchief regio Eindhoven-Kempenland, rayondepot Oirschot	85

HET ONTSTAAN DER SCHUTTERS-GILDEN OP HET PLATTELAND VAN NOORD-BRABANT III

door J. Lijten

Bij de verzameling van gegevens omtrent de oude fundaties en schuttersgilden in Oirschot en op het platteland van Noord-Brabant verscheen een overvloed van aanwijzingen, dat de schuttersgilden ontstaan zijn uit kerkelijke fundaties en broederschappen. Voor het ontstaan als een soort burgerwacht werd geen enkele aanwijzing gevonden. Wel kreeg het Sint Joris gilde van Zevenbergen in zijn reglement van 1541.06.21 in artikel 1 de opdracht om dienst te doen aan de heer, wanneer dit gevraagd werd, maar het is duidelijk, dat het gilde voordien reeds bestond en een kerkelijke achtergrond had.²⁵¹ De meeste gilden waren in oorsprong kerkelijke misfundaties, in de kleinere dorpen dikwijls met het doel om naast de ene zondagsmis een tweede te kunnen bekostigen,²⁵² in grotere plaatsen mogelijk om de zondagse service uit te breiden tot een derde Mis, zoals in Helmond (de middenmis).²⁵³

Een heel bijzondere positie in de Meierij werd ingenomen door 'de aude schuts' van 's-Hertogenbosch. Deze gold blijkbaar als het model voor alle meierijsche schuttersgilden, zoals te beluisteren is in het reglement d.d. 1539.09.16 van het Oirschotse Sint Joris gilde in het dorp, waar in artikel 22 bepaald wordt omtrent iemand die zich niet wil onderwerpen aan de voorschriften van de kaart: '...die sal men seynden totten ouden schutten der stad van Den Bosch, om van synder ongehoorsamheyt gecorrigeert te worden'.²⁵⁴

Een nadere kennismaking met deze 'aude schuts' of het Sint Joris gilde van 's-Hertogenbosch zou onze kijk op de schuttersgilden van het Noord-Brabantse platteland mogelijk belangrijk kunnen verhelderen. Wij willen dit doen aan de hand van het reglement van dat gilde d.d. 1453.08.10.²⁵⁵

Om dit goed te kunnen begrijpen, moeten we ons eerst even verplaatsen in de wijdere context van 's-Hertogenbosch in de Meierij van die tijd.

's-Hertogenbosch had, zeker vanaf de veertiende eeuw, belangrijke bedragen besteed aan de militaire versterking van de stad. Het had de pretentie, dat het daarmee heel de Meierij van dienst was en dat deze dus moest bijdragen in de kosten, welke pretentie door de hertogen gesanctioneerd was.²⁵⁶ De verdediging van de stad en ook de militaire bijstand aan de hertog zal oorspronkelijk de taak geweest zijn van de weerbare burgers. Na de opkomst van de ambachtsgilden werd die weerbaarheid via deze georganiseerd.²⁵⁷ Er is in 's-Hertogenbosch echter altijd enige, soms grotere, spanning geweest tussen met name het eerste lid van het stadsbestuur (schepenen en gezworenen) en het derde lid (de dekens van de ambachten).²⁵⁸

Er was de schepenen en gezworenen dus veel aan gelegen, om hun greep op het militaire apparaat van de stad te versterken. Dit is ook duidelijk te beluisteren

in het reglement, dat klaarblijkelijk het resultaat was van overleg tussen met name het eerste lid van het stadsbestuur en het schuttersgilde. In de aanhef worden wel de drie leden van het stadsbestuur genoemd en 'die gemeen stat', maar alleen het eerste lid krijgt directe zeggenschap over de schutterij. Deze was bovendien een elitair gezelschap, hetgeen al blijkt uit het zeer hoge intreegeld: 4 pond voor de schutterij, 2 pond voor de kapel en 1 pond voor een tractatie (art. 7), terwijl alle leden op eigen kosten voorzien moesten zijn van een volledig harnas, een kruisboog met windas en een handboog (art. 5).

Het bestuur bestond uit 2 hoge dekens, van wie één schepenen en één gezworene, die door de schepenen benoemd werden, (art. 1 en 34) en daarnaast of liever daaronder 3 dekens, die uit 10 door de schutters gestelde kandidaten bij loting werden aangewezen voor 3 jaar, terwijl elk jaar één nieuwe deken in functie trad, welke dekens na hun aftreden de eerste 3 jaar niet herkiesbaar waren (art. 8). Het feitelijke commando over de schutterij had de 'meester' (hoofdman), die door de hoge dekens en de dekens werd aangewezen voor het leven (tot 60 jaar) (art. 3). Bovendien werden door schepenen en gezworenen ieder jaar 3 rentmeesters benoemd, om de inkomsten en uitgaven te beheren van de kapel en de dienst daarin en van de schutsbogaard. (art. 29) De schutters waren door een eed van trouw gebonden aan de hertog en de stad. (art. 5)

Dat dit gilde een militair elitecorps was, blijkt uit de bepaling dat het zou bestaan uit een vast aantal van 80 poorters tussen de 25 en 60 jaar (art. 1 en 2) hun goede militaire uitrusting (art. 5) en de regelmatige inspectie daarvan (art. 6) de proeve van bekwaamheid bij toetreding (art. 4) en de verplichte schietoefeningen (art. 35). De militaire uitrusting was up to date ter verdediging van een met muren versterkte stad, waar vanachter de borstwering van de stadsmuur de kruisboog met windas een dodelijk wapen was, dat zelfs het harnas van aanvallers kon doorboren. In het open veld moest de kruisboog door zijn geringe vuursnelheid het afleggen tegen het snelvuur dat door handboogschutters kon worden afgegeven, zoals de slag bij Crécy bewezen had.

Dit militair elitecorps werd duidelijk losgemaakt van de gewone burgerwacht gevormd door de ambachten en daarboven gesteld, zoals blijkt uit de bepalingen, dat de schutters vrij waren van dienst in de burgerwacht van de ambachten (art. 17) en dat zij geen dekens van een ambacht mochten zijn (art. 9) terwijl zij moesten waken als de schepenen en gezworenen waakten (art. 28). Ook bij brand en ongevallen diende het gilde afzonderlijk op te treden. (art. 37)

Naast de verdediging van de stad konden de schepenen hen ook opdracht geven om uit te rukken in de Meierij en zelfs daarbuiten, waarvoor een hele reeks bepalingen zijn opgenomen. (art. 18 t/m 27)

Naast een elitecorps met een militaire taak was het gilde ook duidelijk een representatie van de stad, zoals blijkt uit de verplichte aanwezigheid in uniform bij alle processies op een boete van 40 schillingen (art. 12) en in vol harnas bij de Maria-omdracht op de enorme boete van 6 pond (art. 137). Wij dienen daarbij te bedenken, dat de middeleeuwse processies meer een manifestatie waren van de stad dan van haar godsdienstzin.²⁵⁹

Tegenover deze verplichtingen stond een riant bijdrage van de stad van niet minder dan 200 Rijns gulden per jaar voor uniformen (art. 12) en 12 dobbelen voor het onderhoud van de gildetuin of schutsbogaard. (art. 32) Bovendien kreeg het gilde de visserij ten noorden van de stad. (art. 31) De soldij bij dienst buiten de stad was goed geregeld (art. 18 en 19) zoals ook de verzorging bij eventuele verwonding. (art. 24)

Uit het reglement wordt eveneens duidelijk, dat dit elitecorps niet uit de lucht kwam vallen. Het gilde blijkt in 1453 reeds een eigen kapel te bezitten en te beheren (art. 7) en de dienst daarin te doen verzorgen (art. 29) van welke kapel de inkomsten toenamen van 8 mud rogge per jaar in 1485 tot 25 mud in 1566.²⁶⁰⁾

Wij concluderen daaruit, dat ook dit gilde van oorsprong een godsdienstige broederschap is, die vroegtijdig begon met schieten en daarin blijkbaar een grote bekwaamheid bereikte, zodat het mede vanwege zijn elitair karakter in overleg met (speciaal het eerste lid van) het stadsbestuur werd gevormd tot een militair elitecorps.

Het is begrijpelijk, dat een dergelijk indrukwekkend corps van de hoofdstad op het platteland van de Meierij en zelfs daarbuiten werd gezien als een - overigens voor het platteland onbereikbaar - ideaal model van een schuttersgilde. Het onbereikbare ideaalbeeld wordt in het volksgeloof gemakkelijk geprojecteerd in het verleden en gaat zo de grondslag vormen voor de mythe van de oorsprong der schuttersgilden.

De feitelijke onbekendheid met het ontstaan van de schuttersgilden - overigens voordehandliggend vanwege de zeer geleidelijke omvorming uit vervagende kerkelijke broedersschappen - was een ideale voedingsbodem voor deze mythevorming.

Een paar voorbeelden van deze mythevorming, die zich zelfs tot in onze dagen voortzet, willen wij trachten te ontrafelen.

De mythe van Wintelre

Dat het gilde van Sint Willibrord te Wintelre zou stammen van 1320, steunt op een reglement, waarmee hoofdman Hendrik Symons in 1757 naar de Bossche schepenen toog om hen daarvan een authentiek afschrift te laten maken.²⁶¹⁾ Blijkens hun inleiding hebben de schepenen Hendrik Symons erop gewezen, dat zij aan het afschrift niet meer authenticiteit konden geven dan het stuk uit zichzelf had en dat was: nihil. Het stuk wordt wel betiteld als 'eene simpele copye', maar er is geen enkel spoor aanwezig, dat er een eerder en authentiek stuk van geweest zou zijn.

Het reglement is geformuleerd in 14 artikelen als uitgaande van de schutters zelf in een vrij stuntelige taal, vermoedelijk niet zo heel lang vóór 1757. In de inleiding, die in nog stunteliger en vrijwel onbegrijpelijke taal is gesteld, wordt gesproken over de 'hartoge hartoginne van Lothrinck ende van Brabant oft van syn rentmester Wouter Goyaerts' en over de 'aude schutten schutteryen van Serto-

genbossche', waarvan 'weese ende costume' als voorbeeld worden aangehaald, terwijl er nauwelijks enige overeenkomst valt te ontdekken met het reglement van de oude schuts van 's-Hertogenbosch. Alles tesamen is het een vaag en wazig beroep op enige autoriteit om het reglement een schijn van hoger gezag te geven. Het enige concrete is het jaartal 1320 en de naam Wouter Goyaerts van de hertogelijke rentmeester. Een intrigerende vraag is, hoe men daaraan komt. Nu zal de naam Wouter Goyaerts verkeerd gelezen zijn. Niet een Wouter Goyaerts maar Wouter Toyart was in 1320 hertogelijk rentmeester in de Meierij maar tussen een rentmeester in de Meierij en de oprichting van een gilde is geen verband te zien.

De combinatie van enkele gegevens kan mogelijk enig licht brengen. Op 20 mei 1932 schreef J. Jolles in een brief aan Martinus Jansen, hoofdman van het Sint Sebastiaansgilde te Oirschot: '... in Wintelre strandde ik, daar hebben ze een archief van hier (Arnhem) tot IJmuiden'.²⁶²⁾ Helaas is dit archief, bewaard ten huize van een der gildeleden, in de oorlog totaal verbrand.²⁶³⁾ Nu is het niet waarschijnlijk, dat een dorpsgilde zo'n uitgebreid archief had, met andere woorden: er zullen vreemde elementen in dit zogenaamde gilde-archief aanwezig zijn geweest. Wij vermoeden daarom, dat het dorpsarchief, voorzoverre aanwezig - het dorp Wintelre hoorde tot de Schepenbank van Vessem - en het parochie-archief in 1648 bij de naasting der katholieke kerken door de staten generaal uit de kerk zijn gered en tesamen met het gilde-archief steeds bij particulieren zijn bewaard. Het is bekend, dat bij de uitgifte van de gemeynt van Vessem-Wintelre in 1293 Wintelre zijn aandeel in het voorlijf nog niet betaald had. Wintelre zou pas gebruik mogen maken van de gemeynt, nadat ze dit aandeel hadden voldaan.²⁶⁴⁾ Nu doet een akte van de hertog d.d. 1341.06.26 veronderstellen, dat er tussen 1293 en 1341 nog een andere uitgifte is gedaan of tenminste iets bijzonders gepasseerd is.²⁶⁵⁾ Dit zou eventueel een uitgifte van een deel van die gemeynt aan Wintelre kunnen zijn geweest door Wouter Toyart in 1320. Wouter Toyart was gewoon zijn akten in het Latijn te stellen, waarbij hij herhaaldelijk termen als 'scutten' en 'scutter' gebruikte in het Nederlands, wat in veel later tijd aanleiding kon zijn tot de vorming van de mythe.²⁶⁶⁾ Het verwarrende spreken over 'hertogin Joanne' en 'hartoge hartoginne van Lothrinck ende Brabant' zou ontleend kunnen zijn aan een slecht begrepen akte van Philips de Goede d.d. 1464.12.20, waarin sprake is van een akte van hertogin Johanna d.d. 1363.07.20, in welke akte geïnsereerd waren de uitgifte door hertog Jan I d.d. 1293.01.20 en de akte van hertog Jan III d.d. 1341.06.26,²⁶⁷⁾ welke akte van 1464, als gunstig voor Wintelre, mogelijk in het dorpsarchief aanwezig was. Wij menen te mogen concluderen, dat de bewering van het ontstaan van het gilde van Wintelre in 1320 geen enkel solide fundament heeft. Deze ontmythologisering houdt overigens niet in, dat het Wintelrese gilde in zijn oorsprong als godsdienstige broederschap niet oud zou zijn. Het kan best dateren van vóór 1320, maar we hebben daarover geen gegevens.

De mythe van de schuttershof

De bewering, dat de schuttershof van het Oirschotse gilde van Sint Sebastiaan, gelegen achter Oud-Brabant en thans gedegenereerd tot een praktisch steeds doel-loos liggend parkeerterrein, aan het gilde geschonken zou zijn door Rycalt V van Merode, heer van Oirschot, vóór 1587, steunt op een authentieke verklaring d.d. 1629.02.10 door enkele gildebroeders, waarvan de wezenlijke inhoud is, 'dat wylen heer Richardt van Merode, heere van Oirschodt, medeguldebroe-der in zynen leven ... heeft seeckere hoff uyt liberaliteyt gegunt ende gegeven aan de gemeyne guldebroeders ... tot eenen schuttershof'.²⁶⁸⁾ Het bewijs lijkt waterdicht en toch is de bewering van de schenking apert onwaar. Immers in het schepenprotocol van 1586 vinden we de volgende kwitantie: 'Jan van Esch, rentmeester des heeren van Oerschot heeft gekent (erkend) vanwege myns heeren voorschreven ontfangen te hebben uyt handen van heren Mertenen, Goy-aert ende Peteren van Os als administrateurs van den gilde van Sinte Sebastiaen op affcoringhe van den schutsbogaert de somme van seven ende twintich gulden. Actum et testes ut supra.' (3 februari 1586 Getuigen: Peter Hendrickssoen van de Schoot en Herman Stockelmans).²⁶⁹⁾

Er zijn twee mogelijkheden: ofwel Rycalt V heeft de schuttershof aan het gilde **verkocht** ofwel hij heeft de koopsom **voorgeschoten**. Een koopakte hebben wij helaas niet gevonden. Blijkens de formulering was de schuttershof hiermee nog niet helemaal afbetaald. Men ziet hier dus, dat een tijd van 40 jaar lang genoeg is om de werkelijkheid te misvormen en een mythe te kweken.

Door deze mythische misvorming van het geheugen van de gildebroeders wordt ook hun bewering, dat Rycalt V 'medeguldebroeder' is geweest, onbetrouwbaar. In de feodale context van die tijd is het overigens nauwelijks denkbaar, dat de heer lid zou zijn van een gilde.

De mythe van de verbrande kaart

In het programmaboekje '450 jaar Sint Jorisgilde Oirschot' schrijft Cl. v. Esch - v. Hout op blz. 11 naar aanleiding van het feit, dat vele gilde in het midden der zestiende eeuw hun caert opnieuw lieten vastleggen 'omdat hun oude caert in het ongerede was geraakt, zoals dat heet. Alleen bij Sint Joris Straten wordt duidelijk vermeld, dat hun caert bij de brand op huize Ten Bergh is verbrand'. Dit is een onbegrijpelijk foutieve interpretatie van een marginale notitie bij de kaart in het protocol van 1542. Deze marginale notitie luidt: 'Nota. Secundaire geëteent by (= door) Hieronymus van Kelst, secretaris der vryheyt van Oerschot overmits d'eerste doir den brant op ten Berch verbrant is, soe verclaert werde'.²⁷⁰⁾

Hieronymus van Kelst was secretaris van Oirschot van 1605 tot 1618, bijna twee eeuwen na de uitgifte van de kaart. Zijn notitie kan dus op voorhand niets te maken hebben met een eerdere kaart van het Sint Jorisgilde. Wij betreden hiermee een wetenschappelijk terrein betreffende 'secundario engrossering' (hier ge-

noemd: 'extendering) of heruitvaardiging van schepenenoorkonden, waarop nog niet zoveel onderzoek is gedaan.²⁷¹⁾ Wij kunnen hier nu niet dieper op ingaan maar het is in ieder geval duidelijk, dat zowel de schepenen van Oirschot als die van Eindhoven en 's-Hertogenbosch op dit punt zeer nauwgezet waren en deze heruitvaardiging met de reden daarvoor steeds in het protocol aantekenden, zoals ook hier gebeurd is.

De gang van zaken in 1542 was als volgt. In het schepenprotocol werd de akte, in dit geval de kaart van het Sint Jorisgilde, door de secretaris ingeschreven (de minuut). Aan de hand daarvan maakte hij een oorkonde op perkament met het zegel van de schepenbank (de grosse), die aan het gilde werd uitgereikt. Het is deze oorspronkelijke grosse van de kaart van 1542 en dus niet een eerdere kaart, die op huis ten Bergh vermoedelijk kort na 1600 verbrand is, naar aanleiding waarvan het gilde aan de toenmalige secretaris Hieronymus van Kelst vroeg om de uitvaardiging van een nieuwe grosse.

Het is een intrigerende vraag, hoe deze oorkonde op huis ten Bergh terecht kwam. Wij vermoeden, dat de gang van zaken geweest is als volgt. Na de uitreiking van de grosse aan het gilde zal deze aan de secretaris in bewaring zijn gegeven. Daar vond men ze het best bewaard. Nu is bekend, dat Floris van Merode na de dood van secretaris Aert Sgraets in 1601 diens archief in beslag nam, ofschoon hij daar niets mee te maken had. Het heeft Oirschot de grootste moeite gekost, dit archief weer terug te krijgen. Gezien de psychische constitutie van Floris van Merode is het heel goed mogelijk, dat hij de documenten die hem niet aanstonden, heeft verbrand, waaronder vermoedelijk deze gildekaart.

Overigens moet men zeer voorzichtig zijn met het al te letterlijk uitleggen van formules als 'dat een eerdere kaart in het ongerede zou zijn geraakt'. Dergelijke uitspraken komen in meerdere kaarten van die tijd voor, zonder dat er buiten deze uitspraak enige aanwijzing is, dat er ooit eerder een kaart voor zulk gilde was uitgegeven. Men moet zich indenken, dat bij de aanvraag voor een gildekaart de schepenen informeerden naar een eventuele vroegere kaart. Als daarop geen concreet antwoord kwam en de schepenen verder vroegen, werd het antwoord al gauw: 'als die er geweest is, moet hij in het ongerede zijn geraakt'. Wij hebben het sterkste vermoeden, dat alle gildekaarten, waarin een dergelijke vage formulering voorkomt, in feite eerste kaarten zijn, omdat men pas een kaart aanvraag, nadat men reeds geruime tijd was overgegaan tot schieten.

Er is in de laatste jaren nogal het een en ander gepubliceerd over de schuttersgilden, helaas dikwijls in de mythologische sfeer.

Het zou de federatie van Noord-Brabantse schuttersgilden sieren, als zij de grondslag wilde leggen voor een diepergaand wetenschappelijk onderzoek door een tekstcritische uitgave mogelijk te maken van de oudste gildekaarten, bijvoorbeeld van voor 1600, en eventuele oprichtingsakten van aan deze schuttersgilden voorafgaande kerkelijke broederschappen.

Een chronologische behandeling als een soort oorkondenboek van de Noord-Brabantse schuttersgilden zou misschien al dadelijk een bepaalde samenhang en ontwikkeling aan het licht kunnen brengen.

NOTEN

251. In vorige publicatie nr. 90.
 252. „ ~~nr. 23~~ 27, 70, 87.
 253. „ ~~nr. 33~~
 254. Oirschots schepenprotocol van 1539, fol. CXIV.
 255. Archief der schuttersgilden van 's-Hertogenbosch, inv. nr. 2, fol. 89 e.v.v. Een copie van dit reglement werd ons ter beschikking gesteld door de heer J. Buiks van het stadsarchief van 's-Hertogenbosch, waarvoor dank.
 256. B.C.M. Jacobs, Justitie en politie in 's-Hertogenbosch voor 1629, Brabantse rechts-historische reeks nr. 1, Assen/Maastricht 1986, blz. 146.
 257. Jacobs, Justitie en politie, blz. 160.
 258. „ „ „ 55 e.v.v.
 259. Ch.M.A. Caspers, De Eucharistische vroomheid en het feest van Sacramentsdag in de Nederlanden tijdens de late Middeleeuwen, Leuven 1992, blz. 101 e.v.v.
 260. Oude dekenaten II, blz. 267.
 261. Bosch' schepenprotocol van 1757, fol. 248, gepubliceerd door A. v. Sasse v. Ysselt, 'Het schuttersgilde van Sint Willibrord te Wintelre', in Taxandria jrg. 28 (1921), blz. 38 e.v. Een copie van deze publicatie werd mij ter beschikking gesteld door J.C. v.d. Biggelaar, koning van het gilde te Wintelre, waarvoor dank.
 262. v. Esch, De caert, blz. 87.
 263. Mededeling koning J.C. v.d. Biggelaar. Volgens de overlevering moet het archief inderdaad enkele meters omvat hebben. Ook: M.W.H.M. van Hest, 'Gilde van O.L.Vrouw en van de H. Willibrordus te Wintelre', in De Hooge Dorpen: 700 jaar Vessem-Wintelre-Knegsel, Hapert/Eindhoven 1993, blz. 110.
 264. H.P.H. Camps ed., Oorkondenboek van Noord-Brabant tot 1312 I. De Meierij van 's-Hertogenbosch, 's-Gravenhage 1979, nr. 490. In de formulering van deze beslissing zijn in het Oorkondenboek enkele woorden uitgevallen, die wij hier dik afdrukken: '... Et si vicini **de Wintelre cum vicinis** de Vessem solvere velint suam portionem triginta librarum, uti poterunt eisdem wastagiis, wastinis et pascuis modo supradicto cum eisdem'.
 265. H.L.M. Vera, '... de wustine van Wyntelre ende Vessem', in De Hooge Dorpen, blz. 176.
 266. Vrgl. Camps, Oorkondenboek, nr. 842, uitgifte van de gemeent van Nevenheuvel door Wouter Toyaert, waar deze figuur voorkomt.
 267. Deze akte is weer geïnsereerd in de akte van hertog Philips de Goede d.d. 1466.12.06, die is gepubliceerd door D.Th. Enklaar, Gemeene gronden in Noord-Brabant in de middeleeuwen, Utrecht 1941, nr. 132, blz. 254-262. De opmerking van Camps bij nr. 490: 'B afschrift **zonder datum** door hertogin Johanna', is dus niet juist.
 268. v. Esch, De caert, blz. 101.
 269. Oirschots schepenprotocol van 1586, fol.
 270. „ 1542, fol. LXIV.
 271. Vrgl. M. Dillo, 'Moderne Fffischung, Neuausfertigung oder 'acte recrit'? Untersuchung der angeblichen Originale mittelalterlicher Schëiffenurkunden von 's-Hertogenbosch', in Monumenta Germaniae Historica, Schriften Band 33, IV, nischungen im Mittelalter, Internationaler Kongresz der Monumenta Germaniae Historica, Mnchen 16-19 September 1986, Teil IV, Diplomatische Fffischungen II, Hannover 1988, blz. 447-482.

II. HET LANDGOED KINDERBOSCH EEN ONTGINNING OP "BOXTEL'S" GEBIED

door Jacq. Mijland

Kinderbosch

Als we praten over Kinderbosch, dan hebben we het over een landgoed van ongeveer 178 ha dat ligt ten zuiden van Boxtel in het gebied Lennisheuvel en ten westen van de verbindingsweg tussen Oirschot en Boxtel, de Oude Grintweg.

Steinsche Kamp

In het Aardrijkskundige woordenboek der Nederlanden¹⁾ staat: "Kinderbosch (Het), landg. in de Meierij van 's-Hertogenbosch, kw. Oisterwijk, prov. Noord-Brabant, Tweede distr., arr. en 2 1/2 u. Z. van 's-Hertogenbosch, kant. en gem. Boxtel, in het geh. Lennisheuvel. Dit landg. bestaande uit eene landbouwerswoning en verdere getimmerten, voorts erven, hof, bouw-, wei-, en hooilanden, dennenbosschen en hakhout, alles aan elkander, aangenaam gelegen, met de meeste zorg aangelegd, goed onderhouden en doorsneden met verschillende lanen of dreven, meestal met goed wassende jonge eiken- en andere opgaande boomen beplant, beslaat eene oppervlakte van 122 bund. 50 v.r. 93 v. ell."

In het boek "De monumenten van Noord-Brabant"²⁾ vinden we de navolgende (geografische) aanduiding: "Ten zuiden van Lennisheuvel ligt Kinderbosch, een buurtschapje van verspreide boerderijen langs de Koevertsche Loop. Aan de zuidgrens van het complex oude akkergronden ligt een fraaie hoeve (v.m. kindertehuis) met bijgebouwen en woonhuis met opgaand geboomte van rond het midden van de 19e eeuw."

In "Onze Taal" van juli/augustus 1991 houdt Rob Rentenaar zich bezig met plaatsnamen die de woorden kind, kinder of kinderen bevatten. Ik citeer twee fragmenten uit zijn artikel "(...) is het vooral onverdeeld grondbezit geweest dat tot samenstellingen met het woord kinder geleid heeft. In Noord-Brabant neemt men deze verklaring tenminste aan voor de namen de Kinderbeemd in Chaam, de Kinderweide in Ulvenhout en het Kinderblok in Nispen... een stuk land in Nederwetten dat al in 1650 wordt vermeld als de Kynderacker, blijkt bijna twee eeuwen later nog steeds in gemeenschappelijk beheer te zijn. In Gelderland kennen we onder meer de boerderij namen de Kinderkamp in Hengelo en Kindergoed in de gemeente Ermelo, die wellicht in dezelfde categorie thuishoren. Op Texel, waar ook allerlei andere verwantschapsaanduidingen voorkomen in toponiemen, vinden we de veldnaam het Kinderland."

In hetzelfde artikel krijgt het Boxtelse Kinderbosch een aparte vermelding (zie ook de omschrijving van A. v.d. Aal): "Het is lang niet altijd duidelijk waar de kinderen vandaan komen. Het Kinderbos bij Boxtel zou zijn naam gekregen

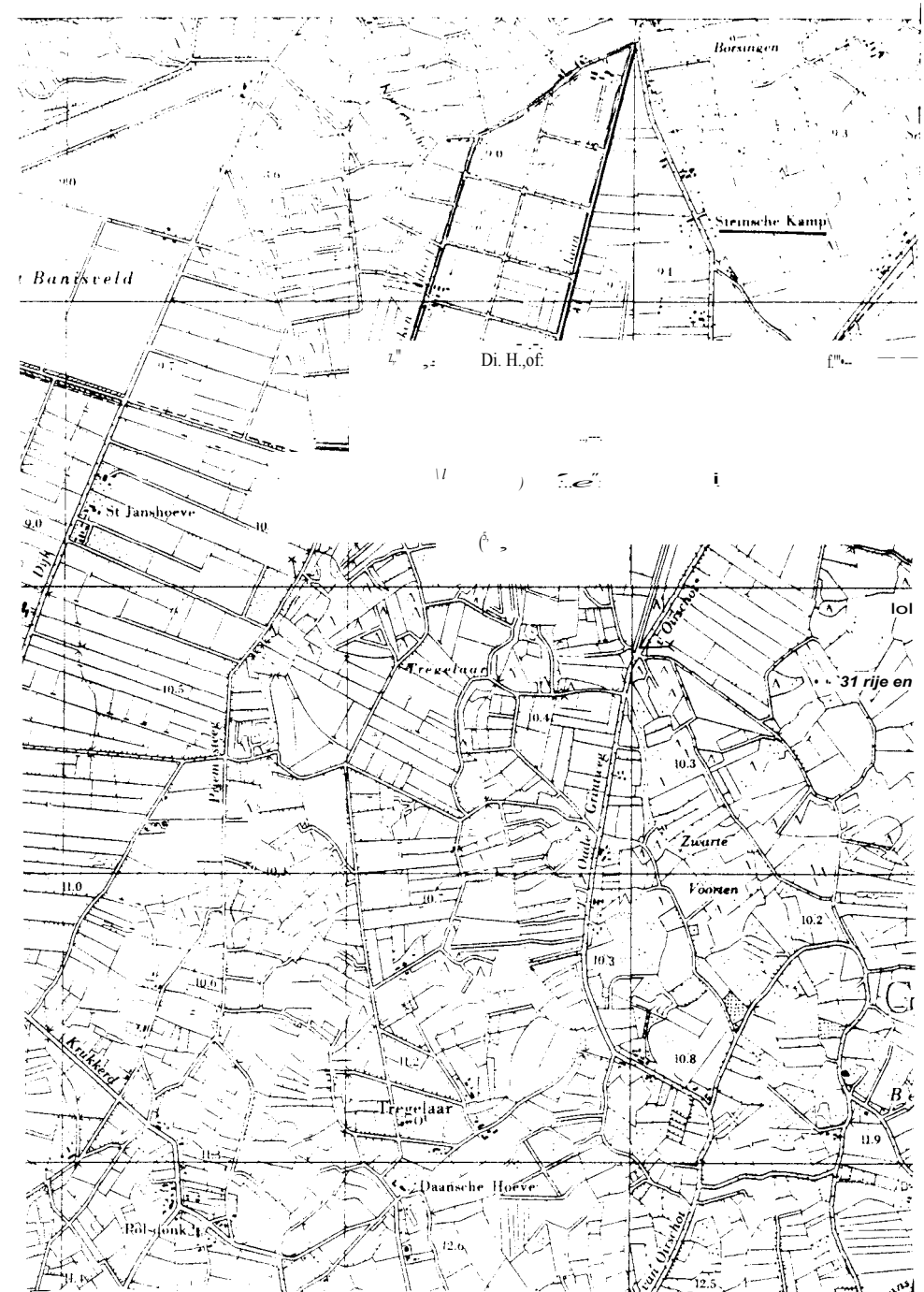
hebben nadat er in 1838 een zestienjarige knecht van een rondreizende kunsthandelaar om het leven was gebracht. Dat klinkt dramatisch, maar het is de vraag of deze moord het motief is geweest voor de naamvorming. In de eerste plaats werd een jongen van zestien in die tijd nauwelijks meer als kind beschouwd, en in de tweede plaats was het Kinderbosch toen al de naam van een 'aangenaam gelegen, met de meeste zorg aangelegd' landgoed."

Omdat een volledige geschiedschrijving van het gebied een erg 'wazige' klus zou worden, heb ik gekozen voor een exemplarische aanpak. Ik heb een perceel bekeken en aan de hand van dit perceel wil ik proberen de recente historie van Kinderbosch te schrijven. Mijn keuze is gevallen op het perceel Steinsche Kamp; waarop men in de jaren twintig een boerderij bouwde met die naam. Deze boerderij kent in de loop der jaren de volgende officiële adresaanduidingen; vanaf 1926 is het Lennisheuvel 78; per / maart 1949 Kinderbosch 15 en vanaf 1 februari 1983 spreken we over Mijlstraat 114. In een aanvraag voor een bouwvergunning in 1950 is de adresaanduiding Oirschotse Baan 15.

De beste en bestgelegen gronden werden vroeger met een wal of heg omringd. Die wallen/heggen waren nodig om vreemd vee te weren. Dit soort gronden heten van oorsprong kamp/camp: met wallen omgeven landerijen van verschillende grootte (enkele hectares) die behoren bij boerderijen of in eigendom zijn bij weinige families, waaronder ze door erfenis geraakt zijn. Zulke wallen (2-3 meter breed) met hakhout begroeid, aan beide kanten voorzien van sloten (ontstaan door het opwerpen van de wal) waren tot voor kort in onze streken algemeen. Kijk bijvoorbeeld naar de Mortelen.³⁾

De naam "Steinsche Kamp" (Het veld van Stijn/Stein; afgeleid van Augustijn, Constantijn of Christianus) is al terug te vinden in 1539 in een akte van erfdeling. In dat jaar is oma Coppens kennelijk overleden, want in die familie vindt een erfdeling plaats:⁴⁾ "In welker erfdeylingen den voorscreven Gerarden soen wylen Gerart Coppens ende Henrick Wyllem Santegodts als man ende mombaer Heylwygen zynder huysvrouwen, dochter van wylen Gerart Coppens, te deel is gevallen: Een stuck eckerlants met een stuck beempts daer aangelegen inde prochie van Boextel tot Cleynder Liemde, soo dat daer gelegen is. Noch een stuck lants gelegen ter prochien ende plaetsen voorscreven, geheyt thooch Eeusel. Noch een stuck weyvelts gelegen in de prochie voorscreven onder die dingbancke van Liemde. Noch een stuck beempts gelegen in de prochien van Haeren. Noch een stuck heyvelts gelegen inde prochie van Boextel onder Lussel. Noch een viergedeelte van eene heycamp gelegen inde prochie voorscreven tot Lennisheuvel, geheyt den Steynse Camp."

Vanaf 1832 tot 1922 is Steinsche Kamp in de kadastrale leggers terug te vinden met de omschrijving "dennenbosch". In 1836 is de Steinsche Kamp, groot 59 are en 50 ca, in het bezit van Rogier Latour, koopman te 's-Hertogenbosch. De bestemming en de grootte van dat lapje grond zal jaren niet veranderen. Wel zijn er verschillende eigenaars. Ik som op:

- 1837 Ghijssens, Pieter te Boxtel. Deze heel- en vroedmeester is rond 1800 geboren in Tongeren. Hij heeft in 1840 twee dochters: Henriette en Stephanie, respectievelijk 12 en 7 jaar oud. Hij woont in Boxtel: A 112.
- 1839 Suermondt, IJsmen, Dirk, Christiaan, geboren in Rotterdam 26 juli 1792, overleden in Utrecht 13 juli 1871. Hij was Muntmeester in Utrecht van 1815-1838.⁵⁾
- 1852 Bloemen, Johannes, Dirk, geboren in Amsterdam rond 1810. Op 26 december 1833 is hij kandidaat voor de functie van predikant in Oirschot. Op 27 april 1834 wordt hij als predikant beëdigd.⁶⁾
In de kadastrale leggers lezen we: Steinsche Kamp F 1019 dennenbosch 59.50. Johannes Dirk Bloemen was gehuwd met Johanna Adelga van Voorthuizen. Uit dit huwelijk worden zeven kinderen geboren; allemaal in Oirschot. Een van de vragen waarop ik een antwoord zoek, is de kwestie van de Oirschotse predikant die een kindertehuis zou hebben gehad in het pand wat nu Adrianahoeve heet. Uit de archieven van de Nederlands Hervormde Gemeente die liggen in het streekarchief in Oirschot is niets te vinden over de exploitatie van een kindertehuis in het Kinderbosch door dominee Bloemen.
- 1905 Heijermans, Hendrik, Roelof, koopman te Rotterdam (bekend is dat hij een dorsmachine demonstreerde in Lennisheuvel).
- 1917 Van Blanken, Christiaan, Maurits, te Denekamp.
- 1919 Van Blanken, Johannes, Frederik, grondeigenaar te Boxtel.
- 19.. Van der Schoot, Joseph, Adrianus, Maria, fabrikant te Tilburg.

Op 28 december 1920 's middags om twee uur vindt de openbare verkoping plaats van de onroerende goederen van Joseph Adrianus Maria van der Schoot, fabrikant, wonende te Tilburg. De plaats van handeling is café Noord-Brabant aan de Grote Markt in 's-Hertogenbosch. Het totaal beslaat 23 kopen.

Steinsche kamp (F 1019) vinden we onder koop 2: "Eenige perceelen weiland, bouwland, mastbosch, gerooid dennenbosch, kadastraal bekend Gemeente Boxtel sectie F. nummers 1629 t/m 1638, 1185, 1019, 1501, samen groot zestien hectaren zeven en twintig aren zeventig centiareen. Het masthout is onder den verkoop niet begrepen.

De kadastrale perceelen Gemeente Boxtel sectie F, nummers 1634, 1635 en 1636 gedeeltelijk zijn verhuurd aan H. Verouden en een gedeelte van nummer 1636 aan Josephus van den Akker, een en ander tot de gebruikelijke tijdstippen in negentien honderd drie en twintig. De koper zal elk jaar een huur genieten van H. Verouden twee honderd vijf en twintig gulden en van van den Akker dertig gulden."

Spaarfonds voor Bodemcultuur

Koop 2 gaat voor f 8250 over in handen van de Stichting Spaarfonds voor Bodemcultuur gevestigd te Leiden, evenals de kopen 9, 10, 17, 18, 20 en 23 (9 is de massa van 1, 4, 5, 6, 7 en 8). Deze stichting die in 1918 in Leiden is opgericht heeft als doel: "Door het op groote schaal bijeenbrengen van kleine bedragen,

gestort in den vorm van contributies of van spaargelden, een aanzienlijk en toenemend fonds (...) vormen om daarmede productieve cultuurwerken tot stand te brengen.³⁾ De voordelen van die productieve cultuurwerken moesten ten goede komen aan brede bevolkingsgroepen."

Met de transactie wordt de Stichting Spaarfonds voor bodemcultuur uit Leiden eigenaar van o.a. Zweelders, Dorsingen, Steinsche Kamp, Lennisheuvelsche Heide, Oetendonken, Hultesche Bosschen, Koevoordtsche Straat, Oirschotse Baan, Korte Steeg en Schoomheide.

Op 3 oktober 1922 richt W. Maas namens het Spaarfonds voor Bodemcultuur een verzoek aan B. en W. van Boxtel om vier landarbeiderswoningen te mogen bouwen in het Kinderbosch op de percelen kadastraal bekend gemeente Boxtel, sectie F 1636, 1019, 1207, 1193. De Steinsche Kamp is F 1019 en is nog steeds 59 are en 50 ca groot. B. en W. verlenen de vergunning op 10 oktober van dat jaar. Met de uitvoering van de bouw is belast W. Maas (opzichter van het landgoed). De oppervlakte van elke woning bedraagt 58.44 m. Elke woning bevat zes vertrekken:

	woonkamer	4.50 x 4.00 m	18.00 m ²
Woon- gedeelte	opkamer	2.30 x 4.00 m	9.20 m ²
	slaapkamer	2.35 x 3.00 m	8.25 m ²
	bijkeuken	5.36 x 3.00 m	16.08 m ² (= boenkeuken)
	zolderkamer	3.20 x 3.50 m	11.20 m ²
	zolderkamer	3.20 x 3.50 m	11.20 m ²
	Stal	8.00 x 6.00 m	
	Privaat in de stal		

Het privaat dat binnenshuis is gelegen is voorzien van een stankafsluiter en verbonden met een privaatput. Het privaat is voorzien van een beweegbaar raam met een oppervlak van 0,75 m. De drinkwatervoorziening gebeurt door middel van een welwaterput op 5 meter afstand van de stal.

De woningen krijgen de volgende benamingen en adressen:

F 1636 "Bosch-hof"	Kinderbosch 10
F 1019 "Steinsche Kamp"	Kinderbosch 15
F 1207 "geen naam"	Kinderbosch 11 (Verklaring is dat deze boerderij bij de veiling in 1925 niet werd gekocht door Jacques Reuten, maar door N.V. Libra in Heijthuisen.)
F 1193 "Grenshuis"	In de jaren veertig brandde deze woning af en werd niet herbouwd.)

Op 3 november 1924 spreekt de Arrondissement Rechtbank te 's-Gravenhage het faillissement uit van de Stichting Spaarfonds voor Bodemcultuur te Leiden. In het Veilingboekje van Het Landgoed "Het Kinderbosch" c.a. en nabij gelegen boerderijen en gronden, alle gelegen te Boxtel in Sectie F, zien we dat de veiling plaatsvindt voor **H.H.** Curatoren in het Faillissement der Stichting genaamd Spaarfonds voor Bodemcultuur gevestigd te Leiden. De veiling wordt gehouden te Boxtel ten overstaan van Notaris **J.H.J.** Niemann. De provisionele verkoping

vindt plaats ten huize van de heer Jos van Son aan de Stationsweg in Boxtel op dinsdag 21 juli 1925. Deze provisionele verkoping gebeurt alleen bij opbod; hoogste bieder is "inzetter". De finale verkoping gebeurt bij opbod door het stellen van slagen; elke slag betekent f 25,- op de koopprijs. Deze verkoping vindt plaats bij P. Theuwkens tegenover het station in Boxtel op dinsdag 4 augustus 1925. De te verkopen onroerende goederen zijn verdeeld over 50 kopen. De boerderij Steinsche Kamp komen we in het veilingboekje tegen onder koop 28:

"Landbouwerswoning met Stal en Varkenshokken, Erf, Bouw en Weiland, Grond en Heide, Z.O. deel van No. 4138, zooals afgepaald benevens de perceelen Heide, en grond Nos. 2947, 1017 en 1501 ter gez. grootte van 2.10.00 H.A., geheel groot 5 H.A.

Verhuurd aan C. Schoenmakers de Woning tot 1 april 1926 tegen f 2,60 per week.

Het erf en het bouw- en weiland 60 Aren tot Kerstmis 1925, de huur van het land wordt gereserveerd.

De koper kan eerstmaal invorderen: de weekhuur op 2 Januari 1926.

Overigens te aanvaarden 1 Januari 1926."

De inzet voor deze koop bedroeg f 800,-.

Jacobus Mathijs Reuten

Jacobus Mathijs Reuten, ook genaamd Jacques Reuten, houthandelaar te Roermond, wordt eigenaar van koop 42 (dit is de massa van 29 afzonderlijke kopen) voor f 89.500,- en daarmee de nieuwe eigenaar van landgoed Kinderbosch, waaronder de Steinsche Kamp. De grootte is dan geworden: 9.33.52 ha (omschrijving: huis, bakhuis, hok, bouwland, dennenbosch, heide).

De kopen 45 (f 2425,-) en 48 (1825,-) worden bezit van de Naamloze Venootschap Libra gevestigd te Heijthuisen. Lambertus van Ingen, landbouwer, wonende te Moergestel wordt bezitter van koop 49 (f 3000,-) en koop 50 (f 6400,-).

De gebouwen op het landgoed: Steinsche Kamp, Bossche Hof en Grenshuis, maar ook Laanhof, Oetendonken en een woning zonder naam werden gebouwd met premie uit Rijkskas.

Op 23 april 1926 vraagt Jac. Reuten uit Roermond een bouwvergunning voor het bijbouwen van stallingen en schuren op de secties F 4138, 1154, 1638, 1156, 1180 en 1847. Op 6 mei van datzelfde jaar worden de vergunningen verleend. Een studie van de bouwdoSSIERS⁷⁾ levert naast de vergunningaanvragen ook de bouwtekeningen met de namen van de gebruikers van de bijbouwen:

- F 1180 Van de Sanden - een schuur
- F 1156 Schut - een schuur
- F 1638 Slijters - een stal
- F 4138 Mestrum - een schuur en stal
- F 1747 Van Kasteren - een stal
- F 1154 Waagman - een schuur en stal

De schuur en stal te bouwen op F 4138, dus Lennisheuvel 78, bevatten o.a. een Bergplaats, Dorsvloer, Voergang, W.C. De afmetingen zijn grofweg 13 m x 11 m grondoppervlak.

Er vinden verkopen plaats in 1934 en 1935. Kadastraal is er dan een splitsing in 7007 volgnummer 11 en 7079 volgnummer 67. Volgen we 7007 volgnummer 11 dan vinden we in 1943 als eigenaar Mestrom, Hendrik, Godfried, landbouwer te Boxtel. In 1948 is de eigenaar Van der Sloot, Petrus, Cornelis, koopman te Boxtel.

Limburgse Land- en Tuinbouwbond

In 1950 wordt het gebied verkocht. De nieuwe eigenaar is De Onderlinge Verzekeringsmij. van de Limburgse Land- en Tuinbouwbond en Katholieke Arbeidersbeweging gevestigd te Roermond, Wilhelminasingel 25.

Op 10 mei 1950 tekent Joseph Reuten in eigen naam en als lasthebber van de mede-eigenaren een voorlopig koopcontract. Aan de "Onderlinge Verzekeringmaatschappij van de Limburgse Land- en Tuinbouwbond en Katholieke Arbeidersbeweging bij afkorting L.L.T.B. en K.A.B." wordt verkocht "het landgoed "Kinderbosch", met huizen, bakhuizen, schuren, schoppen, stallen, hokken, erven, tuinen, moestuinen, bouwland, weiland, hakhout, dennenbosschen, heide, wegen, dreven en bomen, secitie F groot ongeveer 105 Hectare."

De koopsom bedraagt f 170.000,-. Het eigendomsbewijs van 19 juli 1950 noemt als eerdere eigenaars:

- Joseph Reuten, houthandelaar, wonende te Roermond
- zijn zoon Dirk Martin Reuten, militair, verblijvende in Indonesië
- Anna Elisabeth Reuten, zonder beroep wonende te Roermond
- Maria Hendrina Johanna Reuten, onderwijzeres, wonende te Roermond
- Antonius Reuten, Directeur ener Naamloze Venootschap, wonende te Heerlen.

Na jaren van rust op het bouwfront vinden we de navolgende aanvraag voor een bouwvergunning op 20 juni 1950. Het gaat om de bouw voor een nachtverblijf voor vee. Grondoppervlakte 6.10 m x 10.15 m. Volgens het bouwplan zal het verblijf worden opgetrokken uit houtwerk; het dak zal bestaan uit golfplaten met panslag. De aanvrager is P. van de Sloot; de kosten van het nachtverblijf zijn f 1300,-.

Op 18 juni 1950 wordt een bouwvergunning gevraagd voor de verbouwing van een zijgevel. De aanvrager is P. van de Sloot, landbouwer en veehandelaar. In bouwdoSSIER 2253 (Archief Boxtel) vinden we de details in tekening. In de bestaande zijgevel wordt een raam en deurkozijn ingebroken. In de voorgevel vervallen twee kleine ramen; die worden vervangen door drie grotere. Voorgevel is de gevel aan de Boxtelse kan (noord-oosten?).

Op 19 september 1950 vraagt Piet van der Schoot, vee-handelaar, vergunning voor het verplaatsen van een kippenkooi. De bijgevoegde situatieschets (20 juni 1950) bij de aanvraag laat het nachtverblijf voor vee en de kippenkooi zien.

Van de weg af gezien liggen beide gebouwen links achter het woonhuis Oirschot-sebaan 15 te Boxtel.

Voor het bouwen van een kippenhok vraagt J. Schellekens op 1 mei 1952 een bouwvergunning. De tekening die de vergunning vergezeld is van de Fa. J. Hofland te Barneveld. Op 25 februari 1953 vraagt dezelfde Schellekens een vergunning voor een gebouw bestemd voor kippen. Een andere bouwvergunning voor een kippenhok, ook van Schellekens, is gedateerd 7 september 1962.

Tot slot van de bouwkundige geschiedenis: op 15 september 1971 vraagt L.J. Bosch vergunning voor het plaatsen van twee ramen in de zijgevel.

Voor wat de Steinische Kamp betreft, is de toestand die nu bestaat gelijk aan die in 1971.

NOTEN

1. Aa, A. van der, Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden; deel VI, - 1845, blz. 450.
2. Leeuwen, A.J.C., N.C.M. Maes, H. Th.M. Ruiter en M. Rosier, De monumenten van Noord-Brabant: Cultuurhistorische inventarisatie Boxtel/Liempde — Baarn/'s-Hertogenbosch (1986).
3. Droesen, W.J., De gemeentegronden in Noord-Brabant en Limburg en hunne ontginning — Roermond 1927.
4. Rijksarchief Noord-Brabant, Rechterlijk archief Boxtel, inv. nr. 62: 1539-1542 Protocol van delingen, transporten, geloften.
5. Kasteleyn, P.W., Mercuriusstaf en morenbuste: De invoering van een welbekend en een miskend teken op Nederlandse Koninkrijksmunten, in: De Beeldenaar, 1985, 1.
6. Streekarchief Regio Eindhoven - Kempenland, rayondepot Oirschot; archief Nederlandse Hervormde gemeente Oirschot c.a., inv. nrs. 195-199.
7. Archief gemeente Boxtel, inv. nrs. 2243, 2244 en 2253.

GENEALOGIE STANS

door H. Teurlinx

- I. Philippus Jansen Stans, begr. Oirschot 5-5-1657, geh. Oirschot 24-6-1629 met Maria Denis Jan Aert Legius, begr. Oirschot 25-8-1678.

Kinderen uit dit huwelijk:

1 Joanna, ged. Oirschot 14-7-1630.

2 Johannes Philippus, volgt IIA.

3 Alejdis, ged. Oirschot 24-12-1633, geh. met Mathijs Adriaans van Hees.

4 Maria, ged. Oirschot 6-2-1636, begr. Oirschot 8-9-1705, geh. Oirschot 12-2-1677 met Petrus Franciscus de Croon.

5 Henrica, ged. Oirschot 10-6-1638.

6 Martina, ged. Oirschot 5-1-1641, geh. Oirschot 20-1-1674 met Theodorus Hendrik Huijskens, zoon van Henricus Antonius en van Maria Henricus Huijskens, ged. Oirschot 19-5-1637.

7 Mechtildis, ged. Oirschot 25-4-1643, geh. met Jan Matheus van de Braecke.

8 Dionisius, ged. Oirschot 25-4-1645.

9 Ida, ged. Oirschot 29-10-1647, begr. Oirschot 10-12-1695, geh. Oirschot 31-5-1684 met Dielis Jan Dircx van Heerbeek, zoon van Jan Dircx en van Johanna Egidius, ged. Oirschot aug. 1642.

10 Peter, volgt IIB.

- IIA. Johannes Philippus Stans, ged. Oirschot 13-12-1631, begr. Oirschot (Best) 12-9-1676, geh. Oirschot 2-4-1663 met Maria van Achel, dochter van Peter Michiels en van Helwigis Gerings, ged. Oirschot 2-2-1637.

Kinderen uit dit huwelijk:

1 Maria, ged. Oirschot 13-6-1663, geh. Oirschot 16-7-1703 met Wouter Verhoeven, ged. Dommelen.

2 Joanna, ged. Oirschot 25-7-1665.

3 Mechteld, ged. Oirschot ca. 1668, geh. Oirschot 20-10-1697 met Theodorus Peters de Roij.

4 Peter volgt III.

5 Joannes, ged. Oirschot 30-1-1672.

- IIB. Peter Philippus Stans, ged. Oirschot 15-9-1652, begr. Oirschot 13-1-1712, geh. Oirschot 17-2-1686 met Jenneke Lambert Huijskens, dochter van Lambert Hendricus en van Maria Egidius Dielkens, ged. Oirschot 8-1-1659.

Kinderen uit dit huwelijk:

1 Maria, ged. Oirschot 31-1-1687.

2 Maria, ged. Oirschot 18-3-1688, geh. Oirschot 2-10-1712 met Peter Jan van de Sande, zoon van Johannes en van Catharina Corstiaans van Kreijl, ged. Best 1-8-1682.

- 3 Philippus, ged. Oirschot 27-12-1690.
- 4 Joanna, ged. Oirschot 22-11-1693.
- 5 Aleijdis, ged. Oirschot 19-5-1698.

III. Peter Johannes Stans, ged. Oirschot 7-3-1670, begr. Oirschot 29-1-1720, le maal geh. Oirschot 23-9-1696 met Joanna Johannes Schots, ook wel Schuts genaamd, begr. Oirschot 4-8-1710.

Kinderen uit dit huwelijk:

1 Anna Maria, ged. Oirschot 29-6-1697, geh. Oirschot 7-7-1726 met Johannes Jacobus van Duppen, zoon van Jacobus Johannes en van Nicolaas Nicolaas Verhoeven, ged. Oirschot 25-3-1695.

2 Jan Baptist, volgt IV.

3 Elisabeth, ged. Oirschot 28-12-1703.

4 Franciscus, ged. Oirschot 1-1-1707.

5 Johanna, ged. Oirschot 10-7-1710, geh. Oirschot 13-2-1729 met Peter Jan van Cuijck.

Uit het tweede huwelijk van Peter Jan Stans met Petronella Adriaans Leijten op 16-10-1712 te Oirschot gesloten, werden twee kinderen geboren, t.w. 6 Joanna, ged. Oirschot 17-12-1714.

7 Aldegonda, ged. Oirschot 20-10-1717, begr. Oirschot 30-12-1785.

IV. Jan Baptist Stans, ged. Oirschot 24-10-1700, geh. Oirschot 15-7-1736 met Ida Aert van Kerckoirle, dochter van Aert Gijsberts en van Maria Theresia Theodorus van Beers, ged. Oirschot 24-11-1707.

Kinderen uit dit huwelijk:

1 Arnoldus, ged. Oirschot 9-2-1739.

2 Johanna, ged. Oirschot 6-8-1740, overl. Oirschot 25-10-1815, geh. Oirschot 10-9-1769 met Jan Arnoldus van Heumen, zoon van Arnoldus en van Petronella Johannes Baijens, ged. Oirschot 1-5-1741.

3 Petrus, volgt V.

4 Franciscus, ged. Oirschot 30-7-1745.

5 Maria Theresia, ged. Oirschot 12-8-1747, overl. Oirschot, 26-6-1793, geh. Oirschot 23-9-1775 met Hendrikus Huijbert van den Bosch, zoon van Huijbert en van Johanna Daniel van Beerendonck, ged. Oirschot 20-1-1744.

V. Petrus Stans, ged. Oirschot 30-8-1743, overl. Oirschot 23-3-1812, geh. Oirschot 1-5-1768 met Margo Jans Smits, ged. Helmond, overl. Oirschot 23-8-1818.

Kinderen uit dit huwelijk:

1 Johannes, volgt VI.

2 Franciscus, ged. Oirschot 23-12-1772.

3 Christianus, ged. Oirschot 23-12-1772, overl. Oirschot 12-12-1863.

4 Ida, ged. Oirschot 4-6-1777.

VI. Johannes Stans, ged. Oirschot 22-5-1771, overl. Oirschot 18-2-1855, geh. Oirschot 3-5-1801 met Maria Eijmbert van Beerendonck, dochter van Eijmbert en van Maria Magdalena van Kuijk, ged. Oirschot 30-5-1778, overl. Oirschot 21-1-1808.

Kinderen uit dit huwelijk:

1 Peter, volgt VII.

2 Ida, ged. Oirschot 2-10-1804, overl. Oirschot, 23-12-1867.

3 Franciscus, ged. Oirschot 4-4-1806, overl. St-Willebrord 9-3-1859, geh. met Arnestina Dirx, uit welk huwelijk o.a. een dochter, genaamd Theresia, geb. te Antwerpen en overl. te Oirschot in 1737.

VII. Peter Stans, ged. Oirschot 30-5-1802, overl. Oirschot 28-1-1852, geh. Oirschot 11-1-1835 met Cornelia Teurlinx, dochter van Jan en van Catharina Kemps, ged. Oirschot 1-9-1803, overl. Oirschot 12-1-1883.

Kinderen uit dit huwelijk:

1 Maria Catharina, geb.

Oirschot 11-10-1835,
overl. Oirschot 9-9-1899.

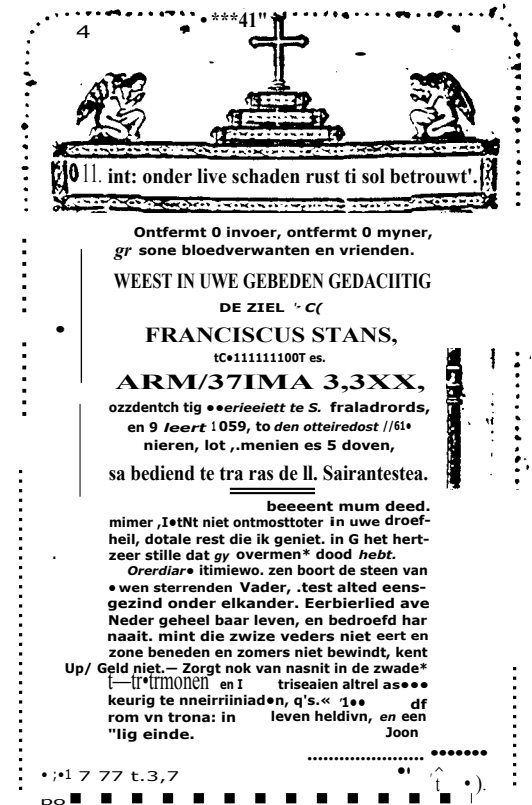
2 Johannes Antonius, geb.
Oirschot 12-10-1837,
overl. Maastricht
2-12-1920.

3 Francis Peter, volgt VIII.

4 Christiaan Augustinus, geb. Oirschot 7-4-1843, overl. Maastricht 15-4-1910 (zie bidprentje op pag. 70).

5 Johanna Catharina, geb. Oirschot 30-3-1845, overl. Oirschot 28-11-1845.

VIII. Francis Peter Stans, geb. Oirschot 26-1-1840, overl. Oirschot 31-8-1891, geh. met Maria Elisabeth Wouters, geb. te Hilvarenbeek, 5-4-1840, overl. Oirschot 24-2-1917. Zij was de dochter van Jan Baptist en van Johanna Cornelia van der Vleuten.

t t
BID VOOR DE ZIEL VAN ZALIGER
 den Zeereerw. Broeder
I LDEFONSUS

(CHRISTIAAN AUGUSTINUS STANS)

Algemeen Overste der-Congregatie van de Broeders der Onbevleete Ontvangenis van Maria te Maastricht.

Geboren te Oirschot	7 April 1843
Zijne 11. Gelofte afgelegd	8 Sept. 1861
Benoemd tot Overste van het St. Vincentiusgesticht te 's Gravenhage	10 Jan. 1866
Gekozen tot Alg. Overste	9 Sept. 1852
Als zoodanig an voorzien te zijn van de laatste H. sacramenten der Stervenden overleden in het Moederhuis te Maastricht	15 April 1910

Zijne medekloosterlingen kozen Ildefonsus in de plaats van hun overleden overste; immers, behalve andere deugden. erkenden zij zijn rechtvaardigheidszin, de minzaamheid van zijn omgving. zijne voorzichtigheid en diepe vroomheid.

Brev. Rom. in festi S. Ildefonsi.

Heilige Vader, bewaar in uw naam hen: die Gij mij zegeven hebt. opdat zij een zijn. Toen ik met hen was, heb ik hen bewaard in uw naam.... Ik vraag niet, dat Gij hen uit de wereld neemt, maar dat Gij hen vrijwaart tegen het kwaad. Joan. XXII. 11, 12, 15.

Wees mijner daarom gedachtig o mijn God! es gedenk wat ik deed voor uw huis en uw dienst— en spaar mij volgens uwe grenzeloze barmhartigheid II Esdr. XIII, 14, 16.

En u, Broeders, smee ik. bij onzen Heer Jezus Christus en de liefde van den H. Geest, mij bij God door uwe gebeden voor mij, te helpen. Rom. 15. 3) Zoet Hart van Jezus, maak dat ik IJ meer en meer beminnc! 3:0 dag. alt. Zoet Hart van Maria. wees mijn heil! 300 dag. all.

Hij Ruste In Vrede.

Kinderen uit dit huwelijk:

1 Petrus Johannes, geb. Oirschot 11-9-1867, overl. Eindhoven 27-6-1940.

2 Maria Theresia, geb. Oirschot 22-11-1868, geh. Oirschot 16-8-1899 met Hendrikus Carolus Bruijnzeels, geb. Waspik (Zij vertrekken naar Tilburg).

3 Maria Cornelia, geb. Oirschot 18-6-1870. Zij gaat op 14-1-1889 naar Antwerpen.

4 Anna Alegonda, geb. Oirschot 1-12-1871, geh. Oirschot 6-6-1894 met Philippus Marinus Daemen, geb. Turnhout 5-7-1871 (Zij vertrekken naar Turnhout op 28-6-1894).

5 Francisca Maria, geb. Oirschot 1-2-1873, overl. Oirschot 10-3-1874.

6 Jan Joseph, geb. Oirschot 28-3-1874, overl. Best 4-8-1921, geh. Oirschot 12-7-1916 met Elisabeth van Beers, geb. Oirschot 21-1-1880. Zij hebben één zoon, genaamd Franciscus Hendrikus,

geb. Oirschot 5-10-1919, die op 30-1-1946 naar Engeland verhuist is.

7 Maria Francisca, geb. Oirschot 3-11-1875, geh. Oirschot 11-11-1901 met Jacobus Raaijmakers, geb. Cuijck 7-9-1868 (Zij vertrekken op 11-11-1901 naar Boxtel).

8 Augustinus Josephus, volgt IXA.

9 Franciscus Christiaan, geb. Oirschot 14-8-1878, overl. Oirschot 26-1-1945.

10 Joseph Antoon, volgt IXB.

11 Anna Cornelia, geb. Oirschot 25-10-1881, overl. Tilburg 7-9-1950, geh. Oirschot 16-11-1922 met Dielis Hobbelen, geb. Oirschot 18-8-1888.

12 Hendrik Peter, geb. Oirschot 7-3-1884, overl. Oirschot 20-12-1885.

13 Henrietta Antoinetta, geb. Oirschot 21-7-1887, geh. Oirschot 29-1-1918 met Johannes Leenaarts Huyberts, geb. Bladel 20-6-1890, zoon van Johannes Albertus en van Anna Catharina Kooien.

IXA. Augustinus Josephus Stans, geb. Oirschot 12-4-1877, overl. Eindhoven 22-2-1932, geh. Oirschot 4-7-1903 met Maria Anna van Gestel, geb. Oostelbeers 25-3-1883 (Zij vertrekt op 4-3-1936 naar Best).

Kinderen uit dit huwelijk:

1 Cornelia Anna Julia, geb. Berchem (B) 25-9-1907, geh. Eindhoven 17-6-1932 met Wilhelmus Josephus van den Berg, geb. Zeeland 29-12-1898.

2 Jacobus Franciscus Cornelis, geb. Berchem (B) 17-12-1909, geh. Eindhoven 6-6-1935 met Cecilia Johanna Adriana Smulders, geb. Eindhoven 18-12-1904.

3 Hendrik Corneel Frans, geb. Antwerpen 11-6-1911.

4 Petrus Cornelis Jacobus, geb. Oirschot 24-10-1918.

Het gezin verhuist naar Eindhoven op 24-7-1924, waarvan Maria Anna van Gestel en haar twee jongste zoons uiteindelijk naar Best gaan.

IXB. Joseph Antoon Stans, geb. Oirschot 8-3-1880, overl. Oirschot 8-7-1941, geh. Oirschot 1-8-1904 met Cornelia Kerkhof, dochter van Peter en van Catharina Machielsens, geb. Oirschot 30-1-1882, overl. Eindhoven 21-9-1940.

Kinderen uit dit huwelijk:

1 Franciscus Petrus, geb. Oirschot 4-10-1905, overl. Oirschot 1-1-1906.

2 Franciscus Petrus, geb. Oirschot 22-2-1907 (Hij vertrekt op 18-7-1929 naar Best).

3 Petronella Elisabeth, geb. Oirschot 20-7-1908 (Zij vertrekt op 15-4-1929 naar Tilburg).

4 Petrus Gerardus, geb. Oirschot 4-9-1909, overl. Oirschot 19-7-1910.

5 Elisabeth Catharina, geb. Oirschot 8-12-1913 (Zij gaat op 10-9-1929 naar Eindhoven en van daar op 25-2-1935 naar Waalre).

6 Josephus Cornelis, geb. Oirschot 22-6-1916 (Hij vertrekt op 6-4-1929 naar Waalre),

7 Catharina Cornelia, geb. Oirschot 22-12-1920 (Zij vestigt zich te Tilburg op 18-1-1939).

IV. GENEALOGIE SOMERS (Aanvulling)

door H. Teurlincx

zie CAMPINIA jrg. 19, april 1989, nr. 73, blz. 79.

1. Adam Somers, wonende te Besooijen, geh. Baardwijk 7 juli 1656 met Johanna Peeters, wonende te Waalwijk.
Kinderen:
  - 1.1 Anna, ged. Geertruidenberg 3-3-1662.
  - 1.2 Willem, ged. Geertruidenberg, 14-9-1665.
  - 1.3 Petronella, ged. Geertruidenberg 22-7-1668, geh. Waspik 17-4-1690 met Hendrik Jan Snijders.
  - 1.4 Johannes, volgt 2.
  - 1.5 Arnoldus, ged. Waspik 14-5-1674.
  - 1.6 Ida, ged. Waspik 4-11-1676.
2. Johannes Somers, ged. Geertruidenberg 28-12-1670, begr. Raamsdonk 4-8-1731, geh. Raamsdonk 5-5-1696 met Agnetis Mathijssse Kamp, d.v. Mathijs Jans en Barbara Berthout, ged. Waspik, vóór 1674.
Kinderen:
  - 2.1 Joanna, ged. Waspik 16-1-1697, ondertrouw Raamsdonk 20-7-1723 met Jan Huijberden Ruijter.
  - 2.2 Barbara, ged. Waspik 4-5-1698, ondertrouw Raamsdonk 1-4-1719 met Ariaen Gijsbert Koninck.
  - 2.3 Adamus, volgt 3.
  - 2.4 Mathias, ged. Waspik 7-9-1701.
  - 2.5 Maria, ged. Waspik 26-7-1706, geh. Antwerpen 26-4-1728 met Michiel Parijs.
3. Adamus Somers, ged. Waspik 3-2-1700, geh. Raamsdonk 20-1-1723 met Maria Wildemans, ged. Dussen 9-11-1703.
Kinderen o.a.:
  - 3.1 Johannes, volgt 4 (zie Campinia 19e jrg., blz. 79).
  - 3.2 Maria Anna, ged. Waspik 5-6-1725, overl. Oirschot 24-2-1804, geh. Raamsdonk 15-11-1746 met Thomas Jacobus Josephus Spruijt, z.v. Johannes Baptist Spruijt en Elisabeth van Galen, geb. te Leuven en wonende te Brussel. Hij was hoofdmeier van Zichem en drossaard van Crainhem (het tegenwoordige Krainem ten oosten van Brussel).

V. KEMPISCHE CURIOSA 23

MILIEUBEWUSTZIJN IN 1530

door J. Lijten

Dat er in onze tijd zoveel over milieubewustzijn wordt gepraat en geschreven, vindt zijn oorzaak niet in het overvloedig aanwezig zijn daarvan. Dat was anders vóór het ontstaan van onze wegwerpmaatschappij. Men sprak er niet over maar beheerde alles met beleid en zuinigheid. Zuinigheid schijnt echter voor mensen van onze tijd zo'n vies woord te zijn, dat het nauwelijks genoemd wordt als remedie tegen de grote kwaal, waar velen zich het hoofd over breken. Toch: als iedereen zuinig was, zou het milieuprobleem heel wat dichterbij zijn oplossing zijn. In een pachtcontract van 1530 lijkt ons een minutieus, bewust milieubeleid avant la lettre te proeven.

Op 5 september 1530 verpachtte heer Goyart Stevens van der Donck met zijn moeder aan Gerit Goyartzoon Eckermans en Goyardtken zijn echtgenote huis en schuur, waarin Henrick van de Ven was overleden, met 2 eusselen, 2 hofjes (fruit) en een mishof (groentetuin), een daarachter gelegen beemd en ertegenover liggend akkerland voor 6 jaar (met 3 jaar eventueel op te zeggen) voor 6 Karolusgulden met Allerheiligen, 4 Karolusgulden per 1 mei, 5 mud rogge half op Sint-Andriesdag (30 november, voor het eerst op Sint-Andriesdag 1531) en half per 31 maart, de helft van het fruit en $\frac{1}{2}$ steen vlas op Sint-Andriesdag, met de verplichting om elk jaar $1\frac{1}{2}$ vijf dakstro te laten verdekken op het huis.)

Wat de voorwaarden betreft, is het goed eerst het volgende op te merken. Normaal werd een boerebedrijfje in die tijd aanvaard met Pinsteren, behalve de akkers, die pas te oogst stoppelbloot werden aanvaard. Het graan was dus voor de vorige pachter maar het nagewas voor de nieuwe. Vooral wat de groentetuin betreft, kon Pinksteren wel erg laat vallen. Daarom wordt hier bepaald, dat de pachter bij beëindiging van zijn contract per half mei 2 roeden land moet ruimen voor de komende 'totten cruythoff ende moeshoff' (groentetuin) en 3 roeden land 'om weeuwen te setten' d.i. uitplantbare koolplanten. Wat de gebouwen betreft, wordt bedongen, dat de pachter die 'onder en boven gerost' zal houden d.i. zal zorgen, dat de vorst van het dak voorzien is van rossen (graszoden) die met houten pennen over de nok aan het strodak werden vastgezet, om dit boven te sluiten, en dat hij zal zorgen, dat onder tegen de muren (van fitselstek) rossen worden geplaatst, om de muren te beschermen tegen het spatwater van de euzendrup. Verder moest hij de gebouwen repareren betreffende alle schade van wind en hitte en ze bij zijn vertrek in dezelfde staat achterlaten als ze waren bij zijn komst.

Als bijzondere bepaling is nog opgenomen, dat de pachter 'nyet en sal mogen meyen metter corter seyschen by den houtwas mer sal verbonden syn daer een voet af te blyven'. Dit ter bescherming van de humuslaag onder het houtgewas van wallen om de akkers en dergelijke. Het strooisel van slootkanten werd met de korte zeis uitgemaaid om in de winter kuilen met rapen te stoppen en verder als strooisel in de potstal. Verder werd ook nog bepaald, dat geen aarde van het bedrijf mocht worden afgevoerd.

Dit alles diende om de kwaliteit van de landbouwgrond te beschermen. In tegenstelling met nu was er een chronisch tekort aan meststoffen. Ook staat in het contract een bepaling, dat de pachter 'de schaar' d.i. de gewassen van het bedrijf, niet mocht verpanden of belasten, maar deze bepaling diende om de eigenaar meer zekerheid te geven voor het opbrengen van de pachtsom, waarvoor deze gewassen met de overige bezittingen van de pachter borg waren.

Goyart Stevens van der Donck is ons bekend als priester vanaf 1518.²⁾ Het is ons echter niet bekend, welk beneficium hij had vóór 1552. Het hier verpachte bedrijfje zal hem samen met zijn moeder ten deel gevallen zijn bij het overlijden van zijn vader in 1526.³⁾ Zijn moeder heeft mogelijk zijn huishouding verzorgd tot aan haar dood in 1532, want op 12 oktober 1532 deelt Goyart met zijn broers en zusters.⁴⁾ Blijkens de vele tientallen aantekeningen in het schepenprotocol heeft hij zijn bescheiden vermogen en inkomen met zuinigheid en beleid beheerd. In 1552 werd hij pastoor van Middelbeers, waar Schutjes hem enkel vermeldt als 'Godefridus Stephen' zonder op de hoogte te zijn van het einde van zijn functieneren.⁵⁾ Hij bleef daar pastoor tot zijn dood in 1567, vermoedelijk kort nadat hij aldaar op 25 januari 1567 ten overstaan van Beerse schepenen zijn testament gemaakt had.⁶⁾

NOTEN

1. Oirschots schepenprotocol van 1530, fol. LXXXI e.v.v.
2. „1518, fol. XLVI.
3. „ 1526, fol. XXXIIIvo.
4. „ 1532, fol. CIIvo e.v.v.
5. Schutjes, Geschiedenis van het bisdom 's-Hertogenbosch, deel V, blz. 91.
6. Oirschots schepenprotocol van 1568, fol. I e.v.v.

**** MEDEDELING ****

SUPPLEMENT OP HET LITERATUUROVERZICHT VAN VELDHOVEN

Van de Stichting Historisch Erfgoed Veldhoven is het supplement op het *Literatuuroverzicht van Veldhoven* uitgebracht. Het is samengesteld door Herman van den Bergh.

In deze uitgave zijn de recente en intussen nog opgespoorde titels van boeken en artikelen over de geschiedenis van Veldhoven opgenomen.

Alle titels zijn in de afzonderlijke afdeling Veldhoven informatie van de Openbare Bibliotheek Veldhoven te raadplegen of ze kunnen er worden geleend.

Voor geïnteresseerden is het supplement gratis verkrijgbaar aan de balie van de bibliotheek, in de winkels van boekhandel Verhagen en bij het Streekarchief Regio Eindhoven-Kempenland, rayondepot Oirschot. De Veldhovense scholen hebben intussen een exemplaar van deze uitgave ontvangen.

Toezending van het supplement is mogelijk na overmaking van f 2,40 portokosten, op postbank nr. 72 80 50 t.n.v. Stichting Historisch Erfgoed Veldhoven (o.v.v. supplement).

Het 25 pagina's tellende *Literatuuroverzicht van Veldhoven* is nog verkrijgbaar voor vijf gulden bij de Openbare Bibliotheek en bij Boekhandel Verhagen b.v., in het City Centrum en aan de Provincialeweg 64 te Veldhoven en bij het Streekarchief Regio Eindhoven-Kempenland, rayondepot Oirschot.

Toezending van het Literatuuroverzicht van Veldhoven is mogelijk na overmaking van het verschuldigde bedrag, vermeerderd met f 3,20 verzendkosten, op bovenvermeld postbanknummer van de stichting (o.v.v. Literatuuroverzicht incl. suppl.).

VI. DE LUIDKLOKKEN IN DE ST. JAN VAN OERLE

door Jacq. F.C.M. Bijnen

Overall in ons land zijn torens, en in bijna alle torens hangen klokken. Zij laten hun bronzen stemmen klinken, die tot ver in de omtrek hoorbaar zijn. In de toren van de Oerlese St. Jan hangen twee klokken. Een derde, het zogenaamde angelusklokje, hangt in het kleine torentje boven de vieringsruimte van het kerkgebouw. Deze klokken zijn niet zo oud als men misschien zou vermoeden. Zij dateren uit 1950.

Klokken worden vóór het in gebruik nemen eerst gewijd. Op zondag 29 januari 1950 zijn de Oerlese klokken plechtig gebenediceerd (= het ontvangen van de priesterlijke zegen). Dit ritueel werd uitgevoerd door deken Van de Ven, bijgestaan door pastoor Bless.

TESTRAPPORT VAN DE DRIE OERLESE LUIDKLOKKEN febr. 1950			
	1	2	3
bovenoctaaf	$g^2 - 1$	best 0	$c^3 0$
kwint	$d^2 - 4$	$f^2 + 5$	$g^2 0$
terts	bes' 0	$des^2 - 2$	$es^2 - 3$
prime	$^1 0$ g	bes' 0	$c^2 0$
onderoctaaf	$g - 1$	bes 0	cl + 1
duur van uitklinken in sec.	± 55	± 50	± 40
gietwerk van binnen	goed	goed	goed
gietwerk van buiten	goed	goed	goed
gewicht klok in Kg	712	427	298
gewicht klepel in Kg	28	16	12
diameter in cm	104	87	77,5
jaartal	1950	1950	1950

Het teken plus (+) of min (—) achter elke toon met daarop volgend cijfer wil zeggen: telkens zoveel zestiende van een halve toon hoger of lager dan normaal.

De grootste klok wordt ook gebruikt om de hele en halve uren van het torenuurwerk te slaan. Deze klok heeft het opschrift:

S. JOANNIS BAPTISTA
PROTEGE POPULUM TIBI DEVOTUM
OERLE 1950

(H. Joannes de Doper bescherm het u toegewijde volk)

De tweede klok draagt de tekst:

VENITE EXSULTEMUS DOMINO
OERLE 1950

(Komt laten wij jubelen voor de Heer)

Op het kleinste klokje lezen we:

ANNUNTIO VOBIS GAUDIUM MAGNUM
OERLE 1950

(Ik verkondig u een grote vreugde)

Dat deze klokken niet zo oud zijn vindt zijn oorzaak in de laatste wereldoorlog (1940-'45). Eind 1942 werden door de Duitse weermacht in het hele land de klokken gevorderd. Na omsmelting gebruikten zij het klokspijs om oorlogstuig van te gieten. Slechts als monument aangemerkte klokken waren hiervan uitgezonderd. Officieel kwam binnen de gemeente Veldhoven hiervoor geen enkele klok in aanmerking. Wel mocht binnen elke gemeente één klok blijven om te kunnen dienen als alarmklok. Voor de gemeente Veldhoven was een klok van de kerk van het dorp Veldhoven als alarmklok aangewezen.

Zo werden op 31 december 1942 de twee klokken uit de Oerlese toren gehaald en 2 januari daaropvolgend het angelusklokje. Hoe grondig deze inbeslagname door de bezetter was voorbereid, bleek toen drie dagen later ook nog de beide klokjes van het zusterklooster werden weggenomen. Tot de dag van ophaling, 13 januari 1943, stonden de vijf klokken onder de toren. Op die dag was er juist een uitvaart (Wilhelmus Schippers van Toterfout). Om kwart voor tien, even voor de aanvang van de mis, arriveerde de vrachtwagen. Wachten met opladen tot na de mis wilden de vervoerders niet; ongeveer 10.20 uur was de wagen geladen en vertrok hij naar de verzamelplaats in Tilburg.

Later, op 15 juli 1943, werd toch nog een klein klokje in de toren gehangen. Dit was door de Duitsers weggenomen van het klooster Sinte Catharinadal te Oosterhout. Het woog slechts 30 kilo, de diameter was 30 cm. Eind 1950 is dit klokje door het kerkbestuur, onder dankzegging, teruggestuurd aan de zusters te Oosterhout. De zusters van Oerle hebben het al die jaren zonder luidklok moeten doen; tot 15 oktober 1952. Toen werd een nieuw klokje in de kapeltoren gehangen nadat het was gedoopt en de naam Maria had gekregen.

De drie door de Duitsers meegenomen kerkklokken dateerden uit 1912. Volgens het "Register van gegoten en afgeleverde klokken" van de firma Petit en Fritsen te Aarle-Rixtel werden zij op 11 maart 1912 afgeleverd aan pastoor Suetens.

KLOKKENGIETERS

AARLE-RIXTEL (N-B)

c271bid2-ejrt'Vden ___ / 19//

Briefhoofd van de vermaarde klokkengieterij uit Aarle-Rixtel. In haar ruim 300-jarig bestaan heeft deze gieterij tenminste driemaal de klokken gegoten voor de Oerlese kerktoren(s).

Het klokkengieter is door de eeuwen heen steeds 'n ambachtelijk beroep gebleven. In de smeltoven wordt het benodigde klokspijs gedaan, een legering van 80% koper met minimaal 18% tin en maximaal 1% zink en 1% lood. De oven wordt aangemaakt en het klokspijs gesmolten en bij een temperatuur van circa 1100°C gegoten.

Vooraf in de jaren na de tweede-wereldoorlog is er een zeer bloeiende Nederlandse klokken-industrie ontstaan als gevolg van de Duitse klokkenroof over geheel het kontinent van Europa.

De grootste klok, 655 Kg, diameter 105 cm, had het opschrift:

S. JOANNES BAPTISTA PROTEGE POPULUM TIBI DEVOTUM 1912
(H. Joannes de Doper bescherm het u toegewijde volk)

De middelste, 309 Kg, 83 cm, droeg het opschrift:

S. WILHELMUS ASSISTAT ANTISTETI NOSTRO WILHELMO
CLERO ET FIDELIBUS CHARISSIMO 1912

(De H. Wilhelmus moge bijstaan onze bisschop Wilhelmus zeer geliefd bij geestelijkheid en gelovigen)

De kleinste klok, 190 Kg, 70 cm, tekst:

AUGUSTINE VOCA COMPELLE FIDELES INTRARE ECCLESIAM
(Augustinus: roep dringend de gelovigen op naar de kerk te komen!)

Op 14 maart 1912 waren deze klokken plechtig gedoopt door deken A. Damen, geassisteerd door de pastoors van Zeelst en Oerle. Als doopborgers traden op, M. Tielemans en kerkmeester Antonius van der Looij.

Toen in 1912 na het gereedkomen van de nieuwe kerk de oude toren werd gesloopt konden de twee daarin hangende klokken nauwkeurig worden geïnspecteerd. Eén klok vertoonde een grote scheur en dreigde vroeg of laat neer te storten. Volgens het keuringsrapport zou men, wilde men iets goeds van de klokken maken, deze moeten vergieten: desgewenst tot drie. Ook bleek dat de vermolmde eiken luidstoelen dienden te worden vervangen: het liefst door metalen. Zodat één persoon iedere klok gemakkelijk kon luiden: Ook de zwaarste waarvoor steeds drie man nodig was geweest. Het vergieten van beide klokken tot drie stuks zou 700 gulden gaan kosten, inclusief drie luidstoelen en -assen.

Deze twee, in 1912 vergoten klokken, dateerden op hun beurt weer uit 1755. De grootste had een gewicht van circa 800 Kg, de andere, tiendklok genaamd, woog circa 400 Kg. De tekst op de grote klok luidde:

DE H.R. (= heer) UIJBRAND VAN ITSMA QUARTIERSCHOUT EN
DIJKGRAFE VAN KEMPENLANT.

DE H.R. JAN WILLEM DANIEL DE JONGH STADHOUDER, JAN
COUWENBERGH PRESS. (= president schepen), GERIT VAN VLODROP,
WILLEM SCHIPPERS, PETER BOGERS, JAN VAN LOENHOUT,
SCHEPENEN EN JOHAN FREDERIK WIJSSENBURCH SECRETARIS.
ALEXIUS PETIT ME FUDIT (= goot mij) A ° 1755

De tiendklok droeg de tekst:

DE H.R. DE BACK, RENTM.(eester) DES QUARTIERS VAN
KEMP(en)LANT EN OISSTERWIJCK.
ALEXIUS PETIT ME FUDIT A ° 1755

Ook zij waren indertijd gegoten uit het materiaal van hun twee voorgangers. De tekst en het jaartal, die ongetwijfeld op deze klokken hebben gestaan, zijn nergens genoteerd en ook niet meer te achterhalen. Zij waren tijdens het "smer-telijk afbranden" van kerk en toren, in de nacht van 9 op 10 mei 1754, "als tot niets gesmolten".

Noot: alle gegevens komen uit het Parochie-archief van de R.K. parochie Oerle.

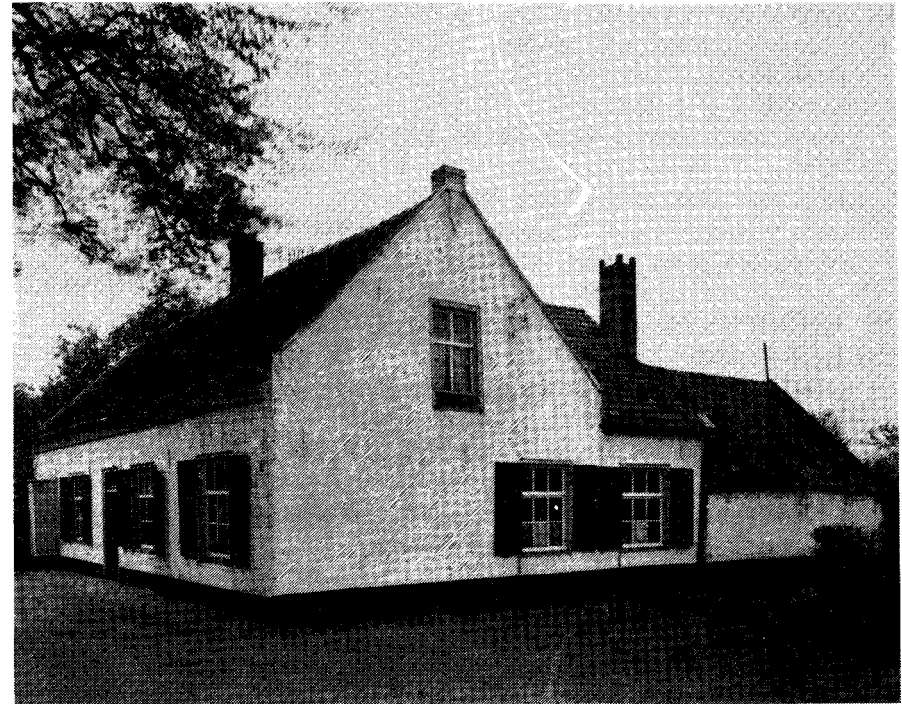
VII. HUIZEN EN HUN BEWONERS
TE OIRSCHOT VAN DE ZEVENTIENDE
TOT DE TWINTIGSTE EEUW

door C. Schollen

69. HUIS EN HOF "DEN HASPEL", DIRK VAN AMEYDENSTRAAT 8
(sectie F 4471)

De verpondingsregisters van de herdgang Kerkhof vermelden als eigenaar respectievelijk bewoners de volgende personen:

- A. Mr. LAMBERT LAMBERTS VAN BOXTEL, kleermaker
(overl. 03.08.1693) 1640
"Huys en hoff"
grootte: 10 royen
belast met: 1 gulden, 7 stuivers, 8 penningen
(verpondingsboek I, fol. 83B, O.A.A. 8397)
- B. PERIJNTJE LAENEN, WED. LAMBERT VAN BOXTEL 1693
omschrijving, grootte en aanslag als onder A
1693 splitsing in 2 percelen:
perceel 1 10.12.1693 verkoop aan:
Willemijn Peters van Dijk, wed. Jan Jacob Coppens
(half) huys en hof, grootte: 5 r. belast met: 13 st. 12 p.
dit perceel zie verder onder C
perceel 2 24.08.1696 verkoop aan:
Cornelis Adam van Spreeuwel
(half) huys en hof, grootte: 5 r. belast met: 13 st. 12 p.
dit perceel zie verder onder F
(verpondingsboek I, fol. 83B, 83C, O.R.A.O. inv. nr. 225, fol. 197)
- C. WILLEMIJN PETERS VAN DIJCK, WED. JAN JACOB COPPENS 1693
"Huys en hoff"
grootte: 5 r. belast met: 13 st. 12 p.
(verpondingsboek I, fol. 83B, 83C)
- D. WILLEM PETERS VAN DE HAGELAAR 1696
(12.01.1696 gehuwd met Willemijn Peters van Dijk)
omschrijving, grootte en aanslag als onder C
22.09.1731 verkoop
(verpondingsboek I, fol. 83C, 11, fol. 88, O.R.A.O. inv. nr. 243, fol. 281)

Dirk van Ameydenstraat 8 "Den Haspel", situatie 1944.

- E. ANTONY ANDRIES SCHEPENS, Burgemeester 1731
HENDRICK ANDRIES SCHEPENS 1736
omschrijving, grootte en aanslag als onder C
1737 verkoop aan: Adriaen Joorden van Beers
zie verder onder H
(verpondingsboek II, fol. 28v, 88)
- F. CORNELIS ADAM VAN SPREEUWEL (vervolg perc. 2) 1696
(half) Huys en hof, grootte: 5 r. aanslag: 13 st. 12 p.
1732 verkoop
(verpondingsboek II, fol. 88v.)
- G. DE KINDEREN WILLEM VAN LIESHOUT 1732
omschrijving, grootte en aanslag als onder F
01.10.1736 verkoop aan: Adriaen Joorden van Beers
zie verder onder H
(verpondingsboek II, fol. 88v. O.R.A.O. inv. nr. 244, fol. 100)

- H. ADRIAEN JOORDEN VAN BEERS 1736
 "Huys en Hoff" in 2 percelen
 grootte: 10 r.
 aanslag: 1 g. 7 st. 8 p.
 (verpondingsboek 11,fol.88v.III,fol.121)
- I. PEETER ADRIAENS VAN BEERS 1754
 omschrijving, grootte en aanslag als onder H
 (verpondingsboek III,fol.121,IV,fol.88)
- J. HENRICUS EN JAN, KINDEREN PEETER ADRIAENS
 VAN BEERS 1778
 omschrijving, grootte en aanslag als onder H
 1803 verkoop
 (verpondingsboek IV,fol.88.V,fol.92.VI,fol.93.O.R.A.O.inv.nr.257,fol.203)
- K. CHRISTIAAN ROGIERS VLEMMINX, schoenmaker 1803
 omschrijving, grootte en aanslag als onder H
 (verpondingsboek V,fol.92.VI,fol.93)
- Transport akte inv.nr. RA 257,fol.203, geeft de volgende omschrijving van deze percelen:
 "Een huis bestaande uit 2 woningen en hof, grootte: 10 roeden, genaamd: 'DEN HASPEL' "
- De Kadastrale leggers van de gemeente Oirschot geven de volgende eigenaren:
- CRISTIAAN ROGIER VLEMMINX 1832
 sectie F 477: huis en erf grootte: 88 ellen
 sectie F 478: huis, schuur en erf grootte: 1 R, 06 ellen
 sectie F 479: tuin grootte: 2 R, 72 ellen
 1833 verkoop
 (artikel 749,volgnrs.1,2,3.)
- L. ROGIER CHRISTIAAN VLEMMINX, houtzager 1833
 grootte en omschrijving als onder K
 (artikel 742, volgnrs.4.5.6.)
- M. PETER VAN DE LAAK, winkelier 1834
 sectie F 477: huis en erf grootte: 88 E.
 sectie F 479: tuin grootte: 2 R, 72 E.
 sectie F 478: huis, schuur en erf grootte: 1 R, 06 E.

- 1835 bijbouw en schuur nu woning
 de nieuwe omschrijving van sectie F 478 is:
 sectie F 1917: huis en erf grootte: 80 E.
 sectie F 1918: huis en erf grootte: 26 E.
 verkoop 1841
 (artikel 872,volgnrs.1,2,3,4,5,)
- N. ROGIER VLEMMINX, houtzager 1841
 sectie F 477: huis en erf grootte: 88 E.
 sectie F 479: tuin grootte: 2 R, 72 E.
 sectie F 1917: huis en erf grootte: 80 E.
 sectie F 1918: huis en erf grootte: 26 E.
 verkoop 1845
 (artikel 1062,volgnrs.1,2,3,4,)
- O. JOSEPHUS VAN HAAREN, bakker en koster 1845
 omschrijving en grootte als onder N
 (artikel 1284,volgnrs.1,2,3,4,)
- P. WILHELMUS HUBERTUS VAN HAAREN, rentmeester
 en bakker 1884
 (over1.16.06.1925)
 HENRICA JOHANNA VAN HAAREN, (over1.25.05.1902)
 JOHANNA PETRONELLA VAN HAAREN (over1.06.12.1918)
 omschrijving en grootte als onder N
 1887 sloping, bijbouw en vereniging van:
 de sectie's F 477, F 479, F 1917, F 1918, en F 1980
 de nieuwe omschrijving als volgt:
 sectie F 2805: huis, stal en tuin grootte: 14 R, 96 E.
 (artikel 1284,volgnrs.13.)
- Q. JOHANNA VAN DE GRAAF, WED. WILH.H.VAN HAAREN 1925
 (over1.21.01.1952)
 JOSEPHUS WILHELMUS MARIA VAN HAAREN,
 minderjarig
 HENRICUS MARTINUS MARIA VAN HAAREN,
 minderjarig
 omschrijving en grootte als onder P
 1936 verbouwing, stichting bakkerij
 de nieuwe omschrijving als volgt:
 sectie F 2805: huis, stal, bakkerij en tuin grootte: 14 A, 96 CA.
 (artikel 1284,volgnr.32)

- R. JOSEPHUS WILHELMUS MARIA VAN HAAREN, bakker
(overl. 17.04.1983) 1952
HENRICUS MARTINUS MARIA VAN HAAREN, bakker
omschrijving en grootte als Q
1956 verkoop aan de PNEM, 1 are voor bouw transformatiehuisje.
tevens een verbouwing.
de nieuwe omschrijving als volgt:
sectie F 4471: winkelhuis, bakkerij en stal grootte: 13 A, 96 CA.
(artikel 1284, volgnrs. 33, 34, 35, 36.)
- S. HENRICUS MARTINUS MARIA VAN HAAREN 1983
WILHELMINA SOPHIA MARIA GERARDA HOBBELEN,
Wed. Josephus Wilhelmus Maria van Haaren.
sectie F 4471: woonhuis en tuin grootte: 13 A, 96 CA.
(artikel 1284, volgnr. 36)

VIII. ARCHIEFOVERZICHT

STREEKARCHIEF REGIO EINDHOVEN-KEMPENLAND, RAYONDEPOT OIRSCHOT

Het Streekarchief Regio Eindhoven Kempenland, rayondepot Oirschot beheert de archieven van de gemeenten Oirschot, Best en Veldhoven. Behalve de archieven van de gemeentelijke overheid, die cf. de Archiefwet bij het Streekarchief berusten, hebben ook verenigingen, bedrijven en partikulieren hun archieven bij het streekarchief in bewaring gegeven. Voor vele van deze collecties geldt overigens een beperkte openbaarheid.

Hierna volgt een overzicht van de bij het rayondepot berustende archieven en collecties, met vermeldingen betreffende openbaarheid en de aanwezigheid van toegangen.

Degenen die onderzoek willen verrichten in de hier aanwezige archieven, kunnen terecht van maandag t/m donderdag van 8.30 u. - 17.00 u. en bovendien op dinsdagavond van 19.00 u. - 21.30 u.

In de maanden juli en augustus is er geen avondopenstelling. Adres: Torenstraat 1, Oirschot (tel. 04997-75245).

ALGEMEEN BESTUUR EN ADMINISTRATIE

Kwartier Kempenland, 16e-18e eeuw

Toegang: geen.

Nadere toegang: fiches.

Taak: in Oirschot resideerde de kwartierschout van Kempenland (en/of zijn stadhouder), die namens de hertog c.q. de Staten Generaal de leiding had over het kwartier en over zowel bestuur als rechtspraak in de plaatselijke besturen en schepenbanken van hertogsdorpen van Kempenland. Tot in de 18e eeuw was de secretaris van Oirschot tevens griffier van de kwartiersvergaderingen.

Literatuur: drs. J. Lijten, **De kwartierschouten van Kempenland/schouten van Oirschot en hun stadhouders**, in *Campinia* nrs. 84-85 (1992), blz. 5-20 en 40-48.

Vrij- en heerlijkheid Oirschot, 1300-1810

Toegang: fiches (inventaris in bewerking).

Taak: de vrij- en heerlijkheid Oirschot omvatte het grondgebied van de huidige gemeenten Oirschot en Best. De heerlijkheid was gesplitst: de hertog c.q. Staten Generaal en een plaatselijke heer deelden de heerlijke rechten. Het burgerlijk bestuur werd uitgeoefend door het corpus.

Literatuur: **Oog op Oirschot**, red. H.J.M. Mijland e.a., uitgever Stichting Gerard Goossens Fonds (Oirschot, 1991); **Campinia**, driemaandelijks periodiek van het Streekarchief, Rayondepot Oirschot.

Gemeentebestuur Oirschot, 1811-1932

Toegang: **Inventaris van de archieven van de gemeente Oirschot** (voorlopig).

Nadere toegang: klapper op de notulen van de raadsvergaderingen.

Taak: tot 1819 (1821) behoorde ook Best tot de gemeente Oirschot.

N.B. Bevat tevens: levensmiddelenbedrijf; gemeentelijke electriciteitsbedrijf; woningbouwvereniging "Mijn Huis"; burgerlijke stand; bevolkingsregisters; commissie tot wering van schoolverzuim.

Gemeentebestuur Best, 1821-1946

Toegang: J.A.S.M. Suijkerbuijk, **Inventaris van de archieven van de gemeente Best** (Oirschot, 1986).

Nadere toegang: indices op bouw- en hinderwetvergunningen opgenomen in inventaris; generale index op bevolkingsregisters in bewerking.

Taak: bij **KB** van 17-08-1819 werd Best een zelfstandige gemeente, afgescheiden van Oirschot. Feitelijk is de gemeente per 1-1-1821 als zelfstandige gemeente gaan functioneren.

N.B. Bevat tevens: burgerlijk armbestuur; huurcommissie Best; commandant van de rustende schutterij; burgerlijke stand; bevolkingsregisters; kadastrale kaarten. Literatuur: diverse artikelen in Campinia, uitgave van het Streekarchief, Rayondepot Oirschot.

Gemeentebestuur Best, 1947-1956

Gedeeltelijk openbaar.

Toegang: **P.H.** van Heugten, **Inventaris van het archief van de gemeente Best 1947-1956**, met plaatsingslijst op latere aanvulling (Best, 1984).

Taak: m.i.v. 1947 werd op de gemeentesecretarie van Best de code VNG ingevoerd.

Dorpsbestuur Veldhoven, 1696-1810

Toegang: inventaris in bewerking.

Taak: de in één schepenbank verenigde dorpen Veldhoven, Meerveldhoven, Zeelst en Blaarthem, voerden op bestuurlijk gebied een eigen administratie. In belangrijke aangelegenheden kwamen afgevaardigden van alle dorpen in één vergadering bijeen.

N.B. Bevat tevens: Tafel van de H. Geest.

Dorpsbestuur Meerveldhoven, 1702-1810

Toegang: inventaris in bewerking.

N.B. Bevat tevens: Tafel van de H. Geest.

Gemeentebestuur Veldhoven-Meerveldhoven, 1811-1921

Toegang: inventaris in bewerking.

Nadere toegang: klappers op raadsnotulen, bouwvergunningen en hinderwetvergunningen.

Taak: in 1811 werden de dorpen Veldhoven en Meerveldhoven samengevoegd tot de gemeente Veldhoven-Meerveldhoven.

N.B. Bevat tevens: burgerlijk armbestuur Veldhoven; burgerlijk armbestuur Meerveldhoven; levensmiddelenbedrijf; burgerlijke stand; bevolkingsregisters; kadastrale kaarten.

Dorpsbestuur Oerle, 1435-1810

Toegang: inventaris in bewerking.

N.B. Bevat tevens: Tafel van de H. Geest. Deels te raadplegen d.m.v. microfiches.

Gemeentebestuur Oerle, 1811-1921

Toegang: inventaris in bewerking.

Nadere toegang: klappers op raadsnotulen, bouwvergunningen en hinderwetvergunningen.

N.B. Bevat tevens: landbouwcommissie Oerle; burgerlijk armbestuur; burgerlijke stand; bevolkingsregisters; kadastrale kaarten.

Dorpsbestuur Zeelst, 1696-1810

Toegang: inventaris in bewerking.

N.B. Bevat tevens: Tafel van de H. Geest.

Gemeentebestuur Zeelst, 1811-1921

Toegang: inventaris in bewerking.

Nadere toegang: klappers op raadsnotulen, bouwvergunningen en hinderwetvergunningen.

N.B. Bevat tevens: burgerlijk armbestuur; burgerlijke stand; bevolkingsregisters; kadastrale kaarten.

Gemeentebestuur Veldhoven c.a., 1921-1945

Toegang: inventaris in bewerking.

Taak: per 1 mei 1921 werden de gemeenten Oerle, Zeelst en Veldhoven-Meerveldhoven verenigd tot de gemeente Veldhoven.

N.B. Bevat tevens: burgerlijk armbestuur in de gemeente Veldhoven; gemeentelijk electriciteitsbedrijf; bevolkingsregisters.

Collectie RKSP, Oirschot, 1934-1938

Toegang: geen.

N.B. De collectie omvat vnl. documentatieve bescheiden van enkele statenkringen van de partij.

Fractie Partij van de Arbeid in de agglomeratie Eindhoven, 1976-1986

Niet openbaar.

Toegang: plaatsingslijst.

N.B. De archivalia zijn afkomstig van E.A. van Hinte, oud-secretaris van de fractie.

K.V.P., Oirschot, ca. 1970 - ca. 1980

Gedeeltelijk openbaar.

Toegang: geen.

N.B. Het archief betreft bescheiden van het bestuur van de **K.V.P.**, afdeling Oirschot.

BEVOLKING

Collectie doop-, trouw- en begraafregisters

Openbaarheid: alle registers zijn in fotokopie in de studiezaal te raadplegen.

Toegang: H. Mijland, Inventaris van de doop-, trouw- en begraafregisters van Oirschot, Best en Veldhoven (Oirschot, 1988).

Nadere toegang: klappers op nagenoeg alle registers.

Best	RK (doop, huwelijk, overlijden), 1612-1909 (NH, dtb: zie Oirschot) (schepenbank, dtb: zie Oirschot) gequalificeerde (overlijden), 1806-1810
Meerveldhoven	RK (par. Meerveldhoven-Zeelst, doop, huwelijk, overlijden), 1666-1810 RK (doop, huwelijk, overlijden), 1859-1977 NH (overlijden, dtb: zie ook Oerle), 1711-1810 (schepenbank, dtb: zie Oerle)
Oerle	RK (doop, huwelijk, overlijden), 1673-1944 NH (gem. Oerle-Meerveldhoven-Wintelre-Zeelst, doop, huwelijk, overlijden, lidm.), 1649-1810 schepenbank Oerle-Meerveldhoven (huwelijk, overlijden), 1685-1809
Oirschot	RK (doop, huwelijk, overlijden), 1583-1810 NH (gem. Oirschot-Best, v.a. 1804 ook Oost-, West- en Middelbeers, doop, huwelijk, overlijden lidm.), 1651-1811 Isr. gem. (doop, overlijden), 1768-1810 schepenbank Oirschot-Best (huwelijk, overlijden), 1650-1810 gequalificeerde (overlijden), 1806-1810
Oost-, West- en NH Middelbeers	(huwelijk lidm., dtb: zie ook Oirschot), 1722-1804
Veldhoven	RK (doop, huwelijk), 1629-1826 NH (gem. Veldhoven-Blaarthem-Gestel, v.a. 1803 ook met Oerle-Meerveldhoven-Wintelre-Zeelst), 1751-1859 schepenbank Veldhoven-Zeelst-Blaarthem (huwelijk, overlijden), 1653-1810
Wintelre	(NH, dtb: zie Veldhoven en Oerle)
Zeelst	RK (doop, huwelijk, dtb: zie ook Meerveldhoven), 1622-1825 NH (doop, huwelijk, overlijden lidm., dtb: zie ook Veldhoven en Oerle), 1649-1804 schepenbank (overlijden, dtb: zie ook Veldhoven), 1724, 1763 gequalificeerde (overlijden), 1806-1810

Registers van de burgerlijke stand

Toegang: geen.

Nadere toegang: tienjarige tafels.

N.B. De registers van de burgerlijke stand vormen een onderdeel van de archieven van de resp. gemeenten en zijn of worden in de inventarissen van de archieven van die gemeenten opgenomen.

Alle registers zijn enkel d.m.v. microfiches te raadplegen.

Best	geb	1821-1900
	huw	1821-1910
	ovl	1821-1930
	N.B. tot 1821 behoorde Best bij de gemeente Oirschot	
Oerle	gho	1811-1820
	geb	1821-1921
	huw	1821-1921
	ovl	1821-1921
Oirschot	gho	1811-1812
	geb	1813-1902
	huw	1813-1902
	ovl	1813-1902
Veldhoven-Meerveldhoven	gho	1811-1812
	geb	1813-1921
	huw	1813-1921
	ovl	1813-1921
Zeelst	gho	1811-1812
	geb	1813-1921
	huw	1813-1921
	ovl	1813-1921

Bevolkingsregisters, Oirschot, 1810-1936

Toegang: generale klapper op alle registers.

N.B. De registers zijn d.m.v. microfiches te raadplegen.

Bevolkingsregisters, Best, 1821-1939

Toegang: de periode 1870-1905 met register.

Nadere toegang: generale klapper in bewerking.

N.B. De registers zijn d.m.v. microfiches te raadplegen.

Bevolkingsregisters, Veldhoven-Meerveldhoven, 1830-1930

Toegang: klapper op gezinshoofden.

N.B. Na de vereniging in 1921 zijn de oorspronkelijke registers van de drie voormalige gemeenten tot 1930 aangehouden. De registers zijn d.m.v. microfiches te raadplegen.

Bevolkingsregisters, Zeelst, 1830-1930

Toegang: klapper op gezinshoofden.

N.B. Na de vereniging in 1921 van de gemeenten Zeelst, Oerle en Veldhoven-Meerveldhoven tot Veldhoven, werden de oorspronkelijke registers van de voormalige gemeenten tot 1930 aangehouden. De registers zijn d.m.v. microfiches te raadplegen.

Bevolkingsregisters, Oerle, 1830-1930

Toegang: klapper op gezinshoofden.

N.B. Na de vereniging in 1921 van de gemeenten Veldhoven-Meerveldhoven, Zeelst en Oerle tot Veldhoven, werden de oorspronkelijke registers nog tot 1930 aangehouden. De registers zijn d.m.v. microfiches te raadplegen.

JUSTITIE, OPENBARE ORDE EN VEILIGHEID

Schepenbank Oirschot-Best, 1463-1811

Toegang: inventaris in bewerking.

Nadere toegang: indices op diverse protocollen van de vrijwillige rechtspraak. Taak: de schepenbank behandelde zowel civiele als criminele zaken. In criminele zaken had de bank bevoegdheid om de doodstraf uit te spreken (hogere jurisdictie).

Schepenbank Veldhoven-Zeelst-Blaarthem, 1614-1810

Toegang: **Inventaris Rijksarchief in Noord-Brabant** (1915).

Nadere toegang: indices op diverse protocollen.

N.B. Vanaf 1560 vormden Veldhoven, Zeelst en Blaarthem één schepenbank, voordien ressorteerden deze plaatsen onder de bank van Oerle.

Schepenbank Oerle-Meerveldhoven, 1509-1811

Toegang: D.C.J. Mijnsen, **Inventaris van de schepenbank Oerle-Meerveldhoven, Rijksarchief in Noord-Brabant** (1927).

N.B. Tot 1560 behoorden Oerle, Vessem, Wintelre, Knegsel, Veldhoven, Meerveldhoven, Zeelst en Blaarthem tot de schepenbank van Oerle. Daarna vormden Oerle en Meerveldhoven één bank. Het archief is materieel in zeer slechte staat en enkel d.m.v. microfiches te raadplegen.

Archief van de schout c.q. burgemeester als ambtenaar van het Openbaar Ministerie, Oirschot, 1821-1930

Toegang: opgenomen in de **Inventaris van de archieven van de gemeente Oirschot**.

Taak: de schout (vanaf 1825 burgemeester) van Oirschot was ambtenaar van het openbaar ministerie bij het kantongerecht Oirschot (voorheen vredegerecht).

DEFENSIE

Commandant van de rustende schutterij, 1832-1859

Toegang: opgenomen in de **Inventaris van de archieven van de gemeente Best**.

Taak: in de periode 1832-1844 was de secretaris van Best kapitein van de 2e compagnie van het le bataljon van de 3e afdeling van de rustende schutterij. In deze compagnie waren opgenomen de schutters van de gemeenten Best, Oirschot, Son en Breugel.

NOTARIAAT

Archieven van notarissen, Oirschot, 1556-1905

Toegang: J.A. ten Cate, **Inventaris van de notariële archieven in Noord-Brabant** ('s-Gravenhage, 1957) en plaatsingslijst vanaf 1842.

Nadere toegang: repertoires (gedeeltelijk).

Archieven van notarissen, Best, 1613-1646

Toegang: J.A. ten Cate, **Inventaris van de notariële archieven in Noord-Brabant** ('s-Gravenhage, 1957).

Archieven van notarissen, Veldhoven, 1651-1905

Toegang: J.A. ten Cate, **Inventaris van de notariële archieven in Noord-Brabant** ('s-Gravenhage, 1957) en plaatsingslijst vanaf 1842.

Nadere toegang: repertoires (gedeeltelijk).

Literatuur: J. Bijnen en J. Lijten, **Het notariaat in Veldhoven**, Veldhoven, 1992.

OPENBARE WERKEN, PLANOLOGIE, HUISVESTING

Vereniging tot behartiging van Oirschots Verkeersbelangen, 1911-1917

Toegang: plaatsingslijst.

Taak: de vereniging stelde zich ten doel om verbetering te bewerkstelligen in de toestand van wegen en voetpaden en om Oirschot aangesloten te krijgen aan het spoorwegnet.

Dienst Gemeentewerken, Veldhoven, 1953-1970

Gedeeltelijk openbaar.

Toegang: A.H.L. Geeraths, **Inventaris van het archief van de Dienst Gemeentewerken Veldhoven** (Veldhoven, 1986).

N.B. Archief berust bij gemeente Veldhoven.

Taak: in 1953 werd de dienst Gemeentewerken ingesteld als afzonderlijke tak van dienst, met als taken o.a. bouw- en woningtoezicht, cultuurtechniek en ruimtelijke ordening.

Woningbouwvereniging Best, 1918-1952

Toegang: plaatsingslijst.

Taak: de vereniging had zich ten doel gesteld de volkshuisvesting in de gemeente te verbeteren.

Woningbouwvereniging "Mijn Huis", Oirschot, 1919-1932

Toegang: opgenomen in de **Inventaris van de archieven van de gemeente Oirschot**

Taak: de vereniging streefde een verbetering van de volkshuisvesting na o.m. door het stichten en verhuren van woningen.

Huurcommissie Best, 1918-1921

Toegang: opgenomen in de **Inventaris van de archieven van de gemeente Best**.

Taak: de commissie beoordeelde de hoogte van de huren van woningen en deed uitspraken in geschillen tussen huurders en verhuurders.

SOCIALE ZORG EN VERZEKERINGSWEZEN

Tafel van de H. Geest, Oirschot, 1380-1810

Toegang: voorlopige inventaris.

N.B. Bevat tevens: o.a. charters.

Taak: de tafel van H. Geest (Armentafel) had de zorg voor de bedeling van de armen. Uit giften en de opbrengsten van verworven bezittingen werd aan de armen ondersteuning verleend, financieel of in natura.

Tafel van de H. Geest, Veldhoven, 1517-1813

Toegang: wordt opgenomen in de Inventaris van de archieven van de gemeente Veldhoven; in bewerking.

Tafel van de H. Geest, Zeelst, 1668-1819

Toegang: wordt opgenomen in de Inventaris van de archieven van de gemeente Veldhoven; in bewerking.

Tafel van de H. Geest, Oerle, 1594-1825

Toegang: wordt opgenomen in de Inventaris van de archieven van de gemeente Veldhoven; in bewerking.

N.B. enkel te raadplegen d.m.v. microfiches.

Tafel van de H. Geest, Meerveldhoven, 1738-1797

Toegang: wordt opgenomen in de Inventaris van de archieven van de gemeente Veldhoven; in bewerking.

St. Joris gasthuis, Oirschot

Toegang: inventaris in bewerking.

N.B. Archivalia afkomstig uit het archief van de Vrij- en heerlijkheid Oirschot en uit het archief van de parochie St. Petrus-banden.

Taak: doel bij de stichting in 1333 was het gratis onderdak bieden aan pelgrims op doorreis; later is het gebouwd door de heren van Oirschot als herenhuis gebruikt. Na de franse tijd is het gebouw overgenomen door het armbestuur en ingericht ter verzorging van bejaarden.

Literatuur: J.P.J. Lijten, Het St. Jorisgasthuis tienmaal bejaard (z.p., 1983).

Liefdadig gesticht van Wilhelmus van Overdijk, Oirschot, 1857-1987

Gedeeltelijk openbaar.

Toegang: plaatsingslijst.

Taak: het testament van W. van Overdijk d.d. 6-4-1857 bepaalde dat behoeftige naaste familieleden ondersteund moesten worden, o.a. door gratis huisvesting. Drie woningen in de Gasthuisstraat waren hiervoor bestemd. In 1987 is de stichting opgeheven.

Archieven van fundaties, Oirschot en Best

Toegang: fiches.

Taak: diverse welgestelde personen in Oirschot en Best bepaalden bij testamentaire beschikking dat (een deel van) hun bezittingen na hun dood ten goede

moesten komen aan de armen, in het bijzonder aan behoeftige familieleden van de testateur. Dit hield o.a. in dat zij geldelijk ondersteund konden worden, in speciaal voor hen bestemde woningen gehuisvest konden worden, maar ook werden er studiebeurzen verleend. Het beheer van de goederen werd gevoerd door een rentmeester. De taken van de fundaties werden gaandeweg door de armbesturen uitgeoefend en in de vijftiger jaren door de gemeentelijke sociale instellingen overgenomen.

Dirk van Armeijden, gasthuis, Oirschot, (1607) - 1956.

Jan Daems van Nuenen, gasthuis, Oirschot, (1613) - 1954.

Jan van Merode, fundatie, Oirschot, (1610) - 1943.

Gijsbert Vlemmincx, fundatie, Oirschot, (1532) - 1813.

Hendrik Verbeek, fundatie, Oirschot, (1622) - 1945.

Amelrijck Booth, fundatie, Oirschot en Best, (1471) - 1960.

Laurens van der Aa, fundatie, Best, 1775 - 1955.

Hendrik Janse van de Ven, fundatie, Best, 1741 - 1955.

Jan Adriaan van den Bosch, fundatie, Best, 1869 - 1955.

Adriaan van Ham, fundatie, Best, 1798 - 1897.

Hendrik en Catalijn Kemps, fundatie, Best, 1752 - 1958.

Burgerlijk Armbestuur, Oirschot, 1812-1932

Toegang: wordt opgenomen in de Inventaris van de archieven van de gemeente Oirschot.

Nadere toegang: fiches.

Taak: het armbestuur had, als opvolger van de Tafel van H. Geest, de zorg voor de ondersteuning van de armen in de gemeente.

Burgerlijk Armbestuur, Best, 1821-1946

Toegang: opgenomen in de Inventaris van de archieven van de gemeente Best.

Burgerlijk Armbestuur, Veldhoven, 1819-1944

Toegang: onderdeel van de Inventaris van de archieven van de gemeente Veldhoven, in bewerking.

Taak: per 1-1-1933 zijn de armbesturen van de voormalige gemeenten Oerle, Zeelst en Veldhoven-Meerveldhoven samengevoegd tot het Algemeen Armbestuur Veldhoven, dat de armenzorg voor de gehele gemeente op zich nam.

Burgerlijk armbestuur, Meerveldhoven, 1828-1920

Toegang: wordt opgenomen in de Inventaris van de archieven van de gemeente Veldhoven, in bewerking.

Burgerlijk armbestuur, Zeelst, 1826-1919

Toegang: wordt opgenomen in de Inventaris van de archieven van de gemeente Veldhoven, in bewerking.

Burgerlijk armbestuur, Oerle, 1826-1921

Toegang: wordt opgenomen in de Inventaris van de archieven van de gemeente Oerle, in bewerking.

Vereniging tot wering van bedelarij, Oirschot, 1856-1957

Gedeeltelijk openbaar.

Toegang: plaatsingslijst.

Taak: de vereniging was een voortzetting van de in 1851 opgerichte Vincentiusvereniging (vanaf 1856) en zorgde voor voeding en kleding van de minst bedeeden. Zij beheerde o.a. tevens een spinnerij en weverij waarin werklozen te werk gesteld werden.

Mariavereniging tot bestrijding van drankmisbruik, Oirschot, 1907-1932

Toegang: onderdeel van het archief van de parochie St. Petrus-banden.

Taak: in de strijd tegen het drankmisbruik werd in 1907 een Mariavereniging voor vrouwen opgericht. De vereniging gaf voorlichting en voerde propaganda tegen het gebruik van alcoholische dranken.

Adj. inspecteur voor de Werkverschaffing in Noord-Brabant, midden gedeelte, regio, 1931-1933

Toegang: plaatsingslijst.

Taak: de inspecteur adviseerde inzake werkverschaffingsprojecten en subsidiëring daarvan. Hij beoordeelde aanvragen van gemeenten en hield algemeen toezicht. In deze periode werd de functie uitgeoefend door A.J. van Hooff, burgemeester van Veldhoven.

Stichting Open Bejaardenwerk Oirschot-Son, Oirschot, 1980-1989

Niet openbaar.

Toegang: geen.

Taak: de stichting (opgericht in 1968) tracht het welzijn van ouderen te bevorderen, opdat ze zo lang mogelijk zelfstandig kunnen blijven functioneren.

Gemeentelijke Sociale Dienst, Best, 1954-1978

Niet openbaar.

Toegang: plaatsingslijst.

Taak: de gemeentelijke sociale dienst, als opvolger van de dienst voor maatschappelijk hulpbetoon, droeg zorg voor de uitvoering van de diverse sociale wetten.

R.K. Interparochiaal Charitatief Centrum, Oirschot, 1954-1972

Gedeeltelijk openbaar.

Toegang: geen.

Taak: het centrum beoogde de bestaande organisaties op sociaal charitatief gebied in Oirschot te stimuleren en het werk te coördineren. In 1971 werd het centrum opgeheven.

ONDERWIJS EN WETENSCHAP

Schoolopziener in het Ve district van Noord-Brabant, regio, 1817-1826

Toegang: plaatsingslijst.

Taak: het toezicht op het (lager) onderwijs werd uitgeoefend door schoolopziers. Zij rapporteerden over de toestand van de scholen, namen examens af van onderwijzers en waren lid van de commissies van onderwijs.

Stichting Onderwijs St. Odulphus, voorheen R.K. Schoolvereniging, Best, 1918-1987

Gedeeltelijk openbaar.

Toegang: inventaris en plaatsingslijst van latere aanwinst.

Taak: in 1918 werd in de St. Odulphusparochie de R.K. Schoolvereniging opgericht met als doel het R.K. bijzonder onderwijs in Best te bevorderen, o.a. door stichting van scholen. Na verloop van tijd ressorteerden onder de vereniging de volgende scholen: Bernardusschool, Antoniuschool, Gerardusschool, en de kleuterscholen Aarle en de Schutsboom. In 1972 ging de vereniging op in de Stichting Onderwijs St. Odulphus.

Stichting R.K. Onderwijs Wilhelminadorp-Naastenbest, voorheen Stichting R.K. schoolbestuur parochie H. Antonius van Padua, Best, 1962-1983

Gedeeltelijk openbaar.

Toegang: plaatsingslijst.

Taak: doel van de stichting was het onderwijs in de parochie te bevorderen door het stichten van scholen. De onder de stichting ressorterende scholen zijn: Theresiaschool, Maria school, Heydonk en de kleuterscholen Anna en Jozef, Pius X, Klumpenhorst en Sprinkheester.

Maatschappij tot nut van het algemeen, Best, 1966-1981

Niet openbaar.

Toegang: geen.

Taak: het in 1966 in Best opgerichte departement van de maatschappij heeft als doelstelling om onafhankelijk van enige kerkelijke of staatkundige partij het 'algemeen volksgeluk' te bevorderen, o.a. door het geven van onderwijs. Onder de Bestse departement ressorteren een tweetal basisscholen: de Schakel en de Zevensprong.

Vormingscentrum Best e. o., Best, 1954-1978

Gedeeltelijk openbaar.

Toegang: inventaris.

N.B. Bevat tevens: Stichting Levensschool Best, R.K. Stichting ter verzorging van Mater Amabilisscholen, V.J.V.

Taak: het centrum verzorgt cursussen en aanvullende onderwijs aan (werkende) jongeren. De in 1975 opgerichte stichting Vormingscentrum voor Best e.o. was de opvolger van de Stichting Levensschool voor Best e.o. Tot de stichting trad ook toe de Mater Amabilisschool (waartoe ook het Vormingscentrum Jong Volwassenen behoorde). In 1978 werd de stichting opgeheven en werden alle cursussen gebundeld in het Vormingscentrum 'De Wig'.

Commissie tot wering van schoolverzuim, Oirschot, 1901-1936

Toegang: opgenomen in de **Inventaris van de archieven van de gemeente Oirschot**.

CULTUUR, RECREATIE EN EVENEMENTEN

Vereniging "De Samenwerking", Best, 1945-1950

Toegang: plaatsingslijst.

Taak: de vereniging had zich ten doel gesteld om het culturele peil in Best te verhogen, d.m.v. het streven naar samenwerking van de diverse verenigingen. Het bestuur was samengesteld uit vertegenwoordigers van de aangesloten verenigingen.

Kruysenstichting, Oirschot, 1973-1975

Gedeeltelijk openbaar.

Toegang: geen.

Taak: het doel van de stichting is het organiseren van culturele evenementen in Oirschot. De stichting is vernoemd naar de schilder Jan Kruysen.

Stichting V. V. V. Oirschot, 1955-1980

Openbaarheid beperkt.

Toegang: plaatsingslijst.

Taak: de stichting stelt zich ten doel het propageren van het recreatieve aspect van de gemeente en het geven van voorlichting aan toeristen.

Archief van de archiefdienst, Oirschot, 1961-heden

Niet openbaar.

Toegang: plaatsingslijst.

Taak: de archiefdienst zorgt voor een goede bewaring van de archieven van Oirschot, Best en Veldhoven, cf. de daarvoor geldende instructies.

N.B. In 1982 ging het Streekarchivariaat Noord-Kempenland (gevestigd in Oirschot, opgericht op 1 november 1961) op in het Streekarchief Zuid-oost Brabant met vestigingen in Eindhoven en Oirschot. In 1989 werd het Streekarchief onderdeel van de gemeenschappelijke regeling Regio Eindhoven-Kempenland.

Commissie Archiefterminologie, 1977-1982

Niet openbaar.

Toegang: plaatsingslijst.

Taak: de VAN stelde in 1977 een Cie. Archiefterminologie in, met de opdracht een nieuwe lijst van archief termen samen te stellen te gebruiken bij het beschrijven van archiefbescheiden. **H.J.M** Mijland, rayonarchbi aris, was secretaris van deze commissie.

Literatuur: Lexicon van Nederlandse Archief termen, uitg. Stichting Archief Publikaties ('s-Gravenhage, 1983).

Heemkundekring 'Heerlijkheid Oirschot', Oirschot, 1951-1981

Gedeeltelijk openbaar.

Toegang: geen

Taak: De heemkundekring tracht brede belangstelling te wekken voor de geschiedenis van eigen streek en volk. Zij stimuleert onderzoek van alles wat onder het begrip heemkunde valt.

Nieuw Oirschots Toneel, voorheen toneelvereniging Sancta Maria, Oirschot, 1954-1973

Gedeeltelijk openbaar.

Toegang: plaatsingslijst.

Taak: enkele leden van de voetbalvereniging 'Oirschot Vooruit' richtten in **1954** de toneelvereniging 'Sancta Maria' op. Naast diverse toneelstukken werden een aantal groots opgezette openlucht-spelen opgevoerd. In 1970 werd de naam gewijzigd in 'Nieuw Oirschots Toneel'. Vanwege de verminderde belangstelling werd de vereniging in 1973 opgeheven.

Harmonie Arti et Amicitiae, Oirschot, 1850-1985

Gedeeltelijk openbaar.

Toegang: plaatsingslijst.

N.B. Bevat tevens: fotoverzameling, corporele objecten: medailles.

Harmonie "de Eendracht", Best, 1845-1914

Toegang: plaatsingslijst.

Oirschotse Rijvereniging, Oirschot, 20e eeuw

Gedeeltelijk openbaar.

Toegang: plaatsingslijst.

Taak: de vereniging heeft als doelstelling het bevorderen van de ruitersport. Zij organiseert regelmatig concoursen en de leden nemen deel aan concoursen elders.

CoOrdinatie Comité Oirschot 1500, Oirschot, 1978-1980

Niet openbaar.

Toegang: geen.

N.B. Bevat tevens: dia- en fotocollectie.

Taak: het comité had zich belast met organisatie en coordinatie van de festiviteiten in het kader van 1500 jaar Oirschot en 500 jaar St. Petruskerk, gevierd in 1980.

Literatuur: J.P.J. Lijten, **Het Oer-oude Oirschot** (Oirschot, 1980)

Stichting Gerard Goossens Fonds, Oirschot, 1989-heden

Niet openbaar.

Toegang: plaatsingslijst.

Taak: de stichting heeft zich ten doel gesteld het uitgeven of helpen bij het uitgeven van publikaties over de geschiedenis van Oirschot en het verrichten of doen verrichten van onderzoek voor dat doel. De eerste uitgave van de stichting was Oog op Oirschot (1991).

Literatuur: **Oog op Oirschot**, red. H.J.M. Mijland e.a., uitgave SGGF (Oirschot, 1991).

Redactie Best in oorlogstijd, Best, 1978-1982

Niet openbaar.

Toegang: geen.

Taak: in 1982 verscheen het boek 'Best in Oorlogstijd' door Aad Jongbloed. De collectie bevat de bronnen, interviews, concepten en redactieverslagen.

Katholieke Jongeren uit de Middengroepen, afd. Oirschot, voorheen Katholieke Jonge Middenstandsvereniging, Oirschot, 1955-1969

Gedeeltelijk openbaar.

Toegang: geen.

Taak: de KJM was een gezelligheidsvereniging voor jongeren. Allerlei activiteiten zoals sportwedstrijden, excursies, feestavonden e.d. werden georganiseerd.

Katholieke Jongeren uit de Middengroepen, afd. Best, voorheen Katholieke Jonge Middenstandsvereniging, Best, 1959-1969

Gedeeltelijk openbaar.

Toegang: geen.

Taak: de KJM was een gezelligheidsvereniging voor jongeren. Allerlei activiteiten zoals sportwedstrijden, excursies, feestavonden e.d. worden georganiseerd.

Persoonlijk archief W.C.M. van Nuenen, als bestuurslid van het Comité Organisatie Karnaval, resp. Stichting Organisatie Karnaval, Veldhoven, 1966-1972

Gedeeltelijk openbaar.

Toegang: plaatsingslijst.

Taak: het comité is gevormd om de samenwerking tussen de verschillende carnavalsverenigingen te bevorderen en om gezamenlijk activiteiten te organiseren.

'Veldhoven viert Vijftig', 1970-1971

Werkgroep opgericht t.g.v. het 50-jarig bestaan van de gemeente Veldhoven in 1971.

ECONOMISCH LEVEN

Levensmiddelenbedrijf, Oirschot, 1916-1921

Toegang: opgenomen in de **Inventaris van de archieven van de gemeente Oirschot**.

Taak: het levensmiddelenbedrijf zorgde in de crisistijd rond de Eerste Wereldoorlog voor de distributie van levensmiddelen.

Levensmiddelenbedrijf, Veldhoven-Meerveldhoven, 1916-1919

Toegang: onderdeel van de **Inventaris van de archieven van de gemeente Veldhoven**, in bewerking.

Taak: zie Oirschot.

Levensmiddelenbedrijf, Zeelst, 1916-1919

Toegang: onderdeel van de **Inventaris van de archieven van de gemeente Veldhoven**, inventaris in bewerking.

Taak: zie Oirschot.

Gemeentelijke distributiedienst (Levensmiddelenbedrijf), Oerle, 1917-1920

Toegang: wordt opgenomen in de **Inventaris van het archief van de gemeente Oerle**, in bewerking.

Taak: zie Oirschot.

Steenfabriek De Leeuwerik, Best, 1904-1987

Gedeeltelijk openbaar.

Toegang: plaatsingslijst (fiches).

Bierbrouwerij De Kroon, Oirschot, 1873-1980

Gedeeltelijk openbaar.

Toegang: plaatsingslijst.

Nederlandse Kamgaren Weverij (EnKaWe), Veldhoven, 1965-1980

Gedeeltelijk openbaar.

Toegang: geen.

N. V. Koninklijke Weverij Van Dijk, Eindhoven, 1923-1968

Toegang: geen.

Textiel fabriek Van Lippen en Louwers, textiel fabriek te Meerveldhoven, 1929-1945

Toegang: plaatsingslijst.

N. V. Van Oerle's Damast en Linnenweverij, Boxtel, 1963

Toegang: geen.

N. V. Weverijen G. Kerssemakers, Linnen- en damastweverij, Eindhoven, 1956-1959

Toegang: geen.

Eindhovense fabrikantenkring, Eindhoven, 1954-1959

Toegang: geen.

Gemeentelijk Electriciteitsbedrijf, Oirschot, 1913-1927

Toegang: opgenomen in de **Inventaris van de archieven van de gemeente Oirschot**.

Gemeentelijk Electriciteitsbedrijf, Veldhoven, 1924-1926

Toegang: wordt opgenomen in de **Inventaris van de archieven van de gemeente Veldhoven**, in bewerking.

Taak: het GEB was per 1-9-1921 een zelfstandig bedrijf dat de electriciteitsvoorziening in Veldhoven exploiteerde. In 1926 is het bedrijf door de PNEM overgenomen.

Fa. H. Swinkels, handel in ijzerwaren, Best, 1913-1961

Gedeeltelijk openbaar.

Toegang: geen.

LANDBOUW EN VISSERIJ

Landbouwcommissie, Oerle, 1918-1919

Toegang: wordt opgenomen in de **Inventaris van de archieven van de gemeente Veldhoven**, in bewerking.

Cobperatieve Roomboterfabriek 'De Volharding', Oirschot, 1896-1911

Toegang: plaatsingslijst.

Taak: in de buurtschap Straten werd in 1896 de fabriek opgericht, met als doel om boter te produceren en op gemeenschappelijke rekening van de leden te verkopen. De aangesloten leden waren verplicht hun melk aan de fabriek te leveren.

Cobperatieve Stoomzuivelfabriek 'St. Odulphus', Oirschot, 1911-1943

Toegang: plaatsingslijst.

Taak: de in 1911 opgerichte vereniging had als doel om door het exploiteren van een stoomzuivelfabriek zuivelproducten te bereiden en te verkopen. In 1977 werd de fabriek gesloten.

Literatuur: zie Oog op Oirschot, uitg. SGGF (Oirschot, 1991).

Vereniging tot exploitatie van diepvrieskluizen, Oirschot, 1959-1974

Gedeeltelijk openbaar.

Toegang: plaatsingslijst.

Taak: ten behoeve van de leden van de vereniging werden op een drietal locaties diepvrieskluizen geëxploiteerd. De in 1959 opgerichte vereniging werd in 1974 opgeheven.

RELIGIE

Kapittel van Oirschot, Oirschot, 1336-1818

Toegang: plaatsingslijst.

N.B. Een deel van het archief berust bij het Rijksarchief in Noord-Brabant.

Taak: naast de zielzorg, hadden de kannuniken, verbonden aan het kapittel van St. Petrus, taken op het gebied van het onderwijs en armenzorg.

Parochie St. Petrus-banden, Oirschot, 1581-1960

Gedeeltelijk openbaar.

Toegang: Inventaris van een gedeelte van het archief. Definitieve versie in bewerking.

Nadere toegang: klapper op de kerkrekeningen van St. Petruskerk, Mariakerk en Odulphuskerk (Best), 1581-1785.

N.B. Bevat tevens: Vereniging tot wering van bedelarij; Mariavereniging tot bestrijding van drankmisbruik.

R.K. parochie St. Odulphus, (schaduwarchief), Best, 1801-1928

Toegang: plaatsingslijst.

N.B. Originalia berusten bij parochie Best.

Nederlands Hervormde gemeente Oirschot, Best en de Beerzen, 1717-1979

Gedeeltelijk openbaar.

Toegang: inventaris en plaatsingslijst van de latere aanwinsten.

Taak: in 1633 werd in Oirschot de eerste predikant benoemd. Sinds 1648 had de protestantse gemeente de St. Pieterskerk in gebruik, vanaf 1800 de Maria-kerk. In 1804 werd de gemeente uitgebreid met Oost-, West- en Middelbeers.

Nederlands Hervormde gemeente Oerle-Meerveldhoven-Wintelre-Zeelst, (schaduwarchief), 1652-1811

Toegang: geen.

Reformatorische Kerkengemeenschap Veldhoven, 1648-1939

Toegang: plaatsingslijst.

N.B. In 1973 gingen de gereformeerde en hervormde gemeenten samen op in de reformatorische kerkengemeenschap.

BEELD EN GELUID

Collectie prenten en kaarten, 17e - 20e eeuw

Collectie films en video

Dia-collectie, Oirschot en Veldhoven

Collectie foto's, Oirschot, Veldhoven en Best, ca. 1900 - heden

Toegang: plaatsingslijst en rubrieksgewijze ordening.

N.B. De collectie is afkomstig van de gemeenten en van diverse particulieren.

BIBLIOTHEEK

De historische handbibliotheek telt ca. 3500 titels. De nadruk ligt vooral op de Kempische en Brabantse geschiedenis.

DOCUMENTAIRE VERZAMELINGEN EN COLLECTIES

Collectie Schaduwarchivalia

Toegang: geen.

N.B. Uit diverse elders berustende archieven zijn fotokopieën gemaakt van archivalia die betrekking hebben op Oirschot, Best en/of Veldhoven.

Betreft: Archief van de Raad van State (A.R.A. Den Haag); Archief fam. Van Merode (A.R.A. Brussel); Cijnsregisters Oerle en Oirschot (A.R.A. Brussel); Archief abdij Postel (oorkonden m.b.t. Veldhoven); Archief St. Petrusparochie.

De Ploeg, Best, 1920-1927

Gedeeltelijk openbaar.

Toegang: geen.

N.B. Fotokopieën.

Taak: op 13 mei 1920 werd in Best De Ploeg geopend, een bureau van de 'Socialistische Gemeenschap' met o.a. als doel om de communistische ideeën in Brabant te propageren.

Documentatie Tweede Wereldoorlog, Oirschot, 1940 - heden

Gedeeltelijk openbaar.

Toegang: geen.

N.B. Originelen en fotokopieën.

Documentatiecollectie

Toegang: plaatsingslijst.

Betreft: de collectie bevat documentatieve bescheiden over allerhande onderwerpen, bijzondere gebeurtenissen e.d.

Collectie Bogmans, Oirschot, 19e eeuw

Toegang: geen.

Nadere toegang: fiches.

Betreft: een aantal familiepapieren, afkomstig van mej. Antonia Bogmans (+ 1987).

Collectie A.B. van Croonenburg, genealoog

Gedeeltelijk openbaar.

Toegang: geen.

N.B. A.B. van Croonenburg (+ 1985) bestudeerde en publiceerde over de (Oirschotse) familie Van Cronenburg en vele aanverwante geslachten.

Collectie F. van Ernst, Oirschot

Niet openbaar.

Toegang: plaatsingslijst.

Betreft: voornamelijk archivalia (in origineel en kopie) uit en m.b.t. de Tweede Wereldoorlog.

Collectie De Gruyter, Oirschot, 1958-1960

Gedeeltelijk openbaar.

Toegang: geen.

Betreft: genealogische bescheiden (vnl. publicaties) van de familie De Gruyter (Gruuter).

Collectie Th. van de Loo, Oirschot, ca. 1960 - ca. 1985

Niet openbaar.

Toegang: geen.

N.B. Th. van de Loo was jarenlang raadslid en wethouder van de gemeente Oirschot en bekleedde diverse openbare functies.

Collectie Van Maasakkers, genealoog

Gedeeltelijk openbaar.

Toegang: geen.

Betreft: studies van de familie Maasakkers en aanverwante geslachten.

Collectie C. Rijken, (handschriften), Veldhoven, 19e eeuw

Toegang: geen.

N.B. De Veldhovense onderwijzer Cornelis Rijken noteerde in cahiers allerhande gegevens uit diverse archieven over Veldhovens verleden. Ook een aantal volksverhalen en legendes werden door hem opgetekend.

Collectie S. Soethout, ca. 1960-1980

Niet openbaar.

Toegang: plaatsingslijst.

N.B. S. Soethout bekleedde een reeks van jaren diverse openbare en maatschappelijke functies in Oirschot.

Collectie H. Toirkens, genealoog

Gedeeltelijk openbaar.

Toegang: plaatsingslijst.

Betreft: genealogische bescheiden over de familie Toirkens en aanverwante geslachten.

Collectie M. van de Ven, Veldhoven, 1920-1945

Gedeeltelijk openbaar.

Toegang: geen.

N.B. M. van de Ven, pastoor van Meerveldhoven, legde o.a. een verzameling krantenknipsels aan over diverse, vnl. kerkelijke aangelegenheden.

Collectie Van der Vleuten, Oirschot, le helft 20e eeuw

Toegang: geen.

Betreft: voornamelijk documentatie en literatuur betreffende de landbouw.

Collectie W. Wouterse, Oirschot, 1945-1949

Gedeeltelijk openbaar.

Toegang: geen.

N.B. Mej. W. (Mien) Wouterse was in de na-oorlogse periode actief als sociaal werkster.

Stichting CURES (Culturele zaken, recreatie en sport), Best

Toegang: geen.

N.B. De collectie bevat enkel documentatieve bescheiden.

Taak: de stichting had als doelstelling de bevordering van sportbeoefening en sociale recreatie in Best. De stichting verhuurde o.a. sportaccomodaties en organiseerde culturele evenementen.

Collectie charters, vanaf 1337

Toegang: naamindex op oorkonden tot 1500.

Collectie bidprentjes

N.B. Originelen en fotokopieën.

*Collectie Briefhoofden, Oirschot, Best, Veldhoven**Collectie affiches*

KRANTEN

*Kempenland Info, 1984 - heden**Bisdomblad, 1966-1984 (met losse nummers vanaf 1959)*

Weekjournaal (tot augustus 1973: Oirschots Weekblad), 1972 - heden

Streekbelangen, 1953 - heden

Veldhoven Weekblad, 1967 - heden

Bestse Klanken (tot september 1960: Sint Odulphusbode, 1959-1972)

Groeiend Best, 1964-1980

CAMPINIA

driemaandelijke uitgave van het
Streekarchief
Regio Eindhoven Kempenland

23e jaargang, nr. 90

juli 1993

Redactie-adres: Streekarchief Regio Eindhoven Kempenland
Rayondepot Oirschot
Postbus 144, 5688 ZJ Oirschot

INHOUD

Redactie en informatie: H. Mijland en J. Suijkerbuijk
telefoon 04997 - 75245

blz.

Abonnementen, losse nummers:

In 1993 bedraagt de abonnementsprijs f 22, — per jaar, inclusief verzendkosten en administratie.

Deze kosten zijn te voldoen, ná ontvangst van de acceptgiro, op postbanknummer 47.16.46 ten name van Streekarchief Regio Eindhoven Kempenland te Eindhoven, onder vermelding van "Campinia".

De prijs van losse nummers van de lopende jaargang bedraagt f 5,50.

Ook nummers van voorgaande jaargangen zijn bij de redactie te bestellen tegen een daarvoor geldende vergoeding.

Indien opzegging van het abonnement niet schriftelijk is medegedeeld vóór 1 december van de lopende jaargang, wordt het abonnement automatisch verlengd.

Copyright: Streekarchief Regio Eindhoven Kempenland
Overname van artikelen of gedeelten daaruit dient U schriftelijk aan te vragen bij de redactie.

Lay-out en drukwerk:
Maras Drukkerij, Oostelbeers.

ISSN 0166-6959

Omslag: gedeelte uit de kaart Ducatus Brabantiae
van Jacob van Deventer, uit 1558.

I.	De Hervormde Gemeente Oirschot ten tijde van predikant J.D. Bloemen (1834-1844) door Jacq. Mijland	108
II.	Het ontstaan der schuttersgilden op het platteland van Noord-Brabant IV door J. Lijten	116
III.	Kwartierstaat van Gerardus Henricus van de Sande door G.H. van de Sande	129
	Boekaankondiging	136
	Rectificatie door H. Teurlinx	136
IV.	Kempische curiosa 24 Een Oirschotse kanunnik vermoord in 1415 door J. Lijten	137
V.	Huizen en hun bewoners te Oirschot van de zeventiende tot de twinstigste eeuw door C. Scholten	139
VI.	Het dorp Tongelre in de zomer van 1702 door A.C.M. Neggers	143

I. DE HERVORMDE GEMEENTE OIRSCHOT TEN TIJDE VAN PREDIKANT J.D. BLOEMEN (1834-1844)

door Jacq. Mijland

Hervormden in de Meierij

In de zeventiende en achttiende eeuw krijgt de Hervormde Kerk een plaats in de Zuidelijke Nederlanden met de hulp en de bescherming van de Staten Generaal. Met de verovering van 's-Hertogenbosch door Frederik Hendrik in 1629 worden de goederen van Rooms Katholieke kerken en kloosters in beslag genomen. De katholieke eredienst is niet langer toegestaan. Predikanten worden vervolgens in verschillende steden en dorpen beroepen met als taak "eene gereformeerde gemeijnte te fundeeren".¹⁾

In de begintijd (1633) toen de gemeenten nog geen eigen kerkeraden hadden, gebeurde de beroeping door de kerkeraad van 's-Hertogenbosch op last van de Staten Generaal. Op 6 augustus 1633 brengen ongeveer vijftig ruiters dominee Schapenberg naar Oirschot alwaar hij als predikant wordt geïnstalleerd. Tussen 1633 en 1636 is hij weinig in het dorp aanwezig. Hij vertrekt voor goed in 1636. In 1639 wordt hij beroepen in Nieuwehoorn. Met het vertrek van deze eerste Oirschotse predikant blijft de leraarsplaats vacant tot 1648.²⁾

Na de Vrede van Munster wordt de reformatie in Brabant opnieuw aangepakt. Van 23 juli 1648 tot 15 december van dat jaar is in 's-Hertogenbosch een Grote Kerkelijke Vergadering bijeen op initiatief van de Staten Generaal. Het doel van deze bijeenkomst is: het ontwikkelen van een strategie om meer predikanten en schoolmeesters in de Meierij te krijgen en de Meierij Hervormd te maken.³⁾

Het installeren van predikanten in 1648 en 1649 loopt niet altijd op rolletjes. De Rooms-Katholieke bevolking blijft zich verzetten tegen het verlies van kerken. Met plagerijen en ook wel met geweld tegen predikanten proberen de katholieken hun eigen belangen te beschermen. De Staten-Generaal trachten met troepen de veiligheid van de predikanten te waarborgen. Voor de predikant wordt het beroep aantrekkelijk gemaakt door een bezoldiging van f 750, — per jaar en een vrije woning; off 800, — per jaar als de predikant huur gaat betalen. Desondanks blijft het aantal hervormden in de zuidelijke gewesten gering. Slechts enkele gemeenten hebben voldoende aanhang om een eigen kerkeraad te vormen.

Maar toch: tot aan het begin van de Franse tijd in 1795 kan de Hervormde kerk zich, dankzij de staatshulp, als kerk handhaven. Tot bloei komt de gereformeerde religie echter niet. In de Meierij zijn er kleine geloofsgemeenschappen die meestal bestaan uit overheidsdienaren.

In Oirschot dient de grote Sint Petruskerk vanaf 1648 als bedehuis voor de gereformeerden. Met de komst van de Fransen gaat deze kerk over in rooms-katholieke handen. Het kleine Mariakerkje (Boterkerkje dat van 1659-1800 markt-hal en boterwaag was) wordt het bedehuis voor de protestanten. Na 1677 hebben de Rooms Katholieken een schuurkerk gebruikt voor de erediensten, die gevestigd was op de hoek van de Nieuwstraat en Gasthuisstraat.

Nieuwe predikant

Op 10 maart 1833 krijgt de kerkeraad van Oirschot het bericht van het "plotse-linge overlijden van Ds. Van den Zandt, nalatende een bedroefde Weduwe en vier kinderen."⁴⁾ Enkele maanden later, op 26 december, komt de kerkeraad bijeen "tot het doen eener nieuwe beroeping van eenen Herder en Leeraar." Er zijn twaalf kandidaten, waarvan na elke stemronde de helft afvalt. Na de tweede stemronde blijven over: Van Andel Weijers, Bloemen en Wolters. Vervolgens wordt Johannes Dirk Bloemen, kandidaat bij het Provinciale Kerkbestuur van Zeeland, met eenparigheid van stemmen beroepen. In de handelingen van 28 april 1834 lees ik: "Onze beroepen leeraar Ds. J.D. Bloemen kand. bij het prov. Kerkbestuur van Zeeland de beroeping herwaards op den ... aangenomen hebbende, is daarop van den Predikstoel drie herhaalde reizen geproclameerd."⁵⁾ De bevestigde predikant preekt de dag daarvoor 's morgens over 2 Korinthiers vers 5 tot 14. 's Middags houdt hij een leerrede over Psalm 86, vers 16. De kerk is vol gelovigen en genodigden; organist IJzendijke bespeelt het orgel allerfraaist.

De collecte van die middag is goed. Opgetogen schrijft de notulist in de Handelingen: "Eervolle aanteekening wordt hierbij ook gedaan van de belangrijke tegemoetkoming in het herstellen en verbeteren van de Pastorij, aan welke de som van / 1057,50⁵⁾ beliep en waarvan De Heeren Bloemen en Voorthuysen vaders van Onzen Leeraar en zijne Echtgenoot de som van f 810,38 bijgedragen hebben."

De collecte

In de rekening en verantwoording van de Kerkvoogdij over 1834 kom ik het bedrag van f 810,38 tegen bij de ontvangsten onder vermelding van: vrijwillige giften. Andere ontvangsten in dat jaar komen uit onder andere pacht van zitplaatsen, begrafenissen, collecten en f 200,- uit de diaconiekas. (Over dief 200,- later meer). Het lijkt me interessant na te gaan waaraan de gulle giften besteed werden. Aan de uitgaven kant van de rekening vind ik onder meer het kopje 'Pastoriereparaties' een totaal van f 1057,50.⁵⁾ Een gedeelte van de specificatie die volgt neem ik hieronder over. Ik heb daarbij ook gebruik gemaakt van de bijlagen bij de rekening.⁶⁾

Voor C. Verspeek, de glazenmaker, 68 dagen á 80 cent per dag;	
en voor materialen, voornamelijk glas	f 253,80
Voor meestersmid H. de Roy voor geleverde materialen	f 103,95
Voor het behangen van zes kamers door F. Hosang	f 149,17
Voor geleverde pannen, latten en planken door P. Lemmens	f 39,77
Voor pompenmaker De Vries	J 54,25
Voor vier kippen á 10 stuiver	f 2,00

Diaconiekas 1834

De rekening van "ontvang en uitgaaf" van de Diaconie Armenfonds over 1834 laat onder de post buitengewone uitgaven een bedrag zien van f 200,- dat door de kerkvoogd Söhnngen op 14 november van dat jaar is voorgesloten aan de kerk. Aan de inkomstenkant schrijft de administrerende ouderling H. van Voorst: "(...) van de Heer Kerkvoogd J. Söhnngen de interest van een kapitaal, groot J 200,- uit het diaconiefonds aan de kerk voorgesloten tegen 2 1/2 percent; J 5,00.⁷⁾ Andere uitgaven over 1834 zijn globaal gezien de volgende:

- Een wekelijkse toelage ad f 0,50 aan het huishouden van weduwe P. Reedert; dit huishouden bestaat uit twee zinnelozen mannen en hun zuster. Behalve de tien stuivers per week uit het diaconiefonds ontvingen zij nog tien stuivers uit het gemeentelijk armenfonds. Daarnaast kregen zij brood, boter en kleding. In de winter was er turf. f 26,00
  - Bakker C. van den Oever ontvangt voor leveringen aan P. Reedert J 36,73
  - A. v.d. Wal krijgt voor kostgeld en inwoning voor Barbara Smits f 55,00
- Dit zinnelozen meisje kwam voor de helft ten laste van het diaconiefonds en voor de andere helft van het gemeentelijk armenfonds. De notariële akte die dit regelde is in het gemeentearchief aanwezig en is gedateerd 15 mei 1816.
- Aan grondlasten van de Boussem, een boerderij van de diaconie, wordt betaald f 11,03
  - Door de weduwe van Jasper Neggers, door J. van Haren en door G. Timmermans wordt stro geleverd voor de Boussem f 41,00
  - Strodekker A. Vervoort vraagt arbeidsloon f 2,80

De totale uitgavenlast van de diaconie bedraagt f 196,08⁵; daarbovenop komt het al eerder genoemde bedrag van f 200,-.

Ik wil ook de inkomsten van dat jaar bekijken.

- Er komt (jaarlijks) geld binnen uit intresten van de Grootboek Kapitalen van Oirschot en de Beerzen via de heer W. van Oosterzee in Amsterdam. Deze procuratiehouder was door de Hervormde Gemeente van Oirschot gemachtigd de rente van het belegde kapitaal te innen. f 75,00
- Evert van Dijk betaalt de huur van de 'Steede de Boussem' f 60,00
- Collectes brengen op f 223,52
- De gemeente betaalt de helft van het kostgeld voor Barbara Smits f 35,00

De rekening van de diaconiekas over 1834 wordt ondertekend door Van Nahuijs (diaken), Bloemen (predikant), Söhnngen (ouderling) en Loman (diaken).

Leningen

Bij het bekijken van de rekeningen van het diaconiefonds en het kerkfonds is me duidelijk geworden dat het diaconiefonds er aanmerkelijk beter voorstaat. Regelmatig komt het me voor dat er geld uit de diaconiekas wordt uitgeleend aan de kerk. Dat was onder andere het geval met de f 200,- die ik al noemde. Ik wil nu in het kort nagaan wat er met het geld gebeurt na 1834.

De rente van J 5,00 (2 1/2 percent van f 200,-) zie ik terug in de rekening van 1835 en 1836. In de jaarrekeningen van 1837, 1838, 1839 en 1840 kom ik geen inkomsten uit rente tegen. Ook zie ik geen terugboeking van het bedrag van f 200,- dat J. Söhnngen op 14 november 1834 had voorgesloten.

In de rekening van 1835 zie ik aan de uitgavenkant een bedrag van f 60,00 dat aan J. Söhnngen is gerestitueerd uit het kerkfonds. Hij had dit bedrag op 7 november 1830 uit de diaconiekas aan het kerkfonds voorgesloten.

In 1836 staat in de diaconierekening een buitengewone betaling van f 150,00 aan J. Söhnngen geboekt. De diaconierekening van 1841 vermeldt aan de inkomenskant een bedrag van J 12,00 rente voor het gebruik van f 300,00 kasgeld. De gebruiker is opnieuw J. Söhnngen. Na 1841 kom ik de naam J. Söhnngen in de boeken niet meer tegen⁸⁾; hij is overigens administrerend diaken tot 1848. Als Wuyster in 1848 administrerend diaken wordt zien we de naam J. Söhnngen weer opduiken in de boeken. Hij leent f 300,00 van het diaconiefonds; en betaalt tot en met 1854 jaarlijks een rente van f 12,00.

Ook A.P. van Nahuijs is actief. In het jaar 1843 wordt aan de uitgavenkant f 400,00 geboekt. Dit bedrag ontvangt Van Nahuijs middels onderhandse schuldbekentenis, die gedateerd is op 1 mei 1843. Tot en met 1853 betaalt hij jaarlijks de rente; en in 1854 betaalt hij f 400,00 terug.⁹⁾

In de ambtsperiode van Bloemen zijn er verder weinig opvallende gebeurtenissen op financieel terrein te melden wat betreft het diaconiefonds. Uit de Handelingen¹⁰⁾ wordt in ieder geval duidelijk dat het Provinciaal College van Toezicht en de kerkvisitatoren regelmatig controleren of het doorschuiven van gelden gebeurde in de vorm van rentegevende leningen.

Schulden

Op 2 november 1834 bespreken Bloemen, Van Voorst en Söhnngen een dwangbevel van de Ontvanger der Registratie. Er moeten vijf termijnen van f 65,00 betaald worden in verband met een renteloos voorschot van f 1300,00. (Dit voorschot was door het Gouvernement uitgereikt ingevolge Koninklijk Besluit van 12 maart 1825 nummer 138). Wegens onvermogen van het kerkfonds valt het besluit f 200,00 uit de diaconiekas te nemen en de schuld te betalen. Enkele dagen later betaalt Söhnngen op het Kantoor der Registratie een bedrag van f 329,16⁵; dat zijn vijf termijnen plus zegelkosten en kosten van het dwangschrift. Daarmee zijn de termijnen 4 tot en met 8 afbetaald.

Bij de begrotingsbesprekingen over 1838 wordt een brief geformuleerd aan het Provinciaal College van Toezicht. Ik citeer een stuk daaruit: (...) het dak ende zolder van de keuken en die der woning der Predikant zullen gedeeltelijk moeten vernieuwd worden, welke achterwege heeft moeten blijven door het wederopbouwen van den tuinmuur en anderen door den storm gemaakte onkosten. Wanneer de te doene verbeteringen of veranderingen mede vallen, zouden wij gaarne in plaats van een termijn, twee of drie in den loop van dit jaar aflossen,

en hebben in die hoop voor twee termijnen uitgetrokken ad *f* 130,00¹¹⁾

De financiële transacties van de Kerkvoogdij zijn vanaf deze tijd (1839) moeilijk te reconstrueren, omdat alle gegevens vanaf 1840 tot 1870 in het archief ontbreken. Waar dat archiefgedeelte gebleven is kan ik na een speurtocht in de Handelingen tot heden niet achterhalen.

Een fragment uit de Handelingen wil ik nog vermelden. Op 30 oktober 1843 klaagt de kerkeraad haar financiële nood: "Sedert jaren reeds hebben wij onze kas moeten uitputten om onze schulden af te lossen die er reeds bestonden voor de komst van den tegenwoordige Predikant." Na een opsomming van de schulden volgt er een verzoek tot uitstel van betaling van de zeventiende termijn van 65,00. "Gebukt onder dien last hebben wij ons eerbiedig gewend tot Z.M. Willem Frederik Graaf van Nassau om kwijtschelding van het nog aan Z.M. verschuldigde. Aan dit verzoek zoude ongetwijfeld voldaan zijn, maar het zelve werd ter fine van berigt in handen gesteld van het gemeente Bestuur van Oirschot, het welk naar 't ons toeschijnt op het zelve niet zo gunstig berigt heeft, als hetzelfde had *kunnen* en *moeten* doen, waarvan dan ook het gevolg was dat ons verzoek werd van de hand gewezen." En dan volgt, ondertekend door Bloemen, Van Voorst, Van Nahuijs en Stihngen, een verzoek tot uitstel van betaling.

De kwestie Waterbeek

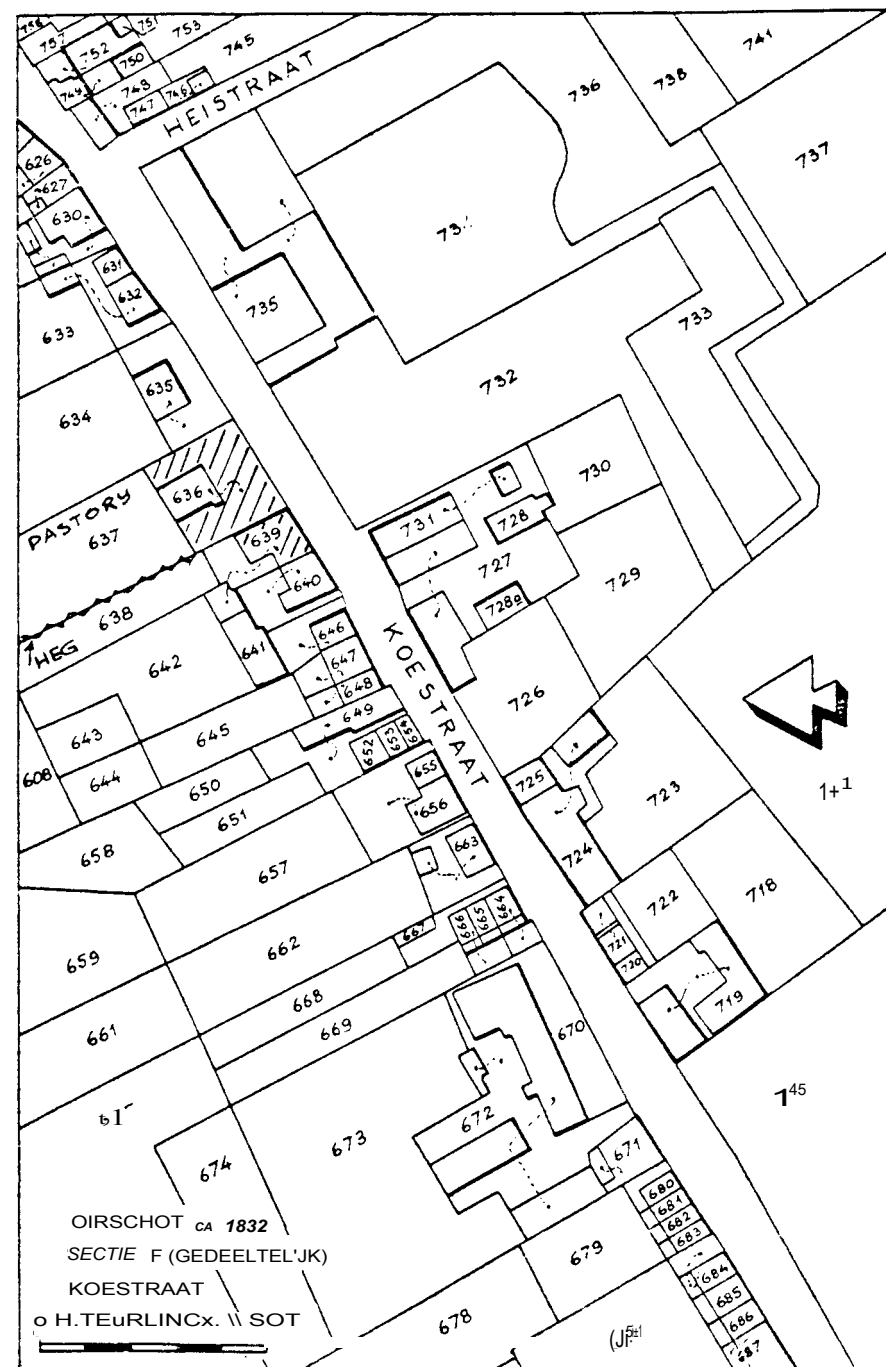
Op 1 augustus 1840 komt de kerkeraad in bijzondere vergadering bijeen om de handelingen van de heer Waterbeek te bespreken. Deze Waterbeek, secretaris van de gemeente Oirschot, is bezig met het zetten van een stal of schuur op de grond die hoort bij de pastorie. Om ruimte te maken heeft hij de heg verwijderd. Afgesproken wordt dat de koster P.E. van Nahuijs Waterbeek zal manen zijn werk te staken, en hem zal vragen alles in de oorspronkelijke staat terug te brengen.

Op 6 augustus 1840 schrijft J. Sffingen een brief aan Mr. Deteker met de constatering dat Waterbeek ondanks verzoek van Nahuijs gewoon is doorgegaan met bouwactiviteiten. Hij verzoekt Deteker te ageren tegen Waterbeek.

Het heeft geen resultaat en daarom overweegt de kerkeraad andere acties. Men denkt aan een verzoek aan Gedeputeerde Staten, maar dan zal eerst het eigendom van de heg bewezen moeten worden.

Op 11 februari 1841 gaat er alsnog een rekest naar de Heren Gedeputeerde Staten. Ik citeer een fragment: "(...) Dat de genoemde Hervormde Gemeente in eigendom bezit een huis de Pastorie, stalling en tuin welke omgeven is met een heg aan de westzijde een steenen muur aan den Noord en Oostzijde - Muur en heg het wettig eigendom der pastorijswoning en staan anderhalven voet van den Grond der Buren op dien van de Pastorie - alles staande en gelegen te Oirschot in de Koestraat."

"(...) Redenen waarom de Supplianten eerbiedig verzoeken dat 't Edelachtbare Heeren mogen behagen hem in hunnen gezegde kwaliteit te autoriseren om tegen genoemden Waterbeek in regten te ageren."

Gedeelte uit het kadastraal minuutplan van 1832. De Hervormde Pastorie is duidelijk herkenbaar tegenover het Hof van Solms. Gemeentesecretaris Waterbeek woont in het pand westelijk van de pastorie, volgens het bevolkingsregister Kerkhof 285.

Het antwoord van Gedeputeerde Staten wordt bezorgd op 14 december 1841: voor dit soort zaken moet u zijn bij het Kollege van Toezicht op de kerkelijke Administratie der Hervormden in Noord Brabant.

Tien dagen later gaat een nieuwe brief de deur uit. In deze brief is sprake van "(...) eene zaak waarvan de schandelijkheid een ieder in het oog straalt en eene zaak waar ieder den mond vol van heeft."

Op 1 juni 1842 komt de heer Wesselman een kijkje nemen. In zijn verslag staat onder andere: "(...) dat het niet zeker was dat bedoelde heg of den grond aan de pastorij behoorden, dat wanneer de Hr. Waterbeek eene goot lag en het water afleide zoo dat het niet op den grond der Pastorij liep."

Op 13 juli 1842 komt er in Oirschot een brief van het Provinciaal kerkbestuur. De nederlands hervormde Gemeente krijgt toestemming om gratis te procederen tegen Waterbeek; maar is er ook een verzoek Waterbeek enige tijd te geven voor een minnelijke schikking.

Een reactie volgt op 8 augustus 1842 door middel van een brief aan het Provinciaal bestuur. Alles is gedaan om minnelijk te schikken, maar "(...) voor alle vruchteloze pogingen door ons niets als spot en hoon te wachten is de zaak te handhaven en Hr. Waterbeek desnoods door alle regtsmiddelen te noodzaken onzen grond te verlaten."

In de handelingen van 27 november 1842 lees ik de ontknoping. Op die vergadering leest predikant Bloemen een relaas over de kwestie Waterbeek. Ik neem de draad in dit relaas op bij het bezoek van Wesselman.

De kerk was bereid de zaak in der minne te schikken als secretaris Waterbeek de schuur zo wilde verzetten dat die op zijn grond stond. Waterbeek is het met deze schikking niet eens, maar als hij hoort dat tegen hem geprocedeert gaat worden, is hij toch accoord. Hij belooft de schuur in de loop van de maand oktober te verzetten, maar pas op 29 november 1842 is hij klaar met de uitvoering van zijn belofte. De Kerkeraad heeft intussen niet stilgezeten en om verder onaangenaamheden te voorkomen valt het besluit een 'beukenplantsoen' aan te kopen. Van het herstel van de heg en het dempen van de geul wordt afgezien.

De bestelling van de beuken wordt gedaan bij Van Gerwen. Tuinman Van Vliet plant de beuken met als getuigen Franciscus van Gerwen en Laurens van Leuven. Het verhaal wordt vastgelegd in de handelingen om problemen voor later te voorkomen. De planten worden betaald door de Kerkeraad.

Gelijktijdig met het hegge-incident is er een voorval tussen de gemeentesecretaris en ouderling J. SoAngen. Op 28 september 1842 is deze Sangen wegens een scheldpartij bij arrest van de Hogeraad veroordeeld tot een geldboete van f 2,50. Een verzoek om kwijtschelding gedaan op 7 juli 1843 wordt afgewezen. Het 'slachtoffer' van de scheldpartij: de gemeentesecretaris.

Vertrek

Op 10 november 1844 wordt H.M.C. van Oosterzee in Oirschot bevestigd in de Heilige Dienst van de Nederlands Hervormde Gemeente.

In de handelingen van de Kerkeraad lees ik: "Op heden den 2 den Julij 1844 heeft de Heer Predicant Bloemen aan ons bekend gemaakt dat ZWEerw. op Zaterdag den 20sten dezer van deze Gemeente zal losgemaakt worden en dat ZWEerw. voornemens is den volgenden dag zijn afscheidrede te houden."

Bloemen vertrekt naar IJzendoorn, een dorp in de Betuwe, dat tegenwoordig deel uitmaakt van de gemeente Ochten.

In de Kerkeradsvergadering van 14 augustus 1844 wordt Van Oosterzee beroepen: "Heden werd, na handopening verkregen te hebben, door den Kerkeraad uit de navolgende alphabetische nominatieën, alhier tot Herder en leraar beroepen de Weleerwaarde Zeergeleerde Heer H.M.C. van Oosterzee, predikant bij de Hervormde Gemeente Elkerzee, onder de Classis van Zierikzee."¹²⁾

Daarmee is het tijdperk Bloemen voorbij. Bij zijn afscheid telt de gemeente ongeveer 130 leden.¹³⁾ Zijn naam komen we overigens nog een keer tegen in de notulen van 14 februari 1854: er is dan sprake van een mogelijke goedkeuring tot aankoop van bezittingen van dominee Bloemen.

De nieuwe leeraar, Oosterzee, lijkt financiële orde op zaken te stellen: de rekening van uitgaven en ontvangsten wordt in een nieuw boek genoteerd.

NOTEN

Mijn dank aan de heer A.C. Zijderveld voor zijn assistentie bij dit onderzoek.

1. Meindersma, W., De gereformeerde kerk in de stad en de meierij van Den Bosch gedurende de XVIIe en XVIIIe eeuw, in: Theologisch Tijdschrift, 1911, jaargang 45, 179-202.
2. Lijten, J., De installatie van de eerste predikant in Oirschot, in: Oog op Oirschot, (Oirschot, 1991).
3. Zie noot 1.
4. Archief Nederlands hervormde Gemeente Oirschot (ANHGO), inventarisnummer 7 en 8.
5. Als noot 4.
6. ANHGO, inv.nrs. 293-298.
7. ANHGO, inv.nrs. 198 en 199.
8. ANHGO, inv.nr. 205.
9. ANHGO, inv.nr. 206.
10. Als noot 4.
11. Zie noot 4.
12. ANHGO, [inv.nr.](#) 8.
13. ANHGO, inv.nr. 61.

II. HET ONSTSTAAN DER SCHUTTERS-GILDEN OP HET PLATTELAND VAN NOORD-BRABANT IV

door J. Lijten

De drukinkt van het vorige nummer van Campinia was nauwelijks droog, toen Jacq. Bijnen, op zoek naar gegevens over het oude kerkgebouw van Zonderwijk, in het rijksarchief te 's-Hertogenbosch een oorkonde aantrof van de Luikse bisschop, Georgius van Oostenrijk, van 1549 als enige daar aanwezige stuk aangaande de parochie Zonderwijk.²⁷²⁾ Zijdelings leverde deze oorkonde inderdaad een gegeven betreffende de kerk, maar haar wezenlijke strekking betrof het beneficie en de broederschap van het H. Kruis te Zonderwijk, die door ons vermeld werd in de tweede aflevering van deze reeks onder nr. 77.²⁷³⁾ In deze oorkonde van de bisschop is een akte opgenomen van zijn voorganger Lodewijk van Bourbon d.d. 1464.05.06.

Daarnaast leverde een intensief onderzoek in de archieven van de abdij Postel nog een afschrift op van een akte van certificatie voor schepenen van Oerle d.d. 1528.10.11, waarin op verzoek van twee, vermoedelijk nieuw aankomende, dekens van de broederschap van het H. Kruis te Zonderwijk door vijf ouddekens een verklaring wordt afgelegd over het beheer van de vorderingen der broederschap en over degenen die deze vorderingen verschuldigd zijn. Van deze akte van certificatie is vermoedelijk rond 1570 een afschrift gemaakt, dat gebruikt werd als lijst van jaarlijkse vorderingen en waarin werd aangetekend, wie in later tijd die vorderingen verschuldigd waren. Vermoedelijk rond 1595 werd van dit afschrift opnieuw een copie gemaakt, waarin de toegevoegde notities tussen de tekst werden opgenomen. De oudste aantekeningen is van 1571, de jongste van 1594. Over dit laatste afschrift beschikken wij thans.²⁷⁴⁾

Ten voorbeeld, hoe archieven nog onvermoede vondsten kunnen opleveren, die van belang kunnen zijn voor het ontstaan van broedersschappen en schuttersgilden, meenden wij deze akten alsnog aan u te moeten voorleggen.

Het zal echter voor u het duidelijkst zijn, wanneer wij eerst de traceerbare feiten omtrent de broederschap of 'gulde' van het H. Kruis en het door haar gestichte beneficie, zoals die uit de bronnen zijn af te leiden, op een rijtje zetten, om daarna de drie akten als bijlagen te laten volgen.

De broederschap of 'gulde' van het H. Kruis te Zonderwijk

In 1459 werd door enkele inwoners van de parochie Zonderwijk (Veldhoven) op het altaar van het H. Kruis een beneficie opgericht met een jaarinkomen van 9 mud rogge en de verplichting van een Mis per week. Als beneficiant werd aangesteld de priester Roelof Roelofs.²⁷⁵⁾ Dat deze 'enkele inwoners' de broeder-

schap van het H. Kruis vormden, wordt daarbij niet vermeld, maar blijkt uit het vervolg, waaruit we ook kunnen vermoeden, dat het beheer van een dergelijke fundatie voor hen onwennig zal zijn geweest. De oprichting van dit beneficie geschiedde bij oorkonde van bisschop Lodewijk van Bourbon, zoals blijkt uit diens akte van 1464, waarin hij zegt, zich te herinneren, onlangs dit beneficie te hebben opgericht.²⁷⁶⁾ Deze oorkonde zal evenals die van 1464 bij de brand van 1540 zijn verloren gegaan, zoals verder nog ter sprake zal komen. Iets van de inhoud is ons bekend uit de kerkelijke registers en uit de akte van 1464. De 9 mud rogge, die de inkomsten vormden van het beneficie, kwamen voornamelijk voort uit legaten van parochianen. De fungerende pastoor van de parochie had het recht van presentatie. Wie het recht van benoeming had en wie het beheer en de administratie voerde, is ons niet bekend, maar mogelijk was dit alles in handen van het bestuur van het gilde, dat daar niet goed weg mee wist.

Vijf jaar na de oprichting van het beneficie wendde de pastoor en het kerkbestuur zich al tot de bisschop met het verzoek een en ander te veranderen. De voornaamste verandering die gevraagd werd, was om het blijvend beneficie te veranderen in een jaar-beneficie. Nu was een jaar-beneficie geen eigenlijk beneficie maar een officie, maar deze terminologie zal gekozen zijn, om de ingreep niet al te resoluut te laten lijken. Voor deze verandering wordt in de akte ook een reden genoemd, n.l. dat dan naar verwachting velen ruimer zullen bijdragen. Deze reden klinkt niet erg overtuigend. Wij vermoeden dan ook, dat de eigenlijke reden een andere geweest is, die na het overzien van het geheel vanzelf duidelijk zal worden.

De bij de oprichting benoemde beneficiant, de priester Roelof Roelofs, was het met de verandering eens. Dit doet vermoeden, dat hij ziekelijk was en daardoor meermalen zijn dienst niet kon verrichten en dan voor een vervanger moest zorgen. Om die reden zal hij genoeg genomen hebben met de lijfrente van 5 mud rogge per jaar, die hem in de akte werd toegewezen, 'opdat hij geen gebrek zou lijden'.²⁷⁷⁾

De akte van 1464.05.06 bepaalde het volgende:

1. Het blijvend beneficie wordt omgezet in een jaar-beneficie, eigenlijk een officie, zoals het later ook wel genoemd zal worden.
2. De rector, die jaarpriester is, wordt door de kerkmeesters benoemd en ontslagen op voordracht van de fungerend pastoor.
3. Als er geen rector is, heeft de fungerend pastoor voorrang om de diensten waar te nemen tegen een redelijke vergoeding. (In feite zal deze situatie veelvuldig voorkomen.)
4. De kerkmeesters hebben de administratie van de bezittingen en inkomsten van de fundatie.
5. Voor twee jaar geeft de bisschop verlof om de Missen op te dragen aan een draagbaar altaar. Binnen die tijd moet het vast altaar door de wijbisschop geconsacreerd worden.

In 1474 wordt het altaar vermeld als 'annale' dus met een jaarfunctie.²⁷⁵⁾ In 1485 werd het altaar bediend door de pastoor, Arnoldus Couls, die 3 Missen per week deed en daarvoor slechts een inkomen genoot van 7 mud. Dit inkomen was dus iets gedaald. Als pastoor moest hij naast de zondagsmis ook 3 Missen per week doen en had hij een inkomen van 20 mud.²⁷⁸⁾ Het totaal van 27 mud rogge per jaar was nog een zeer matig pastoorsinkomen.

De volgende vermelding brengt ons in 1510. Toen werd het altaar bediend door Govaert Aertszoon Jacobs, fungerend pastoor, en Goeswyn Happen, welke laatste ons niet verder bekend is. De verplichting was 4 Missen, de opbrengst 8 mud.²⁷⁸⁾

In 1524 vinden we aangetekend, dat de fundatie beheerd werd door de broederschap van het H. Kruis 'Regitur a confraternitate sancte Crucis ibidem', en bediend door dezelfde fungerend pastoor als in 1510, Govaert Aertszoon Jacobs, nu samen met Paulus Jacobs, die daarnaast ook rector was van het Maria-altaar. Als verplichting is vermeld: 3 Missen en als opbrengst: 8 mud.²⁷⁸⁾

In 1528 zijn er blijkbaar twee nieuwe dekens van het gilde aangetreden, met name Jan Handricx t's Jongen en Jan Diercx, die na zoveel jaren van in hoofdzaak mondelinge overlevering de voornaamste zaken op schrift wilden hebben. Het moment was gunstig, daar er nog 5 bejaarde tot hoogbejaarde oud-dekens in leven waren, n.l. Willem de Mesmeker, Handrick Janssoen, Gerit Jacopssoen, Gerit Eliassoen en Aert die Wit, wier herinnering van 40 tot zelfs 72 jaar terugging. Wij komen daardoor terecht in het jaar 1456, dus nog vóór het oprichten van het beneficie. De broederschap moet immers bestaan hebben en inkomsten vergaard, voor zij het beneficie kon oprichten met een inkomen van ca. 9 mud rogge. De in de verklaring genoemde pachten en renten optellend, komen wij aan een totaal van 7 mud 1 lopen rogge en 50 stuiver. Rekening houdend met de aantekeningen tot het jaar 1594, komen we tot een beheerscontinuïteit van ongeveer 140 jaar. Afgaande op de verklaring van de oud-dekens, dat zij de opbrengsten hebben geïnd, de dienstdoende priester en koster hebben uitbetaald en 'dat overschot hebben gelaten daer zy't van rechts wegghen schuldich waren te laten', kunnen wij, tevens met het oog op de overige gegevens, besluiten, dat de dekens het dagelijks beheer gevoerd zullen hebben en aan het einde van het boekjaar het restant hebben overgedragen aan de kerkmeesters, die daarop de rekening en verantwoording opmaakten.²⁷⁹⁾

Alleen in 1530 vinden we de Leuvense student Govaert van der Zande genoteerd als rector zonder verdere gegevens.²⁷⁵⁾

1540 was een rampjaar voor Zonderwijk. In de nacht van 8 januari brandde de kerk af, waarbij de akte van 1464, enkele andere akten, waaronder vermoedelijk de oorspronkelijke oprichtingsakte van het beneficie, en de kostbaarheden van de kerk, die samen in een kist of schrijn in de kerk bewaard werden, verloren gingen. De brand was ontstaan 'door een ongelukkig toeval en door slecht toezien op het vuur'²⁸⁰⁾ De akte vermeldt enkel het verbranden van documenten en kostbaarheden, maar het is duidelijk, dat de kerk geheel of gedeelte-

lijk is afgebrand en dat deze pas na negen jaar helemaal herbouwd zal zijn, zodat men kon gaan denken aan een hernieuwde bisschoppelijke akte aangaande de fundatie van het H. Kruis.

De hernieuwde bisschoppelijke oorkonde d.d. 1549.08.14 is gebaseerd op twee afschriften van de oorspronkelijke akte van 1464, die gemaakt waren door de priesters Gerard Goorts, die ons verder niet bekend is, en Frans Evers, die in 1524 genoteerd staat als koster van Zonderwijk k²⁸¹⁾ en in 1566 als rector van het Maria-altaar,²⁸²⁾ en daarnaast op een authentieke verklaring ten overstaan van de stadhouder van Kempenland en de schepenen van Oerle door deze twee priesters en enkele andere betrouwbare getuigen, met wie waarschijnlijk de dekens en oud-dekens van de broederschap naast de kerk meesters bedoeld zullen zijn.²⁸³⁾

In zijn oorkonde bevestigt de bisschop de beslissing van zijn voorganger d.d. 1464.05.06, waarbij hij enigszins uitdrukkelijker het beheer over de fundatie aan de kerkmeesters opdraagt, terwijl hij erop wijst, dat dezen volgens de bepalingen van de synodale statuten over dat beheer elk jaar rekening en verantwoording moeten doen aan de pastoor, de schepenen, de bestuurders en medebroeders van 'de gulde of broederschap van het H. Kruis' en aan alle inwoners, die daarbij aanwezig willen zijn. Ondanks deze, iets sterkere, formulering vermoeden wij, dat het beheer bedoeld is en in feite uitgeoefend, zoals wij het naar aanleiding van de akte van 1528 hebben geschetst. In de aartsdiakonale registers vinden we dan ook in 1556 aangetekend, dat het beneficie is teruggebracht tot een officie en onder beheer staat van de kerkmeesters met een jaaropbrengst van 8 mud en dat het bediend wordt door de pastoor, Gerard Verhobbelen.²⁸⁴⁾

In 1566 is aangetekend: enkel officie, bediend door de pastoor, dan Gysbert Philters, met de verplichting van 3 Missen per week en een opbrengst van 7 mud.²⁸⁵⁾

De aantekeningen in het afschrift van de akte van 1528, lopend over de jaren 1571 tot 1594, zijn de laatste gegevens die ons over dit gilde bekend zijn.

Bij de confiscatie van alle kerkelijke bezittingen door de staten generaal in 1649 zullen ook de inkomsten van dit gilde genaast zijn, waardoor ook het gilde zelf spoorloos is verdwenen; mogelijk met uitzondering van het volgende. In de huidige kerk van Veldhoven hangt boven het hoogaltaar in het priesterkoor nog een kruisbeeld van 170 cm, dat gedateerd wordt 1450 - 1500. Het is dus een reële mogelijkheid, dat dit kruisbeeld indertijd in opdracht van de broederschap is vervaardigd, het is immers volgens de traditie uit de oude kerk afkomstig.²⁸⁶⁾

Om inzicht te krijgen in de achtergronden van dit gilde en de door het gilde gestichte fundatie, moeten we de globale situatie van de parochie Zonderwijk in ogenschouw nemen. Zoals reeds geconstateerd, was het pastoorsinkomen van Zonderwijk vrij minimaal: 20 mud in 1485 en slechts 16 mud in 1566, nog minder dan dat van vergelijkbare en nabijgelegen parochies: Zeelst: 25 mud in 1485 en 1524, 20 mud in 1510 en 1566; Strijp: 45 mud in 1485, 40 in 1510, 55 in 1524

en 20 in 1566.²⁸⁷) Er zijn ook meerdere klachten bewaard van Zonderwijkse pastoors over hun geringe inkomen.²⁸⁸)

Toch hadden de parochianen naast de pastoor nog graag een kapelaan, om op zon- en feestdagen naast de hoogmis ook een vroegmis te kunnen hebben. Daarom had men de fundatie van het Maria-altaar opgericht met de verplichting van een vroegmis op zon- en feestdagen en een opbrengst van 7 à 8 mud rogge per jaar. In de kerkelijke registers is dit altaar voor het eerst vermeld in 1510,²⁸⁹) maar vermoedelijk bestond het al eerder, want d.d. 1510.08.10 schonken de kinderen van Gysbert Blaerthems voor de zielerust van henzelf en hun ouders aan de rector van dit altaar een jaarpacht van een half mud rogge uit goederen onder Bergeyk en van een mud rogge uit goederen onder Oerle voor de vroegmis 'op zon- en heiligedagen' onder voorwaarde, dat hun nakomelingen geprefereerd zouden worden voor het verrichten van deze dienst.²⁹⁰) Ook uit de kerkelijke registers blijkt, dat deze fundatie een soort kapelaansfunctie was, om op zon- en feestdagen een vroegmis te kunnen hebben.²⁹¹) Nergens blijkt, dat deze fundatie gesticht was door een broederschap, maar het ligt voor de hand, dat ze door kleine schenkingen uit de gemeenschap is opgebouwd en mogelijk altijd onder het beheer heeft gestaan van de rector en de kerkmeesters.

Wanneer we alle gevonden gegevens met elkaar vergelijken, kunnen we ervan uitgaan, dat men het verstandiger vond, om ook de fundatie van de broederschap van het H. Kruis te bestemmen om de beschikbaarheid van twee priesters voor de parochie in stand te houden.

Concluderend kunnen we stellen, dat de broederschappen een dikwijls moeizame methode waren om in kleine parochies een minimale goddelijke eredienst mogelijk te maken en in grotere parochies deze eredienst rijker uit te bouwen.

NOTEN

272. Rijksarchief in Noord-Brabant, archief parochie Zonderwijk, enig aanwezig stuk: oorkonde d.d. 1549.08.14.
273. Campinia jrg. 23 (1993), blz. 16.
274. Archief abdij Postel, map Veldhoven.
275. Oude dekenaten I, blz. 235.
276. In het begin van de akte d.d. 1464.05.06 zegt de bisschop: 'Nuper, prout meminimus, in ecclesia parochiali de Zonderwijck altare .. ad honorem sancte Crucis mediante redditu novem modiorum siliginis ereximus'. Zie bijlage 1.
277. '... ne ex cessione et dimissione dicti altaris egeat'.
278. Oude dekenaten, supplement, blz. 316.
279. Zie bijlage 2.
280. De passage in de akte d.d. 1549.08.14 luidt: '... fortuito quodam casu et ex mala ignis custodia'.
281. Oude dekenaten, supplement, blz. 317.
.. 316.

283. Zie bijlage 3.
284. Oude dekenaten I, blz. 235.
285. ,, supplement, blz. 316.
286. J.F.C.M. Bijnen en Th. A. Kuijpers, Driekwart eeuw St. Caeciliakerk Veldhoven, Veldhoven 1988, blz. 89.
287. Oude dekenaten, supplement, blz. 315.
288. Archief abdij Postel, map Veldhoven.
289. Oude dekenaten, supplement, blz. 316.
290. Schepenprotocol van de Oude bank van Oerle 1509/12, fol. 32^v e.v.v.
291. Oude dekenaten, supplement, blz. 316.

BIJLAGE 1 - 1464.05.06

Lodewijk van Bourbon, bisschop van Luik, verandert op verzoek van de pastoor en de kerkmeesters van Zonderwijk het (in 1459) opgerichte blijvende beneficium van het altaar van het H. Kruis in een jaar-beneficium, waarvan de rector op voordracht van de pastoor door de kerkmeesters elk jaar kan worden benoemd of ontslagen, terwijl hij aan de vrijwillig terugtrekkende beneficiant een lijfrente van 5 mud per jaar toekent, de administratie opdraagt aan de kerkmeesters en bepaalt, dat bij afwezigheid van een rector de fungerend pastoor voorrang heeft voor het vervullen van de verplichtingen der fundatie tegen een gepaste vergoeding.

Enkel bekend uit de akte van de bisschop van Luik, Georgius van Oostenrijk, d.d. 1549.08.14 (bijlage 3), waarin deze akte geïnsereerd is.

Ludovicus de Borbon, Dei et apostolice sedis gratia episcopus electus confirmatus Leodiensis, universis et singulis presentes visuris seu auditoris salutem in Domino.

Nuper siquidem prout meminimus in ecclesia parochiali de Zonderwijck nostre diocesis altare quoddam ad honorem omnipotentis Dei et Sanctissime Crucis mediante perpetuo redditu novem modiorum siliginis mesure localis vel circiter pro augmento divini cultus ereximus, clerico seculari in titulum perpetui ecclesiastici beneficii conferendum sub presentatione rectoris ecclesie parochialis eiusdem, idipsum altare dilecto in [Christo Ro]dolphi actu presbytero conferendo atque illi de ipso providendo, quemadmodum ipse Rodolphus huiusmodi altare assecutus fuisse dinoscitur.

Cum autem pro parte rectoris seu investiti ecclesie parochialis predictae atque m[amburnorum fa]brice eiusdem postea accepimus, bona et redditus antedicti altaris ex testamentariis dispositionibus seu ultimis voluntatibus quorundam defunctorum inibi parochianorum provenerint quemadmodum perpetuitas dicti altaris supprimeretur ac ad altare annale converteretur, quia plurimi de bonis suis sicuti Altissimus inspiraret talismodi altari tamquam annali uberius, ut pie creditur, providerent. Quare pro parte exponentium predictorum fuit nobis humiliter sup-

plicatum, quatenus perpetuitatem dicti altaris suppressere idipsumque altare sub vocabulo Sancte Crucis ad altare et beneficium annale redigere, ita quod huiusmodi altare perpetuis futuris temporibus annale censeret et esse debeat et quod quicumque sacerdos ad missas inibi dicendas assumptus annalis ac alias removibilis existeret ipsique magistri fabricae eiusdem ecclesiae qui pro tempore erunt administrationem reddituum predicti altaris annalis insolidum haberent et quod singulis annis et interim quotienscumque ipsis magistris fabricae facultas suppeteret sacerdotem idoneum ad prefatas missas iuxta reddituum quantitatem assumendi seu operas huiusmodi sacerdotis conducendi et si contingat talem assumptum sacerdotem per annum removeere eo ipso videlicet anno decurso sine eo quod ex tolerantia annalis temporis vel etiam cuiuscumque temporis maioris aliquod ius pretendere poterit in altari seu redditus suis missisve dicendis, sed habebunt iidem magistri liberam facultatem sacerdotem huiusmodi totiens quoties ipsos expedire videbitur destituendi atque novum reponendi, ipsisque super his et aliis oportune providere dignemur.

Nos igitur pro maiori devotione populi premissis inclinati atque considerantes, quod antefatus Rodolphus supradictis inclinetur, hinc est quod perpetuitatem dicti altaris atque erectionem quam de eo in perpetuum ecclesiasticum beneficium instituimus suppressentes, in quantum ipse Rodolphus huiusmodi altari et iuri sibi in eo competente cesserit per cessionem huiusmodi supradictum altare ad beneficium annale auctoritate nostra ordinaria redigimus, convertimus et resolvimus, mandantes perpetuis futuris temporibus idipsum altare annale censeret debere ita quod quicumque sacerdos desuper assumptus pro missis dicendis annalis et alias ad nutum removibilis existat, et nichilominus supradicto Rodolpho, ne ex cessione et dimissione dicti altaris egeat, ex bonis et redditibus eiusdem altaris quinque modios siliginis vitalis pensionis quoad vixerit reservamus, per magistris fabricae qui pro tempore existunt singulis annis in festo purificationis beate Marie virginis exolvendos tamquam ex contrapignore et hypotheca pensionis huiusmodi, concedentes insuper predictis magistris fabricae administrationem bonorum et reddituum altaris supradicti etiam quorumcunque in futurum forsitan huiusmodi altari relinquendorum eisdemque magistris fabricae potestatem in Domino tribuimus perpetuis futuris temporibus singulis annis et interim quotienscumque ipsis videbitur sacerdotem idoneum ad dictas missas dicendum assumendi seu operas eiusdem conducendi, salvo semper iure parochialis ecclesiae, ita etiam quod absente rectore, officians eandem ecclesiam in divinis in dictis missis dicendis aliis quibuscumque preferatur ..que de suis laboribus et servitio condigne et rationabiliter provideatur.

Mandamus preterea dictum altare annale per nostrum suffraganeum, dum desuper requisitus fuerit, consecrari, quodque per biennium proximum misse desuper id in altari portatile valeant celebrari annuimus similiter exponentibus supradictis.

In quorum fidem et testimonium sigillum nostrum ad causas appendi mandamus.

Datum anno a nativitate Domini millesimo quadringentesimo sexagesimo quarto mensis maii die sexta.

BIJLAGE 2 — 1528.10.11 Oerle

Op verzoek van twee dekens van de broederschap van het H. Kruis te Zonderwijk leggen vijf oud-dekens ten overstaan van schepenen van de oude bank van Oerle een verklaring af betreffende de administratie en de vorderingen van de broederschap. (Tussen haakjes is tussen de tekst ingevoegd, wie in de periode 1571-1594 de actuele schuldenaars waren van de betreffende vorderingen.)

Enkel bekend uit een eenvoudig afschrift (ca. 1595)
Archief abdij Postel, map Veldhoven.

N.B. Tussen [ ] zijn enkele woorden ingevoegd, die bij het afschrijven vermoedelijk zijn weggevallen.

Allen ende een yegelycken, die dese onse openen leteren van certificatie sullen sien oft hooren leesen, salut.

Wy, Aert Janssoen ende Peter Wouterssoen, scepene in de vryheyt ende dingbancken van Oerle, doen condt eenen yegelycken, certificerende voer die gerechte waerheyt, dat op huyden des daeches datum van desen gecompareert zyn voer den schoutet van Kempelant of synen stadthouder ende ons scepenen voerscreven in gebanneder vierscharen Jan Handricx t's Jonghen soen ende Jan Diercx als deckens ende meesters den heylighen Cruys van Sonderwyck ende hebben begeert een conde van scepenen ende goede mannen te leydene, ende wy, scepene voerscreven, ter manissen des schouten met onse medescepenen alsdoen wysen denselven Jannen Handricx t's Jongen soen ende Jan Diercx tot eenre conde te leyde soe verre recht weer; ende hebben alsdoen dese voergenoemde Jan Handricx t's Jonghen soen ende Jan Diercxsoen voere ons doen staen Willem den Mesmecker, Henricken Janssoen, Geraden Jacopssoen, Geraden Eliassoen ende Aerden den Widt, mannen van goeder name ende famen, moghende der waerheyt wel getuychenisse geeven, daer wy't voer hauwen, diewelcken personen voerscreven in gebannen vierscharen by hennen eeden, gestaeft van den schoutet voerscreven, met opgerechte vingeren hebben lieffelyck aen den heyligen gehouden ende geswoeren na dagemente ons gesworen vorsters ende getuycht, affirmeert ende verclaert 's geens des hiernae volcht:

In den iersten tuychden Willem den Mesmecker, Handric Janssoen, Gerit Jacopssoen, Gerit Eliassoen ende Aert die Wit, dat sy als deckens ende meesters des heylige Cruys bruederscappen van Sonderwyck ofte Velthoven hebben gewest om die gulde ende bruederscappe te onderhouden ende die te regeren ende die renten daerof te ontfanghen ende den dienst Godts daerof te doen doen ende den priester die den dienst dede, daer te beilonen ende den custer die die misse diende oock daerof te lonen van den renten die men den heylige Cruce gilt ende dat sy dat overschot hebben gelaten, daer sy't van rechts wegghen schuldich waren te laten.

Tuychden noch dieselve voirgenoept mannen by haere eeden als voir, dat Frans Wouterssoen gilt alle jaer anderhalf mudt roggen hen heyligen Cruys voirge-

noempt van ende [uut] synen erven dat hy bruyckt ende handplicht ende is gelegen opten pat, daer die van Schoot ter kerkenwaert gaen. (Nu Anthonis Lippen anno 1588; hierna anno 1591 Emme Anthonis Lippen dochter.)

Item noch tuychden die voirgenoempt mannen op haere eeden als voir, dat Jan Blaerthems gilt uut synen erve daer hy in woent, thien lopen roggen den voergenomenen heyligen Cruyce. ([Daer] Frans Happen in woent; nu syn kinders.)

Ende dat Henrick Henrick Vranckenssoen gilt uut synen erve daer hy nu in woent, een half mudt roggen den voirgenomenen heylige Cruce in der kercken van Sonderwyck. (Nu anno 1594 Dierck Peters Vercoyen.)

Noch tuychden zy, dat Corstiaen van den Nedermoelen op die Westervelden gilt uut synen [erve] daer hy in woent, een mudt roggen den heyligen Cruyce. (Nu Willem Thommessen als man ende momber Geertrut Goris.)

Ende dat Peter Willem Engelen gilt uut synen erve daer hy woent, twee lopen erfroggen den selven heyligen Cruyce. (Nu anno 1588 Anthonis Happen.)

Noch tuychden die selve in allen maniren als voir, dat Jacop Laurenssoen gilt den heyligen Cruyce in der selver kercken acht lopen roggen uut den erve daer Pauwels van den Venne in bestorven is. (Nu anno 1594 Marcelis Cornelis die Raymacker in woent.) Ende dit ontfangt die custerie tot Sonderwyck voer synen dienst.

Ende dat Jan den Jonghe gilt uut den erve daer hy in woent, een half mudt roggen den heyligen Cruyce. (Nu anno 1589 Peter Diercx, Jacop Janssoen Slaets ende Goert Hermans.) Dese ses lopen roggen ontfangt oock die custorie tot Sonderwyck.

Ende tuychden noch in maniren voirgenoempt, dat Jan die Jonge noch gilt den selve heylige Cruyce drie lopen roggen uut den erve daer Henrick Hermans in bestorven is. (Nu anno 1589 Jan Jacop Slaets woent.)

Ende dat Everaert Rutger Everaertssoen gilt tweelf stuyvers 's jaers den heyligen Cruyce voerscreven uut synen erve geheyten die Leemculen gelegen in der prochien van Oriele ende is een heytvelt. (Nu anno 1589 Corstiaen Laurenssoen ende Everaert Laurenssoen cum suis.)

Ende noch tuychden sy, dat Willem Jueten gilt uut synen erve die gelegen is tot Zittaert in der prochien van Oerle, een lopen roggen den heyligen Cruyce in der kercken van Sonderwyck. (Nu anno 1589 erfgename van Handricx Willemssoen Smets tot Oerle.)

Ende dat Geertruyt Maes van Brogel dochter met haeren adherent gilt uut heure hove die gelegen is tot Zeelst, vier lopen roggen den heyligen Cruyce voerscreven.

Hebben dese voirgenoempt mannen noch getuycht by haere eeden als voir, dat Jan Wouters Kuypers soen [gilt] uut synen [erve] daer hy nu woent, een lopen roggen erfelyck den heyligen Cruyce voirscreven. (Hierna anno 1571 Frans Diercx, nu anno 1589 Tilman Jacop gebruycht.)

Ende dat Everaert Michiels gilt uut synen erve daer hy nu woent ende is geheyten dat Smetbroeck, een half mudt roggen erfelyck den heyligen Cruyce voirscreven. (Nu anno 1589 in woenen ende gebruycken die erfgename van Aert Everaerts.)

Ende noch tuychden sy als voir, dat Embrecht Everaertssoen gilt uut den erve daer hy nu in woent, twee lopen roggen den selven heyligen Cruyce voirscreven. (Hierna aen Thonis Happen gecomen doer erfcopt anno 1571 in den tyt daer heer Frans van Steensel pastor tot Velthoven was, nu 1581 in woent Matheus Janssoen Slaets.)

Ende dat Jacop Hoepen gilt uut syne [erve] daer hy in woent, een halft mudde roggen den heyligen Cruyce voirscreven. (Nu anno 1589 gebruyck Frans Hoepen kinders.)

Noch tuychden dese deponenten voirgenoempt, dat Laureys Danen gilt uut synen erve dat hy vercreghen heeft van den erfgenamen Wouter Thonis gelegen tot Sonderwyck (dat nu Jan Danen angedelt ende nu anno 1589 gebruyck) twee pont 's jaers mackende verthien stuyver.

Ende dat Embrecht Evarts gilt uut synen erve daer hy woent, den helyche Cruyce twee pont mackende t'samen verthien stuyver. (Nu anno 1585 Jacob Embrechts in gebruyck heeft.)

Noch tuychden dese voergenoemp goede manne op haere eeden als voer, dat Lucas Hendricx Lucassoen gilt uut synen erve sestien peninghen den heyligen Cruyce voerscreven mackende vierdalve stuyver 's jaers, (Nu Lambert in de Cromstraet, hierna gecomen doer erfcopt aen Jan Gysberts alias genoempt Hans Bleeus.) ende dat gelegen is in die Cromstraet.

Ende oock dat Peter Willems Engelen gilt den heyligen Cruyce voirscreven een pont mackende seven stuyvers uut synen erve daer hy nu woent, (Hierna gecomen Thonis Happen doer erfcopt ende nu anno 1589 is in't gebruyck van Anthonis Happen.) gelegen in die Cromstraet.

Tuychden noch op haere eeden als voir dese voergenomenen Willem die Mesmacker, Henric Janssoen, Gerit Jacopssoen, Gerit Eliassoen ende Aert die Wit, dat sy anders niet en weeten dit voercreven goet en is eenen goeden deuchdelycken pacht van heffen ende bueren ende dat sy daer om noyt twist of gedinghen geweeten en hebben, also lange hen gedenck of meesters hebben geweest. Willem die Mesmacker tuycht van twee ende seventich jaeren, Hanrick Janssoen van vyf ende tsestich jaeren daer ontrent, Aert die Wit tuycht van vyftich jaeren, Gerit Elias tuych van vyf ende veertich jaeren, tuycht Gerit Jacopssoen van veertich jaeren.

Van welcken genoempde renten noch een cedulle is, soe sy deponenten seeghen, denwelcken sy dat oock bevelen ende blyven daer oock by, want men daerut over veertich jaeren ende mer geheven heeft ende in vredelyck possessien is geweest tot noch nu toe.

Ende want godtlyck, eerlyck ende redelyck is der waerheyt getuycht te geeven, als men daertoe versocht wordt ende gerichtelyck voer ons gepasseert is, soe hebben wy scepenen voirscreven in oerconden der waerheyt onse zegelen hier beneden aen gehanghen.

Gegeven in den jaere ons Heeren geboerten duysent vyfhondert acht ende twentich den elften in octobri.

BIJLAGE 3 — 1549.08.14

Georgius van Oostenrijk, bisschop van Luik, bekrachtigt de akte van zijn voorganger, Lodewijk van Bourbon, aangaande de terugbrenging van de fundatie van het altaar van het **H.** Kruis in de kerk van Zonderwijk tot een jaar-beneficic d.d. 1464.05.06, die bij een brand in de kerk d.d. 1540.01.08 is verloren gegaan en hier geïnsereerd wordt naar twee eenvoudige afschriften en een authentieke verklaring ten overstaan van schepenen van Oerle, en bepaalt daarenboven, dat de kerkmeesters jaarlijks rekening en verantwoording zullen doen aan de pastoor, de schepenen, de bestuurders en leden van de gulde of broederschap van het H. Kruis en alle inwoners die daarbij tegenwoordig willen zijn.

Origineel: R.A.N.B., Archief parochie Veldhoven, enig aanwezig stuk.

Georgius ab Austria Dei et apostolice sedis gratia episcopus Leodiensis, dux Bulonensis, comes Lossensis etc. universis et singulis presentes litteras inspecturis notum facimus, quod pro parte dilectissimi nobis in Christo rectoris seu investiti necnon magistrorum sive mamburnorum fabrice ecclesie parochialis ville sive loci de Zonderwijck nostre Leodiensis diocesis pro tempore existentium nobis oblata petitio continebat, qualiter alias pluribus annis elapsis quoddam altare in predicta ecclesia de Zonderwijck materialiter constructum et in titulum perpetui beneficii ecclesiastici clerico simplici conferendum sub presentatione tamen investiti dicte ecclesie pro tempore existentis erectum, consecratum et competenter mediante videlicet redditus novem modiorum siliginis mensure loci dotatum extitit et quod bona et redditus huiusmodi altaris pristinis temporibus ex testamentariis dispositionibus seu ultimis voluntatibus quorundam parochianorum ibidem defunctorum provenerint, addentes etiam postea evenisse, quod perpetuitas huiusmodi altaris, investito et mamburnis fabrice protunc existentibus et ad hoc instantibus, per cessionem et dimissionem ex certis rationabilibus causis suppressa dictumque altare sub vocabulo Sancte Crusis ad altare et beneficium annale redactum, resolutum et conversum extitit, quodsiquidem altare ad hoc tempore citra, prout adhuc de presenti est, annale et pro annali habitum, nominatum fuerintque quoque et sint predicti mamburni pro tempore existentes in quieta et pacifica possessione bona et redditus ad dictum altare spectantia gubernandi, regendi et administrandi necnon presbyterum ad eorum nutum ponendi et amovendi et loco amoti alium idoneum qui missas inibi iuxta reddituum

quantitatem celebret surrogandi prout hec et alia in litteris desuper expeditis quondam bone memorie reverendissimi domini Ludovici de Borbon predecessoris nostri latius dicuntur contineri; cum autem sicuti eadem subiungebat petitio, huiusmodi littere unacum certis aliis litteris, iuribus et instrumentis ac ipsius quoque ecclesie ornamentis in quadam cista sive scrinio in dicta ecclesia existente recluse et decenter conservate fortuito quodam casu et ex mala ignis custodia in anno a nativitate Domini millesimo quingentesimo quadagesimo novissime preterito tertia videlicet die post festum Epiphanie Domini tempore nocturno simul combuste fuerunt et incendio perierunt, ex quibussiquidem litteris originalibus antedicti nostri predecessoris ante earundem combustionem certe copie cum dictis litteris originalibus de verbo ad verbum concordantes per quosdam Gerardum Gordtssoen et Franciscum Everardi, presbyteres, successive extracte et excopiate fuerunt iidemque domini Gerardus et Franciscus unacum certis aliis fidedignis viris tamquam testes desuper coram locumtenente Campinie et scabinis iustitie secularis de Oerle, sub qua predicta villa de Zonderwijck cum certis aliis villagiis comprehenditur, super eisdem litteris producti et attestati fuerunt prout etiam ex quodam recordio eorundem scabinorum Theutonico ideomate concepto etiam tenorem dictarum litterarum prefati nostri predecessoris necnon huiusmodi testium dicta et depositiones in se continente sigillato simul et signato per ipsos producto coram nobis realiter et exhibito latius constare dinoscitur, cuiussiquidem copie ex originalibus litteris prefati quondam reverendissimi domini Ludovici nostri predecessoris sic ut premittitur extracte dictoque recordio quoque inserte tenor sequitur et est talis: (volgt de tekst van de oorkonde van bisschop Lodewijk van Bourbon d.d. 1464.05.06.)

Quapropter pro parte eorundem investiti et magistrorum sive mamburnorum fabrice dicte ecclesie pro tempore existentium nobis fuit humiliter supplicatum, quatenus ipsis auctoritate nostra ordinaria super premissis oportune providere litterasque prelibati nostri predecessoris sic ut prefertur periclitatas ac preinsertam earundem copiam inibique contenta laudare, renovare et approbare novasque litteras concedere ac pretactum altare Sancte Crusis annale, prout per sepe dictum nostrum predecessorem redactum, resolutum et conversum extitit, iterum et de novo redigere et convertere erectionemque de eo factam et illius perpetuitatem iterum cassare et similiter suppressere, prefatamque ecclesiam et illius investitum ac magistros fabrice pro tempore existentes in prenarrata eorum possessione manutenere et defendere vellemus et dignemur.

Inde nos, Georgius ab Austria, episcopus antedictus, attendentes supplicationem huiusmodi esse iustam et in divini cultus augmentum tendere personarumque pastoralis nostri officio creditarum tranquillitati et saluti, quantum in nobis est et ex alto permittitur, consulere satagentes, nos de et super premissis sufficienter informavimus atque eorundem investiti et mamburnorum preces veritate fulciri comperimus, quare pretactas litteras predecessoris nostri antedicti fortuito casu (ut premittitur) deperditas renovandas easdemque ac preinsertam earum copiam sive tenorem et inibi contenta quantum in nobis est laudandas,

ratificandas et approbandas duximus, prout respective renovamus, laudamus, ratificamus et approbamus per presentes, necnon pretactum altare ad beneficium annale, prout per sepedictum predecessorem nostrum redactum fuit et hactenus permansit, auctoritate nostra ordinaria de novo, in quantum opus sit, redigimus, convertimus et resolvimus et ulterius ididem altare perpetuis futuris temporibus, prout hactenus semper fuit, annale censeri debere ac redditus, census et bona quecumque dicto altari legata et imposterum leganda, applicanda et transferenda per magistros fabricae antedictos pro tempore existentes perpetuo regi et gubernari presbyterumque ad eorum nutum poni et amoveri et loco amoti alium idoneum surrogari, ita quod absente rectore officians eandem ecclesiam in divinis in dictis missis dicendis aliis quibuscumque preferatur deque suis servitio et laboribus rationabiliter provideatur ac alias iuxta litterarum predicti predecessoris nostri ac preinserte earundem copie formam et tenorem eisdem tenore et auctoritate nostris decernimus, concedimus et indulgemus, proviso tamen quod predicti magistri fabricae pro tempore existentes, quibus reddituum et bonorum dicti altaris administratio commissa est, iuxta statuta synodalia curieque nostre spiritualis laudabiles usus et consuetudines in eadem hactenus observatas et observari consuetas de anno in annum coram investito seu pretactam ecclesiam in divinis officiante, scabinisque loci necnon magistris et confratribus gulde sive confraternitatis Sancte Crucis in eadem ecclesia existentis omnibusque aliis incolis interesse volentibus computum, rationem et reliqua sue administrationis reddant et faciant.

In cuius rei testimonium sigillum nostrum ad causas presentibus duximus appendendum.

Datum anno a nativitate Domini millesimo quingentesimo quadragesimo nono mensis augusti die decima quarta.

w.g. Jo Huetius, sigillifer.

III.

KWARTIERSTAAT VAN GERARDUS HENRICUS VAN DE SANDE

door G.H. van de Sande

1. Gerardus Henricus van de Sande
* Best 14 jan. 1923
X Best 13 okt. 1954 met Wilhelmina Cornelia Brands
2. Peter van de Sande
* Best 27 maart 1892
X Best 13 okt. 1921 met Catharina Meulenbroeks
t Best 17 juni 1967
3. Catharina Meulenbroeks
* Best 3 maart 1896
t Eindhoven 21 juli 1971
4. Gerardus van de Sande
* Best 17 okt. 1854
X Best 23 febr. 1884 met Anna Maria van den Heuvel
t Best 17 febr. 1912
5. Anna Maria van den Heuvel
* Boxtel 15 aug. 1860
t Best 21 aug. 1954
6. Hendrik Meulenbroeks
* Waalre 9 okt. 1852
X Best 21 april 1888 met Anna Maria van de Staak
t Best 14 aug. 1929
7. Anna Maria van de Staak
* Best 10 juni 1860
t Best 4 april 1898
8. Egidius van de Sande
* Best 24 juli 1796
X Best 30 jan. 1845 met Catharina der Kinderen
t Best 30 maart 1861
9. Catharina der Kinderen
* Oirschot 4 juli 1813
t Best 16 nov. 1880

10. Theodorus van den Heuvel
 * Boxtel 7 aug. 1826
 X Best 21 febr. 1857 met Adriana Anna van den Bosch
 t Boxtel 4 dec. 1902
11. Adriana Anna van den Bosch
 * Best 7 dec. 1828
 t Best 10 april 1903
12. Johannes Meulenbroeks
 * Bladel 2 febr. 1812
 X Son 25 febr. 1848 met Cornelia van der Velden
 t Son 29 nov. 1857
13. Cornelia van der Velden
 * Best 10 maart 1825
 t Best 11 jan. 1887
14. Johannes van de Staak
 * Liempde 6 nov. 1813
 X Liempde 18 juli 1857 met Arnoldina van Laarhoven
 t Best 7 nov. 1887
15. Arnoldina van Laarhoven
 * Oerle 8 okt. 1825
 t Boxtel 12 jan. 1892
16. Peter van de Sande
 * Best 14 maart 1732
 X Best 28 jan. 1784 met Maria Catharina van Cronenburg
 t 25 april 1813
17. Maria Catharina van Cronenburg
 * Oirschot 23 maart 1765
 t Oirschot 25 mei 1844
18. Peter der Kinderen
 * Oirschot 20 okt. 1781
 X Best 25 jan. 1807 met Elisabeth van de Sande
 t Best 6 dec. 1855
19. Elisabeth van de Sande
 * Best 17 febr. 1786
 t Best 25 maart 1833

20. Gerardus van de Heuvel
 * Boxtel 21 nov. 1787
 X Boxtel 1 aug. 1823 met Johanna Smits
 t 3 okt. 1857
21. Johanna Smits
 * Oirschot 5 juni 1789
 t Boxtel 15 maart 1887
22. Peter van de Bosch
 * Best 11 nov. 1798
 X Best 13 febr. 1825 met Anna Maria de Brouwer
 t Best 21 dec. 1881
23. Anna Maria de Brouwer
 * Best 9 jan. 1789
 T Best 6 mei 1833
24. Johannes Meulenbroeks
 * Bladel 28 juli 1758
 X Bladel 27 okt. 1805 met Anna Johanna van der Aa
 t Bladel 25 aug. 1827
25. Anna Johanna van der Aa
 * Hoogeloon 28 aug. 1784
 t Bladel 6 febr. 1813
26. Hendrikus van der Velden
 * Oirschot 11 maart 1794
 X Oirschot 2 febr. 1817 met Johanna de Koning
 t Oirschot 3 maart 1871
27. Johanna de Koning
 * Oirschot 3 maart 1790
 t Best 16 nov. 1837
28. Arnoldus van de Staak
 * Liempde 15 juni 1772
 X Liempde 13 mei 1798 met Johanna Schoenmakers
 t Liempde 30 april 1857
29. Johanna Schoenmakers
 * Liempde 8 sept. 1774
 t Liempde 14 maart 1834

30. Peter van Laarhoven
 * Oirschot 23 maart 1788
 X Oerle 18 nov. 1818 met Maria Tielemans
 t Best 23 april 1866
31. Maria Tielemans
 * Oerle 15 maart 1787
 t Bladel 26 mei 1826
32. Josephus van de Sande
 * Best 15 april 1698
 X Best 19 jan. 1730 met Anna Mercx
 t Best 28 sept. 1748
33. Anna Mercx
 * Best 17 febr. 1704
 t Best 2 okt. 1773
34. Egidius van Kronenburg
 * Best 8 jan. 1710
 X Best 4 nov. 1752 met Johanna Walravens
 t Best 4 april 1772
35. Johanna Walravens
 * Oirschot 18 april 1723
 t Oirschot 6 juni 1798
36. Gerardus der Kinderen
 * St. Oedenrode 8 dec. 1745
 X Oirschot 12 sept. 1773 met Anna van Overdijk
 t Oirschot 23 okt. 1787
37. Anna van Overdijk
 * Oirschot 29 dec. 1724
 t Oirschot 24 okt. 1837
38. Johan van de Sande
 * Best 23 juli 1754
 X Best 15 okt. 1780 met Johanna van de Ecker
 t Best 12 april 1844
39. Johanna van de Ecker
 * Best 20 juli 1749
 t Best 16 febr. 1789

40. Johan van de Heuvel
 * Boxtel 21 okt. 1753
 X Boxtel 23 mei 1784 met Henrica Heesters
 t Boxtel 22 mei 1825
41. Henrica Heesters
 * Esch 8 mei 1754
 t Boxtel 7 sept. 1835
42. Egidius Smits
 * Oirschot 2 juli 1756
 X Oirschot 17 jan. 1786 met Cornelia van Laarhoven
 t Oirschot 1 febr. 1808
43. Cornelia van Laarhoven
 * Oirschot 20 maart 1756
 t Oirschot 14 april 1813
44. Adriaan van den Bosch
 * Helvoirt 13 dec. 1765
 X Helvoirt 10 april 1796 met Margaretha Vogels
 t Best 29 nov. 1806
45. Margaretha Vogels
 * Best 12 nov. 1769
 t Best 22 dec. 1832
46. Johan de Brouwer
 * Oirschot 1 febr. 1745
 X Oirschot 12 jan. 1782 met Wilhelmina Walravens
 t Best 31 mei 1828
47. Wilhelmina Walravens
 * Best 28 sept. 1757
 t Best 15 mei 1834
48. Willem Meulenbroeks
 * Casteren 8 okt. 1714
 X Netersel 6 juni 1751 met Anna Cornelius
 t Netersel 6 mei 1773
49. Anna Cornelius
 * Netersel 6 juli 1720
 t Netersel 2 okt. 1800

50. Rudolphus van der Aa
 * Hoogeloon 1 april 1751
 X Hoogeloon 6 sept. 1778 met Wilhelmina Wouters
 t Hoogeloon 9 aug. 1816
51. Wilhelmina Wouters
 * Hoogeloon 10 okt. 1756
 t Hoogeloon 20 aug. 1794
52. Joannes van de Velden
 * Best 24 jan. 1761
 X Oirschot 13 sept. 1783 met Ardina van Kemenade
 t Best 20 maart 1832
53. Ardina van Kemenade
 * Best 5 sept. 1759
 t Best 17 nov. 1856
54. Hendrik de Koning
 * Best 7 nov. 1740
 X Oirschot 20 april 1782 met Catharina van de Struijck
 t Best 15 dec. 1843
55. Catharina van de Struijck
 * Best 10 maart 1760
 t Best 7 juli 1829
56. Willem van de Staak
 * Boxtel 8 juni 1725
 X Boxtel 15 okt. 1769 met Johanna van de Pluijm
 t Liempde 28 juni 1800
57. Johanna van de Pluijm
 * Liempde 20 maart 1734
 t Liempde 28 juni 1793
58. Theodorus Schoenmakers
 * Liempde 5 dec. 1734
 X St. Oedenrode 17 febr. 1765 met Maria van Rijsingen
 t Liempde 11 maart 1797
59. Maria van Rijsingen
 * St. Oedenrode 23 nov. 1740
 t Liempde 29 okt. 1791

60. Johan van Laarhoven
 * Oirschot 31 aug. 1752
 X Oirschot 9 mei 1779 met Anna van Hout
 t Oirschot 1 jan. 1839
61. Anna van Hout
 * Oerle 18 aug. 1752
 t Oirschot 3 dec. 1837
62. Joseph Tielemans
 * Oerle 19 maart 1756
 X Oerle 12 aug. 1775 met Maria van Leur
 t Oirschot 4 maart 1805
63. Maria van Leur
 * Blaarthem/Gestel
 t Oirschot 4 maart 1803

Gebruikte symbolen: * geboren/gedoopt
                                   X gehuwd
                                   t overleden/begraven

**** BOEKAANKONDIGING ****

Dit jaar bestaat het Rederijkersgilde van Sint Katrien te Oirschot 10 jaar. Ter gelegenheid van dit jubileum heeft de secretaris, Henk van de Wal, een boekje samengesteld over de jonge geschiedenis van dit gilde, getiteld **De Rederijkersgilde van Sint Katrien Oirschot 1983 - 1993**.

Het boekje is voor f 7,50 verkrijgbaar bij de secretaris aan huis, Wilhelminakade 10 te Oirschot. Het is ook schriftelijk te bestellen door storting van f 10,00 (incl. verzendkosten) op girorekening 2650573 ten name van Henk van de Wal te Oirschot onder vermelding van Jubileumboekje.

**** RECTIFICATIE ****

door H. Teurlincx

In mijn publicatie van de **Genealogie Stans** (Campinia 23e jrg. no. 89 april 1993) is op bladzijde 68 een foutje geslopen.

Daar staat onder 111-5: Johanna, ged. Oirschot 10-7-1710, geh. Oirschot 13-2-1729 met Peter Jan van Cuijck; dit moet zijn (op dezelfde bladzijde):

11-4. Joanna, ged. Oirschot 22-11-1693, geh. Oirschot 13-2-1729 met Peter Jan van Cuijck.

IV.

KEMPISCHE CURIOSA 24

EEN OIRSCHOTSE KANUNNIK VERMOORD IN 1415

door J. Lijten

Het zal een grote consternatie geweest zijn in Oirschot, toen in 1415 de Oirschotse kanunnik Jan van Wyffliet was vermoord door Jan van Heerle. Wij hebben echter geen enkele bijzonderheid over de moord, noch over de motieven, noch over de vermoorde, noch over de moordenaar. Er bestaat slechts één document, dat ons informatie geeft en dat ons alleen bekend is uit een authentiek afschrift door Lambertus van Boxtel, die zich noemt 'notarius apostolicus et per curiam Brabantie admissus' notaris krachtens pauselijke benoeming en door het hof van Brabant toegelaten'.

Lambertus van Boxtel was naast notaris rector van de Latijnse school van Oirschot. Hij dateerde zijn afschrift op 21 mei 1618. De originele akte was een uitspraak van de officiaal van het bisdom Luik van 21 mei 1416, waarbij het interdict werd opgeheven, dat tengevolge van deze moord krachtens de statuten van het bisdom onderhouden had moeten worden.

Dat de moord gepleegd moet zijn in 1415 en wel vóór 28 oktober van dat jaar, kunnen we afleiden uit de akte, omdat het verzoek om opheffing van het interdict mede ingediend werd namens hertog Antoon van Bourgondië, voornaamste heer van de heerlijkheid Oirschot (superioris domini ut asserebat domini dicte ville de Oirschot), die zelf op de genoemde datum sneuvelde in de slag bij Azincourt.

Al hebben we dan geen informatie over de moord zelf, de akte van de officiaal geeft ons wel inzicht in de enerverende gebeurtenissen, die zich rond deze moord afspeelden.

Kapitteldeken en pastoor Anselmus van Baest gaf opdracht om alle openbare godsdienst oefeningen in Oirschot te staken, zoals door de synodale statuten van het bisdom Luik was voorgeschreven, totdat de moordenaar gearresteerd zou zijn. Heel het wereldlijke rechtsapparaat van Oirschot werd ingezet om dit te bereiken, maar de vogel was gevlogen. Hoezeer men zijn huis doorzocht en alle plaatsen, waar hij gewoon was te komen, Jan van Heerle, de moordenaar, kon niet gepakt worden. Hij was overigens buiten het rechtsgebied van Oirschot nauwelijks grijpbaar. De Oirschotse justitie kon daar niet optreden maar hoogstens aan andere rechtsinstanties verzoeken hem op hun rechtsgebied te arresteren en aan hen uit te leveren, wat gezien de ingewikkelde procedure en de langzame verbindingen in feite slechts in een hoogst enkel geval tot resultaat leidde; in dit geval duidelijk niet.

Men wendde zich dus tot de officiaal, om van hem een uitspraak te verkrijgen, dat het interdict zou worden opgeheven, nadat alle mogelijke moeite om de dader te arresteren tevergeefs was geweest.

Daartoe zocht men de procureur Giselbertus van Oirschot aan, die aan de officiaal de zaak uiteenzette, geassisteerd door de Oirschotse kannunik, Mr. Gerardus de Heer, die blijkbaar als advocaat aan het Luikse hof verbonden was. De procureur diende zijn uiteenzetting in namens hertog Antoon van Bourgondië, als hoogste heer van de heerlijkheid Oirschot, Ghevardus van Achel, schout van jonker Jan van Petershem, de andere halfheer van Oirschot, Jan van Geldrop, vorster van de hertog, Godevaert Ackerman, Willem de Haen en Willem van Dormalen, schepenen, Daniel de Crom en Godevaert van Ellaer, gezworenen, en Wouter van den Eynde en Wouter van den Engelsbraken, inwoners van Oirschot. Tegenover hen stonden de fiscaal van de Luikse curie (te vergelijken met de officier van justitie), Wouter Colensoen, en diens substituut, Simon van Heusden.

De uiteenzetting beschrijft, hoe het justitionele apparaat eerst heeft geprobeerd zonder publiciteit - om meer kans op onmiddellijk succes te hebben - Jan van Heerle gevangen te nemen op die plaatsen, waar men kon veronderstellen, dat hij zou zijn. Toen dit niet lukte, heeft men bij klokkenslag heel de bevolking van Oirschot opgeroepen om gewapenderhand heel het Oirschotse grondgebied te doorzoeken. Nadat ook deze poging geen resultaat had opgeleverd, heeft men al zijn bezittingen in Oirschot in beslag genomen en nog steeds is het justitionele apparaat bereid hem te arresteren, zodra hij op Oirschots grondgebied gesignaleerd wordt.

Na een zeer ingewikkelde procesvoering, waarbij alle argumenten vóór en tegen uitgebreid zijn overwogen en van weerszijden bewijzen naar voren zijn gebracht, spreekt de officiaal dan op 21 mei 1416 uit, dat het interdict wordt opgeheven en de publieke kerkelijke diensten in Oirschot hervat mogen worden.

Nog in datzelfde jaar overleed deken Anselmus van Baest en tot zijn opvolger werd gekozen kanunnik Mr. Gerardus de Heer.

Bron: Archief van het Oirschotse kapittel, vrl. inv. nr. 8958.

V.

HUIZEN EN HUN BEWONERS TE OIRSCHOT VAN DE ZEVENTIENDE TOT DE TWINTIGSTE EEUW

door C. Scholten

70. RIJKESLUISSTRAAT 20 (sectie F 4993)

De lijst van onroerende monumenten van de gemeente Oirschot beschrijft dit perceel als volgt:

"Boerderij van het Noord-Brabantse langgeveltype, pannen zadeldak, houten kroonlijst, vensters met luiken en zesruitsschuiframes, deur met panelen, bakstenen schuur achter de boerderij onder pannenzadeldak, met de hoeve verbonden door een dwarsvleugel, bouwwerk van belang uit oogpunt van oudheidkundige waarde."

De verpondingsregisters van de herdgang Kerkhof vermelden als eigenaars, respectievelijk bewoners de volgende personen:

A. HENRICUS JACOBS VERSTIJNEN "Huijs en hoff" grootte: 14 royen belast met: 2 gulden, 2 stuivers, 8 penningen (verpondingsboek I, fol.91v)	1640
B. GIJSBERT JANS VAN LIEMPDE omschrijving, grootte en aanslag als onder A (verpondingsboek 1, fol.90b)	1675
C. WILBORT BLANCKERS	1703
D. LUIJCAS WILBORT BLANCKERS omschrijving, grootte en aanslag als onder A 1736 verkoop uit "huijs en hoff" het kleine huisje en hof grootte: 4 r. aanslag 12 st. aan Goort Bartels v.d. Wal (zie verder onder E) 1746 verkoop. (verpondingsboek I, fol.90b. 11, fol.96)	1736
E. GOORT ADRIAAN KEMPS "huijs en hoff" grootte: 10 r. aanslag: 1 g. 10 st. 8 p.	1746

Rijkeshuisstraat 20. Foto's C. Scholten.

1766 bij koop van Bartel en Barbara v.d. Wal
"kleine huijsje en hof, grootte: 4 r. aanslag: 12 st.
(verpondingsboek II, fol.110. IV, fol.93)

- F. CORNELIS GOORTS KEMPS (overl. 05.10.1794) 1779
"huijs en hof"
grootte: 14 r. aanslag: 2 g. 2 st. 8 p.
(verpondingsboek IV,93. V, fol.96)
- O. ADRIAAN, THEDORUS, WILHELMUS, JOHANNES,
CATHARINA, GOVERDINA EN HELENA 1795
Kinderen van CORNELIS GOORTS KEMPS
omschrijving, grootte en aanslag als onder F
(verpondingsboek V, fol.96)
- H. ADRIAAN CORNELIS KEMPS bij erfdeling 12.4.1800
omschrijving, grootte en aanslag als onder F
(verpondingsboek V,96. VI, fol.97.; O.R.A.O. inv.nr.279, fol.307v)

De kadastrale leggers van de gemeente Oirschot geven de volgende eigenaren:

- I. ADRIAAN CORNELIS KEMPS 1832
AGNES DE KROON? WED. CORNELIS KEMPS
(overl. 18.03.1876) bij successie 1874
sectie F 315: tuin grootte: 8 R
sectie F 316: huis, schuur en erf grootte: 6 R, 20 E
sectie F 317: boomgaard grootte: 13 R, 20 E
sectie F 318: bouwland grootte: 1 B, 3 R, 70 E
1878 scheiding
(artikel 294, volgnrs.26,27,28,29.)
- J. CORNELIA KEMPS 1878
omschrijving en grootte als onder I
1889 herbouw
1895 vereniging van de sectie's F 315, F 316, F 317
nu in 2 sectie's F 2954 en F 2955 totaal grootte: 27 R, 40 CA
nogmaals een vereniging met:
F 318 ged. 15 R, 62 E. en uit art.172: 2 R, 88 E (St. Joris Gasthuis)
De nieuwe omschrijving is als volgt:
sectie F 3107
huis, schuur, erf, tuin en boomgaard grootte: 45 R, 90 E
(artikel 2927, volgnrs.2,3,4,5,7,8,9,12; N.A.2033, akte nr.32)

- K. THEODORUS MARTINUS KEMPS bij successie 1912
omschrijving en grootte als onder J
(artikel 2924, volgnr.42.)
- L. THEODORUS JOSEPHUS VAN OVERBEEK minderjarig 1915
HENRICA MARIA VAN OVERBEEK ^{ss}
JOHANNA CORNELIA VAN OVERBEEK ^{ss}
CORNELIA HENRICUS VAN OVERBEEK ^{ss}
HENRICUS JOHANNES VAN OVERBEEK ^{ss}
elk eigenaar voor 18/100 dl.
Kinderen van PETRUS VAN OVERBEEK en MARIA ANNA KEMPS,
elk eigenaar voor 1/20 dl.
omschrijving en grootte als onder J
1929 vernieuwing, 1938 scheiding
(artikel 4488, volgnrs.26,34.)
- M. HENRICUS JOANNES VAN OVERBEEK 1938
sectie F 3107: huis,tuin,schuur,tuin en boomgaard grootte: 45 A, 90 CA
1941 verkoop naar art.5271: 55 CA,
1953 bijbouw
De nieuwe omschrijving is als volgt:
sectie F 4064
huis,tuin,schuur,3 kippenhokken en boomgaard grootte: 45 A, 35 CA
1954 stichting bijbouw, vereniging met sectie F 3706
1957 naar art. 6936: 5 A, 57 CA 1959 naar art. 6686: 1 A, 63 CA
1966 naar art. 6659: 1 A, 11 CA
De nieuwe omschrijving is als volgt:
sectie F 4993
boerderij,bijgebouwen,weiland,tuin en boomgaard grootte: 50 A, 62 CA
(artikel 5883, volgnrs.15,39,81,82,83,84,85,90,98.)
- N. JOHANNA MARIA ARNOLDA VAN OVERBEEK 1982
GERARDUS ANTONIUS THEODORUS CHRISTIANUS
VAN OVERBEEK
sectie F 4993
boerderij,gebouwen,weiland,tuin en boomgaard grootte: 50 A, 62 CA
(artikel 10445, volgnr.1.)

VI. HET DORP TONGELRE IN DE ZOMER VAN 1702

door A.C.M. Neggers

Op 1 november 1700 overleed in Madrid koning Carlos II van Spanje. Ondanks het feit dat dit een van de belangrijkste politieke gebeurtenissen uit die tijd was, zullen weinige Brabanders van het overlijden van de Spaanse koning kennis gehad hebben. Nog minder zullen zich gerealiseerd hebben, dat de dood van Carlos een van de zwaarste perioden uit de geschiedenis van onze gewesten zou inleiden.

Carlos II was koning van een rijk dat zich uitstreckte van Amerika tot aan de Filippijnen. Hij stierf echter zonder troonsopvolger, en dat bood perspectieven voor Lodewijk XIV van Frankrijk (de Zonnekoning), die de Spaanse troon opeiste voor zijn kleinzoon Philippe d'Anjou. Dat was echter tegen het zere been van de Oostenrijkse keizer Leopold (die liever zijn eigen zoon op de Spaanse troon zag) maar ook van de andere Europese grootmachten, Engeland en de Republiek der Verenigde Nederlanden, die weinig waardering konden opbrengen voor de Franse expansiedrift. Willem III, prins van Oranje, die tevens koning was van Engeland, mobiliseerde alle Franse vijanden, die zich in 1701 in Den Haag verenigden tegen Lodewijk XIV.

Voordat de strijd, die in de geschiedenis bekend staat als de Spaanse Successieoorlog, echter ontbrandde viel Willem III op 19 maart 1702 in Hampton Court van zijn paard en overleed.

De strijd om de Spaanse troonsopvolging werd niet uitgevochten in Spanje, maar merkwaardigerwijs, in de Zuidelijke Nederlanden. De reden daarvoor was, dat een van de doelstellingen van de alliantie van Den Haag was, om de Zuidelijke Nederlanden aan de Franse invloed te onttrekken. Aan het begin van de oorlog, in 1702, verzamelden alle strijdende partijen (Fransen, Spanjaarden, Hollanders, Engelsen en Duitsers) zich dan ook onder de grote rivieren, in de Meierij van 's-Hertogenbosch. Voor de bevolking maakte het niet zoveel uit aan welke kant zij streden: door alle partijen werd er geplunderd, gemoord, vernield, gestolen, en werden er schattingen geëist uit de steeds schaarser wordende goederen.

In de zomer van 1702 verzamelden de beide partijen zich in de omgeving van Eindhoven: het Frans-Spaanse leger, en het indrukwekkende Staatse leger onder bevelhebberschap van John Churchill, de hertog van Marlborough.

In het rechterlijk archief van Tongelre zijn in een aantal akten de gevolgen van de strijd voor de Tongelrese bevolking opgetekend. Van 27 tot en met 30 juli kampeerde het "Groot Legher van desen staet", in Geldrop, Lieshout, Nuenen en Gerwen. Nicolaes Lommerts, schepen van Nuenen, Gerwen en Wetten, en

Jan Arien Deelis van Son, schepen van Geldrop, verklaren op 2 augustus 1702 op verzoek van de regeerders van Tongelre, dat "naer genomen oculaire inspectie" van de Doorackers en Royakkers Thienden, en de strijk, middel en heg Thieden, gelegen onder Cleyn Tongelre "de granen niet alleen die gemaeijt waren weggenomen, maar oock geheele ackers soo ontbloot ende gedevaliseert gevonden dat het een jammer was aen te sien". In een andere akte maken Lommerts en van Son er onder meer melding van dat zij "aldaer op de Collschen molen gesien hebben dat de militie vanden Staet (...) de wanden (had) ingeslaghen inden molen, uijtgeschut het cooren onder de veere ende de veeren onder het cooren". Van de molen waren voorts" de varckens ende calvere weggenomen, de vrouw niet alleen haer geit maer oock alle haere kleeden en linnen uijtgenomen dat aen hadde weggenomen". De beiden schepenen melden nog meer gruweldaden: "De weduwe vande Sande het hujs uijt geplonderende", "Gerit Janssen twee gaten in sijn hoofd geslagen", en "een hoevenaer soo ermelijck in het uijttrecken van sijne cleere geslaghen hebben dat sigh noch reppen noch roeren can".

De schepenen van Tongelre verklaren op de zelfde datum ten behoeve van Willem van Ravesteyn, als pachter van de hooftthiende, de brockackers en de middelthiende, en van Peeter Joost Hannen als pachter van de Geesenberghs thienden, dat ook hun akker door het Staatse leger geheel zijn vernield.

Op 8 augustus verklaren Michiel Jan Schilders en Ghijsbert Anthoni Roije, "dat seecker bruijn Ruijen aftants paartje met eenige grijsse haijrtiens boven de ooghen geteekent met een starre opden bille is toecomende Willem Snoecken" dat iedereen in het dorp wel bekend was op 29 juli "door eenige van de troupe van het Groot legher is met geweld ontnomen ende hebben 't selve door de Riviere de Dommel gesleepen soo naer Mierlo gebracht".

De gevolgen van het verblijf van enkele duizenden soldaten voor het dorp Tongelre zijn nauwelijks opgetekend, als het "Legher van de Coninck van Vranckrijk" op 10 augustus zijn kamp opslaat te Riethoven, Veldhoven, Blaarthem, Gestel en Eindhoven. De schade die het Staatse leger veroorzaakt had, werd door de schepenen van Tongelre uitgebreid geïnventariseerd. Van de schade door de Fransen vertelt slechts één korte akte.

In een drie pagina's lange lijst declareren de inwoners van Tongelre gedetailleerd hoeveel schade zij ten gevolge van het verblijf van het Staatse leger hebben geleden. Een korte aantekening onder dezelfde akte vermeldt slechts "De Vranse lijst".

Hieronder volgt het transcript van de akte, waarin de lijst met declaraties van schade is opgenomen. De bedoeling van deze lijst was waarschijnlijk, om de Staten Generaal aan te tonen, dat de inwoners van Tongelre de schatting vanwege de oorlog niet konden opbrengen.

De namen van de 104 Tongelrese inwoners in de akte zijn gealfabetiseerd. Ook

de omschrijving van de schade is weergegeven. Weggelaten zijn slechts de uitgeschreven bedragen.

Blijkens de declaratie's bestaat de schade vooral uit oogst, meubelen, en heiligenbeelden. Bij sommige personen wordt ook lichamelijk letsel beschreven.

De laatste declaratie is van de regenten van Tongelre.

In het postscriptum wordt, in één bedrag, een taxatie gegeven van de totale kosten ten gevolge van het verblijf van het Franse leger (zie boven).

De totale schade voor het dorp Tongelre in de zomer van 1702 wordt geraamd op bijna 30.000 gulden.

Lijste van de schaden die het dorp van Tongelre door het Groot Legher van desen staet en voornamentlijck van de Engelsche Troupen onder het Commando van haer Excellentie Marlborough en Ashlone op den 27 28 29 tot den 30 der maant Julij jongstleden geleden heeft en awelck Leger is comen camperen tot Lieshout Gerwen Nuenen ende Geldrop sijnde maer drie quartier van een ure gaans vanden voorschr. dorpe van Tongelre noort en oostelijck geleghen **uijtwijssens Regt. met Annexe Attestatie wegens de Regent van Tongelre aen haer Ho: Mog: overgelevert welcke** voorschr. schaden door de ondergenaemde personen onder desen aen handen van den officier gepresteert en verder door ons ondergn. schepen op den Eedt amptshalven gedaan sijn getaxeert soo als hier volgt.

Theunis ADRIAAN (verclaert) soo in meubelen cooren volgens taxatie (quijt te sijn)	236, —
Hendrick Jan AERTS verclaert in alles quijt te sijn volgens taxatie	150, —
Jenneke (doorgestreept: Jan) AERTS soo in meubelen als andersints t'samen	50,
Peter AERTS verclaert benefens Jan RUTTEN soo in hoij haver cooren meubelen ets.	97, —
Theunis AERTS verclaert alles bij een getrocken en bij schepen getaxeert quijt te sijn	130, —
Francis VAN ALPHEN verclaert in beelten bijen meubelen hoij haver ets. quijt te sijn	225, —
Gerrit VAN ALPHEN verclaert ellendiglijck gehandelt te zijn en alle sijn goet quijt te sijn getaxeert op	160, —
Jan Gerarts VAN ALPHEN verclaert soo in meubelen hoij haver cooren ets.	125, —
Hendrick ANDRIESSEN verclaert soo in meubelen hoij cooren ets. quijt te sijn	148, —

Peter Adriaens VAN BAERSCHOT soo in hoij haver cooren boeck wijt ets.	55, -
De kinderen van Thoonis BEECKERE (zie Joost ROIJEN)	
Laurens BLOCKERS verclaert in cooren hoij haver meubelen ets. t'samen quijt te sijn	75, -
De kinderen van Mathijs VAN DEN BOOM soo in hoij haver cooren meubelen quijt te sijn	134, -
Hendrik BORGHOUTS soo in d'een als d'ander en in stucken geslaghen is ets.	80, -
Jan VAN BREUGEL (zie Mathijs DE GREEF)	
Jan DELIS verclaert in beelten meubelen ets. volgens taxatie quijt te sijn	105, -
Adriaen DIRCKX soo in meubelen hoij haver ets. t'samen	50, -
Aert DIRCKX verclaert soo in hoij haver meubelen of andersints quijt te sijn	104,
Hendrik DIRCKX verclaert in hoij haver cooren boeckweijt meubelen als andersints t'samen volgens taxatie quijt te sijn	105, -
Peter DIRCKS verclaert in alles quijt te sijn soo in meubelen cooren ets.	105,
Rogier DIRCKS verclaert in meubelen beelten hoij haver cooren ets. quijt te sijn	202, -
Thijs DIRCKX verclaert soo in meubelen hoij haver cooren ets. quijt te sijn	100, -
Frans VAN DE EIJKHOFF (zie Jan DE RONDE)	
Joost Goorts VAN GELDROOP soo in cooren beelten meubelen en 't geene in stucken geslaghen is volgens taxatie der somme van	235, -
Peter Goorts VAN GELDROOP soo in hoij strooij haver cooren meubelen als andersints volgens taxatie gedaen quijt te sijn	127, -
Gerit Jan GOORTS verclaert soo in meubelen cooren hoij haver ets. t'samen	75, -
Lucas GOORTS soo in hoij haver meubelen quijt te sijn	30, -
Peter GOORTS in alles genomen te sijn soo in d'een als d'ander beelten meubelen cooren ets.	230, -
Jan DE GREEF verclaert soo in hoij haver meubelen volgens taxatie t'samen	250, -

Mathijs DE GREEF ende Jan VAN BREUGEL verclaeren soo in cooren hoij en boeckweijt quijt te sijn	142,
Jan Peters DE GROOT verclaert soo in cooren meubelen hoij haver volgens taxatie	218, -
Jan VAN DEN GRUIJTHUIJSE verclaert soo in beelten meubelen en alles be-rooft te zijn behalvens de slaghen	300, -
Jan HENDRIK soo in meubelen hoij beesten ets.	60, -
Jan Gerarts VAN HOECK verclaert soo in meubels als andersints	50, -
Jan VAN HOOFF verclaert in meubelen hoij haver cooren quijt te sijn volgens taxatie de somme van vijff hondert achtenveertig gld. daer bij miserabelijck met een Bijl aen sijn hoofd geslaghen te sijn waer door sijn sinnen gekraeckt sijn geen werck meer doen en can dico	548, -
Antoni HOOGERS soo in gereetschap meubelen t'samen	15, -
Jacob VAN HOUTEM verclaert soo in meubelen hoij haver cooren ets. getaxeert op	254, -
Cornelis JACOBS verclaert bij schepen opgetrocken soo in een en in ander quijt te sijn	130, -
Jan JACOBS verclaert in hoij haver meubelen ets.	36, -
Theunis JACOBS verclaert in hoij haver cooren meubelen ets.	25, -
Dielis JANSSEN soo in meubelen als andersints ter somme van	20, -
Dries JANSSEN soo in meubelen cooren hoij haver ets. t'samen	100, -
Gerrit JANSSEN Borgemeester verlaert sijn paere meubelen gemeijnts gelt hoij cooren aen quijt te sijn twee hondert negenenveertig gld. daer bij noch twee ga-ten in sijn hoofd geslaghen en zijn 't geene Marlborough selfs gethoont is dico	249, -
Gijsbert JANSSEN verclaert onder eede aen handen van den gesubstitueerden van het officij dat belast is met en vijff onnosele kinderen soo bedorven te zijn dat sijn broot sal moeten gaan Bidden soo in meubelen beelten cooren hoij haver boeckweijt en volgens aanteykening bij schepenen getaxeert op	500, -
Goort JANSSEN verclaert soo in hoij haver cooren ets. quijt te sijn	30, -
Herbert JANSEN (zie Peter CORNELIS)	
Jan JANSSEN verclaert mede onder eede gepresseerd te sijn paert meubelen cooren hoij haver ets. quijt te sijn volgens taxatie	322, -
Corstiaen JANSEN verclaert in meubelen beelten hoij haver cooren en alles bij- een greeckent ende getaxeert op	550, -

Peter JANSSEN (zie Jan CORSTIAENS)

Jen JASPERS, de wed. Freijs CORSTIAENS ende Jan LUCAS verclaeren soo in meubelen cooren hoij ets. volgens taxatie quijt te sijn 78, -

Willem JEUWENS verclaert in hoij haver cooren boeckweijt meubelen t'samen 83, -

Dirck JONCKERS, molenaer heeft met afgetaafden lede verclaert soo in cooren geit beelten meubelen gelijk sulx bij schepenen beleijde ende getaxeert is op 655, -

Aert JOOSTEN verclaert in alles quijt te sijn de somme van 96, -

De wed. Sijmon JOSEPHS en Josep SIJMONS verclaeren in meubelen hoij cooren ets. volgens taxatie gedaen quijt te sijn 63, -

Willem Aerde CALIS soo in hoij cooren meubelen boeckwijjt volgens taxatie 50, -

Peter CORNELIS & Herbert JANSEN verclaeren soo in hoij haver cooren meubelen alsoo alles quijt te sijn ende niet behouden volgens taxatie t'samen 160, -

Jan CORSTIAENS verclaert met Peter JANSSEN soo in cooren hoij haver meubelen quijt te sijn volgens taxatie 148, -

De wed. Freijs CORSTIAENS (zie Jen JASPERS)

Dirck CUIJTEN soo in hoij haver meubelen als andersints 103, -

Peter Joost LAMERS borgermeester verclaert soo in hoij cooren meubelen als andersints volgens taxatie quijt te sijn 179,10

Hendrik LEIJTEN soo in meubelen hoij haver ets. 56, -

Hendrik Jansen VAN LIEROP in meubelen cooren ets. 40, -

Marten Henr. VAN LIEROP verclaert in alles quijt te sijn soo in meubelen hoij haver cooren ets. alsoo een groot Teulingh getaxeert op 548, -

Jan Thijssen LODEWIJCKS verclaert soo in meubelen hoij haver cooren ets. bij schepenen getaxeert quijt te sijn 600, -

Jan Hendrik LOIJE verclaert soo in beelten meubelen hoij haver ets. quijt te sijn volgens taxatie 300, -

Jan LUCAS (zie Jen Jaspers)

Hendrik VAN MACHEREN verclaert in alles quijt te sijn de somme van 200, -

Dirck MATTHIJSEN soo in meubelen haver hoij in stucken 111, -

Frans MEELEN verclaert in hoij cooren haver meubelen volgens taxatie quijt te sijn 95, -

Adriaan Peter MICKERS soo in meubelen hoij haver cooren ets. volgens taxatie 350, -

Anthoni VAN MOORSEL alwaer thien engelsen geswart quamen verclaert soo in meubelen linnen wollen volgens taxatie quijt te sijn 110, -

Jacob MOORSEN soo in meubelen haver cooren boeckwijjt t'samen 250, -

De heer Dominicus VAN NUNEN verclaert in meubelen als andersints quijt te sijn 150, -

Dirck PETERS soo in beelten meubelen als andersints t'samen 60, -

Sijmen PETERS insgelijcx als boven (zie Aert DE WIT) dico 50, -

Andriesken weduwe Jan REIJNDERS verclaert soo in meubelen beelten hoij haver cooren quijt te sijn 315, -

Jenneke ROIJE verclaert soo in cooren meubelen als andersints getaxeert op 60, -

Joost ROIJEN ende de kinderen van Thoonis BEECKERE verclaeren in meubelen hoij haver cooren volgens taxatie t'samen 178, -

Maijken ROIJE (zie Michiel SCHILDERS)

Thomas ROIJE soo in meubelen hoij haver cooren ets. 75, -

Willem ROIJE verclaert soo in hoij haver cooren meubelen ets. t'samen 50, -

Jan DE RONDE ende Frans VAN DE EIJKHOFF verclaeren soo in hoij haver cooren meubelen ets. volgens het getaxeerde quijt te sijn t'samen 64, -

Nicolaes Jansse ROOVERS verclaert op sijn hoeve in alles bijeen gereekent ende bij schepenen getaxeert quijt te sijn 536, -

Gerrit RUTTEN soo in cooren haver boeckwijjt meubelen t'samen 25, -

Jan RUTTEN (zie Peter AERTS)

Cornelis VAN DE SANDE verclaert ten bijwesen van sijn moeder met afgetaafde lede vijf f melck koeijen varcken meubelen cooren ets. bijeen getrocken en getaxeert op 283, -

Francis ZARIS verclaert soo in cooren hoij meubelen als andersints volgens taxatie op 80, -

Michiel SCHILDERS en Maijken ROIJE verclaeren soo in hoij cooren meubelen ets. quijt te sijn volgens taxatie 82, -

Wouter Jan SCHILDERS verclaert soo in meubelen hoij haver ets. t'samen 104, -

Huijbert SIJMONS verclaert soo in d'een als d'ander bij scheepenen getaxeert quijt te sijn	325, —
Joseph SIJMONS (zie de wed. Sijmon JOSEPHS)	
Willem SNOECKEN verclaert in beelten die in sijn presentie den half hebben afgetreden en gevierendeelt paere meubelen hoij haver en cooren ets. 300, —	
Marten VAN DER SPEECKEN soo in hoij haver cooren meubelen t'samen	80, —
Jacobus VAN STIPHOUT soo in meubelen winkelwaeren ets. t'samen	24, —
Dirck Jan STROIJERS verclaert soo in meubelen hoij haver cooren ets.	45,50
Jan THEEUWENS verclaert alles bij den andere van meubelen hoij cooren ha- ver ets. bijeen getrocken en getaxeert op	400, —
Maria weduwe Bartel THEUNIS verclaert soo in meubelen beelten hoij haver cooren ets. quijt te sijn volgens taxatie	150, —
Willem Aert THOONEN verclaert in alles bij een getrocken ontnomen te sijn	157, —
Jan VERCUIJLEN verclaert soo in meubelen als andersints t'samen	25, —
Jan VOGELS soo in meubelen bijen ets. t'samen	35, —
De weduwe van Joris VOGELS verclaert soo in meubelen hoij haver cooren ets. quijt te sijn	250, —
Willem VOGELS verclaert soo in hoij meubelen quijt te sijn	29, —
Joost VOS verclaert soo linnen als wollen t'samen quijt te sijn	25, —
Aert DE WIT verclaert soo in meubelen als andersints t'samen	50, —
Noch hebben de regenten aende Engelse sauvegarde sijnde veertien in getal ge- weest ijder daegs gegeven vier gulden acht st. in verdienst en cost geit bedraegt t'samen	185, —
Totaal	15324,15
De Vranse lijst	13594,15

Dese bovenstaande lijst geformeert ende naer verclaeringe van de vooschr. per-
sonen volgens haren eedt en bij ons ondergeschreven schepenen in oprechtheit
op de eedt amptshalven gedaan getaxeerd ende buijten de schade van ons Leger
is den 10 augusti jongstleden het Frans Leger tot Eijndhoven suijd maer een half
ure van ons dorp comen camperen ende 't selve den 15 dito met 6 a 7 duijsent

man hier door op ons convoij leggende tot helmont en mierlo aencomende heb-
bende ackers onder de voet gered en van dagh in dagh als hebben 12 daijken
daer gelegen door het wegnemen van paerde coeijen varcken schapen en uijt-
plunderen van de huijse en ravage den selve geen minder schade als de boven
gespecifeerden lijste monteert hebbende aldus gedaen ende nauwkeurig opge-
teekend op den 28 september 1702.

(was getekend)	Hend. Borghouts
	W. H. Vogels
	Hendrick de Ronde
	Dirck Mathijsse
	Claes Jansse Rovers

De declaratie's van de inwoners van Tongelre zijn de voorbode van veel ellende,
dat de generaliteitslanden tijdens de Spaanse successieoorlog zouden lijden. Voor-
al de schattingen, die de Republiek en de Fransen beurtelings eisen als bijdrage
in de oorlogskosten, brengen de Brabanders op de rand van de afgrond. Klaag-
lijsten als de bovenstaande leveren over het algemeen slechts uitstel van betaling
op. Zelfs de misoogst na de zeer strenge winter van 1709 mag de machthebbers
niet vermurwen. Tegen die tijd heeft het slagveld zich verplaatst naar het gebied
van het huidige België. Daar vinden dan ook de belangrijkste veldslagen plaats,
zoals bij Oudenaarde in 1708.

Pas bij de vrede van Utrecht (11 april 1713) wordt de wapenstilstand getekend.
De kleinzoon van Lodewijk XIV blijft koning van Spanje, maar de Zuidelijke
Nederlanden werden geheel Oostenrijks.

Ofschoon de schattingen ophouden, zijn de meeste dorpen in Brabant dan echer
ter vervallen tot grote armoede, en het zal jaren duren, voordat de bevolking
zich kan herstellen.

R.A. Tongelre 78, f. 59v/63.

CAMPINIA

driemaandelijke uitgave van het
Streekarchief
Regio Eindhoven Kempenland

23e jaargang, nr. 91

oktober 1993

Redactie-adres: Streekarchief Regio Eindhoven Kempenland
Rayondepot Oirschot
Postbus 144, 5688 ZJ Oirschot

INHOUD

Redactie en informatie: H. Mijland en J. Suijkerbuijk blz.
telefoon 04997 - 75245

Abonnementen, losse nummers:

In 1993 bedraagt de abonnementsprijs f 22, — per jaar, inclusief verzendkosten en administratie.

Deze kosten zijn te voldoen, na ontvangst van de acceptgiro, op postbanknummer 47.16.46 ten name van Streekarchief Regio Eindhoven Kempenland te Eindhoven, onder vermelding van "Campinia".

De prijs van losse nummers van de lopende jaargang bedraagt f 5,50. Ook nummers van voorgaande jaargangen zijn bij de redactie te bestellen tegen een daarvoor geldende vergoeding.

Indien opzegging van het abonnement niet schriftelijk is medegedeeld vóór 1 december van de lopende jaargang, wordt het abonnement automatisch verlengd.

Copyright: Streekarchief Regio Eindhoven Kempenland
Overname van artikelen of gedeelten daaruit dient U schriftelijk aan te vragen bij de redactie.

Lay-out en drukwerk:
Maras Drukkerij, Oostelbeers.

ISSN 0166-6959

Omslag: gedeelte uit de kaart Ducatus Brabantiae
van Jacob van Deventer, uit 1558.

I.	De verhouding van het Oirschotse Kapittel tot de onderhorige parochie door J. Lijten	156
II.	De Kantersche velden in Best door R. Rosier	171
III.	Zeelst 1832: eigenaren van de percelen in de kom door A.M.J.G. van Run	174
	Aankondiging	179
IV.	De bestuursorganisatie van Oirschot door J. Lijten	180
V.	Buurtschap 'De Hut' door Jacq. F.C.M. Bijnen	184
VI.	Kempische curiosa 25 Wijze regelingen door J. Lijten	190
VII.	Huizen en hun bewoners te Oirschot van de zeventiende tot de twinstigste eeuw door C. Scholten	192

I. DE VERHOUDING VAN HET OIRSCHOTSE KAPITTEL TOT DE ONDERHORIGE PAROCHIES

door J. Lijten

Het Oirschotse Kapittel ging er steeds vanuit, dat de pastoors van de onderhorige parochiekerken jaarpriesters waren, die elk jaar per 23 juni door het kapittel konden worden aangesteld, gehandhaafd of ontslagen. Wat de pastoor van Oirschot betreft, was de situatie nog iets ingewikkelder. Door de oprichting van het dekenaat in het kapittel in 1282 was de kapitteldeken q.q. pastoor (investitus) van Oirschot, maar het kapittel beschouwde zich in de kapittelstatuten van 1472 als pastoor van Oirschot boven de kapitteldeken. Overigens oefende de kapitteldeken niet zelf de pastorale zielenzorgfunctie uit, maar liet dit over aan een vervanger, die door deken en kapittel als jaarpriester beschouwd werd. De pastoors van de aan het kapittel onderhorige parochies werden dan ook officieel niet betiteld als pastoor maar als 'vicaris', 'vicecuratus' of 'vicecureyt'.¹⁾

Deze situatie heeft eeuwenlang bestaan zonder tegenspraak. Voordien heeft zich echter rond 1342 een kwestie voorgedaan, waarin het standpunt van het kapittel werd bestreden maar uiteindelijk zegevierde. De authentieke documenten, die over deze zaak zijn bewaard gebleven, geven ons, hoewel ze niet volledig zijn, een kijk op de achtergronden van het kapittelstandpunt.

De documenten

Van de zaak tussen het kapittel en de pastoor van Wintelre aangaande de tienden zijn drie originele stukken bewaard gebleven. Het oudste en tevens belangrijkste is d.d. 1342.06.19 en behelst een tussenvonnissen in hoger beroep in opdracht van de H. Stoel geveld door de deken van het kapittel van Sint Marie te Utrecht mede namens zijn collega-rechters, de deken van het kapittel van Sint Jan en de officiaal van Utrecht, waarin een tussenvonnissen van de officiaal van Luik wordt herroepen en het Oirschotse kapittel in het gelijk wordt gesteld en in het bezit van alle inkomsten van de kerk van Wintelre wordt gehandhaafd. Dat dit document uit het Oirschotse kapittelarchief is 'meegenomen' en terecht gekomen in de bibliotheek van het Provinciaal Genootschap, is al kwalijk, maar nog kwalijker is, dat het door A. van Sasse van Ysselt als volgt wordt beschreven: 'De deken van de Sint Mariekerk te **Maastricht** (sic!) als daartoe gemachtigd, doet uitspraak in het geschil gerezen tussen de deken van het kapittel van Oirschot en Godefridus van Audenhoven over de tiende van **Waalre** (sic!).²⁾

Het tweede document - omdat het niet zo fraai was nog aanwezig in het Oirschotse kapittelarchief - is d.d. 1342.07.24 en behelst een tussenvonnissen van dezelfde rechters, waarbij het interdict over de parochie Wintelre ongeldig wordt verklaard en alle gevolgen ervan nietig.³⁾

Het derde document is een brief van de pastoor van Oirschot aan de aartsdiaken van Kempenland d.d. 1343.03.17, waarin hij meedeelt op diens bevel in de kerken van Oirschot en Wintelre te hebben laten afkondigen welke vergoeding het kapittel heeft toegekend aan de pastoor van Wintelre en de aartsdiaken namens het kapittel verzoekt om diens goedkeuring.³⁾

Aan de hand van deze documenten, waarvan de publicatie als bijlage volgt, zullen wij trachten eerst de gang van zaken te reconstrueren en daaruit een kijk te krijgen op de verhouding van het Oirschotse kapittel tot de kerk van Wintelre, om daarna aan de hand van een authentieke verklaring door dezelfde aartsdiaken van Kempenland d.d. 1360.06.28, die eveneens als bijlage wordt gepubliceerd,³⁾ de soortgelijke verhouding van het kapittel tot de kerk van Middelbeers te bekijken.

De gang van zaken rond 1342

Wat zich heeft afgespeeld voor de zaak Wintelre in hoger beroep behandeld werd in Utrecht, is ons bekend uit een processtuk (libellum) dat aldaar werd ingediend door de procurator van het Oirschotse kapittel, de clericus Everardus Foec die ons verder niet bekend is, en dat in zijn geheel is opgenomen in het vonnis, waardoor het als juist erkend werd (bijlage 1). Het Oirschotse kapittel stelt het volgende:

Godefridus van Audenhoven is door het kapittel aangesteld als waarnemend pastoor van Wintelre, maar gedraagt zich alsof hij juridisch volledig pastoor is.⁴⁾ De inkomsten van de kerk van Wintelre komen toe aan de deken en het kapittel, aangezien de kerk van Wintelre canoniek verenigd is met de kerk van Oirschot, m.a.w. een bijkerk is van de kerk van Oirschot.⁵⁾

Deken en kapittel van Oirschot alsook hun voorgangers hebben recht op de tiende van Wintelre, zolang deze kerk met die van Oirschot verenigd is.

Godefridus van Audenhoven heeft de deken en het kapittel gestoord en lastig gevallen in het bezit van de tiende. (Vermoedelijk heeft hij dit gedaan door deze tiende, althans gedeeltelijk, voor zichzelf te innen, zoals uit het vervolg aannemelijk wordt.)

Deken en kapittel hebben daarop de zaak voor de gewone rechter gebracht, zijnde de officiaal van het bisdom Luik (waartoe deze regio toen behoorde) met de eis Godefridus van Audenhoven te gelasten en te dwingen dat optreden te staken.

Tijdens dit proces voor de officiaal heeft Godefridus van Audenhoven leugenachtig beweerd, dat deken en kapittel hem hangende het proces met geweld van het vreedzaam bezit van de tiende beroofd hadden, en geëist, dat hij daarin weer hersteld zou worden. Ofschoon Godefridus daarvoor geen bewijs geleverd had heeft de officiaal bij tussenvonnissen uitgesproken, dat hij in het bezit van de tiende hersteld moest worden en deken en kapittel veroordeeld in de kosten, die de officiaal later zou vaststellen.

Aangezien deken en kapittel zich hierdoor onjuist behandeld en bezwaard voelden, hebben zij op de vereiste wijze beroep aangetekend op de H. Stoel.

Ondanks dit ingestelde hoger beroep heeft de officiaal van Luik alsnog de kosten vastgesteld op het exorbitant hoge bedrag van 85 pond en 7 schellingen, waarom deken en kapittel ook van dit vonnis op wettige wijze op de H. Stoel appel-leerden.

Beide appelpzaken werden door de H. Stoel toevertrouwd aan drie gedelegeerde rechters, zijnde de kapitteldekens van Sint Marie en Sint Jan te Utrecht en de officiaal van het bisdom Utrecht onder de clausule 'Quod si non omnes' (d.i. indien niet alle drie aanwezig kunnen zijn, mogen twee van hen de zaak behandelen.)

Bij de indiening van het libellum door de procurator van het Oirschotse kapittel aan het begin van het proces blijkt het dekenaat van Sint Marie vacant te zijn, zodat de procurator zich richt tot de deken van Sint Jan, die dan tevens officiaal van het bisdom is.

Tijdens het proces is de nieuwe deken van Sint Marie in functie getreden en aan hem wordt door zijn collega-rechters de formulering van het vonnis toevertrouwd.

Ter verduidelijking van de ingewikkelde situatie in Utrecht het volgende. Dekan van het kapittel van Sint Marie te Utrecht was vanaf 1336 tot na 1342 meester Hugo Braem.⁶⁾ Het libellum moet dus ingediend zijn vóór diens aantreden, dus in 1336 (of eerder), zodat het proces voor het Utrechtse beroepscollege zes jaar geduurd heeft. Dekan van het kapittel van Sint Jan te Utrecht (en tevens officiaal van het bisdom) was in 1336 Hendrik van Loenersloot. Wie er bij de uitspraak in 1342 officiaal was, is niet met zekerheid te zeggen.⁷⁾

In het vonnis wordt ook de gang van zaken tijdens het proces weergegeven. Daaruit blijkt, dat Godefridus van Audenhoven, ofschoon wettig gedaagd, op de eerste zitting niet is verschenen. Ook op de volgende zitting verscheen hij niet, maar wel had hij toen aan de procurator van het kapittel een brief meegegeven, waarin hij afzag van verdere procesvoering. (Hij zal dus hebben ingezien, dat zijn zienswijze geen enkele kans maakte.)

Op verzoek van de procurator wordt daarop als tussenvonnis in hoger beroep uitgesproken, dat het appel van het Oirschotse kapittel terecht is geweest, dat het tussenvonnis en de taxatie van de officiaal van Luik onbillijk en onjuist zijn geweest en met hun gevolgen worden herroepen en dat Godefridus wordt veroordeeld in de kosten van het geding, waarvan de rechters de taxatie aan zich voorbehouden.

De uitspraak van hetzelfde rechtcollege d.d. 1342.07.24 behelst eigenlijk niet veel nieuws. Blijkens de formulering zullen we moeten concluderen, dat Godefridus van Audenhoven, nadat hij het kapittel had beschuldigd hem de tienden ontroofd te hebben, op eigen gezag de goddelijke diensten in Wintelre gestaakt had, zich beroepend op de diocesane statuten, die zulks in een dergelijk geval bepaalden. Ook zullen we uit de formulering moeten concluderen, dat Godefridus van Audenhoven, die op 19 juni 1342 nog waarnemend pastoor van Wintelre zal zijn geweest, dit op 24 juli van datzelfde jaar niet meer was.⁸⁾

Hij zal dus, als zijnde jaarpriester, door het kapittel per 23 juni zijn ontslagen. In de voorliggende uitspraak wordt geconstateerd, dat de staking van de kerkelijke diensten in Wintelre onjuist is geweest en dat het interdict over Wintelre in feite niet heeft bestaan. Deze uitspraak zal dus gevraagd zijn door het kapittel ter geruststelling van de mogelijk reeds aangewezen opvolger, opdat deze zonder enig bezwaar de pastorale diensten zou kunnen uitoefenen. Aangezien hier dus geen sprake is van een nieuw vonnis maar enkel van de toepassing van het vonnis van 19 juni voor de specifieke situatie van Wintelre, is het ook begrijpelijk, dat dit document met klaarblijkelijk minder nauwkeurigheid geredigeerd is. (Zie bijlage 2.)

Na dit tussenvonnis in hoger beroep was er eigenlijk geen reden meer voor het Oirschotse kapittel om het proces voor de officiaal van Luik tegen Godefridus van Audenhoven voort te zetten. Hij was immers ontslagen als pastoor van Wintelre.

Intussen echter was de officiaal van Luik van hogerhand flink op de vingers getikt. Mogelijk zijn hem in de loop van het proces bepaalde zaken duidelijk geworden, waarin het Oirschotse kapittel niet juist handelde en heeft hij deze bij de aartsdiaken van Kempenland aanhangig gemaakt, waardoor hij tevens zijn figuur enigszins kon redden. Het Oirschotse kapittel was altijd krenterig met de toelage voor de waarnemend pastoors. Als de pastoor moest leven van de vrijwillige giften van de parochianen, was dat, zeker in een kleine parochie als Wintelre, geen vetpot en kon dat inkomen niet als een 'competens portio' passend deel' van de kerkelijke opbrengsten gelden. Wij vermoeden, dat de aartsdiaken dit aan het kapittel onder ogen heeft gebracht en het bevolen om een passend inkomen vast te stellen voor de pastoor van Wintelre. Als stok achter de deur zal de aartsdiaken aan allen die wilden, de gelegenheid geboden hebben, om eventuele klachten tegen het kapittel ten overstaan van hem te komen uiten. (Zie bijlage 3 tegen het einde.)

Het kapittel zal daarop een voorstel gedaan hebben voor honorering van de pastoor van Wintelre, waarop de aartsdiaken opdracht gaf aan de pastoor van Oirschot, om dit voorstel in Oirschot (vooral voor de vele aan het kapittel onderhorige priesters) en in Wintelre af te kondigen en iedereen in de gelegenheid te stellen, om zijn zienswijze daaromtrent aan de aartsdiaken bekend te maken. Deze opdracht was getransfigeerd aan het antwoord van de pastoor maar is niet teruggevonden.

In zijn antwoord d.d. 1343.03.17 (bijlage 3) laat pastoor Johannes Gerardi Tonsoris (Jan Gerardszoon Scheeders, ons enkel uit deze vermelding bekend) aan de aartsdiaken weten, dat hij daags tevoren, op de derde zondag van de vasten, in Oirschot en Wintelre heeft laten afkondigen, dat het kapittel van Oirschot de volgende vergoeding voor de waarnemend pastoor van Wintelre heeft vastgesteld: 8 mud rogge en 4 mud gerst op het feest van de H. Andreas (30 november) en 6 pond in gangbare munt op Maria Lichtmis (2 februari) en verder

wat door de parochianen aan de pastoor gegeven wordt zoals brood, eieren en wat gegeven wordt bij het opmaken van testamenten, het doen van jaargetijden, ziekenbezoek en biechtoren in Wintelre en Vessem. Bij dit laatste dient men te bedenken, dat de pastoors van Vessem en Wintelre in de regel de eerste Mis deden in de buurtparochie en de Hoogmis in hun eigen parochie en bij die gelegenheid ook ter plaatselijke biecht hoorden. Namens het kapittel verzoekt de Oirschotse pastoor aan de aartsdiaken om deze regeling goed te keuren en te bepalen, dat de pastoors van Wintelre daarmee tevreden moeten zijn. Uit de manier waarop verwezen wordt naar de gelegenheid om bij de aartsdiaken hierover te interpellieren, proeven we, dat het kapittel ervan overtuigd is, dat daar niemand zal verschijnen.

Nadat binnen de vastgestelde termijn geen bezwaren waren ingediend, zal de aartsdiaken deze vaststelling hebben goedgekeurd vermoedelijk door een dorsale aantekening op zijn opdracht, die aan de brief van de pastoor was gehecht, en deze hebben teruggestuurd. Zo is de aanwezigheid van deze brief in het kapittelarchief verklaard. Nu is de opdracht van de aartsdiaken met de eventuele dorsale aantekening wel niet gevonden, maar in een lijst van tienden van het Oirschotse kapittel van 1575 - 232 jaar later - vinden we nog exact deze bedragen terug.

Bij de 'lasten van den rogghe' vinden we genoteerd: 'voer den vicaris in Vessem ende Wintelroy 8 mud' en bij de 'lasten van somercoren' (boekweit, gerst en haver) is genoteerd: 'voor den vicaris in Vessem-Wintelroy 4 mud'⁹⁾ Het pastoraat van Vessem en Wintelre was in 1575 verenigd in een persoon.¹⁰⁾

De verhouding tot Wintelre

In de uitspraak in hoger beroep wordt de verhouding vastgelegd zoals die bestaat tussen het Oirschotse kapittel en de kerk van Wintelre. Deze verhouding, zoals die door de procurator in zijn 'libellum' was gesteld en door bewijsstukken gestaafd (*quibusdam instrumentis in modum probationis productis*) werd in de uitspraak aanvaard na ampele overweging (*visis actis et actitatis ... et diligenter examinatis*) en na het inwinnen van de raad van rechtsgeleerden (*communicatoque iurisperitorum consilio*). We kunnen deze verhouding als volgt omschrijven:

Niet de waarnemend-pastoor maar het kapittel is juridisch pastoor van Wintelre. Het kapittel is niet alleen pastoor maar volledig eigenaar van de parochie Wintelre; niet alleen de tienden (helemaal) maar alle inkomsten van de parochie komen toe aan het kapittel. Hierover is wel geen uitdrukkelijke uitspraak gedaan, maar het ligt er wel in opgesloten. Het is ook meer uitdrukkelijk gesteld in de toewijzing door het kapittel aan de waarnemend pastoor d.d. 1343.03.17 van diens vergoeding. Zelfs de meest persoonlijke giften aan de pastoor door de parochianen worden door het kapittel als kapittelleigendom beschouwd en daar toegevoegd aan de waarnemend pastoor.

De door het kapittel overgelegde bewijsstukken zullen verklaringen zijn geweest, dat het de facto sinds mensenheugenis zo geweest is. Daarop duidt ook de formule, dat het kapittel steeds 'in possessione vel quasi' van deze inkomsten is

geweest, m.a.w. wij kunnen wel geen juridische titel overleggen, maar in feite is het altijd zo geweest. De reden is, dat de kerk van Wintelre canoniek verenigd is met die van Oirschot, en de kerk van Oirschot is het kapittel in de kapittel-optiek. Het kapittel wijst de 8 mud rogge en de 4 mud gerst dan ook toe uit de tienden van de parochie Oirschot (de *redditibus, proventibus et iuribus decime infra limites parochie de Oerscot*) die in feite de tienden van het kapittel zijn.

Van deze situatie, dat de inkomsten van Wintelre aan het kapittel toekomen, wordt gezegd, dat ze bestaat, zolang de parochie Wintelre met de parochie Oirschot caconiek verenigd is (*ex quo prefata ecclesia de Winterle eidem Orscotensi ecclesie fuit unita*).

Vanuit ons gezichtspunt zijn wij nu geneigd om te denken, dat de parochie Wintelre eerst zelfstandig bestaan heeft en later met die van Oirschot verenigd is. Deze voorstellingswijze is niet juist. Er zijn in onze omgeving meerdere voorbeelden van caconiek verenigde parochies, zoals Asten en Lierop,¹¹⁾ Helmond en (Aarle-)Rixtel,¹²⁾ Bakel en Deurne,¹³⁾ Waalre en Valkenswaard,¹⁴⁾ Woensel en Eindhoven.¹⁵⁾ In al deze gevallen is de tweede, de dochterkerk, gesticht vanuit de eerste, de moederkerk en nooit volledig daarvan gescheiden. In 'De oude dekenaten' wordt de verhouding aldus kort samengevat: 'De kerk van Woensel was de moederkerk van Eindhoven. Beide waren vanouds genieerd en door een en dezelfde pastoor bediend. Toen in 1399 het kapittel van Eindhoven werd opgericht, werden beide kerken daarbij ingelijfd, zodat het pastoraat van beide parochies van toen af in het bezit was van genoemd kapittel, dat voor elke parochie een vicarius (plaatsvervanger) als dienstdoend pastoor aanstelde'.¹⁵⁾

Het ontstaan van al deze dochterkerken ligt en een grijs verleden, zodat er nauwelijks iets over bekend is. Hoe een dergelijk ontstaan kon verlopen in meerdere etappes en over een periode van vele tientallen jaren, is te zien bij de wording van de dochterkerk Best uit de moederparochie Oirschot, hetgeen zich in recentere tijd heeft afgespeeld en mede daardoor nog in grote trekken bekend is.¹⁶⁾

In feite gold de kerk van Wintelre dus als een hulpkerk van de parochie Oirschot, zodat in de kerkelijke registers Wintelre evenals Vessem bijkerken 'appendices' van Oirschot worden genoemd.¹⁷⁾

Nadat wij deze zaak zo ontleed hebben, lijkt het misschien een raadsel, hoe de officiaal van Luik tot een heel andere uitspraak kon komen in zijn tussenvonnis. Nu was het Oirschotse kapittel het proces voor de officiaal tegen Godefrius van Audenhoven begonnen, vermoedelijk omdat deze zich een deel van de tienden van Wintelre had toegeëigend. Het was van Godefridus een tactische zet, om de zaak om te keren, zichzelf voor te stellen als de benadeelde partij en de aanval te openen op het kapittel. Hij had daarbij de steun van een rechtsfundament, omdat de algemene kerkelijke richtlijn was, dat 'A van de tienden van een parochie bestemd was voor het inkomen van de pastoor. Bij de overdracht van de parochie Oerle aan Postel in 1250 had de toenmalige pastoor van Oerle door handig manoeuvreren weten te bereiken, dat in de akte van overdracht werd vastgelegd, dat 'A van de tienden metterdaad aan hem zou toe-

komen.¹⁸⁾ De kerkelijke voorschriften van die tijd waren echter niet absoluut algemeen. Het oude gewoonterecht had zeer dikwijls voorrang op latere algemene bepalingen. Er waren dus legio uitzonderingen en uit alles blijkt, dat Oirschot door zeer oud gewoonterecht een zeer speciale uitzondering was.

Door de onverhoedse aanval van Godefridus van Audenhoven, gebaseerd op een algemene kerkelijke richtlijn, kan de officiaal ertoe gekomen zijn de zwakere partij voorlopig in het gelijk te stellen, zonder in eerste instantie van diens kant een bewijs te vorderen. Hij sprak immers een tussenvonnissen uit en de definitieve bewijsvoering kon in het vervolg van het proces geleverd worden. Aangezien echter in dit tussenvonnissen het tegendeel van datgene wat het kapittel wilde bewijzen, was aangenomen, werd de verdere procesvoering door het kapittel extra bemoeilijkt, zodat we slechts kunnen concluderen, wat de Utrechtse rechters ook concludeerden, dat het hoger beroep terecht was.

De verhouding die in deze uitspraken werd vastgelegd tussen het Oirschotse kapittel en de parochie Wintelre, gold ook voor Vessem, Knegsel (tot 1443, toen deze parochie werd geïncorporeerd bij het Leuvense kapittel ten bate van de universiteit) Middelbeers en in minder sterke mate voor Bladel. Zij zal vroeger ook gegolden hebben voor Zonderwijk en enige verder zuidelijk gelegen parochies.¹⁹⁾ Het zou dus verstandig zijn van de kant van het kapittel, om deze verhouding meer uitdrukkelijk vast te leggen. Dit is inderdaad gebeurd betreffende de parochie Middelbeers.

In 1360 wendde het Oirschotse kapittel zich tot de nog steeds fungerende aartsdiaken van Kempenland, Reynaldus de filiis Ursi, intussen kardinaal-diaken geworden,²⁰⁾ om hem een authentieke bevestiging van deze situatie te vragen, die door deze gegeven werd in zijn verklaring d.d. 1360.06.28. (Zie bijlage IV.)²¹⁾

Geheel in de lijn van het vonnis betreffende Wintelre wordt daarin verklaard, dat het Oirschotse kapittel uit kracht van bezit sinds mensenheugenis niet alleen pastoor is van de parochie Middelbeers maar bovendien volledig eigenaar, aan wie alle inkomsten van de parochie toekomen, en dat de priester die het kapittel aanwijst om tegen een gepaste vergoeding het pastoraat te bedienen, door het kapittel telkens voor een jaar kan worden aangesteld. De aartsdiaken stelt dit vast, nadat hij in een wettig onderzoek heeft geconstateerd, dat de verklaring van het kapittel op waarheid berust.

Een vaststelling door het kapittel van een gepaste vergoeding voor de waarnemend pastoor van Middelbeers hebben we tot nu toe niet gevonden. Vermoedelijk heeft zij in de lijn gelegen van de vergoeding voor de pastoor van Wintelre met dit verschil, dat in de parochie Middelbeers, die wat groter was dan Wintelre, de pastoor op meer giften van de parochianen kon rekenen, zodat de vergoeding uit de tienden iets lager gesteld was. Wij zien dan ook in de lijst van de kapitteltienden van Oirschot van 1575 als vergoeding 'voer den vicaris in Beers 5 mud rogge en 4 mud gerst' genoteerd.²²⁾ In de kerkelijke registers staan de parochies Vessem, Wintelre en Middelbeers (en soms per vergissing Oostelbeers) gekwalificeerd als bijkerken 'appendices' van de kerk van Oirschot.²³⁾

Bladel wordt in de kerkelijke registers niet vermeld als bijkerk van Oirschot maar als een zelfstandige parochie van de eerste rang (ecclesia integra), die de volledige bijdrage moest betalen aan het bisdom. Het pastoorsinkomen werd gesteld op 30 mud rogge.²⁴⁾ Het Oirschotse kapittel had over Bladel ook niet zo'n absolute zeggingsmacht als over de andere onderhorige parochies en bezat ook slechts een gedeelte van de tienden.

De tienden van het kapittel in Bladel brachten ongeveer 80 mud rogge per jaar op, terwijl die van Vessem, dat slechts ruim de helft van het inwoneraantal van Bladel had, ruim 100 mud per jaar opbracht.²⁵⁾ Toch had het kapittel ook het pastoraat van Bladel en stelde daar een waarnemend pastoor als jaarpriester aan. Deze jaarpriester of vicaris, die een behoorlijk eigen inkomen had aan de giften van de parochianen, kreeg uit de kapitteltienden dan ook slechts een symbolische vergoeding van 6 lopen.²⁵⁾

Dit alles wijst duidelijk in de richting van hetgeen in 1983 als concluderende hypothese in mijn doctoraalscriptie werd gesteld, dat Oirschot de oerparochie is van heel Kempenland, zich uitstrekkend tot Hechtele.²⁶⁾ Overeenkomstig een andere opvatting van kerkorganisatie van de Austrasisch-Frankische kolonisten, die zich vanaf de zevende eeuw in onze streken vestigden, stichtten zij of de (Austrasisch-Frankische) kloosters, die hun koloniën overnamen, kleine parochies binnen het gebied van de oerparochies, waardoor deze gedwongen werden meerdere hulpkerken te bouwen in hun uitgestrekt territorium.

Van deze hulpkerken groeiden de grotere en verder verwijderd liggende hulpkerken het eerst uit tot volledig zelfstandige parochies. Zolang het mogelijk was echter, heeft het Oirschotse kapittel over de onderhorige parochies, Oirschot inclusief, een quasi-bisschoppelijk gezag uitgeoefend.

Middelbeers, Vessem, Wintelre, Knegsel tot 1443 en Bladel waren van de veertiende tot de zeventiende eeuw kerkrechtelijk eigenlijk geen parochies maar hulpkerken van de parochie Oirschot, waar echter in feite de volledige parochiële zielzorg werd uitgeoefend door een vicaris, die door het Oirschotse kapittel telkens voor een jaar werd aangewezen. Bladel, dat een grotere plaats was en verder van Oirschot verwijderd gelegen, had daarbij al een grotere zelfstandigheid als parochie dan de andere plaatsen.

Best kreeg na jarenlange pogingen pas in 1553 de status van min of meer zelfstandige hulpkerk van de parochie Oirschot. Pas bij de teruggave van de kerken aan de katholieken in de jaren 1794/1800 wist Best te bedingen, dat het voortaan een volledig zelfstandige parochie zou zijn.

Uit het voorgaande is gebleken, dat de situatie van hulpkerk van de oerparochie Oirschot voor de genoemde dorpen in het midden van de veertiende eeuw reeds sinds mensenheugenis bestond.

decano ecclesie sancti Johannis Traiectensis ac etiam officiale Traiectense iudice una cum decano ecclesie sancte Marie Traiectensis cum illa clausula 'Quod si non omnes etcetera' in causis infrascriptis a sede apostolica delegatis dicit et in hiis scriptis proponit Everardus Foec, clericus, procurator venerabilium virorum dominorum decani et capituli ecclesie Orscotensis Leodiensis dyocesis, procuratorio nomine pro ipsis et eorum ecclesia Orscotense predicta contra Godefridum de Audenhoven, gerentem se pro vicario perpetuo ecclesie de Winterle eiusdem dyocesis et quamlibet aliam personam intervenientem in iudicio legitime pro eodem, quod licet perceptio decimarum, fructuum, reddituum et proventuum ex crescentium in terris et possessionibus infra limites parochie eiusdem ecclesie de Winterle ipsi ecclesie Orschotensi canonice unite consistentibus ad dictos dominos decanum et capitulum de iure pertinere noscatur et tam ipsi decanus et capitulum essent quam predecessores eorum fuissent in possessione vel quasi iuris percipiendi dictas decimas ex qua prefata ecclesia de Winterle eidem Orschotensi ecclesie fuit unita, tamen, quia Godefridus de Audenhoven prefatus ipsos decanum et capitulum in possessione decimarum huiusmodi perturbare et molestare indebite presumebat, prefatus decanus et capitulum eundem Godefridum super hiis, petendo eum ad desistendum ab huiusmodi perturbatione et molestatione condemnari et compelli, coram officiale Leodiense non ex delegatione apostolica fecerunt ad iudicium evocari, verum prefato Godefrido, postquam aliquamdiu in causa huiusmodi coram dicto officiale Leodiense inter dictas partes processum fuerat, mendaciter proponente coram officiale predicto, quod ipsi decanus et capitulum eum in possessione pacifica perceptionis decimarum huiusmodi existentem possessione, ipsa lite huiusmodi coram eo pendente, per violentiam spoliarent et petente se restitui ad possessionem eandem et hec tamquam attemptata revocari, prefatus officialis quamquam dictus Godefridus proposita huiusmodi coram eo, ad que probanda admissus fuit, non probavisset, per suam ut dicebat interlocutoriam pronunciavit dictum Godefridum ad possessionem percipiendi dictas decimas fore et esse restituendum ac attemptata per ipsos decanum et capitulum contra dictum Godefridum circa perceptionem decimarum huiusmodi revocanda fore illaque etiam revocando ipsos decanum et capitulum in expensis per partem alteram coram eo in huiusmodi causa factis nequiter condemnando, earum taxatione sibi imposterum reservata, propter que pro parte dictorum decani et capituli sentientium ex hiis indebite se gravari, fuit in scriptis, petitis etiam debite apostolicis, et alias legitime ad ipsam sedem apostolicam appellatum, ac idem officialis Leodiensis, huiusmodi appellatione contempta, dictas expensas in octuaginta quinque libris et septem solidis usualis monete illud etiam nimis excessive ac immoderate taxavit, propter quod pro parte dictorum decani et capituli fuit iterato legitime ad sedem appellatum eandem, unde cum huiusmodi appellationis cause vobis ac decano sancte Marie predictae cum dicta clausula 'Quod si non omnes etc.' a dicta sede sint audiende commisse et fine debito tractande, nullusque ad presens sit decanus ecclesie sancte Marie predictae, petit procurator predictus per vos pronunciari, decerni et declarari, appellationes predictas et earum quamlibet fuisse et esse iustas, ipsasque interlocutoriam pronunciatio-

nem et taxationem ipsius officialis Leodiensis nullas et cassas vel saltem, si que sint, iniquas et male et perperam factas ac fore revocandas et etiam revocari et pro parte ipsorum decani et capituli fuisse et esse bene et legitime appellatum, et postmodum in principali negotio per vos procedi prout de iure fuerit procedendum et alias in et de premissis statui, fieri et decerni quod faciendum erit de iure, et hec petit idem procurator omni iure, modo et causa quibus melius potest, cum expensis, fructibus, dampnis et interesse, salvo iure corrigendi, declarandi etc.'

Lite igitur super huiusmodi libello legitime contestata posito et reviso, quibusdam instrumentis in modum probationis productis proparte dictorum dominorum decani et capituli cum actis et actitatis cause, conclusimus in contumaciam partis adverse, ipsa parte ad hoc tamen prius legitime vocata et citata, procuratore dictorum dominorum decani et capituli, non obstante dicti Godefridi contumacia, ulterius in eisdem appellationum causis humiliter procedi petente, dieque prefixa ad audiendum quid iuris seu nostram interlocutoriam super premissis, idem procurator dictorum decani et capituli coram nobis comparuit quandam litteram cessionis et litis renunciationis sigillo eiusdem Godefridi, ut prima facie apparuit, sigillatam exhibuit et cum instantia a nobis dictam nostram interlocutoriam fieri postulavit.

Nos vero, visis actis et actitatis tam coram dictis officiale Leodiense ac collegis nostris quam coram nobis et diligenter examinatis, ad supplicationem prefati procuratoris decani et capituli predictorum, Dei nomine invocato communicatoque iurisperitorum consilio, interloquendo pronunciamus appellationes predictas et earum quamlibet esse et fuisse iustas ipsasque interlocutoriam pronunciationem et taxationem ipsius officialis Leodienses iniquas, male et perperam factas ac fore revocandas ac etiam quidquid earum occasione secutum est revocamus pro parteque ipsorum decani et capituli prefatorum bene et legitime fuisse appellatum, partem adversam ipsis decano et capitulo supradictis in expensis factis et faciendis condemnantes, earum taxatione nobis in posterum reservata. Actum et pronunciatum presente procuratore predictorum dominorum decani et capituli anno Domini millesimo trecentesimo quadragesimo secundo feria quarta post beatorum Viti et Modesti martyrum.

N.B. Het uithangend zegel van de deken is met de staart verloren gegaan.

BIJLAGE 2 — 1342.07.24 Utrecht

De deken van het kapittel van Sint Marie te Utrecht, mede namens zijn collega-rechters, de deken van het kapittel van Sint Jan te Utrecht en de officiaal van Utrecht, als college van hoger beroep aangewezen door de H. Stoel, doet uitspraak in de zaak van het interdict, dat door Godefridus van Audenhoven, eertijds rector van de kerk van Wintelre, was onderhouden, omdat hij hangende het proces voor de officiaal van Luik tussen hem en het kapittel van Oirschot

door dit kapittel van zijn inkomsten uit de tienden beroofd zou zijn. Het college verklaart, dat dit interdict ten onrechte door hem is onderhouden en dat er helemaal geen interdict bestaan heeft.

Origineel: R.A.N.B., Arch. Kapittel Oirschot, inv. nr.

Decanus ecclesie beate Marie Traiectensis, iudex in causa appellationis una cum venerabilibus viris dominis decano ecclesie sancti Johannis Traiectensis ac officiale Traiectense, nostris collegis, qui vices suas in hac parte nobis commiserunt, tamen non in totum, partibus infrascriptis a sede apostolica deputatis, universis presentia visuris facimus manifestum, quod cum Godefridus de Audenhoven, quondam rector ut asseruit ecclesie de Winterlee Leodiensis dyocesis, interdictum seu cessationem divinorum in eadem ecclesia auctoritate statutorum synodaliū Leodiensium servaverit pro eo quod decanus et capitulum ecclesie Orscotensis eiusdem dyocesis eundem Godefridum perceptione fructuum decimarum terrarum infra limites eiusdem ecclesie sitarum ad ipsam ecclesiam de Winterlee ut asseruit pertinentium ac lite et causa inter ipsos decanum et capitulum ex una et dictum Godefridum parte ex altera super eisdem decimis coram venerabili viro domini officiale Leodiense tunc pendentibus et in quorum possessione extitit, ut asseruit, spoliarunt ipseque officialis Leodiensis, lite et causa sic inter easdem partes pendentibus coram eo, per suam interlocutoriam pronuntiavit pefatum Godefridum a) possessione perceptionis fructuum decimarum predictarum ante litem motam coram eo inter predictas partes extitisse per pefatos decanum et capitulum b) spoliasset, a qua quidem interlocutoria fuit pro parte eorundem dominorum contra dictum Godefridum ad sedem apostolicam appellatum et tam coram nobis quam dictis nostris collegis ex commissione sedis apostolice in ipsa appellationis causa aliquamdiu litigatum.

Tandem nos in huiusmodi appellationis causa rite et legitime procedentes interloquendo pronuntiamus pro parte dictorum dominorum fuisse et esse bene et legitime appellatum ac per dictum officialem male et perperam processum et quidquid post et contra appellationem predictam innovatum extitit et secutum, cassum, irritum atque nullum.

Quapropter tenore presentium decernimus et declaramus pefatum Godefridum interdictum seu cessationem divinorum in dicta ecclesia de Winterle male et indebite observasse et interdictum seu cessationem in ipsa ecclesia occasione premissorum minime esse vel etiam extitisse.

Datum anno Domini millesimo trecentesimo quadragesimo secundo in vigilia beati Jacobi apostoli.

- a) Hier is 'ex' doorgehaald.
- b) Hier is doorgehaald: 'dictum Godefridum possessione huiusmodi'. Het volgende woord: 'spoliasset' had eveneens doorgehaald moeten worden en vervangen door 'spoliatum'.

N.B. Het uithangend zegel van de deken is verloren gegaan.

BIJLAGE 3 — 1343.03.17 Oirschot

Johannes Gerardszoon Scheerders, waarnemend pastoor van Oirschot, deelt mee aan Reynaldus de filii Ursi, aartsdiaken van Luik, dat hij op diens bevel in de kerken van Oirschot en Wintelre heeft laten afkondigen, dat het kapittel van Oirschot aan de rector van de kerk van Wintelre als passend deel uit de tienden van de parochie Oirschot heeft toegewezen: 8 mud rogge en 4 mud gerst op Sint-Andriesdag en 6 pond op Lichtmis en verder alle giften, die door de parochianen bij verschillende gelegenheden worden geschonken, en verzoekt namens het kapittel aan de aartsdiaken om deze toewijzing te bevestigen.

Origineel: R.A.N.B., Arch. Kapittel Oirschot, inv. nr.

Venerabili viro ac domino suo, domino Reynaldo de filii Ursi, Dei gratia archidiacono Leodiensi, Johannes Gerardi Tonsoris de Oerscot, presbyter officians ecclesiam de Oerscot, debitam reverentiam in mandatis.

Noveritis, quod virtute vestri mandati, cui modo presens hec scedula est transfixa, accessi ad ecclesias de Oerscot et de Winterle die dominica qua cantatur Oculi fecique in qualibet dictarum ecclesiarum facere publice proclamationem infra missarum sollempnia populo congregato, quod decanus et capitulum ecclesie de Oerscot assignaverunt perpetue vicarie sue de Winterle pro certa et competentia portione rectoris eiusdem vicarie qui est et pro tempore erit, ab eisdem levanda et habenda singulis annis in futurum de redditibus, proventibus et iuribus decime infra limites parochie de Oerscot provenientibus ad dictos decanum et capitulum spectantibus octo modios siliginis et quatuor modios ordeī mensure Oerscotensis in festo beati Andree apostoli et sex libras monete communiter currentis in festo Purificationis beate Marie virginis necnon oblationes, panes et ova, testamenta, anniversaria, visitationes infirmorum et confessiones apud Winterle et Vessem provenientes et proventuras; vobisque decanus et capitulum predicti supplicassent, quod huiusmodi assignationem reddituum per ipsos vicarie de Winterle predictae sic factam auctoritate vestra approbare vestrumque consensum dignaremini adhibere, quod rectores de Winterle predicti de dicta portione perpetuo contenti manerent; ortamque nichilominus peremptorie coram vobis Leodii ad feriam quartam hora prime post dictam proclamationem omnes et singulos sua dicentes aut credentes interesse contra dictos decanum et capitulum ad dicendum et allegandum contra premissa quidquid velint et ulterius procedendum ut ius erit cum intimatione debita et consueta etc. et omnia alia, que in mandato vestro contenta fuere, secundum tenorem fideliter sum exsecutus, quod vobis et omnibus sub sigillo meo presentibus appenso duxi significandum datis anno a nativitate Domini Mm^o CCCm^o XLIIIIm^o feria secunda post Oculi videlicet decima septima mensis marcii.

N.B. Deze brief was getransfigeerd aan de opdracht van de aartsdiaken, welke echter evenals het zegel van de pastoor verloren is gegaan.

BIJLAGE 4 — 1360.06.26

Reynaldus de filiis Ursi, kardinaal-diaken en aartsdiaken van Kempenland, be-
veestigt op verzoek van het kapittel van Oirschot en na grondig onderzoek, dat
de kerk van Middelbeers een bij kerk is van de kerk van Oirschot en dat alle in-
komsten van Middelbeers aan het kapittel toekomen, welk kapittel jaarlijks een
geschikte priester aanwijst om tegen een passende vergoeding de parochiële ziel-
zorg in Middelbeers waar te nemen.

Origineel: R.A.N.B., Arch. Kapittel Oirschot, inv. nr.

Universis presentes litteras visuris et auditoris Renaldus de filiis Ursi, Dei gratia sancti
Adriani dyaconus cardinalis, archidiaconus de Campinia in ecclesia Leodiense, sa-
lutem in Christo sinceram.

luste potentium desideriiis, si nichil est quod obviet, favorabiliter fore annuendum
canonice sanxiones docuerunt; sane venerabilium virorum decani et capituli eccle-
sie beati Petri Oerscottensis nostri archidyaconatus ac Leodiensis dyocesis applica-
tio nobis oblata continebat, ut cum ipsi a tanto tempore de cuius contrario memoria
hominum non habetur et supra ac infra citraque continue fuerunt in pacifica pos-
sessione iuris vel quasi, percipientes decimam grossam et minutam ecclesie parochi-
alis de Middelbeerze dicte ecclesie Oerscottensis appendicis consistentis archidyacona-
tus et dyocesis predictorum cum omnibus et singulis fructibus et redditibus, proven-
tibus, obventibus, iuribus et emolumentis eiusdem, data tamen seu soluta ex illis com-
petente mercede seu portione presbytero annuali qui eam ad hoc per ipsos decanum
et capitulum deputatus officiare consuevit aut officiat pro tempore in divinis, ac ad
ipsos huiusmodi fructus, redditus, proventus, obventus, iura et emolumenta per long-
cum perceptionem prenotati temporis iure domini vel quasi spectare dinoscuntur,
nos huiusmodi possessionem iusque sibi ex premissis quesitum ac quidquid ex hiis
et ob ea secutum fuerit confirmare et approbare et nichilominus ipsis, ut in dicta
parochiale ecclesia annualem presbyterum pro divinis celebrandis et qui curam ple-
bis commisse gerat deputare valeant, indulgere dignaremur. Cuiusmodi supplicatio-
ni tamquam iuri consone favorabiliter annuentes, quia per inquisitionem legitimam
super hiis factam repperimus premissa veritate fulari, hinc est quod nos possessionem
ac prescriptionem predictas iusque sibi ex illis quesitum ac quidquid ex hiis et
ob ea secutum est, quantum ad nos pertinet, auctoritate nostra in Dei nomine ap-
probamus et confirmamus eidem decano et capitulo ut universos et singulos fruc-
tus, redditus, proventus, obventus, iura et emolumenta dicte parochialis ecclesie
deinceps colligere, hactenus etiam collectos ac imposterum colligendos sibi lucrifa-
cere et in suos usus applicare atque nichilominus presbyterum ydonium annalem qui
eandem ecclesiam in divinis mediante mercede competente officiet et curam plebis
commisse gerat, deputare ut assuerunt singulis annis valeant, benigniter indulgentes
harum testimonio litterarum sub sigillo nostro concessarum et datarum anno a nati-
vitate Domini millesimo trecentesimo sexagesimo mensis junii die vicesima octava.

N.B. Het uithangend zegel van de aartsdiaken is verloren gegaan.

II. DE KANTERSCHE VELDEN IN BEST

door R. Rosier

werkgroep Bewoning en bebouwing, Heemkundekring Best

In Campinia nummer 60 is door H. Mijland geschreven over de fundaties Oirschot-
Best, dus in de situatie van vóór 1819, en over de regelingen die ten aanzien van
deze fundaties moesten worden getroffen toen Best zelfstandig was geworden.)
Bij deze fundaties werd ook genoemd 'De Cantorij', die eigenlijk geen fundatie
was in de zin van de andere genoemden. Het was een stichting bestemd voor
het levensonderhoud van de cantor, of voorzanger, die verantwoordelijk was
voor de goede gang van zaken bij het zingen van de liturgie tijdens de diensten
van het kapittel van de Sint-Petruskerk te Oirschot.²⁾ Het bezit van de fundatie
is onder de volgende benaming: 'Beneficentie der Kantorijs van 't Hoogaltaar in
de St. Petruskerk te Oirschot', geregistreerd in de in 1830 aangelegde primaire
legger van het kadaster, onder nummer 346.³⁾ Dit complex landbouwgronden
nam in Best zo'n specifieke plaats in, dat het in de kadastrale administratie een
aparte *gehucht-naam* kreeg, namelijk de Kantersche velden. Deze optekening
is als een bevestiging te zien van de naam, waaronder de bewoners van Best en
zeker die van de Vleut deze percelen aangeduid hebben.

De grondslag voor dit beneficentie werd in 1491 gelegd door de Bestenaar Engel-
bert van de Spijker, kanunnik te Keulen. In zijn testament werd bepaald dat
de ouderlijke boerderij van Engelbert in het bezit komt van de collator van de
Cantorij.⁴⁾ De overige goederen onder Oirschot en Woensel bestemde hij voor
het levensonderhoud van de cantor. Zijn neef Beertkinus van de Spijker moest
de stichting tot uitvoering brengen en deed dit in 1501.

In oude belastingkohieren, aangelegd rond 1650 en bijgehouden tot circa 1810,
wordt de nalatenschap van Engelbert onder twee hoofden omschreven:
als bezit van de Collator van de Cantorij, zijnde een huis met aanstede, opper-
vlakke 1½ lopensaet;
als bezit van De Cantorij te Oirschot, bestaande uit 6 percelen land, waarvan
1 te Naastenbest.⁵⁾

In de loop der jaren is het bezit uitgebreid, wat uit de aantekeningen in het ka-
dasterarchief is op te maken. Dit archief in 1830 aangelegd. Hierbij moet aan-
getekend worden dat sindsdien slechts sprake is van landerijen. Het zijn percelen
weiland, hakhout en hooilanden, die te samen 8.50.10 ha groot zijn. Bij een to-
taal van tien percelen komen we dus op een gemiddelde van ongeveer 0.85 ha
per perceel, dus zeker geen geringe omvang. Zij lagen in Verrenbest, in de Vleut
tegen de grens van Sint-Oedenrode, in een gebied dat toentertijd nog tot de
nauwelijks ontgonnen natte broekgronden behoorde.

De fundatie die dus deze gronden niet perse' bedrijfsmatig behoefde te exploiteren kon hier kennelijk toch wel voldoende inkomsten uit putten, onder andere met de verkoop van hakhout, schaarhout, heideplaggen, hooi en dergelijke.

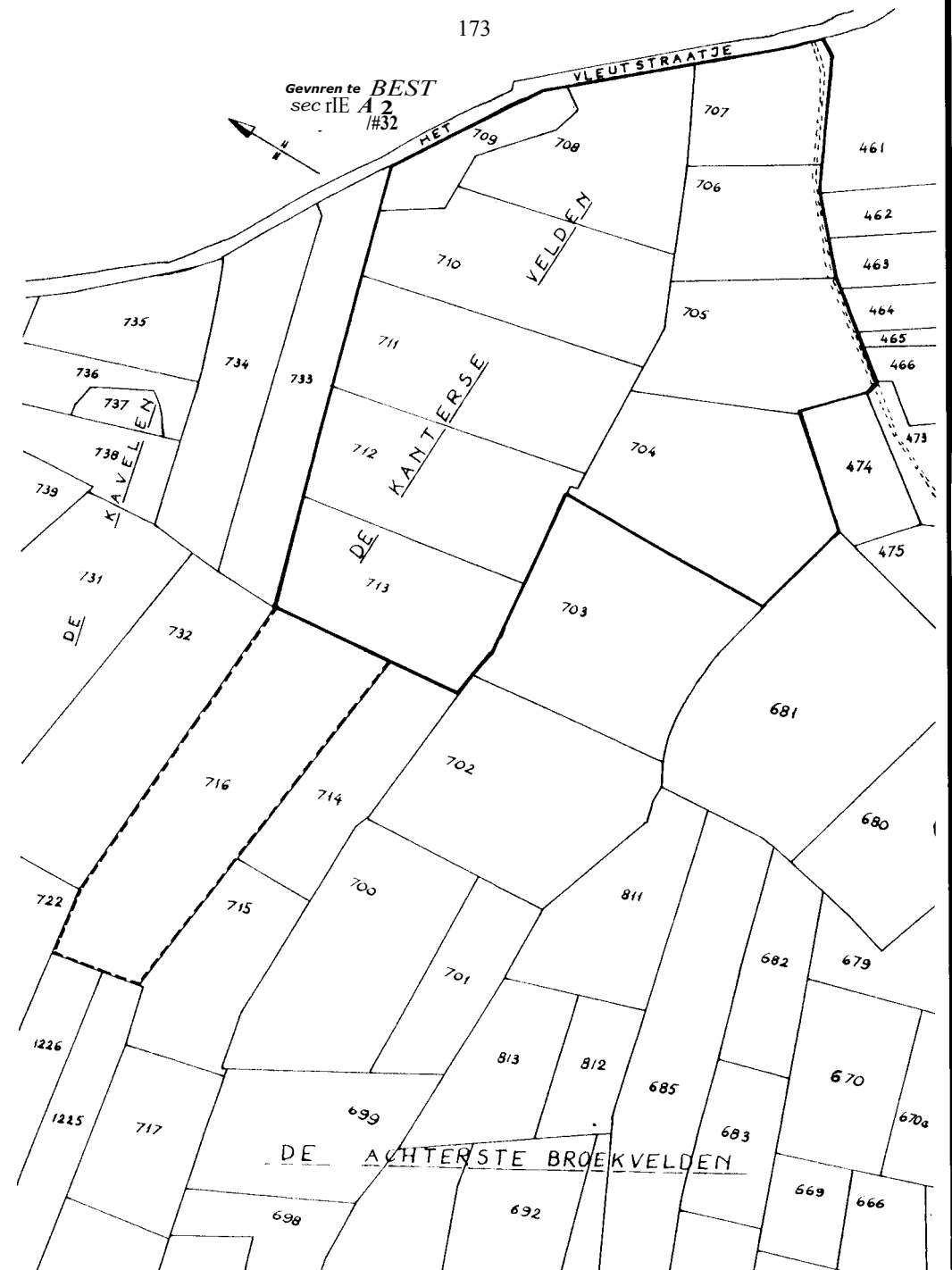
Verder had de fundatie nog in bezit een perceel weiland, sectie A 716 groot 1.54.90 ha, een heideperceel sectie B 219 groot 1.66.40 ha, een groot perceel op de Bestsche Heide sectie C 980 van 5.10.70 ha en nog een akker sectie E 451 groot 1.16.50 ha. Bij elkaar zijn deze percelen 9.48.50 ha groot, zodat het totale bezit van de Cantorij 17.98.60 ha bedroeg. Op zo'n bezit kon een grote boerderij trots zijn.

Zoals hiervoor al is opgemerkt 'de Kantersche Velden' zijn lange tijd een begrip geweest, al werd het misschien meer verbonden met de familie van den Spijcker dan met de beneficiant in Oirschot. De aanduiding was vanaf 1830 als kadastraal toponiem ingeburgerd. Jammer genoeg zijn vanaf de jaren 1937-'38 ook deze gronden van sectie A ingebracht in de ruilverkaveling Best-St. Oedenrode. En zoals zo vaak, dan wordt er landschappelijk en ook historisch wel wat op z'n kop gezet en gaat er veel verloren.

De oorspronkelijke ligging van de Kantersche Velden blijkt uit bijgaande reproductie van de Kadasterkaart. Hieruit zien we dus dat wat met de Kantersche Velden wordt aangeduid een mooi aaneengesloten blok landbouwgronden was van 8.50.10 ha. De hedendaagse bezittingen bestaan uit een achttal verspreid liggende percelen tot een totaal van 17.21.10 ha. De totale eigendom is dus in de loop der jaren redelijk in stand gebleven. Wat **verloren** is gegaan is jammer genoeg de aanduiding van een aantal percelen, waarvan men van vroeger uit wel eens gehoord heeft, maar die de hedendaagse Bestse mens nauwelijks meer kan duiden. Voorheen was dit een zo specifiek begrip, namelijk de Kantersche Velden.

NOTEN

1. Mijland, **H.J.M.**, Bestse fundaties, in: **Campinia** 1986 pg. 15 e.v. Zie ook: De afscheiding van Best en de verdeling van de godshuizen en fundaties, in: **Campinia** (1985) pag. 141-144 en 188-198.
2. Peijnenburg, J.W.M., De Cantorij van Oirschot, in: **De Comme geopend: geschiedkundige opstellen uit de Kempen**, Eindhoven 1983, pag. 61-70 en Frenken, A.M., **Documenten betreffende de kapittels van Hilvarenbeek, Sint-Oedenrode en Oirschot**, 's-Hertogenbosch 1956, pag. 176.
3. Suijkerbuijk, J.A.S.M., **Inventaris van de archieven van de gemeente Best**, Oirschot 1986: inventarisnummer 981.
4. Zie Frenken, pag. 176.
5. Oud-administratief archief Oirschot-Best, verpondingskohieren Kerkhof I fol.72, II fol.160vo, III fol.203 en IV fol.155; idem Naastenbest V fol.63vo en VI fol.62.

De nrs. 704-713 (vetomlijnd) vormen de 'Kantersche Velden'.
Kadastraal minuutplan 1832 / Sectie A, 2e blad (detail) / reproductie H. Teurlincx.

III. **ZEELST 1832:**
EIGENAREN VAN DE PERCELEN IN DE KOM

door A.M.J.G. van Run

Aan de hand van de kadastrale kaart van de kom van de gemeente Zeelst (zie afbeelding) en de oorspronkelijke kadastrale leggers, aangelegd in 1832, is na te gaan wie in dat jaar eigenaar was van de daar staande huizen met bijbehorende percelen.

In de volgende lijst worden die eigenaren gegeven. In principe zijn de kadastrale perceelsnummers als volgorde gekozen. De percelen zijn geordend naar straatnaam en eigenaar. Dat wil niet zeggen dat de adressering ook aan die straat is. Verder is de omschrijving van de sectie en het bijbehorend sectie-nummer vermeld.

Broekweg

weduwe Gijsbertus van Lotringen	huis, schuur en erf	B 1222
	huis, schuur en erf	B 1223
	bouwland	B 1219
kinderen Gerardus Senders	weiland	B 1220
Johannes van Rooij	weiland	B 1221

Blaarthemse weg

Rooms Katholieke gemeente Zeelst	pastorie, schuur en erf	B 1224
	(op de kaart staat per abuis B 1324)	
	tuinen	B 1225-1227
Arnoldus H. Beijsens	huis en erf	B 1228
	tuin	B 1229
Antonie Joseph de Wit	huis, schuur en erf	B 1231
	tuin	B 1230
Armen van Zeelst	bouwland	B 1232
Gemeente Zeelst	huis, schuur en erf	B 1233
	schoolhuis	B 1234
	tuin	B 1235
Johannes van Rooij	huis, schuur en erf	B 1236
	tuin	B 1237
Norbertus Johannes Janssens	huis en erf	B 1244
	schuur en erf	B 1242
	tuin	B 1238

Kruisstraat

weduwe Jan Lodewijks	huis	B 1245
	schuur en erf	B 1243
	tuin	B 1239
Wilhelmus Godefridus Janssens	huis en erf	B 1246
	huis, schuur en erf	B 1241
	huis	B 1241a
	tuin	B 1240
Adriana Senders	huis en erf	B 1247
	huis en erf	B 1250
	tuinen	B 1248-1249
Hendrik van Keulen	huis, schuur en erf	B 1251
	tuin	B 1252
Jan van Son	huis, schuur en erf	B 1254
	tuin	B 1253
Gerardus de Wit	huis, schuur en erf	B 1257
	tuin	B 1258

Heuvel

Thomas de Groot	huis, schuur en erf	B 1260
	(niet op kaart ingetekend)	
	tuin	B 1261
	weiland	B 1259
weduwe Lambert van Lotringen	huis en erf	B 1263
	bouwland	B 1262
Johannes W. van der Sanden	huis, schuur en erf	B 1264
	tuinen	B 1265-1267
kinderen Gijsbertus van der Kruijzen	huis, schuur en erf	B 1268
	tuin	B 1269
	weiland	B 1270

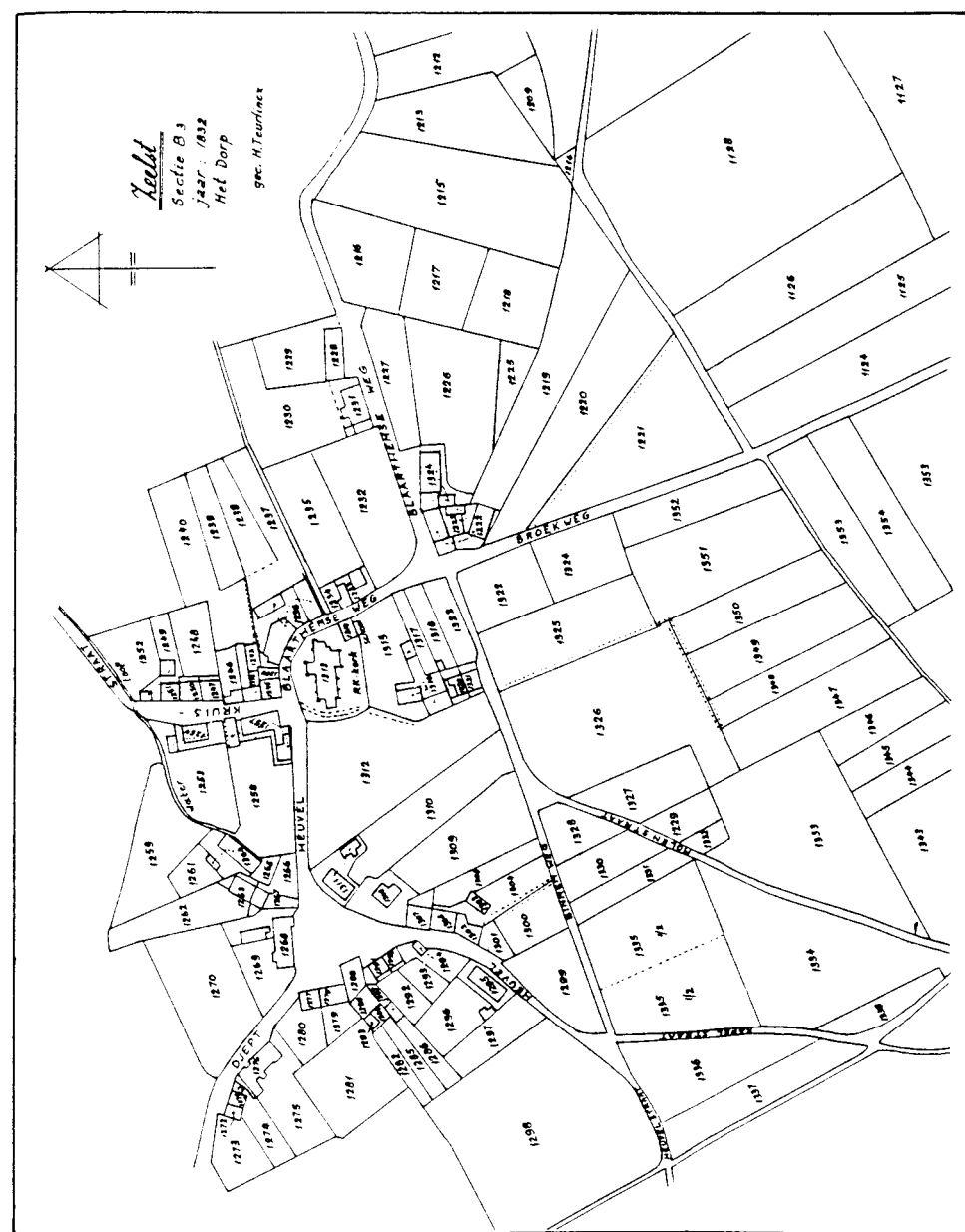
Djept

kinderen Gijsbertus van der Kruijzen	huis en erf	B 1271
	tuin	B 1274
weduwe Gerardus Tops	huis en erf	B 1272
	tuin	B 1273
kinderen Gijsbertus van der Kruijzen	huis, schuur en erf	B 1276
	tuin	B 1275
	bouwland	B 1281

Heuvel

Johannes van de Luijtelaar	huis	B 1277
	tuin	B 1280
weduwe Jan Boogers	huis en erf	B 1278
	tuin	B 1279
kinderen Adriaan van Erkel	huis	B 1283
	tuinen	B 1282, B 1284-1285
	huis en erf	B 1287
	tuin	B 1286
	huis	B 1287a
	(niet op kaart ingetekend)	
	tuin	B 1288
Antonie Janssen	huis en erf	B 1289
	huis, schuur en erf	B 1290
	tuin	B 1293
	huis en erf	B 1291
	tuinen	B 1292, 1294
	huis en erf	B 1295
	tuin	B 1296
	weiland	B 1297
kinderen Gijsbertus van der Kruijzen	weiland	B 1298
weduwe Gijsbertus van Lotringen	bouwland	B 1299
Binnenweg		
Jan van der Linden	tuin	B 1300
Heuvel		
Jan Rudolf Hirzel	huis, schuur en erf	B 1302
	weiland	B 1301
	tuinen	B 1304-1305
	huis en erf	B 1306
Jan van der Linden	huis en erf	B 1307
	schuur	B 1303
Jan van Brussel	huis en erf	B 1308
	tuin	B 1309
Willem van Mierlo	huis, schuur en erf	B 1311
	tuin	B 1310

Blaarthemse weg

Rooms Katholieke gemeente Zeelst	kerk en kerkhof	B 1313
Gemeente Zeelst	school	B 1314
kinderen Gerardus Senders	huis, schuur en erf	B 1316
	tuin	B 1315
	weiland	B 1312
kinderen Adriaan van Erkel	huis, schuur en erf	B 1319
	(niet op kaart ingetekend)	
	tuinen	B 1317-1318

Binnenweg

kinderen Adriaan van Erkel	huis en erf	B 1320
	huis en erf	B 1321
	tuin	B 1322

**** AANKONDIGING ****

Op 24 november 1993 te 15.00 uur zal drs. M. Verweij in de Promotiezaal van de Universiteitshalle, Naamsestraat 22 te Leuven, zijn proefschrift **Het thema Tobias in het Neolatijnse schooltoneel in de Nederlanden in de 16de eeuw. De Tobaeus van Cornelius Schonaeus (1569) en de Tobias van Petrus Vladeraccus (1598)** verdedigen. Promotor zal daarbij zijn prof. dr. J. IJsewijn.

Michiel Verweij werd op 8 juli 1964 te Oirschot geboren, volgde zijn middelbare opleiding aan het Jacob Roelandslyceum te Boxtel en studeerde vervolgens aan de K.U.Leuven klassieke filologie (licentiaatsdiploma in 1986) en middeleeuwse studies (diploma in 1987). Van zijn hand verschenen in diverse tijdschriften en in **Oog op Oirschot** enkele artikelen, vooral over Petrus Vladeraccus, alsmede een monografie **Vladeracci tres, pater et filii, poetae Latini Silvaeducenses** (saec.XVI ex.) (Romae, 1991 [immo:1992]) en enkele Latijnse gedichten onder de naam Michael Pratensis.

IV. DE BESTUURSORGANISATIE VAN OIRSCHOT

door J. Lijten

In oorsprong is de plaatselijke bestuursorganisatie gegroeid uit de rechtspraak. De schepenen waren dan ook tot 1811 rechtsprekend college en daarnaast het dagelijks bestuur van de plaatselijke gemeenschap. In zijn oudste vorm was het schepencollege vermoedelijk het totale bestuur. Naast de schepenen kwamen er al in oude tijden gezworenen voor. Hun taak was van oorsprong vermoedelijk het beheer van de gemeynt gronden.

Pas in de tweede helft van de veertiende eeuw krijgen we een meer exacte kijk op de organisatie van het dorpsbestuur. Dit hangt samen met een verandering die toen heeft plaatsgegrepen. Tot 1378 werden de schepenen dikwijls van jaar tot jaar herbenoemd, zodat het kringetje van regenten erg klein was en men zelfs kon spreken van een oligarchie. Hiertegen zal verzet zijn gerezen vanuit de subtop, die ook wel eens aan bod wilde komen om schepen te worden.¹⁾ De nieuwe regeling werd, zij het op onvolledige wijze, vastgelegd in een oorkonde van hertogin Johanna van 1378.²⁾ Daarin werd bepaald, dat de schout van Kernpenland ieder jaar met Kerstmis 'van onsen wegen' nieuwe schepenen zou benoemen en beëdigden 'ende dat met rade der seven scepenen die in't jair voirleden scepen geweest syn'. Door gewoonte werd deze bepaling zo uitgelegd, dat de voordracht door de aftredende schepenen van hun opvolgers bindend was voor de kwartierschout. De aftredende schepenen zouden een jaar lang gezworenen zijn. Uit de feitelijke gang van zaken blijkt, dat de afgetreden schepenen ook in het tweede jaar na hun aftreden niet herbenoembaar waren maar pas in het derde jaar.³⁾ De hertogelijke kanselarij zal vergeten hebben dit deel van de Oirschotse afspraak in de oorkonde op te nemen. Wat het af- en aantreden der schepenen met Kerstmis (na 1500 werd dit verzet naar Nieuwjaar) en het niet-herbenoembaar-zijn voor het derde jaar betreft, week Oirschot af van het gebruik in 's-Hertogenbosch en meerdere plaatsen in de Meierij, waar de schepenen af- en aantraden op 1 oktober en geen bepaling van onbenoembaarheid gold.⁴⁾

Vanaf 1378 zien we dus in Oirschot de volgende bestuurlijke situatie. De zeven schepenen vormden tesamen met de schout en de secretaris het dagelijks bestuur van het dorp zoals nu B & W. Zij zullen praktisch elke zondag na de hoogmis zijn samengekomen en nog dikwijls door de week (naast hun samenkomsten als rechtsprekend college op woensdag om de veertien dagen).

Wanneer een der schepenen in de loop van het jaar overleed of naar elders vertrok, werd het college tussentijds aangevuld, tenzij het tegen het einde van de ambtstermijn liep.

De zeven schepenen van het voorgaande jaar waren gezworenen. Hun taak was het beheer van de gemeynt. Ook werden uit hun midden twee ijk- en keur-

pootmeesters aangewezen, die de taak hadden om de maten en gewichten te ijkken in Oirschot en in Vessem, Wintelre en Knegse1,⁵⁾ toezicht te houden op de kwaliteit, het juiste gewicht en eventueel de vastgestelde prijs van het brood,⁶⁾ vlees enz. en de ter markt aangevoerde waren en op het aanplanten op de gemeynt en langs de wegen.

De 'raden' waren de gezworenen van het voorgaande jaar. Vermoedelijk bleven alle oud-schepenen en oud-gezworenen tot de raden behoren, als zij niet opnieuw tot schepenen benoemd werden. Het getal van de raden kon dus boven de zeven uitgaan maar ook door overlijden of vertrek onder de zeven dalen. Er is geen enkele aanwijzing dat zij een speciale functie hadden.

Schepenen, gezworenen en raden vormden de 'drie stoelen' van het Oirschotse regentencollege of de magistraat, waartoe overigens ook de kerkmeesters der Sint-Petrus-kerk (niet de kerkmeesters van Best) en de H.Geestmeesters (armmeesters) behoorden. De regenten of de magistraat beslisten in alle belangrijke zaken. De voorstellen kwamen in de regel van het dagelijks bestuur, de schepenen dus, maar soms ook van de kerk- of armmeesters, wanneer het zaken op hun terrein betrof.

De kring van degenen die Oirschot in feite bestuurden, was dus betrekkelijk klein en ofschoon er in Oirschot nooit sprake was van een afgescheiden laag van bestuurders en er in de persoonlijke sfeer met alle regenten door iedereen gesproken kon worden, zodat men wel wist wat er onder de bevolking leefde, was er geen sprake van een directe volksinvloed. Omdat iedereen naar vermogen moest bijdragen in de dorpslasten, lag het voor de hand, dat de 'volksstem' op de eerste plaats invloed zou eisen door enige controle op de dorpsfinanciën.

Tegen deze achtergrond moeten we zien de instelling van het college der achtmannen, welke is vastgelegd in de akte van hertog Maximiliaan d.d. 1484.01.04.⁷⁾ In de motivering van de instelling van dit college worden het innen der dorpslasten en de volksinvloed op de vaststelling dier lasten 'om zamentelic dairop sprake ende communicatie te hebbene alsoe dat behoert' enigszins vermengd. Wij zouden de motieven zo kunnen samenvatten: door de grote uitgestrektheid en het eveneens grote aantal inwoners van Oirschot was het bijna onmogelijk én om in een volksvergadering te beslissen over de te heffen dorpslasten én om deze binnen een redelijke tijd te innen. Daarom zou elk jaar voor elk van de acht herdgangen door de inwoners een vertegenwoordiger worden gekozen om de dorpsinkomsten en -uitgaven te controleren. De taak van de achtmannen was dan ook het innen, beheren en uitgeven van de dorpsfinanciën op 'ordonnantie' van de regenten.

Van die tijd af hebben de gezamenlijke achtmannen inderdaad de dorpsfinanciën beheerd, zoals blijkt uit de bewaard gebleven rekening over het jaar 1500.⁸⁾ Daar de rekening inderdaad over het kalenderjaar loopt, zullen we moeten aannemen dat de achtmannen in de beginperiode af- en aantraden tegelijk met de schepenen op Kerstdag.

Er ontstonden echter spoedig moeilijkheden doordat niet altijd alle dorpslasten werden geïnd en in de rekeningen veel te gemakkelijk als oninbaar werden opgegeven ten nadele van de goede betalende die daardoor voor zwaardere lasten kwamen te staan, en ook doordat de achtmannen te hoge kosten opvoerden. Men probeerde deze moeilijkheden te keren door het reglement der achtmannen dat d.d. 1514.12.17 werd 'geordineert, gestatueert ende geslooten by ons, schepenen, geswooren, raetsheeren, kerckmeesteren ende heilige geestmeesteren ende gemeyn naegebueren der vryheyt voirschreven'.⁹⁾ Daarin werden strikte voorschriften gegeven omtrent de inning. Er werd ook bepaald, dat wanbetalers de kosten van inning moesten dragen. Aan de achtmannen werd een vaste vergoeding toegekend van een kwartstuiver per geïnde gulden (1 ¼⁰⁷⁰). Zij mochten daarnaast geen kosten declareren. Elke achtman mocht iemand aanstellen om zijn administratie bij te houden, welke 'clerck' volgens beslissing der schepenen zou worden gehonoreerd.

De gezamenlijk achtmannen moesten voortaan iemand als ontvanger-generaal aanstellen 'een van hunnen achten oft hunnen clerck oft eenen anderen, wie hen believen sall', aan wie de geïnde bedragen onmiddellijk moesten worden afgedragen.

In de loop der zestiende eeuw hebben de schepenen zich blijkbaar steeds meer met de benoeming van deze ontvanger-generaal bemoeid, wat daarin resulteerde, dat zij rond 1600 iemand in die functie benoemden en wel in de regel iemand uit hun college. Daartegen rees echter verzet en er ontstond een lang slepende en ingewikkelde kwestie.¹⁾ Het ambt van achtman was namelijk niet gewild. Dikwijls kozen de herdgangen daarom onbekwame personen, waardoor de ingreep der schepenen wel begrijpelijk was hoewel in strijd met het reglement van 1514. Het resultaat was uiteindelijk dat door de achtmannen een burgemeester werd gekozen, bijna steeds uit hun midden. Deze burgemeester bleef als ontvanger-generaal in functie totdat in 1810 bij keizerlijk decreet een ambtelijke gemeente-ontvanger werd benoemd, welke functie tot in onze dagen gecontinueerd werd.

Het Oirschotse dorpsbestuur bestaande uit de drie stoelen, schepenen, gezworenen en raden, met kerkmeesters en H. Geestmeesters heeft gefunctioneerd tot 1810, toen het in de Franse tijd vervangen werd door een bestuursorganisatie, die in principe dezelfde was als de huidige, burgemeester, wethouders en gemeenteraad gesteund door een ambtelijk apparaat onder leiding van de secretaris.

Aanvankelijk heette de burgemeester 'maire' en de wethouders 'adjoints'. Er zijn in de loop van de tijd enkele wijzigingen geweest in de benoeming en keuze van burgemeester, raadsleden en wethouders, maar globaal gezegd functioneert de huidige organisatie van het dorpsbestuur vanaf 1810.

NOTEN

1. Zie J. Lijten, 'De oudst-herkenbare revolutie in Oirschot' in *Campinia* jrg. 14 (1984), blz. 57-65.
2. O.A.A.O., ch. 1378.11.14, gepubliceerd in *Campinia* jrg. 1 (1971), blz. 140.
3. Uit de lijst der schepenen van 1379-1400 van noot 1 blijkt dat de schepenen pas in het derde jaar herbenoemd werden.
4. Akte van hertogin Johanna d.d. 1387.07.10, zie O.A.A.O. ch. 1387.09.14: vidimus door schepenen van 's-Hertogenbosch.
5. Reglement voor de ijk van Oirschot enz.: O.A.A.O., vrl. inv. nr. 7561 en akte van verklaring bij turbe t.o.v. schepenen van Vessem e.a.: O.A.A.O., ch. 1681.04.22.
6. Memorieboek der vrij- en heerlijkheid Oirschot van de wekelijkse prijzen van rogge, boekweit, roggebrood, wit brood en tarwebrood 1773-1864, O.A.A.O., vrl. inv. nr. 1.
7. O.A.A.O., ch. 1484.01.04, gepubliceerd in *Campinia* jrg. 7 (1977), blz. 60 e.v.
8. O.A.A.O., vrl. inv. nr. 5155.
9. O.A.A.O., ch. 1514.12.17 en afschrift in R.v.D.v.B., blz. 300-304.
10. O.A.A.O., vrl. inv. nrs. 210 en 4843.
11. O.A.A.O., vrl. inv. nr. 8719.

V. BUURTSCHAP 'DE HUT'

door Jacq. F.C.M. Bijnen

Aan de noord-westgrens van Veldhoven met Vessem c.a. en in het verlengde van de Scherpenering, richting Oirschotse hei, ligt buurtschap De Hut. De weg die daar loopt, de Oirschotse dijk, is er tevens de grens tussen de dorpen Wintelre en Oerle. De bewoners van de westkant van d'n dijk wonen in Wintelre en daardoor in de gemeente Vessem c.a. en die aan de oostzijde vallen onder Oerle (gemeente Veldhoven).

Van oudsher hebben de bewoners aan de Oerlese kant van deze buurt het gevoel bij Wintelre te horen. Onlangs, met het bekend worden van het gemeentelijke herindelingsplan zeiden zij: 'We horen bij Veldhoven, we moeten naar Eindhoven en we willen bij Vessem'. We zochten naar de wortels van hun gelijk.

Het meest bezochte adres in deze buurt staat aan de Oerlese kant, het is er herberg. De uitspanning noemt zich 'De Hut'. Precies 300 meter eerder, aan de Wintelrese kant, staat een hoeve-achtige woning met op de gevel de tekst: 'Wintelresche Hut'. Deze twee 'hutten' waren tot in de jaren twintig de enige huizen langs deze weg. Vanaf die tijd zijn er links en rechts, vooral aan de Veldhovense kant, boerengedoentes gebouwd. Doorgaans waren de ondernemers hiervan, van de kant van de man of van de vrouw, kinderen uit het gezin Van de Sande uit De Hut.

Nog verder terug in de tijd was dit gebied onbewoond. Het was een deel van de Grote Aard van Oerle. Een groot stuk woeste grond, dat zich uitstreckte tussen Oerle, Knegsel, Eersel, Hoogcasteren, Hoogeloon, Vessem, Oostelbeers en Oirschot. Het dorp Wintelre lag er zelfs helemaal in. Een stuk ongecultiveerde grond, ook wel gemeynte genaamd, was bestemd voor gemeenschappelijk gebruik door ingezetenen van de nabijgelegen dorpen: voor het hoeden van vee, het steken van turf en het halen van heiplaggen als strooisel voor de dieren. Het administratief centrum van de Grote Aard was Oerle. Dit hield in, dat de administratie en de financiële zaken met betrekking tot dit gebied, gebeurden door de secretaris van Oerle.

In 1803 verzocht Francis van der Heijden om inculte grond gratis te mogen verwerven door ontginning van een deel van de Grote Aard. I) Hij bewoonde er al sinds twintig jaar een huisje, schreef hij bij zijn verzoek. Van hogerhand werd het verzoek ingewilligd. Aan de reeds door hem in cultuur gebrachte grond werd nog vier lopense inculte grond pro deo toegevoegd. Waar hij woonde - het zal wel in een hut op de hei geweest zijn -, konden we niet achterhalen. Van der Heijden was met zijn gezin op Wintelre georiënteerd, want de doop van zijn kinderen, die na 1772 werden geboren, vond daar plaats. Van zijn oudste zoon

Joannes is bekend, dat hij onder Wintelre woonde en wel in een hut. Bij de notitie van de doop van een kind van hem, in 1809, schreef de pastoor van Wintelre er ter verduidelijking bij: *natus in casa vulgo vocata 'in den Grooten Aart van Oers',²⁾* wat wil zeggen, dat dit kind was geboren in een hut, in, zoals de volksmond het noemde, de Grote Aard van Oerle.

De eerste zekere aanwijzing van bewoning langs deze weg is een kadasteropname uit 1826. Dan blijkt op de plaats van de 'Wintelresche Hut' de weduwe Arnoldus Wouter Hendriks te wonen. Zij was toen ook eigenaresse van enkele in cultuur gebrachte lapjes grond gelegen op de plaats waar nu café De Hut (aan de Oerlese kant) staat.³⁾

In 1835 kocht de wever Hendrik van der Schoot deze percelen. Zijn dochter, Maria Theresia, kwam vermoedelijk door vererving in het bezit van deze kavels. Zij was gehuwd met Franciscus van der Heijden. Hij was een zoon van de hiervoor genoemde Joannes waarvan in 1809 een kind was geboren in een hut op de Grote Aard van Oerle.⁴⁾ Deze Franciscus van der Heijden en zijn vrouw Maria Theresia bouwden, op de plaats waar nu café De Hut staat, rond 1865 een huisje. Hun dochter Johanna (Hanneke) trouwde met Henricus (Driek) Roosen. Zij trokken bij haar ouders in.

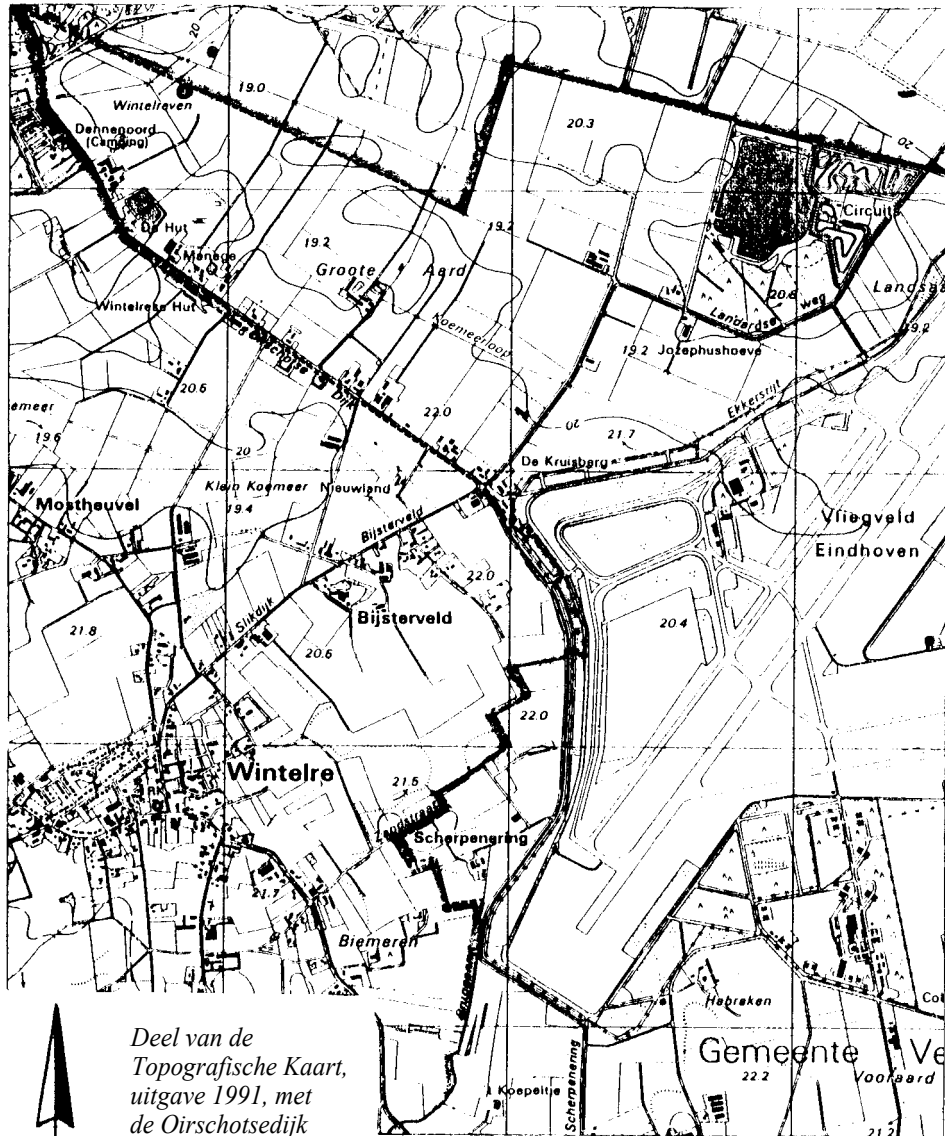
Rond 1903 kochten Petrus (Peer) van de Sande en zijn vrouw Maria (Mie) Maas dit huis. Steeds moesten deze gezinnen die woonden in De Hut, toen nog de 'Oerlesche Hut' genoemd, hun kerkelijke plichten vervullen in Oerle, omdat zij bij deze parochie behoorden. In de praktijk van alledag betekende dit, dat zij in Oerle hun kinderen moesten laten dopen, er hun eerste kerkgang deden, er werden begraven, er hun jaarlijkse Pasen moesten houden en met St. Jan er ter kerke dienden te gaan.

Omdat Wintelre makkelijker bereikbaar was, gingen hun kinderen daar naar school, enz. Een en ander bracht natuurlijk het nodige ongemak met zich mee. Waarschijnlijk had Van der Heijden al eens aan de pastoor voorgesteld naar Wintelre over te mogen gaan. De toenmalige pastoor van Oerle Joannes Vogels (de bouwer van de Koepelkerk) kon die toestemming niet geven. In januari 1894 reisden de bewoners van de 'Oerlesche Hut' naar Den Bosch om persoonlijk aan de bisschop te verzoeken afgescheiden te worden van Oerle en ingelijfd te worden bij Wintelre.

Toen de bisschop hierover aan pastoor Vogels inlichtingen opvroeg, antwoordde deze: *dat dit huisgezin met genoeg zou worden afgestaan en door Wintelre aangenomen en dat alleszins billijke redenen van afscheiding bestonden, dewijl de afstand van Oerles kerk ruim één uur gaans, en van Wintelre nog niet de helft bedraagt.⁵⁾*

De bisschop bedankte de pastoor voor zijn inlichtingen maar vond: *dat de grens-scheiding tussen Oerle en Wintelre, die nu zo goed geregeld is, om der wille van dat ééne huis niet kan veranderd en bedorven worden.* Verder schreef Z.D.H.

er is geene noodzakelijkheid: immers U.Erw. kan des gewild, aan dat huisgezin permissie gegeven, om zijne parochiaal-kerkelijke plichten in Wintelre te vervullen.

Deel van de
Topografische Kaart,
uitgave 1991, met
de Oirschotsedijk
en de Scherpenening.

Daar bleef het aanvankelijk bij, want ook het gezin van Peer en Mie van de Sande-Maas hebben nog drie van hun kinderen in Oerle laten dopen: Joanna Emerentia (Marens) in 1903, Gerardus (Graard) in 1905 en op 18 maart 1907 was Anna Maria de laatste die in Oerle werd gedoopt. Toen was pastoor Vogels al overleden (22-2-1907) en op 4 maart opgevolgd door pastoor Augustus Suetens. Drie en een halve week later gaf de bisschop, Mgr. van de Ven, met goedkeuring van de (nieuwe) pastoor van Oerle aan de bewoners van de 'Oerlesche Hut' permissie, om zich 'bij leven en sterven te gedragen als parochianen van Wintelre'.⁶⁾

Deze permissie ofwel dit verlot om in Wintelre te kerken is door de Van de Sande's steeds opgevat als een inlijving bij Wintelre. Maar op papier was en is dit gebiedje nog steeds een deel van de parochie St. Jan de Doper Oerle. Een plattegrond met parochiegrenzen uit 1926, vastgesteld door het bisdom, rekent de oostzijde van de Oirschotsedijk bij de parochie Oerle.⁷⁾ En in 1961 sprak de Adviescommissie Parochieplanning van het bisdom zich uit voor spoedige legalisatie van de bestaande toestand.⁷⁾ Tot heden zijn de parochiegrenzen door het bisdom op papier echter nog steeds niet aangepast.

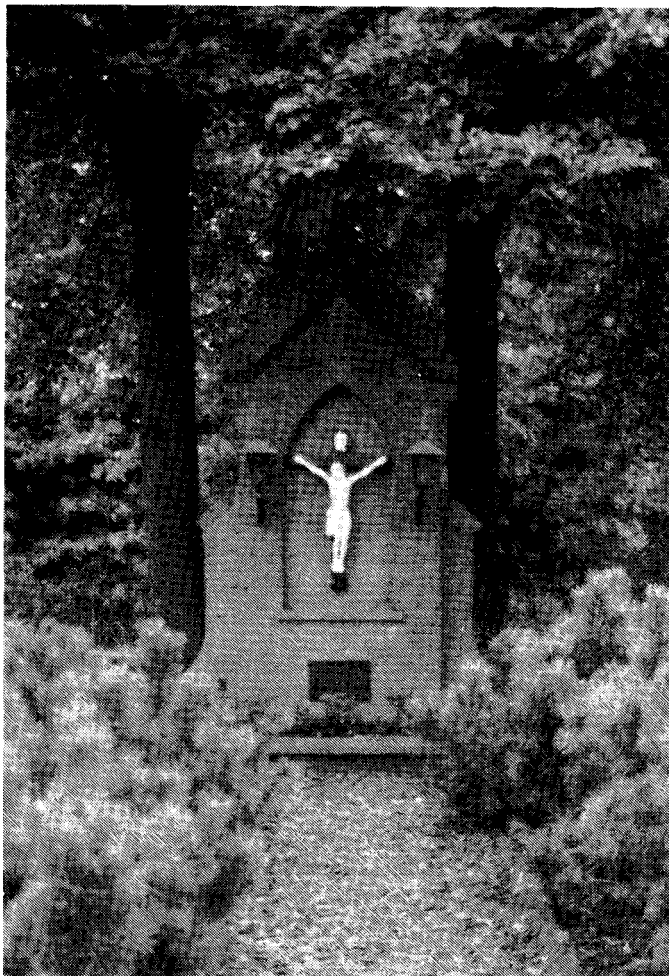
In 1939 kwam deze tweeledigheid van parochie-indeling nog eens onder de mensen. Ter gelegenheid van de viering van de 100e geboortedag van Peerke van Roij ('t Rooi Peerke) 'streden' zowel Oerle als Wintelre om de eer een eeuwling in hun midden te hebben. Peerke woonde in bij zijn jongste dochter in boerderij 'De Kruisberg', die aan de Oerlese kant van de Oirschotsedijk staat en bij de buurt van De Hut wordt gerekend. Als blijvende herinnering aan deze dag was besloten een kapelletje op te richten. Het kwam te staan aan de zuidkant langs de boerderij. Op 12 april zou het worden ingewijd. De dag begon met een H. Mis te Wintelre, waarna men daar in optocht door de straten ging. 's Middags voerde zowel vanuit Oerle als uit Wintelre een feestelijke optocht richting hei, om elkaar bij het kapelletje te ontmoeten. Pastoor De Bont van Oerle zegende het kapelletje in. Na toespraken (o.a. door pastoor De Bont, de burgemeester van Veldhoven Van Hooff, de voorzitter van het feestcomité bovenmeester Van der Heijden uit Oerle en notaris Lasance uit Vessem) werden door de fanfares uit beide dorpen nog serenades ten gehore gebracht.

Voortkabelend in de tijd is de dagelijkse praktijk in de buurt van De Hut, dat het organisatie- en verenigingsleven zich op Wintelre richt, de 'Koers van Oers' niet in hun bussen valt en een sintjanstros niet tegen hun huizen hangt. De post gaat er tweemaaldaags door de straat: eerst aan de kant van Wintelre en enkele uren later aan de kant van Veldhoven. Een Veldhovens Weekblad wordt er niet bezorgd.

In deze buurt heeft men de ongemakken van de scheiding tussen dorpen, parochies en gemeenten steeds soepel weten op te lossen. Beide zijden van de weg vormen één hechte buurt. Begrijpelijk, dat die van De Hut de hakken diep in 'hunnen' grond stampten om zich te verzetten tegen het herindelingsplan, dat

de gemeenten Veldhoven en Eindhoven opstelden, waarin de Veldhovense kant aan Eindhoven wordt overgedaan. De in deze buurt luidruchtig kenbaar gemaakte logica om, nu de kans zich voordeed, dit gebied bij Wintelre (gemeentelijk bij Vessem) te trekken, heeft intussen een aanpassing van de plannen opgeleverd.

De overeengekomen grenswijziging tussen Eindhoven en Veldhoven komt voor deze buurt echter niet aan alle wensen tegemoet. Een klein tipje grond, ingeklemd tussen de Landsardseweg, de Oirschotsedijk en de afrastering van het vliegveld wordt ingelijfd door Eindhoven. Precies in dit hoekje staat boerderij 'De Kruisberg', bewoond door mevrouw Dankers-van de Ven, én het kruiskapelletje, opgericht bij gelegenheid van de 100ste verjaardag van Peerke van Roij.

*Het kruiskapelletje
van buurtschap
De Hut.*

In de eerste helft van de tachtiger jaren had de gemeente Veldhoven bij de verkaveling vanwege de uitbreiding van het vliegveld alle mogelijke moeite gedaan het kapelletje te sparen. De hekken zijn toen netjes achter langs het godsdienstig monumentje neergezet. Nu er weer een nieuwe scheiding moest worden bepaald, trokken ambtenaren, alsof zij geen huis en geen kapelletje zagen staan, een lijn op een stuk papier dwars door een levende gemeenschap, zodat een bejaarde vrouw wordt ingelijfd bij een haar totaal vreemde gemeente, waar zij slechts over een eenzame weg van vele kilometers haar naaste 'stadgenoten' kan bereiken.

NOTEN

1. Streekarchief Regio Eindhoven (SARE), Oirschot: Rechterlijk Archief Oerle-Meerveldhoven, inv. nr. 9, fol. 174 e.v. en fol. 199 e.v.
2. Archief Parochie H. Willibrordus Wintelre, Doopboek.
3. SARE, Eindhoven, Oorspronkelijk Aanwijzende Tafel van het Kadaster, gemeente Vessem, inv. nr. 1443.
4. Uit de genealogische aantekeningen van de familie Van der Heijden. Vriendelijke mededeling door Jos van der Heijden te Best.
5. Parochiearchief St. Jan de Doper Oerle, Memorieboek, p. 171.
6. Idem, p. 174.
7. Idem, de betreffende stukken zijn nog niet geïnventariseerd.

VI. KEMPISCHE CURIOSA 25

WIJZE REGELINGEN

door J. Lijten

Wij hebben als uitgangspunt, dat de rechter de algemene wet toepast op een bepaald concreet geval en daarover uitspraak doet. In onze optiek is de wet dus basis voor de rechtspraak.

In de middeleeuwen was dit andersom: de rechtspraak was de basis voor de wet, in casu het gewoonterecht. Dit gewoonterecht was niet schriftelijk vastgelegd; het was een op basis van schepenuitspraken gegroeide algemene opinie, die werd aangevoeld maar dikwijls moeilijk onder woorden te brengen was. Omdat de maatschappij echter steeds ingewikkelder werd - ook toen al! - wist men niet altijd exact meer, hoe het gewoonterecht was. Het kon dan gebeuren, dat een particulier aan de schepenbank een uitspraak vroeg, hoe het plaatselijk gewoonterecht voor een bepaald geval was. Zo'n uitspraak van de schepenbank noemde men een schepenkonde. Meerdere schepenkonden zijn vastgelegd in het Oirschotse archief. Soms werd door een schepenbank op eigen initiatief op grond van hun eigen kennis of na raadpleging van de meest ervaren inwoners (een gedeelte van) het gewoonterecht schriftelijk vastgelegd. De oudst-bekende optekening van het Oirschotse gewoonterecht is van 3 februari 1283. Later werd door de landsoverheid opgave van het volledige gewoonterecht gevraagd, om tot grotere eenheid en zekerheid te komen.

Heel veel onderdelen van het gewoonterecht zijn echter nooit schriftelijk vastgelegd, zoals het Oirschotse vrederecht, dat enkel is af te leiden uit de praktijk van de zoen-accorden, die in de afgelopen jaren in Campinia gepubliceerd zijn. Vermoedelijk hebben dorpssecretarissen voor zichzelf of voor de schepenbank wel eens aantekeningen gemaakt van bepaalde onderdelen van het gewoonterecht. Van hen mocht immers verondersteld worden, dat zij op den duur het gewoonterecht goed kenden en het zeker het best konden formuleren. Er is immers een groot verschil tussen 'het gewoonterecht kennen' en 'het accuraat onder woorden brengen'. Zeker voor ons, die op een grote tijdsafstand leven, is het dikwijls niet eenvoudig, om uit de soms gebrekkige en stamelende woorden de heldere betekenis te puren.

Zo'n 'secretarisnotitie' is vermoedelijk, wat secretaris Aert Sgraets rond 1495 optekende onder het motto:

Van dinghen die men selden practiseert.

Item heb ick beesten die van geender wilder natueren syn, als te weeten coey, peerden, vercken, hondt etc., ende die quetsen yemanden, so verre als ick die

beesten niet aen en verde, so en sal ick daer niet in gehouden syn ende ick mach alsulcke beest voor dat misdaet laeten ende daer mede sal ick quyt ende vry syn. Item heb ick perden die wagoops syn ende dick gelooopen hebben ende quetsen yemanden, so en sal ick daer niet mede los syn al liet ick die perden voor dat misdaet, aengesien dat ick die perden houde ende weet wel dat sy 't loopen plegen; desgelyx van allen tammen beesten die zo syn.

Item beesten die van wilder natueren syn ende quetsen yemanden, die deselve heeft en sal niet los syn al liet hy die beesten.

Item wat dieselve beesten doen, dat moet ghy beeteren oft ghy 't selver gedaen haddet uutgescheyden als hiernaer geruert staet.

Item rydt ghy op iemans pert ende steeck se met spooren ende het is u schuit dat se achteruut slaen ende quetsen yemanden, dat moet ghy beteren.

Item hebby honden die yemanden schade doen, te weeten sy neemen een stuck vleesch daer 't bewaert was daer bilicken geen hondt aen gecomen en soude hebben, so sy dy schuldich dat te betaelen, maer nemet uwen hondt daer't lichtelyck aen te comen was, dat die honden gemeyndelyck souden doen, daer en sy dy niet in gehouden, want die honden overal haer neussen in die cuecken steecken.

(Register van Dooren- van Baar, blz. 58.)

De verschillende uitspraken zijn vrij willekeurig achter elkaar opgeschreven. Daardoor is het geheel voor ons niet onmiddellijk duidelijk.

De algemene regel is: Iedereen is aansprakelijk voor de schade, die toegebracht wordt door dieren, die zijn eigendom zijn. Voor dieren die niet gedomesticeerd zijn, geldt hier geen enkele uitzondering. Omdat de eigenaar weet, dat zij van nature wild zijn, moet hij er speciaal op letten, dat zij niemand schade kunnen doen en blijft hij voor eventuele schade ten volle verantwoordelijk. Voor gedomesticeerde dieren zoals koeien, paarden, varkens, honden enz. golden speciale regels.

Wanneer er sprake was van foutief optreden of schuldige nalatigheid van de eigenaar, was hij ten volle aansprakelijk. Als voorbeeld van foutief optreden wordt aangehaald het ondeskundig berijden van een paard. Van schuldige nalatigheid is bijvoorbeeld sprake, als iemand geen speciale maatregelen neemt bij een paard dat 'wageloops' is. De boeren noemen dat 'een karspringer' dat is een paard dat bij het in- en uitspannen plotseling aanloopt ten halve getuigd en daardoor grote ongelukken kan veroorzaken.

Wanneer door een dier schade was toegebracht zonder dat er sprake was van foutief optreden of schuldige nalatigheid kon de eigenaar het dier aan de benadeelde laten en was dan niet verder aansprakelijk.

Dit zal niet zijn opgegaan voor honden. Immers honden, die er ook toen al veel te veel rondliepen, hadden over het algemeen geen enkele economische waarde. De regeling voor een hond die vlees weghaalt, is zeer illustratief. Als de benadeelde het vlees op een voor honden gemakkelijk bereikbare plaats heeft liggen, hoeft de eigenaar van de hond niet te betalen, 'want die honden overal haer neussen in de cuecken steecken'.

VII. **HUIZEN EN HUN BEWONERS
TE OIRSCHOT VAN DE ZEVENTIENDE
TOT DE TWINTIGSTE EEUW**

door C. Scholten

71. RIJKESLUISSTRAAT 43 (sectie F 4264)

ged. DE VOORMALIGE SYNAGOGE 1842 - 1912

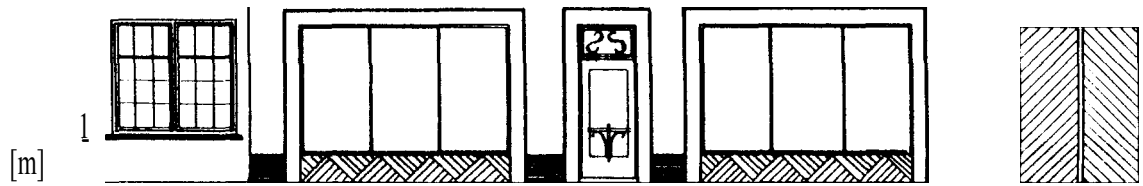
De kadastrale leggers van de gemeente Oirschot geven de volgende eigenaren:

- A. BERNARDUS DE BROUWER, touwslager 1832
sectie F 856: schuur en erf grootte: 80 ellen
verkoop: 1835
(artikel 104,volgnr.1)
- B. PETER VAN OUDENHOVEN, dorpsbode/voerman bij koop 27.04.1835
sectie F 856: schuur en erf grootte: 80 ellen
1835 afbraak schuur en vereniging met sectie F 857, tuin 3 R, 88 E.
stichting 2 huizen, gesplitst in de sectie's:
F 1912: huis en erf grootte: 90 ellen
F 1913: huis, schuur en erf grootte: 1 R, 08 E
F 1914: tuin grootte: 2 R, 70 E
verkoop: 1841
(artikel 496,volgnrs.9,13,14,15,16; N.A.5232,akte nr. 199)
- C. DE ISRAELITISCHE GEMEENTE OIRSCHOT/EINDHOVEN
HARTOG DOCTERS EN LEVIE PHILIP LEVIES, vleeshouwers
als kerkmeesters van de Israëlitische gemeente Oirschot, bij koop 21.01 1841
omschrijving en grootte als onder B
* 1842 STICHTING KERK
vereniging F 1912 met 20 ellen van sectie F 1914
de nieuwe omschrijving als volgt:
* sectie F 2197: KERK EN HOF grootte: 1 R, 10 E
* verkoop: 31.01.1856 door MOZES GROENEWOUD, als kerkmeester
aan IZAAK DOCTERS, koopman
de secties F 1913 en F 1914, zie hiervoor onder D.
* 1914 verkoop KERK EN HOF
door: JOZEF DE LEER, fabrikant EN MEIJER STAAL, onderwijzer,
resp. als voorzitter en secretaris van de kerkeraad der
Ned.Isr.Gem.Eindhoven en
JOSEPH DE GROOT EN BAREND ABRAHAM MEIJER, kooplieden

namens de Isr.Gem.Oirschot
koper: B.A.Meijer voor f 275, — (zie verder onder G)

- * In deze verkoopakte verklaren J. de Groot en B.A.Meijer, dat bij vergadering 17.12.1912 van de Ned.Isr.Gem.Oirschot is besloten tot ontbinding dezer gemeente.
(artikel 812,volgnrs.2,3,4,5,7, artikel 1137,volgnrs.1,2,3; NA 2015,akte 16, N.A.5238,akte 1217)
- D. IZAAK DOCTERS, koopman
bij koop van MOZES GROENEWOUD, als kerkmeester 31.01.1856
Ned.Isr.Gem.Oirschot
sectie F 1913: huis en erf grootte: 1 A, 8 CA
sectie F 1914: tuin grootte: 2 A, 50 CA
1883 vereniging en bijbouw
nu sectie F 2675: huis, slagerij en erf grootte: 3 A, 58 CA
1898 scheiding
(artikel 1859,volgnrs.1,2,3,4: N.A.2015,akte nr. 16)
- E. LAZARUS DE WIT,slager,gehuwd met ALLEGONDA DOCTERS 1898
omschrijving en grootte als onder **D**
verkoop: 1906
(artikel 3874,volgnr.1)
- F. JOSEPHUS NICOLAAS HUBERTUS MARIA VAN BAAR, 1906
Burgemeester
omschrijving en grootte als onder E
1917: verkoop
(artikel 3089,volgnr.41)
- G. BAREND ABRAHAM MEIJER, koopman 1917
sectie F 2197: kerk en erf/nu bergplaats en erf, grootte: 1 A, 10 CA
sectie F 2675: huis, slagerij en erf, grootte: 3 A, 58 CA
verkoop: 1937
(artikel 4581,volgnrs.1,2,3)
- H. PETRUS CORNELIS FRANKEN, veehandelaar en Consorten 1937
omschrijving en grootte als onder H
1953: scheiding
(artikel 4215,volgnrs.36,37)
- I. JACOBUS GERARDUS SMOLDERS, koperslager 1953
1954 vereniging van de secties F 2197 en sectie F 2675
de nieuwe omschrijving is als volgt:
sectie F 4264: huis,slagerij,bergplaats en erf, grootte: 4 A, 68 CA

*W7#~ (//.4\N~//"<//H~/~//1~/~

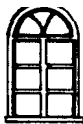

w1NgE4 IN HUI5HOLIDELUA'E ART/KELEN - J H N11/15
(1955 - 1969)

R YICE 5L U/55 TRA AT - OIRSCHOT

SCHAAL / /00

n

J.

n

ISRAEL TI 5C HE KERK
(184.2 - 19/2)

SLAGER .g BAREND ABRAHAM MEER
(1917 - 1937)

12:1KE SL UI 5 5 7"-R.A A - OIR SCHOT

verkoop: 1953
(artikel 6599,volgnrs.1,2,3)

- J. JOHANNES MARINUS MAAS,koopman 1953
omschrijving en grootte als onder I
1955 sloop en nieuwbouw
de omschrijving en grootte als volgt:
sectie F 4264: winkelhuis,magazijn en erf grootte: 4 A, 68 CA
verkoop: 1969
(artikel 6755,volgnrs.1,2,3,4)
- K. JACOB CORNELIS BERNARD VAN ECK 1969
gehuwd met Carolina Barbara Maris Maas
omschrijving en grootte als onder J
(artikel 8307,volgnr.1)